

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. **T82** Accession No. **72279**

Author **వెంకట రామానూజులక్ష్మ, బి.**

Title **శ్రీమదాంధ్రభాగవతపరివ్రజము. 1911.**

This book should be returned on or before the date last marked below.

--	--	--	--

Post Graduate Library
College of Arts & Commerce, O. U.

శ్రీరస్తు.
శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్రభోజచరిత్రము

Post Graduate Library
College of Arts & Commerce, O. U.

గ ద్వాల రాజా
రామభూపాలరావు బహద్దరువారి
ధనసహాయమువలన

గ్రంథకర్త

అగు

చిలక పాటి-వేంకటరామానుజ శర్మ చే

క పాలిముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితమై ప్రచురింపబడియె.

మద్రాసు.

All rights reserved.

1911.

వెల రూ. 2-0-0.

ఉ పో ధ్వా త ము.

రసికవరులార! స్వయముగా విద్యత్కవియును విద్యత్కవిపోషకుండును నగు భోజభూపాలుని యాదార్యాది గుణవిశేషంబులను తత్సభాలంకారులగు కాళిదాసాది మహాకవుల కవితా చమత్కారాతిశయంబులను చెల్పునట్టి “భోజచరిత్ర” మనుసం స్కృతప్రబంధము సంస్కృతభాషాభిజ్ఞులకు నత్యంతరసావహంబై యుండుట యెల్లరకుం దెల్లంబ గదా? దానియర్థ మాంధ్రజనులకుం దెలియమింజేసి యట్టిలోపంబు నివారించుట కై యీ గ్రంథంబుం దెనుంగుకబ్బంబుగ రచించినాడను.

ఇది రెండుభాగములు గలయొకసంపుటము. ఇందు మొదటిభాగమునకు “భో జరాజచరితనాటకము” అనియు రెండవభాగమునకు “భోజరాజకవరాజచరితము” అనియు జేర్చు. భోజరాజచరితనాటకమునందు:—మొదటియంక మునసింధులమహారాజు జరాభరంబున కోర్వంజాలక కుమారుఁ డగ్గుభోజునికి బుద్ధిసెప్పి మంజునికి రాజ్యం బప్ప గింపంబోవునపుడు జరిగిన భోజసింధులులమాటలాడుపద్ధతి నద్భుతశాంతరసంబులును రెండవయంకమున భోజనిజన్మపత్రిక విని మంజుండు భోజనిం జంప వత్సరాజును నియ మింపఁగా వత్సరాజు పిలుచుకొనిరమ్మన్నయుపాధ్యాయుండు కపటసంభ్రమంబు లభినయించుటయందు రౌద్రహాస్యరసంబులును; మూడవయంకమున వత్సరాజు భోజనిం జంప శృశానంబునకుం దోడ్కొనిచనఁగా నాయరువురకుం జరిగినచర్యలయందుఁ బ్రద స్థితంబు లగు నత్యుదారములగుభిభత్సకరుణాపీఠరసంబులును; నాల్గవయంకమున బ్రాణత్యా గంబు చేసికొనఁ గడంగినలీలావతీకన్యకను మాటువేపంబుఁదాల్చినకుమారుండు రక్షించు బయందు శృంగారకరుణరసంబులును; అయిదవయంకమున బుత్రవగళోకాతురుండై ముం ఁడు వహ్ని సారం బోవఁ గపటయుక్తిచే బుద్ధిసాగరుండు తప్పించి కుమారు నప్పుడు బలికించునట్లు తెలిపి భోజునికి లీలావతీపాణిగ్రహణంబును ధారానగరరాజ్యపట్టాభిషే కంబును సలుపుసందర్భమునందుఁ జూజివిడిచియుండుశృంగారకరుణాస్ఫుతరసంబులును సికజనులచేతోపుట్టినతులామొదభరాకాంతంబు సేయకమానవు. ఇదిపద్యములుగలసిన కుంతలాదులవంటియైదంకములనాటకము. భోజునికథ యింత విపులముగా రసావహము నితరు లెవ్వరును వ్రాయలేదు. చదువుటకుఁ గర మింపై యుండును. మూలగ్రంథమున యర్థము నాటకరూపముగ లేకున్నను చంపూప్రబంధమునకన్న నాటకము రసికులకు నందాతిశయము గలిగించునది యగుటంజేసి నాటకరూపంబుగ మార్పింబడినది.

భోజరాజకవిరాజచరితమునంగు:—భోజరాజునకును; కాళిదాస, భవభూతి, భట్ట
బాణ, దండి, మాఘ, మల్లినాథ, శంకర, శుక, క్రీడాచంద్రప్రముఖులగుననేకకవిరాజుల
కును జరిగినచరిత్రంబు నెప్పుంబడియుండు. ఇదిసంస్కృతభోజచరిత్రములోనిశ్లోకముల
ను బద్యములుగాను; గద్యములను వచనములుకొంచెమేని భేదపడకుండ సరిగా నాం
ధ్రీకరింపఁబడినది. కడురసవంతంబు లనిపేర్కొనఁబడియుండు మూలములోనిసంస్కృత
శ్లోకంబులు మాత్రముక్రింద వ్రాయఁబడి వానికి వ్యాఖ్యానములును జెల్పఁబడియుండు.
సభలకుం దుపన్యసించునపుడు ప్రస్తాపోచితపద్యములు గావలసినవారికి మిగుల సహాయము.
పూర్వమువలె సంస్కృతగ్రంథములోనిశ్లోకములు చెందు మూడుపన్యసించు
వారలయెదుట నాంగ్లజనులు చెవులుదోరగించుకొని వినిపలినయొక్కరలేదు. ఇది
చదివినవారు పరులకు గంగాప్రవాహమువంటివాగ్ధోరణిచేఁ దామె యుపన్యసించవచ్చు.
సంస్కృతమున కర్థము వ్రాసినగ్రంథములు రసముసుఖాస్వాద్యముగామిచే టెంకాయల
వంటివియ్యి యొప్పు. ఆంధ్రీకరింపఁబడినవి రస మతీసులభవాస్వాద్యమగుటంజేసి
ద్రాక్షివంటివియ్యి వెలయు. గీ. మహిని జింతింపఁ జింతింప మనసుఁ జొచ్చె | నిత్యసా
రంబులును సత్కీర్తిద్రుతులు | ముగుడపాయంపుఁబడతులనగవుడేరు | బెక్కువాలా
రుఁజూపులకుల్కుండనము. అనువచనము ఈగ్రంథముఁ జదివినంగాని నిక్క మని
తోచదు.

 వినోదకథాకల్పవల్లియు, కాళిదాసచరితప్రకరణంబును, ఈయాంధ్రభోజచరి
త్రంబును పరస్పరసంబంధముగలవి గాన వీనిలో నొకటిజదువుకొన్నవారికి మఱిచెందు
నత్యావశ్యకములు.

ఇది ౨౦ పనుల దశసరపు గ్లేజుకాకితములయందు ముద్రింపఁబడినది. వెల రూపాయ
1-0-0 పోస్టేజివగైరాలు 0-2-0 కొనువారలచ్చుకొనవలయును.

వలయువార లీక్రింది అడ్రసుకు వ్రాసి తెప్పించుకోవలయును.

ఇట్లు

చిలక పాటి-వెంకటరామాజశర్మ.

నెం, రిగి కృష్ణపునాయక అగ్రహారపీఠి.

మద్రాసు.

ప్రకటన.

చమత్కారక థాకల్లోలిని. రెండవభాగము బహుదినములుగా ముద్రితముకాకుండి యిప్పుడు ముద్రితమైనది.

1	0	0	వెల	కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.
2	0	0	,,	వినోదకథాకల్పవల్లి.
1	0	0	,,	ఆంధ్రభోజచరిత్రము.
3	0	0	,,	శ్రీబ్రహ్మవైవర్తమహాపురాణము.
1	0	0	,,	ఆంధ్రకల్కిపురాణము
1	0	0	,,	ఆంధ్రతనిష్టోక్తి.
0	6	0	,,	శ్రీకులస్మృతిపాఖ్యానము.
0	14	6	,,	చమత్కారక థాకల్లోలిని. రెండుభాగములు.
0	4	0	,,	సుమనోవినోదనభాణము.
1	0	0	,,	శ్రీగోపీకథాకాముది యనురాధికాపరిణయము.

ఇవి మొత్తముగ రప్పించుకొనువారలకు రూ. 8-0-0 కు వంపబడును. పోస్టేజీ వగైరా ఖర్చులు రూ. 1-2-0 టియ్య కొనువారలచ్చుకొనవలయు. వలయువారలు ఈక్రిందిచిఱునామాదారునికి వ్రాసి తెప్పించుకొన వచ్చును.

ఇట్లు

చిలక పాటి-వెంకటరామానుజశర్మ.

నెం, 33 కృష్ణపునాయక అగ్రహారపీఠి.

మద్రాసు.

ఈనాటకమునఁ బ్రవేశించు పురుషపాత్రములు.

సింధులుండు = భోజునితల్లి.

ముంజుండు = సింధులునిసోదరుండు.

భోజుండు = కథానాయకుండు.

బుద్ధిసాగరుండు = మంత్రి.

వత్సరాజు = వంగ దేశపురాజు.

ఉపాధ్యాయుండు = ఓజ్జలువేషముధరించిన మాయామంథరుండు.

మారన }
వెంగన } రాజభటులు.

పురుషుండు = బుద్ధిసాగరుని యనుచరుండు.

రాష్ట్రపాలుండు = సింధులునిరాజ్యకార్య నిర్వాహకుండు.

మాయామంథరుండు = బుద్ధిసాగరుని మిత్రుండు, మాయావి.

కిరాతకుండు = మారువేషధారియగుభోజుండు.

విజయాదిత్యుండు = భోజునిమామ.

కాపాలికుండు = చంద్రమాడుండను నైంద్రజాలికవిద్యావంతుండు.

స్త్రీపాత్రములు.

భానుమతిక = మనోరమసఖి.

బుద్ధిమతిక = సావిత్రిసఖి.

కల్పవతిక = సావిత్రిసఖి గూఢచారిణి.

కన్య = లీలావతి.

దాసికలు = మనోరమయూడిగఁపు కత్తెలు.

సావిత్రి = భోజునితల్లి.

లీలావతి = కథానాయిక.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రము.

అందు

భోజరాజచరిత్రనాటకము.

ప్రథమాంకము.

నాందీపద్యము.

శ్రీమంతం బగుశూరునవ్యయమున జ్వెల్వాండఁగాఁ బుట్టి యు,
ద్దామప్రాభవయుక్తి నేరికిని దుర్దర్శంబుగా నింపుతో,
బూమెల్ బూనుచు నాతమిత్రవశతం బొంకంబుగా డాగి ని,
స్సీమశ్రీగతి మించుచక్రగరుఁ డీక్షించు న్వైపాపుష్టులక.

నాటకాదిరూపకములకుఁ దొలుతం జెప్పంబడుపద్యము నాంది యనంబడును. అది నందీశ్వరప్రీతిగఁ జేయంబడునదిగాన నాంది యని పేర్కొనంబడియెడిని. ఈనాందియందు నిరువదిరెండుపదంబు లున్నవి గనుక నిది ద్వావింశతిపదం బగునాంది.

ఇది శ్రీకృష్ణపరం బగుమంగళము. శూరుఁ డనువాఁడు వసుదేవునితండ్రి. అతనిఁగళమునం బుట్టినవాఁ డని యర్థము. ఇంగ్లండు పరమేష్ఠి మొదలగువారలకుఁ దనస్రభుత్వము లోఁబడనీక యనేకవిధము లగురూపంబులు దాలుచుచుఁ దనతండ్రికిం జెలికాఁ డగునందునిస్వాధీనతవలన వసుదేవునికుమారుం డని యెఱుకపడనీక మఱిగి యుండి కంసవధానంతరము అప్రమేయం బయినమధురారాజ్యసంపదచేత వెలుంగుచక్రాయుధధారి శ్రీహరి కృపాకటాక్షములఁ గాంచుఁగాఁత.

శూరుఁ డగుసింధులపూర్వునివంశంబునం బుట్టి తనస్రభుత్వయుక్తి వత్సర్రాజు మొదలగువారలకు సహ్యంబు గాకయుండఁ దల్లికిం జెలికాఁ డగుబుద్ధిసాగరునిస్వాధీనత మఱిగియుండి యనంతరము నిస్సీమం బగుతనతండ్రిరాజ్యలక్ష్మి బడసి భూచక్రంబు భరించినవాఁడు కథాప్రతిపాద్యనాయకుఁడు భోజుం డని కావ్యార్థసూచన మించుక సేయంబడియె.

నాంద్యంతంబున నూత్రధారుండు రంగంబు బ్రవేశించి,

ఉ. † ఎండటో మందబుద్ధులల నింపఱ జల్లిపదంబు లల్లుచుకా,
వందలువందలై కవులవాసి పదంపడి కోరుచుండు వా,
రెండుకుగి పద్మనిర్గళదహీనమరందర్భురీపరంపరా,
మందవచోవిలాసములమాటలకుం గృతదూరవర్తనుల్.

రోతపడుచు,,

ఇనీ! ఎవ్వఁడో కావ్యనాటకాలంకారగంధం బాహ్రుణింపనినరాకృతి కవి
ననుచు రాఁగాఁ గుతూహలంబునం దత్కరతలగతం బగుపాత్రంబుం గైకొని తమిషెల్లునం
జదివితని. కట్ట! యేమందు నాయధమకావ్యంబునవగుణంబులు!

చ. † రస మనుమాట లేదు ఐదరాజి సులక్షణయుక్తి గాంచ దే,
దెసల నలంకృతుల్ కృతులదివ్యసుదృష్టికి నైన గానరా,
విసిరి కథాధినేత గుణహీనుఁడు నీచులవృద్ధి సెప్పఁజే,
పసయట యమ్ములక్కలకుఁ బాత్య మదేట ఫలంబుపో కృతికా.

క. ‡ రసహీనకావ్యకన్యక | నసువర్జితఁ జేదపట్టి నలంకృత దో,
షసముచ్చయపరిపూరిత | రసికులు చేపట్టఁ గడఁగ రా దండ్రు బుధుల్.
కాననట్టియధమకావ్యవిలోకనజనితంబగు పాపంబుంబాపికోనునుపాయం బెవ్వరు
నాకుం దెల్పువారు ?

నాందీశ్లోకంబుం బఠించి మొదటినూత్రధారుండు రంగంబువెడలుడు వానివంటి
వాఁ డన్యుండు నూత్రధారుండు రంగంబు బ్రవేశించి చెప్పుచున్నాఁ డనియర్థము.

† నవనాగరికు లని పేరుపెట్టుకొని రసోత్తరంబుగం జెప్పలేనికైతగాండ్రకైత
లిట్టులుండు నని యెల్లరకుం దెల్లంబు. పూర్వకవులపథంబుం బరిత్యజించినపండితంమన్యులే
ప్రాయుకముగ నవనాగరికు లయి యున్నారు.

‡ క. తను ఎగు శబ్దాంశంబులు | స్వని జీవ మలంక్రియావిశ్రాసము సామ్ముల్ ||
తనగుణంబులు గుణములు | ఘనపుత్తులు పుత్తు లొర కావ్యేంద్రికముల్ || అని. పాత
నాటకము గావ్యకన్యక రసములేనినాటక ప్రాణములేనిశవకన్యకయే యగు.
పాతకన్యకయే గా || గీ. జల్లిపదములు నాలుగు సంతరించి | గురువు లిడుచోట లఘు
వులు గొన్ని గూర్చి | విరతి గూడక మీఁదులు వెదకికొనుచు | నచ్చు బొల్లులపైమం
ఘనతఁడు కవియే || అన్నట్లులు పదములు దొరకక యందఱకుం దెలియందగినపదంబులె
వయోగియవలయు ననుచేదకుం బుట్టినది యని యర్థము. కాననే సామ్ము లయినయంప

నటి ప్రవేశించి, ఆర్య !

చ. శ్రీ కవికులకల్పకం బహుచ గౌరవ మొప్పుప్రసిద్ధి గాంచి భూ,
భవనమునందు సాధుజనపుంజనుజీవనమై తనర్చగా,
నవనవకల్పనాకలననందితభావుక మైనకావ్యమూర్తి,
దవిలి యొనర్చినట్టిగుణధన్యుఁ దలంపుము పాపకాంతికి.

సూత్రధారుఁడు. నటీ! నీచెప్పినది యొప్పు. భవదు క్తంబు లగుగుణంబులు గలయుదా
రుండు భోజభూపాలుండ. తదీయస్మరణంబు కుకవికల్పితకావ్యవిలోకనపాపంబుం
బాపికి నీచే బ్రస్తాపితం బగుచు నిప్పు డేసేయంగడంగినపరిపత్నమారాధనంబునకు
సాధనం బయ్యె. ఎట్లనిన !

చ. సకలకలాపితక్షణులు సారససంభవతుల్యగౌరవుల్,
ప్రకటితకారదేందరుచిపాండురకీర్తులు భక్త్యమూర్తు లీ,
సుకవికులావతంసులు వికుద్ధమతుల్ సభజేరి రీకవి,
ప్రకరము భోజభూధవుని భక్త్యకథక ముద మండఁ జేసెదక.

నటి. ఆర్య! యీచేయుండుకవిప్రకరంబు భోజభూమింద్రునికథాసంతానం
బైలుంగకయుండునే? అపూర్వకథాకథనంబునంగాదె రసీకసభ యానందించు ?

సూత్రధారుఁడు,, నటీ! సత్యంబ ! అయినను,

గీ. పూర్వకథ యైనఁ గవిపరాపూర్వకల్ప | నామనోహర మగునేని రామచరిత,
మట్లు నవనవరసమల నప్పు డెపుడు | రాణఁ దులకించు సత్కవిరాజి వొగడ.

నటి. ఆర్య మీనుడివినయది సమంజసంబ. అట్లు ధారాధీశునిచరిత మేకవి తచి
చినఁవాడు?

సూత్రధారుఁడు. నటీ! యిట్లాడిగదవేల? గీర్వాణవాణి నుండుభోజచరితంబును చిలక
పాటివేంకటరామానుజశర్మ యాంధ్రభాష నాటకంబుగ రచించియుండలేదా!

మాదులు లేనిది. కాస్త్రజ్ఞానములేమి దోషంబుల దూరీకృతంబులుగఁ జేయమివలననొండె
ననొండె దోషసముచ్చయపూరితత్వము జనకునివలన గావ్యేందిరకు
సరిభింపించుచున్నది. ఇట్లుగా నాటకమునందు గావ్యేందిరకు
యొండుకన్యాశువును వరుండు గౌరవ డట్టులు
అనికుండు చేపట్టఁ డనుట.

శ్రీ భోజరాజురచించినప్రబంధంబులు. సరస్వతీకంఠాభరణము, రాజమార్గాండము,
రాజమృగాంకకరణము, సమధాంగణము. శృంగారమంజరీ, రాజయోగచంపూ

నటి. స్మృతినభినయించి' జౌను! స్మరణమునకు వచ్చినది. అకవి లక్షణజ్ఞులు మెచ్చుకొనం దగివవాడు. ఆతనిపల్కులును బేళలంబులు. కాన నారూపకంబుం బ్రయోగించితిమేని యీసామాజికలనునంబుల నావర్జింపంగలము.

సూత్రధారుడు. నటి! అట్లైన సంగీతకంబునకుం దొడంగుము.

నటి. పాడుచున్నది,,

ఉ. ధీ ఉత్తమవర్ణబంధురత యుండిన గంధకలావిహీనతక,

జిత్రము కర్ణికారమును జెప్పినచో వెన నుమ్మలించె ను,

మైత్రితీవ్రైసే సర్వములెల్ల సమగ్రముగాఁగ నొక్కచో,

నొత్తిలిఁ జేర్చు బూనఁడు పయోజభవుం డిలఁ బ్రాయీకంబుగక.

సూత్రధారుడు. నటి! నీనడివినవుధుసమయవర్ణనంబునందుఁ గర్ణికారంబున కుత్తమ వర్ణంబుండియు గందంబు లేకపోయెనే యని చిత్తం బుత్తలంపడుచున్న దనియు; విధి యన్నిగుణంబుల నొక్కచో సమగ్రంబుగ నుంపం గడంగం డనియు నుడువం బడుటంజేసి ముంజుం డుత్తమభూభృద్వర్ణసంభవాదరణీయుం డయ్యు సుగుణంబులు సమగ్రంబులు గామి నాతనియందుఁ జిత్తం బుత్తలంపడుచున్న దనుప్రస్తుతార్థంబు సూచితం బయ్యెడిని.

నటి. ధీ నేపథ్యంబువలనికి మరలి చూచి. సంభ్రమంబుతో,,

ఆర్య! మెల్లనఁ బల్కుము. అదిగో ముంజభూపతి కుఱంగటన గానంబడియెడిని. ఈమాట యతనిచెవి కెక్కకయుండుట లగుగదా !

సూత్రధారుడు. తిరిగిచూచి,, నటి! నాయగ్రజన్ముండు భరతపాలకుండు సింఘు లనేపథ్యంబుఁ దాలించి ముంజభూనాథనేపథ్యధారి యగుభావపాలకుం డనునాయనుజన్ముని తోఁ గూడి భోజకుమారుని నేపథ్యంబు వడనియున్నయస్థుత్పత్తునికి రసపాలకునికి హితం బుపదేశించుచున్నవాడు.

నటి. ఆర్య ! సింధులుండు ముంజునియెదుటందనపట్టికి హితంబు దెల్పవలసిన శ్లేషి.

సూత్రధారుడు. నటి! చెప్పెదన్మ విధుము.

ఉ. జన్మించుచున్న

జన్మించుచున్న యనుచో నుత్తమ మగురంగువలన నందగించుటయని కర్ణికా రవరముగను, గొప్పవంశ మయినక్షత్రియజాతియందు జనించుటవలన నాదరణీయం డని మురజానిపరముగను శబ్దార్థేషయ సహితము, కావ్యాధ్యసూచనమున కుపయుక్తము.

ధీ వేదేద్యమందగిం గాయకప్రభృతు లుండెడియవనికాంతస్థలము.

ద్వేజితవైచక్రుడయి వేడుక నేలి జరాభరంబునం,
దేజ మడుంగి యిప్పుడు మదిం దనకాయనిపాత మెంచుచుకా,
భోజకుమారుఁ దమ్మునికి బుద్ధులు సెప్పుచు నొప్పగించెడికా.

కాన మన మనంతరకరణీయంబునకు సన్నగ్ధులము గావలసియుండుటంజెసి చనియె
దము రమ్ము.

అనుచునిష్క్రాంతిలైరి. ప్రస్తావన.

ప్రథమాంకము.

అంత సింధులుండును ముంజుండును భోజకుమారుండును ప్రవేశించుచున్నారు.
సింధులుండు. భోజకుమారునింజూచి, తాత మదీయజీవితనిబంధన !

చ. వినుము హితంబు నేను పృథ్విపతిమండలమౌళిమాలికా,
ఘననవరత్న కాంతిచయకర్పరితోన్నతహదీపితో,
భనతరభద్రపీతమనఁ బాయక పాఖిలే గాల మెల్ల నిం,
కను భరియింపఁజాలనలఁ గాశ్యపి ముంజున కొప్పగించెడికా.

ఏలయనోయడిగెదవేమో!

చ. † నిర్భయమపద్మపండమునోనిర్మలకారదచంద్రచంద్రికా,
భరమదీ. దైన్యచందమునఁ బాండురకాంతి జరాభరంబు నా

ప్రస్తావనయనఁగా:—సూత్రధారుండు నటితోనొండెవిదూఁకునితోనొండె న
లాడుచుం జిత్రోక్తులం దనకార్యంబు నుడువు నెవంబునఁ బ్రస్తుతకథోపక్షేపము గా
విందుట. దీని కాముఖ మనియుం బేరు? అంకము అనఁగా:—

శ్లో॥ ప్రత్యక్ష నేతృచరితో బిందున్యక్తిపురస్కృతః | అంకా నానా ప్రకార
సంవిధానరసాశ్రయః॥ అసులక్షణమునట్టి కథానిర్మాణము దనకార్యమునకు ప్రతిఘ
ప్రత్యక్షముగా శిఖరమునకును పురస్కరించుకొని నానా ప్రకారంబు లీగునర్థ
విధానంబులైన రసాశ్రయంబై యొప్పునది గాన నిద్రియంక మనంబడును. బిందువనఁ
గా ననంతరకథలవేత ప్రధానకథకు విరుద్ధములుగనట్లు లున్న నదిగణాదులైన
యొందునది. ప్రేయవ్రతాదులచరిత్రములం దిది చూచుకొనవచ్చును.

† కమలకాననమునందు శరచ్చంద్రికలు గుంపై పడినచందంబున నాశరీరమునందుఁ
దెల్లనిముదిమి పడి సౌందర్యాదులఁ జెటిచి ప్రాణముండుటయందుసయితము సంశయము
ను గలిగించుచున్నది యనిభావము. ముదిమి వెన్నెలవంటిది. కమలకాననమునట్టిది నేమో

సురుచిరదేహమందుఁ బడి సొంపును నింపుఁ దొలఁచి జీవిత,

స్ఫురణమునందు సంశయముఁ బూనఁగఁ జేయఁ గడంగె మెండుగఁ.

భోజకుమారుఁడు. తండ్రి నీచెప్పినవచనంబునకుం బ్రతివచనం బనుకొనకుము.

సంశయం బడిగెదను తెల్పుము.

గీ. బాలభావంబునన నీవు బాహుగర్వ | శమితవైరిచయుండవై సకలరాజ్య,

తంత్రనిర్వాహభారంబు మంత్రులందు | నునిచి సుఖ మున్నవాడవు ఘనతతోడఁ,

గీ. మంత్రులును నీకు శ్రమ మణుమాత్రమైన | గలుగకుండంగ నేర్పునఁ గార్యతతులు,

దీర్పుచున్నారు సూక్ష్మమతిప్రగల్భ | లభిప యాయుద్యమం జేల యాత్మదలఁప.

సింధులుఁడు. ఆత్మగతంబున,,

ఔర వీనిబుద్ధిచతురత మెచ్చవచ్చు !

ప్రకాశముగ,,

తండ్రి నీయడిగినయర్థంబు సమాధాతవ్యంబ వినుము.

నరజన్మంబునకు న్మలం బనుచు శ్రీవాఘం భజింపంగ నా,

దరభావంబు జనించె నిర్భరమనస్తాపంబులం బాసి యా,

ధరణిం గాయమ దుండునంతదనుక ద్వామోదరం గొల్పెదన్,

వర మాతాపసప్తతితో నడవిలో వర్తించెద న్బాలకా.

భోజకుమారుఁడు. తండ్రి మీ రానతిచ్చినయర్థంబునందుం దపస్య సలుపుటకొ

దపోషనంబునకుం బోవందలంచినవాడవుగాన రాజులేనిరాజ్యంబు పూజ్యంబై

డదని యనుకొని ముంజమహీపతి కప్పగించెద ననుట యుపపన్నంబ యగు. భవ

త్వకూసుం డగునీమంజుభూరమణుండు ధారారాజ్యంబుం బాలుచుట యెల్లరకుం బ్రియం

బౌత్తి యట్లుండనిండు. తపస్యాచర్య భగవద్భజనంబు నేయుటకుఁ దపోషనంబునక

చతుష్కము నేర్పినయొకయెందేనిఁ గానంబడదు.

~~రాజుగారు నీమంజుభూరమణుండు ధారారాజ్యంబుం బాలుచుట యెల్లరకుం బ్రియం~~

రాజము గల్గినట్టిజనంజ తపోషని కేగిన న్మదకా

లునియెను వెన్నెల కనులమేలకుఁ బ్రతిపాదించు. ఆళ్ల మదిమియు శరీరమున కని

స్తానామము

† భిదేహరా జగుజనకుఁడు యాజ్ఞాన్యవల్క్రమహామునికడ వేదాంతవిద్యాభ్యా

సము నేయుచుండె. ఇతనినిస్పృహత్వ మితనితో విద్యాభ్యాసముచేయుమునుల కలుక

పఱుపం దలంచి యాజ్ఞాన్యవల్క్రమండు తనయోగమహిమచే మిథిలానగరంబు మండుచుండు

భోగవిలాసలీలఁ దలపోయక మానదుపో విదేహుడఁ,

స్వాగరమేఘలాపతియు సౌభరి యిందు నిదర్శనం బగుకా.

ఇది యే వచించినదిగాదు. శ్రీ సర్వపురాణసారార్థంబు.

చ. ‡ ననజభవుండు సాధుజనవర్జితకీర్తిఁ బ్రియవ్రతుండు నా,

జనపతిఁ జూచి వత్తి మునిసార్థము మెచ్చఁగ నిమ్మహాగముకా,

విని వనవాసబుద్ధి పృథివీపతిసూనుఁడు వాసి సమ్మదం,

బున గృహమంద యుండి హరిఁ బుష్కరనేత్రునిఁ జెంద భక్తితోకా.

కావున నీవును దపోవనగమనచింతిం బాసి విషయవిరక్తిం గైకొని గృహంబునంద శ్రీహరిపదకమలధ్యానలక్ష్మీవైభవంబున జననమును సార్థకము సేయుటయ యురవు దుర్భరం బగుజరాభారంబునకుం గుండుచుం జేయునది లేక శ్రూరసత్వశరణం బగునర ల్భయంబున ననారతభయభ్రాంతతఁ జిక్కుచుడుట లగ్న గాదు.

నట్లు గాన్పించె. గురుసన్నిధిం దత్త్వ విద్యాభ్యాసము సేయుచుండినఋషులు తమత పదుమఁ దమగోఁచులు బోయినవేమో యనియు లౌకాయబుట్టులు వోయినవేమో యుం జీకాకుపడసాగిరి. జనకుఁ డేమియుం జేయక యూరకుండె. యాశ్చర్యపట ముని గోచిపాతలరాయండ్ర యిట్లు తహతహపడఁగాఁ బెక్కిండ్రు భార్యలు తపసిని మగునైశ్వర్యము చతురంగబలాదులు గలనీవు ఒకించుకయు సంభ్రమింపక యున్నా విదేల యని జనకు నడుగఁగా నతఁడు మిథిల తగలంబడిన నా దేమి పోయె నని భగవం తుండిచ్చినది; భగవంతుండు గైకొనియెడి. మనకు వీనియందు మమత యేమి యోగ మని భావము. ఇతఁడు ఇంట నుండియు విరక్తుఁడు. సౌభరి యనుమహర్షి ఖ్యాతకాలము తపంబు రచించి యొకనాఁడు మీనములు జోడుగూడియుండఁచి వి సుఖించుటం గని యట్టిసుఖము కావలయు నని తలంచి పెక్కిండ్ర రాజకుమారిని వి ణయమాడి గొప్పకుటింబియై సంసారమును బాయకుండె. ఇతఁ డడయుండుండినను రాగి యయినవాఁడు.

శ్రీ సర్వపురాణసారము:—శ్రీభాగవతము. తత్ప్రతిపాదితార్థమని యర్థము.

‡ స్వాయంభువమనువుకుమారుండు ప్రియవ్రతుం డనువాఁడు నారమునకును ప దేశంబు వినుచు రాజ్యభారనిర్వహణంబున కొప్పుకొనక యుండం జతుర్ముఖుం డతని యుండుకడకుం జనుచుంచి రాజపుత్రునికి భగవద్భజనంబు సేయఁ గోరికగఁగఁగఁ తన యింటనైనను విశుద్ధిభావంబుతో హరిం దలంచుట యొప్పు. ఇందుకుం దభివ్రాంతి నకుం జనవలయునన్నది లేదు. అని వచించి యతనిని భూభారనిర్వహణాచరణం బావించె నని శ్రీభాగవతకథ.

సింఘులుండు. ఆత్మగతమున,

వీడు బాటుం డయ్య సకలశాస్త్రార్థంబు లుపన్యసించెడిని. ఇందు వీనికిం బ్రతివ చనంబు లేదు. ఒప్పుకొనవలసినదయ్యె. మంజునికి రాజ్యంబునప్పగించుటయందు వీనిన మృతం గైకొని యట్లు చేసి యువరమించుకొందును గాక. “ప్రకాశముగ,,

‘తృ నీచెప్పినవచనంబులు గర్లరసాయనంబు లయ్యె. ఇనవాస * వ్యసనంబు మాను కొంటిని. మఱియొకయర్థంబు వినుము.

ఉ. బాలుండ పీపు సర్వనరపాలకపుంగవరాజిచేత ను,

తాలపరాక్రమస్ఫురణ ధైర్యగమక్ గయికొంచు గప్పుముల్,
శ్రీల జరింపఁగాఁ దగినసింహపరాక్రమధుర్య లేలఁగాఁ,
బోలెను రాజ్య మియ్యది యపూర్వయశోవిభవాభిరామతక్.

ఉ. బాలతఁ బాసి నీవు పటుబాహుపరాక్రమస్పృద్ధి వైరులఁ,

బోల నడంచి సాధుజనపుంజము మేలన రాజ్యభారముక్,
లీల భరింపఁ జాలి † కృతలిప్సండ వౌదనుకక్ భరించ భూ,
వాలుండు మంజుఁ డిచ్చు శుభభావముతోఁ దగ నీకు రాజ్యముక్,
ఇత్తుడు బాలభావంబున నుండునీకుం గర్తవ్యంబు వినుము.

చదువనివాని జానపదసంఘము మెచ్చదు పౌరసంఘముల్,
విదితగతి న్నణింపకయ వేమలు కష్టముపెట్టు బండుగుల్,
ముదము దొంగఁ జూతు రిక ముద్దియ లన్న నొ ప్రాణహీనున,
తేజలఁ దలంతు రట్లగుట నెల్లజనుల్ జగునంగ నౌ గురక్.

ఇందు విశేషంబుగ రాజకుమారునకు; కుమార ! విద్యా గ్రహణకాలంబున నేరికే నన్యపరత్వంబున నావిద్య సాయంసంస్థాపనఁ గమలవనశ్రీచందంబున నందంబు దఁచు. కాన;

క. చతునరీ చగుప్రాయంబున | మది కన్యపరత్వయుక్తి మాన్యఁగ వలయుక్.

పూలశాస్త్రార్థంబులు | హృదయమునకు వచ్చుదనుక నెలమిఁ జదువుమి.

తా. ! విద్య వలనియుపయోగంబు నెప్పెదను వినుము.

వ్యసనమనఁగా నదే లోక మైయుండుట.

† కృతలిప్సండవు = శ్రీరికగలనాడవు. రాజ్యంబుగావలయునని నీవుకోరుదను కనని భావము.

ఉ. మాతయుఁ బోలెఁ గామఁ బిత మాదిరిగా హితమందుఁ గూర్చుచా,
నాతుక వోలెఁ దేలుచును నశ్శిలఁ గూర్చి శ్రమంబుఁ బాపుచున్,
భూతలమందుఁ గీర్తి నతిభూమిగ వేఁ గలిగించు విద్యను,
మృతరుణంబునందయిన నిచ్చును గల్పకరీతి నన్నియున్.

క. పినతండ్రి నీకు ముంజుఁడు | ఘనమతి నావలెను నీకు గౌరవపాత్రుం,
డనఘమతి వానియందుం | దనయా యనునర్తనం బుదారతఁ గనుమా.

భోజకుమారుఁడు. తండ్రి నీనుడివినయర్థం బవశ్యక ర్తవ్యంబు.

ఉ. తాత జరాధరంబునకుఁ దగ్గితి వీవది నే నెఱుంగుదున్,
భూతలమందు మానవులపుంజము శ్రీహరిఁ గొల్పుటల్ శుభ,
వ్రాత మటండ్రు ముంజనరవల్లభుఁ డేలఁగలండు రాజ్యమున్,
నీతివిదుల్ సువిద్యలను నేర్పుట ల గ్గగు నందు రెల్లవోన్.

కాన భవదభిమతంబు నెఱవేర్చు నెల్లరకు ల గ్గగును.

సింధులుఁడు. ముంజునిం గాంచి,, పత్నముంజ !

క. బాలుని సద్గుణశీలుని | లాలితధారాధిరాజ్యలక్ష్మిని నీకుం,
బోలంగ నవ్వగించెదఁ | గాలంబున బట్ట మిలకుఁ గట్టు మితనికిన్.

అని భోజకుమారుని ముంజునుత్సంగంబున వదలి తనవేలినుండి తీసి ముఘ్నాంగుల
యకంబు ముంజుని కొసంగుచున్నాఁడు.

ముంజుఁడు. భోజుని నుత్సంగంబునం గూరుచుండందెట్టుకొని. రత్నాంగులయకం
బు వ్రేలనిడుకొని. ఆత్మగతంబున,,

ఇందుకేకదా యేను చిరకాలముగఁ గోరుచుంటి, ఇది దైవానుగ్రహంబువలన నే
టికి ఫలించినది. రాజవంశంబునం జనించి ధరాపరిపాలనగౌరవంబుం బడయక జీవనమా
త్రచరితార్థతఁ గాంచుపురుషునిజన్మం బెందుకు ?

ప్రకాశముగ,,

ఆర్య నీయానతిప్రకారము నడుచుకొనియెడ ; నీ వింక రాజ్యభారచింతన బాసి
జన్మము సార్థకము గావింప నసారతహరిపదభజనపరాయణత్వంబున గుఱముండుము.

సింధులుఁడు. ఎవరక్కడ !

ప్రతిహరి. ప్రవేశించి, మహారాజ ! యిదే భవదాజ్ఞాకింకరుండ వేచియున్నాఁడ,

సింధులుఁడు. ప్రతిహరీ ! కుమారునిం దోడ్కొని చని విద్యాకాలయందు విద్యా
చార్యుల కప్పగించి ముఖ్యామాత్యుని బుద్ధిసాగరునిం దోడ్కొని రమ్ము.

భోజకుమారునింగాంచి, తాత విద్యాభ్యాసంబున కంఠరాయము గల్గకయుండ విద్యాలకుం జనుము.

భోజకుమారుడు. ఆయ్య భవదాజ్ఞానుప ర్తనంబుఁ గావించెదను.

సింఘులునికిని ముంజునికిని ప్రణామంబు సలుపుచున్నాఁడు,,

ఇరువురును. తాత ! బుద్ధిమంతుండవగుము.

ప్రతీహారి. కుమార ! ఇటురమ్ము,

భోజకుమారుడును ప్రతీహారియు నిష్క్రాంతులైరి.

సింఘులుడు. వశ్య ముంజ నీకుం దెలియనిరాజనీతులు లేవు; అయినను ముఖ్యంబు లని కొన్నియధంబులు నీకు నుడివెద. వినుము.

ముంజుడు. ఆర్య ! అవహితుండనై యున్నాఁడను. ఆనతిమ్ము.

సింఘులుడు.

5. మహితకులక్రమాగతుల మంత్రులఁ గోశకులాధినేతలఁ,
బహుభుజసారధుర్యులును భక్తులు నైనచమూవిశేతలఁ,
విహితవిధిక్రియాకలనవిశ్రుతకాశలునిఁ పురోహితుఁ,
మహిపతి కంటగించు చభిమానవిహీనులఁ జేయరా దిలఁ.

ముంజుడు. ఆత్మగతంబున,,

ఈస్పృధుండు బుద్ధిసాగరాదుల నిష్పత్తాధికారులఁ జేయం జన దనునభిప్రాయం బెఱింగించినవాఁడు; వీరలు సింఘులపక్షపాతులగుటంజేసి నాయనతిమేరకు నడువంబోరు. వారల నిష్పత్తాధికారులం జేయక తప్పరు.

ప్రతీహారియు బుద్ధిసాగరుండును బ్రవేశించుచున్నారు.

ప్రతీహారి. ఆర్య బుద్ధిసాగర ! ఇదిగో మహారాజ భవత్సమావేశంబునకు వేచి యున్నవాఁడు. ఉపసర్పింపుము.

బుద్ధిసాగరుడు. ఉపసర్పించి,, మహారాజ జయం బగుంగాత.

సింఘులుడు. బుద్ధిసాగర ! ఈచేరువనుండుపీఠంబునం గూరుచుండుము.

బుద్ధిసాగరుడు. మహారాజ అట్లు. అని ఉపవేశించుచున్నాఁడు,,

సింఘులుడు. బుద్ధిసాగర ! వినుము.

6. ముదిమి కరంబు పైకొనఁగ ముద్దులపట్టిని రాజ్యసంపదఁ,
విదితముగాఁగ ముంజునికి విశ్రుతకీర్తికి నప్పగించితిఁ,
మది ననురాగసంపదల మానక మాన్యత దోచ నాయెడఁ,
శుద్ధమలకీర్తి గోరి మతిశాలిత నారయుచుండు సేమముల్.

బుద్ధిసాగరుడు. మహారాజ అస్పృశ్యశృషితామహాద్రికమంబుగ స్వామ్యమాత్య పదంబులు నిర్వర్తించుచుండుమనలో నొక్కరికొక్కరికిఁ జెప్పకొనవలసినది గలదా ? పరస్పరతేమపరాయణత్వంబునం బ్రవర్తించుట మనకు విహితము. అందును నాకు బాల్యంబునన పితృహీనుండనై యేమియు నెఱుంగకయుండువానికి సకలవిద్యాధిగమప్రాప్తి గలుగంజేసి మదీయజనకునందుం గలగౌరవాతిశయంబున నన్నమాత్యపదనిర్వహణచణుం గావించిననీయుండు మిక్కుటంపుగృతజ్ఞతాబుద్ధితోఁ బ్రవర్తించవలసినది భావ్యంబు గాదే.

సింధులుండు. అట్లయిన ముంజుని సింహాసనాధిష్ఠితునిం గావించి తక్కినరాజ్యాం గంబులు వీనికి వశగతంబులై నడుచునట్లు నేయుము.

బుద్ధిసాగరుడు. మహారాజ అట్లయ.

ముంజునింగాంచి.

ముంజుమహీపతీ! మహారాజానాజ్ఞానువర్తనంబుకొఱకు సభాభవంబునకు రాఁ జను, ముంజుండు. బుద్ధిసాగర ! అరుగుదముగాక.

సింధులునిం గాంచి.

ఆర్య! మీయానతి ననుష్ఠింపం జనియెదను. ఇదే ననుష్కరించెదను.

అనిప్రణమించుచున్నాడు,,

సింధులుండు. . వత్సముంజ పోయిరమ్ము.

బుద్ధిసాగరుండును ముంజుండును నిష్క్రాంతులైరి.

సింధులుండు. ఎవరక్కడ ?

ప్రతిహారి. ప్రవేశించి,, మహారాజ ! ముదలకు వేచియున్నాడను.

సింధులుండు. ఓరి ప్రతిహారి ! దేవి యుండునంతిపురికిం జని ముంజునికి రాజ్యంబు బప్సరించుటయు నే మునిపుత్రిం బూని పురబాహ్యోపవనసీమఁ గాలంబు గడప నిశ్చయించుటయుఁ దెల్పి నాతో వసించుటకుం బ్రయంపడెనేని దోడ్కొని రమ్ము.

ప్రతిహారి. మహారాజ! ఇదే దేవరయాజ్ఞ ననువర్తించెద.

అని నిష్క్రాంతుం డయ్యె.

సింధులుండు. ఏ నిక నిపుత్రరాజ్యభార్యుండ నైతి. గాన నాజననంబు సార్థం గునట్లుగ,

గీ. ఘోరసంసారసాగరఘూర్ణమాన | జంతుసంతానరక్షావిచక్షణునికి,

క్షీరసాగరకన్యకాశ్రేతమనోజ్ఞ | చరణసారసునకు నతుల్ సలుపుచుండు.

దేవిచే ననుగమ్యమానుండై ప్రతిహారి ప్రవేశించి. దేవిం గాంచి,,

ఓదేవి! ఇదిగో మహారాజు మీతో మాటలాడ వేచి యున్నాడు. సమీపంబున కుం జనుము.

దేవి. రాజుసమీపమునకుం జని,, ఆర్యపుత్ర జయం బగుంగాత.

సింధులుండు. దేవీ నీకుం దెల్పి నీవును బ్రయంపడుదువేని నిన్నుందోడ్కొని చని పురోపవనంబునం దపొవ్వుత్తిని గాలంబు గడపం గడంగి యున్నాడ.

దేవి. ఆర్యపుత్ర! అట్లుదలంచెదరేల? మిమ్ము నెడబాసినచో నాకుపుత్రుండును భోగంబును ప్రియంబు లగుదురే? నిన్నెడబాసినచో నివి యెన్నియుండియు నాకేల? నీతోఁ జనుచెంచుటకు సిద్ధపడియున్నదానను.

క. పతిధర్మపరాయణ లగు | సతులకుఁ బతిఁ బాసి యున్న సకలసుఖంబుల్,
వేత లగుఁ. గడుసుఖ మగుసం | తతపతిచరణాబ్జసేవ తనుమధ్యలకుఁ.

ఏనును నారాయణచరణసేవాపరాయణత్వంబుతోఁ దపశ్చర్యావిశేషంబు సలుపం బూనినమీకుఁ బూజోఽకరణాహరణాదికరణంబున నాజన్మంబును సఫలంబు సేయఁగలను.

సింధులుండు. దేవి!

గీ. బాలుఁ డైవసుతుని బాసి తపశ్చర్య | నేయఁబూనుపతిని జెలుపు మీఱ,
వెంబడించి వచ్చువెలదులు గలరె! దు | స్త్ర్యజముగాదె యారసానురక్తి.
కాన నీపతిభక్తి కరముశ్లాఘనీయంబు.

దేవి. ఆర్యపుత్ర! సుతుం డనిచెప్పినందున స్మృతिसమారూఢం బయ్యె. సంశయంబుం బాపుము.

క. సురగజకరపీఠర మై | ధరణిని రణయజ్ఞయూపదండం బయి రా,
జ్యోరమోపధాన మగునీ | కరమునఁ గెల్పితివిగాదె కాశ్యపి యెల్లెఁ.

అట్టియాయుఖండమహీమండలరాజ్యంబునకు ముంజునిం బట్టిభిషిక్తునిం జేయనేల? మనపట్టి కేల పట్టంబు గట్టలైతిరి.

సింధులుండు. దేవి వచించెదను వినుము.

ఉ. బాలుండు సప్తవార్షికుండు ప్రాప్తవయస్కుండు గాఁడు ముంజుండుఁ,
లీల ననేకరాజులఁ బరిష్ఠులఁ గెల్పినవాఁడు వానినే,
లాలితసర్వభూభరణలక్ష్మీకే దాఁ దగువానిఁ గాశ్యపీ,
పాలనమందు నే నిడక బాలుని నుంచిన దూతరే జనుల్.

అదియునుంగాక ముంజుండు నా కనుజుండ; వీనిం గాఁచని మనకుమారునికిం బట్టంబుం గట్టితినేనిఁ బ్రబలం డగుటంజేసి క్రోధంబు వెరిగి రాజ్యలోభంబుచేత ముంజుం

డు గుహరునికి విషాదు లిడి చంపును. అ ట్లగునేని రాజ్యము నొసంగియుఁ బ్రయోజన
లేకపోవుట యట్లుండ వుధా పుత్రహానియు వంశోచ్ఛేదంబు నగు.

క. లోభంబు సాపమాలము | లోభమునం గ్రోధగుణము లోకుల కగు నా,
లోభంబున వ్రోహం బగు | లోభము నరకంబునకును లోకుల నీడ్చుకా.
మఱియు,,

క. పితనైన మాతనైనను | సుతునైనను సుహృదునైనఁ జాట్టమునైనకా,
బతిలైన భ్రాతనైనను | మతిచెడి లుబ్ధుండు జంపు మాని నధిండుకా.
ఈయర్థంబు మంత్రులతో విచారించి రాజ్యంబు ముంజున కప్పగించి యతని యు
త్సంగంబున మనపట్టిని వదలిపెట్టితి. కొండొకరహస్యార్థంబు వినుము.

ఉ. భోజకుమారుఁ డీభువి నపూర్వయశోవిభవాభిరాముండై,
రాజితబాహువీర్యమున రాజుల నెల్లరఁ గెల్పి యేలు నం,
వోజ మహామహల్ దెలిసి రూర్జితరీతిని వారివాక్యముల్,
జాఁజర గాపు పట్టకి నిజంబుగ రాజ్యము రాకపో దిలకా.
కాన మన మందులకుం జింతింప వలసినది లేదు. కాలము రాఁగా నన్నియు సమ
కూరు. మఱియు మహామహులు నిర్ణయించియుండుపరమార్థంబు వినుము.

చి. జగదవనప్రభావఘనశక్తి యుదారుఁడు కైటభారి యా,
నిగమవిగీతుఁ డందఱును నెమ్మి భరింపఁ గడంగి యుండఁగాఁ,
దగు నని మానవుం డొకనిఁ దాఁ బరిపాలనసేయఁ బూనుటల్,
వగలకు హేతు వౌను తనవాంఛ విఘాతము నొందుచుండుటకా.

ప్రహ్లాదప్రముఖులం గాచినయాపరమపురుషునివాత్సల్యం బెఱుంగవే? అట్లే మన
ముద్దులపట్టిం గావసయితము జాగరూకతతో నుండకపోడు. ఆచింతమానుము. ఇయ్యెడ
మన మింకఁ దడసిన నంతిపురి పరిచారికాదిజనంబులు సనుడెతురు. వారలకు సమాధా
నము సెప్పచుండఁ దడ వగుం గాన వైశంబ యుద్దేశించినచోటికిం జనుదము.

దేవి. ఆర్యపుత్ర! అట్లయ,

ఇరువురును బరిక్రమించుచు నిష్క్రాంతులైరి.

ఇది భోజరాచరితనాటకంబునందు ముంజరాజ్యప్రాప్తి,

యనుప్రథమాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్రభోజచరితము.

అందు

భోజరాజచరితనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రవేశకము.

భానుమతిక. ప్రవేశించి. కలయవిలోకించి,

చ. వరతురగేభసంకులము వారవిలాసవతీవిహారభా,

సురము పతాకికాశతవిశోభి మహాన్మతసౌగంధికా,

సురుచిర మీపురంబు కడు సొంపగుచున్నది చూడ్కి కిందు భా,

స్వర మగుదేవినెచ్చెలినిశాంతమ దెద్దియై యారయం దగుకా.

ఇందు యాతాయాతంబులు గావించుచుండుపౌరజనంబులలో రాచనగరుననుండెడి పరిచారికలనడిగినంగాని బుద్ధిమతిక యుండుమందిరంబు విదితంబు గాదు.

నేపథ్యంబువలనికి దృష్టులు నిగుడ్చి,

ఇదె యీలభ్యయం దొక్కతె పోవుచున్నది. ఇది రాజాంతఃపురపరిచారికలలో నొకతె యని యెఱుంగుదు. దీని నడిగి తెలిసికొందునుగాక.

ఆకాశంబులక్ష్యంబుచేసికొని,

ఓకామనీతిలకమా! ఈసౌగంధికయందు దేవిప్రియసఖి బుద్ధిమతిక వసించుమందిరంబెద్ది? తెలుపుము.

నేపథ్యంబున,

ఓయమ్మ యిప్పుటిదేవికిం బ్రియసఖి బుద్ధిమతిక గాదు. అది పూర్వము సావిత్రికి పృథ్వరాజుదేవికి నెచ్చెలి యై యుండె.

క. తలుపులు దఱవక వాకిటఁ | గలయంపులు చల్లకయ తగం జలజాక్షి,

కులములు దిరుగక దైనా | కులమయి గన్నట్టునదియ కోమలిగృహమా.

భానుమతిక. సంశయించుచు,,

దీనిపలుకులవలన నామనంబు సంశయసాగరాంతర్నిమగ్నంబై యుత్తలంపడియె
దీని. దేవి మనోరమ నన్నుంపిన కార్యంబు కడముట్టినట్లే ?

నిట్టూరుపులునిగుడుచుచు,,

కాలానుసారంబుగ జంతుజాలంబునకు గౌరవాగౌరవంబులు సంప్రాప్తంబు లగు
ను. అందుకుం జింతించి యేమి ? బుద్ధిమతికయింటికిం జని వృత్తాంతంబు సాకల్యంబుగ
నారయుదుంగాక.

అనిపరిక్రమించి,,

తొల్లి యేఁ గాంచియుండినవిధంబున సకలవైభవోపేతం బని యట్టిమందిరంబులం
దారయుమంటి; రాజాంత్యపురపరిచారిక వచించినంత నీబుద్ధిమతికగృహంబుఁ గనిపెట్టితిని.
దీనియందుఁ బ్రవేశించెద.

ప్రవేశమభినయించి. ఆత్మగతంబున,,

కట్టా ! ఈయింతి !

ఉ. మాసినచీరెఁ గట్టుకొని మాననిదుఃఖభరంబుచేఁ గడుం,

గాసిలి సంతతంబు తెలిగన్నుల బాష్పము బుట్టి పాఱఁగా,

ప్రాసినచిత్రరేఖవలె వాలువిలక్షిత మిఱునంగము,

న్వాసి దొఱంగ దైన్యరమవైఖరిఁ దోచుచు నున్న దాత్మకుఁ.

అంత యథానిర్దిష్ట వేషయై బుద్ధిమతిక ప్రవేశించుచున్నది.

బుద్ధిమతిక. ఆహా యేమందు విధివైపరీత్యంబు !

గీ. కొండలుండుచోట్లు గోతులై సిరి దక్క | నిండుకొలఁకు నిప్పు డెండబాటి,

పుండరీకకుముదపుంజశూన్యములయ్యెఁ | గాలగతిఁ దలంపఁ గరము గడుసు.

భానుమతిక. సమీపించి,,

ప్రియసఖి ! బుద్ధిమతికా !

బుద్ధిమతిక. కనులెత్తిచూచి. నిట్టూరుపులునిగుడ్డి. ఆత్మగతంబున,,

నాప్రాణసఖి భానుమతిక వచ్చియున్నది. పూర్వము దీనిం గాంచునప్పు డెట్లు
సర్వానందంబులు నన్నుం బొదివికొనునట్లుండు. అట్టిదాని నిప్పుడు గాంచుట క్షతికి ట్ట
రందిడినమాడ్కి నసహ్యంబయి యున్నయది.

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి భానుమతికా !

అని కన్నుల నీరునించుచున్నది,,

భానుమతిక. ప్రియసఖి బుద్ధిమతికా ! సకలాకాంక్షపురపరిచారి కాజనంబునీయా జ్ఞాపకపరియై మెలంగ దేవికిం బ్రాణసమాన వగుప్రియసఖివై యసమానగౌరవంబున వర్తించుచుండినతొల్లింటినీయతిశయం బెక్కడ ? సకలజంతుసంతానశోచనీయావస్థ నుండు నిప్పుటినీదీనదశ యెక్కడ ? ఏల యిట్లు లయ్యె ?

బుద్ధిమతిక. ప్రియసఖి ధారానగరవార్త యెఱుంగవు కాబోలు ? వినుము.

ఉ. ముంజున కిచ్చి రాజ్యరమ ముప్పున సింధులభూమిభర్త దాఁ,
గుంజరరత్న మ్మరిని గోరి భజించుచు మేనువాసెఁ బో!
రంజన యేది దేవి సుతు రాజసమానునిఁ బాయలేక యా,
కంజదళాక్షి యున్నది నికామము గుండుచు జీవితంబుతోక.

భానుమతిక. చెవులుమాసికొని,,

శివశివ ! యెంతకఠోరవచనంబు వింటిని. సింధులభూమిభర్త పరలోకంబుంజెందె నా ! ఆరాజచంద్రునిం బోలుభూతియుం గలఁడె ?

క. తనప్రజలబోలెఁ బ్రజలను | ఘన మగుప్రేమమునఁ గాచుఁ గడునెయ్యమునక,
జనవిత్తికష్టముఖములఁ | దనకష్టముఖంబులట్ల తలఁచుచు నడుచుక.

బుద్ధిమతిక. ప్రియసఖి ! మహారాజుసుగుణగణంబులు నెప్పి దుఃఖాంబుధిపూరం బు నుద్వేలంబుఁ గావింపకము. ఊరకుండునపుడ మర్యాదపహతకము లగుచున్నవి. ఏమిసెప్పుదు.

గీ. పరులపాలయ్యె వైభవపదవి యెల్లఁ జుట్టములఁ బక్కములఁ గడుఁ జాలక నయ్యె,
సుతునిఁగనుఁగొనుచుండఁగాఁ బ్రతుకుచుండు|దేవికైతాల్పియున్నానుదేహమిపుడు.

భానుమతిక. ప్రియసఖి ! ఏల యింతవంత గుండెదవు ? భోజకుమారుండు వైశంబ పట్టాభిషిక్తుండు గావలసినవాఁడు ; ధరాపరిపాలనంబునకు రాబోయెడిని. రాజమాతృగౌరవంబు సావిత్రిదేవికి సంక్రాంతంబు గాకపోవునే ? మామనోరమాదేవి తనముద్గులపట్టిని సింధులునిపుత్రుని కొసంగి పరిణయంబునేయ నావైభవంబును గన్నులారా గాంచకపోదుమే ? అప్పుడు నీకుంగలతొల్లింటితనం బెప్పటియట్లు జరుగం బోయెడిని. కొంతకాల మెప్పుకొనుము.

బుద్ధిమతిక. ప్రియసఖి ! ఈమందభాగ్యకు మనోరమాదేవిముద్గులకూతును రాజపుత్రుండు చేపట్టుమహోత్సవంబుం జూడంగల్గినే ! ఏమే యీముఢామనోరథంబులు ? రాజపుత్రుండు వైరిమధ్యంబునందుఁ బ్రతికియున్న జాలదలే ! ముంజపుత్రుని జయంతుని రాజ్యాభిషిక్తునిం జేయఁ గోరి భోజకుమారుం జంపకున్న జాలదలే ! ఇంతకంటె మేలు గావలయునే ? ఈచింతయు నన్ననారతంబు దహించుచున్నది. సావిత్రిదేవి

కన్న దని పేరుమాత్రమేకాని సర్వవిధముల నాకుమారుని బెంచినదాన నేన. అట్టి నాకుసయితము రాజకుమారునికడకుం బోగూడకపోయె. ఆకుమారుడు తల్లిని జూడవలయునన్నను ముంజునానతి కెదురుమాడవలసినట్లయ్యె. అపక్షంబువారలే కుమారునికి స్నానభోజనాదికార్యంబులకుఁ దోడ్పడువా రైరి. ఇట్లుబుడ నేకాలంబున కేమి పాసఁ గునోయని గుండుచుండెదను.

భాసుమతిక. ప్రియసఖి యిక్కేల దలపో సెదవు? సింఘులరాజపక్షపాతి యార్యుండు బుద్ధిసాగరుం డుండలేదా? ప్రధానమంత్రిపదవినుండునతని కెఱుకపడక యేకార్యమేని జరుగునా?

బుద్ధిమతిక. ఓసి యాతం డుండిన నింక నేమి? అతని నిన్మిత్రాధికారునిం జేసి బహుకాలం బయ్యె; ఆయాశయును లేదు. మఱియు సింఘులపక్షపాతులు నేనాపతిప్రముఖులు సయితము అధికారమువలనం దొలంగింపుబడిరి. పైనికులును బోరులును తత్పక్షపాతు లయ్యు వారలఁ దొలంగింప ననువుపడనికారణంబున నందుం జేయునది దోషక ముంజుండుండెడిని. సింఘులునికిం బ్రతిపక్షీ యై యుండినయంగరాజు వత్సండు ముంజుని కిప్పుడు ముఖ్యమంత్రి. వాడు కడు నిర్దయుండు. కరము కట్టుండు. బాలస్త్రీశిశుహత్యలకు సయితము వెనుకంజయిడనివాడు. ఇనియెల్లఁ జింతించి చింతించి భోజకుమారుని రాత్రి నిదురఁగూరిమేలుకాంచినవాని విని యనుదినము పునర్జీవితునిఁ గాఁ దలంచుచుండెదము. ఇందు మే మందఱము ముందే ప్రాణపరిత్యాగంబుఁ గావించుకొనవలసినవారమై యుండ మొలబంటికట్టంబున మోకాలిబంటిసుఖ మన్నట్లు ఆర్యుండు బుద్ధిసాగరుండు ముంజుండు తన్నునిన్మిత్రాధికారునిం జేసినను సింఘులునియందుంగలపక్షపాతంబునంజేసి కార్యాధిమై రాజసభకు వచ్చుచుం బోవుచుఁ గరిము మెలఁకువతో రాజుకడం బ్రవర్తించుచు సభాప్రవేశనిరోధంబుం బడయక యుండెడిని. ఇట్లు లీతండు వచ్చుచుం బోవుచుం డుటయుఁ కుమారునిరక్షణంబునకుం గారణంబు గాఁగలగు.

ఆతంకంబుతో,,

అనుదిన మింతకుముంద కుమారునికి సౌఖ్యాన్నికఁగై వచ్చి నాకు నృత్యంతంబుఁ దెల్పుకల్పనతిక యీదిని మింకను రాకున్నయది. కారణంబు తెలియదు. ఈకల్పనతిక ముంజునిభార్య కనుగుణప్రవర్తనము గావించునట్టిలు నటించుచు రాజకులంబునన యుండి యదటిపుత్తాంతంబు లారసి నాకుం దెల్పుగూఢచారిజేయెనసఖి. దానివలన నృత్యంతం బారసి దేవిసావిత్రికి నేను కుమారునినేమంబుఁ దెల్పుచుండెద.

కల్పనతిక. ప్రవేశించి,, కంటనీరుగార్చుకొనుచు,,

బుద్ధిమతికా ! ఏమి కష్టంబు గల్గెనే ? అయ్యో ! ఏమందునే ?
 బుద్ధిమతిక. కట్టా ! అని మూర్ఛితయై యిలపయిం బడియె,
 భానుమతిక. ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి ! ఊరడిల్లుము ఊరడిల్లుము.
 బుద్ధిమతిక. తెలివిదెచ్చుకొనిలేచి,
 ఓసి కల్పవతికా ! భోజకుమారుండు జీవించియున్నాడా ?
 కల్పవతిక. ఇంతదనక బ్రతికియున్నాఁడు.

అని వెక్కుచున్నది,,

బుద్ధిమతిక. హాసింధులరాజవంశం బుచ్చిన్నంబు గా నున్నదా ? కట్టా ! యెట్లు
 లోర్వవచ్చు ?

అని వెండియు మూర్ఛాక్రాంతయై ద్రెళ్లుచున్నది,,

భానుమతిక. కన్నల నీళ్లుదుడుచుకొని,,

కట్టా ! సింధులరాజవంశంబున కెట్టికట్టిడిదశ సంభవించె ! ఇందుకైమావె యీ
 నాతి యివ్వినంబున నుత్తలంపడియెడిని. ఓసి బుద్ధిమతికా ! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.
 కల్పవతిక. నెప్పెడునృతాంతం బంతయు నారసి యందుఁ బ్రతీకారంబు గలదేని చేతన
 యినంత నహితనిర్వ్రాతనంబునం బ్రవర్తింపం జనునుగాని యిడుమ దొడరినప్పుడు దుఃఖి
 హస్తధైర్య లయి గుందుచుండుట రాజకులసంచారనిపుణ లగుమనబోంట్లకుం దగునా ?
 అర్థం బారసి యనర్థప్రతీకారంబునకుం గడంగుము. సాధుభావంబునం జేసినపనికి సర్వ
 సుపర్వులు సహాయపడుదురు.

బుద్ధిమతిక. తెలివిదెచ్చుకొని,,

ఓసి కల్పవతికా ! రాజకులంబునం జరిగిననృతాంతం జేమి ! వచింపుము.

కల్పవతిక. ఓసి వినుము. అనుదినము కుమారునిసేమం బరసివచ్చువిధంబున వచ్చు
 మంటి. నియోగిజనపురస్కృతుండై యొకవిప్రవర్యుండు ముంజునిసభాభవనంబునకుఁ జను
 వాఁ డెదురుపడె అతండు భూతభవ్యవృద్ధగ్రమానంబు లెఱింగి చెప్పంగలవాఁ డని రాజు
 నూతనముగ నన్యదేశసమాగతుం డగునితనిం బిలువ నంపె ననుచు నచ్చోటివారలు సెప్పు
 గా నాతనిమాహాత్మ్యంబుం గాంచ నాస వొడమి తత్సమధిష్ఠితం బగుబృందంబువెంటన
 సభకుఁ బోతిని. బ్రాహ్మణుండును రాజుం గాంచి స్వస్తి యని పల్కి యతనియానతి నొక
 యాసనంబునం గూర్చుండి యిట్లనియె.

ఓరాజా నన్ను లోకులు సర్వజ్ఞుం డని యందురు. నీ వేదేని యడుగుము.

గీ. † ఏది కంఠస్థమై యుండునెపుడు విద్యాయది పృథాశింపఁ జను బుధుల్బుదిఁడలంపఁ,
బుస్తకాపేక్షయును గురుబుద్ధ్యపేక్షఁ బరఁగుమాఘనివిద్య దోడ్పడక చెఱుచు.

అని చెప్పిన నావిప్రునియహంకారచమత్కృతంబు లగువచనంబు లాలకించి యత
నిం బరిక్షింప నగు నని యెంచి యావత్తత్రాస్త్రకుశలుని గాంచి యోద్విజవరా ఏ
బుట్టిననాటందొట్టి యాక్షణంబుదనుకం చేసినచరిత్రం బంతయుం జెప్పితివేని నిన్ను సర్వ
జ్ఞునిగఁ దలంతు. అనఁగా నాకార్తాంతికుండు రాజు రచించినకార్యంబు లన్నియు ని
గూఢవ్యాపారంబుల సయితము సమగ్రముగ వచియించె. రాజు విని యభిహ్లానంబు
ల నన్నింటిని గుఱుతువట్టి సంతసించి యైదాఱుడుగులు సని బ్రాహ్మణునిపాదంబులపయిం
బడి యతని మణిగణఖచితం బగునున్నతాసనంబునం దునిచి ఓబ్రాహ్మణవర్యుఁడా యి
ష్టార్థప్రాప్తిచేతువు విద్యవంటిది మఱియొండు గలదా! యిట్టియనవద్యం బగువిద్య యుం
డుటంబట్టి మీ కెందుం గొఱంత యుండదు. అని యుగ్గడించి యతని కాఱానేయంబు
లం బది గుఱుంబుల నొసంగె. ఆప్పుడు సభాస్థలాసీనుండై యుండినయార్యుండు బుద్ధిసా
గరుండు రాజుంఁగాంచి దేవా! భోజునిజన్మపత్రిక నీబ్రాహ్మణు నడుగుము. అని చెప్పి
న ముంజుండును వల్లె యని యావిప్రుని భోజునిజన్మపత్రిక యొసంగు మని యడుగ నా
బ్రాహ్మణుండు నన్యాయనశాలనుండి కుమారుని రప్పింపు మనియెను. ఆప్పుడు రాజుజ్ఞ
చే భటు లన్యాయనశాలనుండి భోజుని దోడ్కొని రాఁ జనుడుఁ దదాలోకనకాతుకి
తాంతరంగం బయి సభాజనంబు సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రునిరాకకు సముద్రంబువోలె ను
ప్పొంగుచుండె.

బుద్ధిమతిక. ఓసి సకలలోకలోచనచకోరంబుల కతులానందంబుఁ గల్పించుపూర్ణ
శారదచంద్రుండు గాదె కుమారుండు!

కల్పమతిక. ఆప్పుడు కుమారుండును రాజభటసమాసీతుండై విచ్చేయుడు,

సీ. వర్ణితసాభాగ్యవైభవసంతతు లంగంబుఁ గొన్నట్టు లమరువాని,
భూమండలంబును బొడగాంచ నవతరించినసురవతి యనఁ జెలఁగువాని,
మన్మథుం డసదృశమహితాంగధారి యై పాలైనో యనఁ జెప్పఁ బోలువాని,
సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రుండు భూస్థలి కేగుదెంచినరీతి నెసఁగువాని,

గీ. మహితవైభవు భోజకుమారుఁ గాంచి | భాసురోదారయావసంపదకు నెదల,
నిర్భరానందభరితమై నిఖిలరాజ | చక్ర మటఁ దేలె నానందజలధియుండు.

ప్లో † కంఠస్థా యాభివే ద్విద్యా సాప్రకాశ్యా సదా బుధైః,
యా గురౌ పుస్తకే విద్యా తయా మూఢః ప్రతాగ్యతే.

బుద్ధిమతిక. ఓసి కల్పనతికా ! నీచెప్పినగుణంబులెల్ల నాకుమారచంద్రునియం దొప్పునే!

భానుమతిక. ఓసి అంతట నేమయ్యె నచింపుము. దైవజ్ఞుండు భోజానిజన్మపత్రిక యేమని చెప్పె?

కల్పనతిక. ఓసి వినుము. కుమారుండ ను చిత్రకుం బోలెఁ బిశ్చివృత్తినిక సవినయం బుగ మొగ్గి నిలునంబడియె. ఆ భూలోకి చంద్రునిం గుమారునిం గాంచి యాసర్వజ్ఞుం డు ముంజునితో నోమహిపతి యీ భోజానిభాగ్యోదయంబు నచింప నావిరంచనుండు స యితము శక్తుండు గాఁడు. అట్లులుండ నుదరంభరి బ్రాహ్మణుండ నే నేపాటివాఁడను! అయినను నాబుద్ధికొలది నచించెదను. కుమారు నధ్యయనశాల కంపుము; అనఁగా రాజు నట్లు యొనర్చుడు విప్రుండు భోజానిజన్మపత్రిక విను మని ముంజునితో నిట్లనియె.

గీ. * ఏఁబదియుఁడైనన్నిఁది శ్రేణునెలలు | మూడుదినములుభోజుండు మొక్కలమునఁ,
బాలనము నేయు దక్షిణాపథమునెల్ల | గౌడదేశంబుతోఁగఁగు గారనమున.

ఆని చెప్పిన విని ముంజుండు నతురత్వంబున హసించుచు విచ్చాయనదనుండ యుగ సుముఖుండునుంబోలె నా బ్రాహ్మణు ననిచెను.

భానుమతిక. ప్రియసఖి బుద్ధిమతికా వేదవిదులవాక్యంబు లనత్యంబులు గావు గాన నిందు ధైర్యం బనలంబింపం జను.

బుద్ధిమతిక. ఓసి కుమారునభ్యుదయంబు విని ముంజుండు విచ్చాయనదనుం దైన యర్థంబు కర మనఁగూనహం బని తోచెదెదలే ! బ్రాహ్మణులపల్కులు సత్యంబు లని స త్యయుగసంజాతపువోలె మాటలాడెదవు. నాకు వాస్తవపాదంబులు విశ్లేషంబులువోలె నయ్యెడిని. ఓసి కల్పనతిక! అనంతరం జేమయ్యె? చెప్పుము.

కల్పనతిక. ముంజుండు బ్రాహ్మణు నంపి యెవ్వరితో నేమియుం బలుకక తనశ యనప్రాసాదంబునకుం జని పానువునం బరుండి చింతాస్థిమితుండై యాలోచించి తనకు దానె యి ట్లనిపల్కె.

గీ. అదియ యింద్రియవర్గంబు లదియ నామమదియ బుద్ధియువచనంబులవియతలఁప,
నర్థవిరహితుఁడైనచో నంతలోన | నాతఁ డన్యండయగు చిత్ర మదియనూవె?

అదియునుంగాక.

గీ. * పంచాశత్పంచవర్షాణి సప్తమాసా దినత్రయం,
భోజరాజేన భోక్తవ్య స్సగౌడో దక్షిణాపథః.

క. అతిదాక్షిణ్యయుతుం డయి | మతిహీనుం డనుపదంబు మాననిశంకా,
నివ్వుండై పరాపవాదో | భృతికి న్భయపడుచు సంపదలు వాయు ధరణ్.

గీ. జాతమాత్రుఁ డైనశత్రువు రోగమ్ము | నెలమఁ బ్రభవ మొంద నెవడుఁ సేయఁ
డట్టివాఁడు తొలుత నతిపుష్పదేహుండై | యుండి పిదప వాని కోలి నడఁగు.

క. నరతతిగు ప్తశరీరునిఁ | బరు లేమి యొనర్చఁగలరు బహుభంగుల ను,
ధురము లగువారిధారలు | కరకలితచ్ఛత్రు నరునిఁ గదియఁ గలవే.

బుద్ధిమతికి. ఓసి భానుమతికా ఈపద్యచతుష్టయభావం బభివ్యక్తం బయ్యెనా ?
వినుము. మొదటిపద్యమునకు ధనుము వాసిపోయిన మనుజునికి గౌరవంబులేదు గాఁబట్టి
తన కీధారాజ్యం బపరిత్యాజ్యం బనియు ద్వితీయశ్చత్రువుపద్యములకుఁ బరాపవాదంబు
నకు భయంపడక రాజ్యభాక్తృత్వంబు గల్గియుండుకతంబున శత్రు వగుభోజునిం జంప
వలయు ననియుఁ జతుర్థపద్యంబునకు సింధులపక్షపాతులు వత్సరాజాదిగుప్తుం డైనత శ్చే
మియు బాధింపం జాల రనియు నీభావంబులు విస్ఫుర్తంబు లయ్యెడిని. ఇవి యాసినచో
బ్రాహ్మణునివచనంబులు విన్నతోడన ముంజునికి వానిభావంబునందు ధారాజ్యలక్ష్మి
భోజకుమారుం జెందెనేని తాను జీవితం డయ్యు మృతకల్పండుడనే యగుదును గాన నా
కుమారుని కనిష్ఠంబుఁ గావించితి నేని నిరుపహతంబుగ రాజ్యం బేలవచ్చు ననుదురాలో
చన వొడమిన దనుటకు సందియంబు లేదని నిర్ణయింపవలయును. ఓసి యనంతర పుత్రాం
తంబును వినిపింపుము నీ కీరవాన్యపుత్రాంతం బె ళ్లేఱుకపడియె ?

కల్పివతిక || అదియుండెప్పుడను వినుము. ముంజుండు సభాభవనమునుండి లేవఁ
గానే రాజు లందఱును లేచిరి. తనపతి దుర్మనాయమానమానసుండై యు న్నాడు డని పరి
చారికలవలన విని ముంజునిరాణి రాజసమీపంబు వాయుకుండునట్లు గమికతైతో నాకుం
జెప్పిపంప నే నది కాలోచితం బనియు నెంచి మనఃకలుషత నొందినతీనికడం బనులు
దీర్చ భయంపడుచున్న తక్కుంగలదాసికల నిండ్ల కనిచి శయనాగారప్రవిష్టం డైనపుప
తికిఁ దాళపుంతపీఠనాద్రిక్రియలు సలుపుచు నయ్యెడ మసలుచుంటి. అంతం గొంతకాల
మిట్టాలోచించి తనయంగరక్షకునిం బిలిచి యోరీ నీవు పంగదేశాధిపతిని వత్సరాజును
రథగజతురగభటాదిసంయుతం బగువైనవంబుతో సూర్యుం డప్రగిరికిఁ జేరుటకు ముంద తో
డ్చొని రావలయు. అని ముదలయిడి పంపె. ఇంతలోపల భోజనాదులు సేయకుండు
పతినాహ్నికకృత్యంబున కియ్యకొలుపుటకు రాణి పరిచారికాపరిపుత్రయై చనుదెంచి
నన్నుం బొమ్మనియె. ఇదె యేవచ్చి నీకు పుత్రాంతంబుఁ దెల్పుతి.

బుద్ధిమతిక. హా ! నాయనిష్టాశంకిత్వంబు సరిపోయినదే ! దైవమా సింధులుని
పంశంబున కిట్టికట్టిఁడిదళయా కలుగఁజేసెదవు ! హాదేవి సావిత్రి నిపాత వైతివిగదే ! పుద్ధ

రాజు వోయినప్పుడ యాతనితో నగ్నిప్రవేశంబు సేయుంబోవునిన్ను నేను ఘరము పాపిని సఖి నని పేరుపెట్టుకొని నీకుం బుత్రునిం బాసిపోవం జనదు వాడు పసివాడు గత్యం తరములేనివాడు అని చెప్పి యావ్యవసాయంబునుండి తప్పించి యీయసహ్యశోకానల జ్వాలాజాలంబునం బడద్రోయుదాన నగుచున్నాను. కట్టా! వత్సరాజును సైన్యసమేతం బుగ రమ్మనుట కుమారునిం బరిమార్చును సింఘులపక్షపాతులం దెగటార్చును గాని యితరం బునకుఁ గాదు. ఆహా! ఏమి సేయుదు. వత్సరాజు కరము క్రూరుఁడు. ఎట్టిపాపంబున కైన నొడిగట్టుం గలవాఁడు. ఈవచనంబులు విన్నదిమొదలు నాయంగంబులు కాలానల జ్వాలాజాజ్వల్యమానంబులైనట్లు తెఱియుచున్నవి. హా! తపస్విని దేవి పాపిత్రి పతిశోకం బునకె యాహారదులు మాని కృశించుచున్నదానవు. పుత్రునిగతియు నిట్లు లయిన నే మయ్యెదవో! ఆశోకంబు సమాధాతన్యంబై యుండె. ఇది యట్లు గాదునుమీ! వత్స రాజును వానిసైన్యంబుల నోడింపగలవీరుండు సింఘులపక్షపాతులలో నెవ్వండును లేడు. ఉండెనుపో వత్సరాజు కుమారు నటుముఠాని పాపంబునకుం గడంగుడు నితని కాకాలాం తుకుండుసయిత మెగుట నిల్వనోపండుగదే! ఇం దెవ్వఁడే దిక్కు! ఏమి సేయుదునే!

భానుమతిక. సింఘులపక్షపాతు లగురాష్ట్ర ప్రపాలాదిదండనాయకులు వత్సరాజును సైన్యములతో నోడించినవారలు గడచే! సింఘులాజ్ఞ యని యుండంబోలుదు రంతియ కాని విడివడిలేని జగంబు చీకాకువఱుపరచే! వీరెల్లరు బుద్ధిసాగరుని యాజ్ఞావశవర్తలు; కాన నిప్పుడు బుద్ధిసాగరునికంటె నన్యండు రక్షకుండు లేడు. అతడు తనబుద్ధిబలంబున నెట్టిదుష్కరంపుంబనినైనను సాధింప సమర్థుండు. అతని శరణంబు చొత్తము.

నేపథ్యంబునంగలకాలానంతరము.

చ. నరపతి ముంజుఁ డిప్పుడు మనంబునఁ గుందుచునుండుటలో కదం,
ద్వరితముగాఁగ వంగపతి దారుణుఁ డాత్మచమూసమేతుఁడై,
యరిది నచింతితోపనతుఁ డౌటకుఁ గారణ మారయగ నీ,
నరపతియింట నేమియొ ఘనం బగునె గ్గగు నంచుఁ దోచెడిన్.

బుద్ధిమతిక. కరంబుల నురంబు మోదుకొనుచు,

కట్టా వత్సరాజు సైన్యంబుతోఁ జనుదెంచినట్లు చెప్పఁచుఁ బూరజనులు కరంబు తోభంబుం జెందుచున్నారు. ఓసి ఇం కేమి సేయంగలమే? కఠోర మగుదైవవినితము త్వరపడుచున్నదే!

భానుమతిక. ఓసి మనము బుద్ధిసాగరునియింటికిం గ్రమ్మనం జనుదము. రండు. ఇందుకు వేటుపాయంబు లేదు. మువ్వరునునిష్కాంతలైరి.

ప్రవేశకము ముగిసెను.

ద్వితీయాంకము.

వత్సరాజు ప్రవేశించెను.

వత్సరాజు. ఎవఁ డక్కడ రాజద్వారపాలకుఁడు !

ద్వారపాలకుఁడు. ప్రవేశించి ”

వత్సరాజు ! ఇదె వచ్చినాడను.

వత్సరాజు. ఓరి రాజు మంజుం డెయ్యెడ నుండెడిని ?

ద్వారపాలకుఁడు. వత్సరాజు ! శయనాగారంబున,

వత్సరాజు. ఓరి రాత్రిగానివేళ రా జయ్యెడ నుండం గతం జేమి ?

ద్వారపాలకుఁడు. వత్సరాజు నిరంతరచింతారోగపీడితుండైయుండెడిననివిందు.

వత్సరాజు. ఆత్మగతమున,,

ఇతం డిట్టిదురంతచింతాక్రాంతం డగుటకుం గతం బెదిగా నుండునో ! సమీపమునకుం జనినంగానియెఱుకపడదు.

ప్రకాశముగ ”

ఓరి య ట్లైన నయ్యెడకు మార్గంబు సూపుము.

ద్వారపాలకుఁడు. వత్సరాజు ఇటుర మ్మిటురమ్ము.

ఇరువురునుపరిక్రమించుచున్నారు.

ద్వారపాలకుఁడు. వత్సరాజు ! అదిగో మంజభూపతి శయనస్థుండై యుండెడిని. సమీపంబునకుం జనుము.

శయనస్థుండై మంజుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

వత్సరాజు. ఉపసర్పించి నమస్కరించెను,,

మంజుండు. వత్సరాజు ! సమీపమున నాసనమునం గూరుచుండుము.

ద్వారపాలకుండాంచి ”

ఓరి ! వత్సరా జీవోటువాసిపోవుదనుక నియ్యెడ నేరిని బ్రవేశపెట్టకుము. ఉన్నవారి వెలివెఱుచుము. నీవును నీపని జూడుము పొమ్ము.

ద్వారపాలకుఁడు. నిష్క్రాంతుండయ్యె.

మంజుండు. వత్సరాజు వినుము.

గీ. రాజు సంతోషపడి భృత్యరాజి కెల్ల | మానమాత్రప్రదానంబుఁ బూని సలుపు.

భృత్యతతి మానితం బయి నిత్యభక్తిఁ బ్రాణముల నైన నుపకృతి రాణఁ జేయు.

నీవు నా కాస్తతముండ వగునమాత్యముఖ్యుండవు గాన నావచనం బనుష్ఠింపం జను. భోజకుమారుని భువనేశ్వరీదేవాలయవిసినంబునం జంపి వానిశిరం బంతువురికిం గొనిరావలయు.

వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున,,

శిష్యువ ! యెట్టికఠోరకృత్యంబున కీవుగ్గుండు తెంపుచేసినవాడు. కట్టా ! లోభం బెట్టికట్టిడితనంబున కొడిగట్టిచె. ఈతనిబలంబునన నేను పెంపు వడసినవాడను గాఁ బట్టి యితనికిం బ్రతివల్మలైక యున్నాడను. హితైషి యగుమంత్రి కృత్యంబు గాన నను నయవచనంబుల నితనిం జేతనైనంతదనుక నీదారుణవ్యవసాయంబువలన మరల్చు గడంగెడ.

ప్రకాశముగ,,

దేవా దేవరనిదేశం బనుష్ఠింప సిద్ధపడియున్నాడ. ఐనను నీపాలం జనువుగలవాఁడను గాన నొకిండుక విన్న విందుకొనం దలంచితి. నావచనంబున నపరాధం బుండిన నోర్యం జనును.

క. భోజుని కిప్పుడు బలమును | తేజంబును నైనవ్యసమితి దీప్తాస్త్రంబులై ,
రాజత్పరివారము లే | దోజ యడఁగి యున్నవాని నొప్పునె చంపక.

అదియునుం గాక,

క. ఉదరంభరియై భోజుఁడు | మదిఁ బారంపర్యభటునిమాదిరి నున్నాఁ,
డదయత నాతనిఁ జంపగ | నెదియో కారణము గాన నేను మహీశా.

ముంజుఁడు. వత్సరాజు వినుము. ఈదినము ప్రాతఃకాలంబున భూతభిష్యద్వర్త మానంబు లెఱింగినకార్యంతికుండు విప్రుం డొకరుండు భోజకుమారుఁడు రాజ్యం జేలఁ గలఁడని వాక్రుచ్చె. ఆ ట్లగునేని మన కనర్థంబు గల్గు. కాన నీయుద్యమం బభీష్టసాధకం బని నిర్ణయించితిని.

వత్సరాజు. హసించుచు,,

రాజా వినుము తొల్లి త్రైలోక్యనాథునికి రామునికి బ్రహ్మపుత్రుండు వసిష్ఠుండు ముహూర్తంబుపెట్టె. ఆపట్టాభిషేకముహూర్తంబునన దాశరథికి రాజ్యభ్రంశంబును సీతాహరణంబును మఱియం గొన్నియిడుమలును సంభవించె. అట్టివిరించనునికుమారుని వచనంబునయితము నిరర్థకంబు గాఁగా నొక యుదరంభరి బ్రాహ్మణునివచనంబులా! పాటికెక్కం బోయెడిని. చిచ్చుపుఁబాపనిమాట నమ్మి యెచ్చెలు లేనిసౌందర్యంబున ముగ్ధుగునితో సమానుం డగుకుమారునిం గోలుపో నున్నాడవు.

చ. మనుజుఁడు కార్యజాతము సమంజస మైనను గాని ధైర్యం దా,
బనుపడి చేయుచో ఫలవిపాకము నారసి పూనఁగాఁ జనుక,
ఘనరథసప్రకల్పితము కార్యము కర్తను జంపుదాఁక నా,
తనిహృదయస్థశల్య మయి తద్దయఁ గాటియపెట్టు నిచ్చుటక.

ఈకఠోరకార్యము త్వరపడి కావింప ననంతరము దేవరకు మరణోదర్కం బగు శోకంబుఁ గల్పింపకపోదు. ఆ కుమారునియందు నీవు గావించియుండు ప్రేమం బట్టిది యనుట నాకు విదితంబ. ఆయర్థం బటుండ నిమ్ము.

క. సహవాసము సహభోజన, సహపానితాదులును శ్రీతి సలిపి కుమారుక,
బహువిధముల నమ్మించియు | నహహా యీరీతి సేయ నగునే నీవుక.

దేవ! యీధారారాజ్యశ్రీ కాసపడి యీపాపంబు సేయం గడంగినాడవు. ఇట్టి యతిసీచకృత్యం బానర్చినచో సిరియు నీ మండదు. అత్యుత్కటంబు లగుపాపపుణ్యం బులు వైశంబు ఫలప్రదంబు లగుటకు నిశోధకంబు లెవ్వయు లేవు. పుత్రవధం చేరికిని హిలంబునకుఁ గాదు.

క. సుకృతము లెన్ని యొనర్చిన | నికృతి కలుగ నదియు సిరుల నిర్మూలము సే,
యక మానదు తైలము తీ | యక పోయెనునున్న వాత్య యణఁపదె దివియక.

ముంజుండు. క్రోధంబుతో'

ఓరి నీవు రాజ్యాధిపతి ననుకొంటివిగాని సేవకుడ నని యనుకొన్నవాడవుగావు. కానిచో నిట్లు మాటలాడఁగలవా ?

గీ. స్వామి సెప్పినకార్యంబు సరవి సేయ | చట్టిభృత్యుండు భృత్యులొకాధముండు,
వానిజీవితమది సూడ వ్యర్థ మగును | మేఁక మెడచన్నులవిధాన లోకమందు.

అని చెప్పి నిభృతక్రోధుండై యూరక తలవాంచుకొని కొంతతడ వుండి,

ఓరి నీవు నాకాపుండ వేని నాపనుపు సేయుము. నాకు హృదయంబునం గలయుపతాపభరంబున నన్యులతో మాటలాడ నొల్ల. నీవుచనుము. భోజకుమారునిశిరంబుం గాంచు దనుక నాహారాదులు గైకొనను. ఈశయనా గారంబుతలుపులు మూసికొని యింద యుండెద.

వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున''

ఇతండు కడుఁగోపోద్దీపితం దైనవాడు. ఇంకఁ గరము చుగ్గర్లుండగును. కాలోచితం బాలోచింపం దగియున్నది.

లేచి శయనాగారంబునకు వెలికి వచ్చుచున్నాఁడు.

ముంజుండు. లేచి తలుపులు మూసికొనునట్టులు నిష్క్రాంతుం డయ్యె.

వత్సరాజు. ఆత్మగతమున "

ఇంక నే నివోట నుండి యే ముపయోగము ? సభాస్థలికిం జని రాజ్యానుసరణంబుఁ గావించు.

అని పరిక్రమించి. చింతాస్థిమితత్వంబుతో,,

ఇప్పుడు నాసేయంగడంగిన దుర్వ్యవసాయం బిందుకయేని బయల్పడినచో సింధులపక్షపాతులు నన్నుం జంపం గడంగకపోరు. మఱియు రాజకులంబును గలగుండు పలుతురు.

చ. కొమరునిఁ జంప సింధులునికూరిమి కెంతయు పాత్రు లైనరా,
కొమరులు దీప్తజనులు ఘోరబలాధ్యులు దండనాయకుల్,
క్రమముగ భోజుని స్థరణికాంతునిఁ జేయఁ గడంగి యట్టిభా,
మూలఁ జరించువారు బలవత్కృగ మంజునిఁ బట్టి చంపె.

ఇట్టి కఠోరకార్యాంతరంబు జరుగకుండుట కను పూహింపం జనును గాదె. ఎవఁ డక్కడ!

ద్వారపాలకుడు. ప్రజేశించి"

వత్సరాజు! ఇదె నీచెప్పినపని సేయ వచ్చియున్నాడను.

వత్సరాజు. ఓరి! నీ పతివేగంబున వంగనైన్యస్కంధావారంబున కరిగి తదధిక్రతునితో బలపాలునితో నేను భోజకుమారుని రథాయాధునిం జేసికొని రాచనగరువైలువడినక్షణంబునన వంగనైన్యంబులు యుద్ధసన్నాహంబుతో మంజునినగరు గిరికొనినిలిచి రాచనగరునం జొరఁబోవువారల నిరోధించుచు నందుకుం గినిసినభటులతోఁ బోరుసల్పునట్టులు నాచననంబులుగ వచించి నాయునుజస్సునితో సంగరోపకరణసంపూర్ణం బగురథంబుఁ దోలుకొనితెచ్చి భువనేశ్వరీదేవాలయాభిముఖముం గావించుకొని యుండు మని వచించి గ్రక్కున నీ పీయేడకు రమ్ము.

ద్వారపాలకుడు. వత్సరాజు? అట్లుయ,

అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.

వత్సరాజు. ఇప్పు డే సేయంగడంగినదుర్వ్యవసాయంబు బుద్ధిసాగరునిచెవి కెక్కి నేని భోజకుమారు నటుముకొనుట శక్యంబు గాదు.

చ. అనుపమబుద్ధిసంపదల నాసురనాథగురు న్నసించువాఁ,
డని ఇమదగ్నినూనునికి నన్నివిధంబులచే సమానుఁ డా,

యనఘుండు సింధులక్షీతీపునర్మిలమంత్ర యజేయపీర్వః డా,
ఘనునికి పృథ్వరాజుననుగ్రహకరంబు వశంవదం బిటన్.

కాన నతం డెఱింగి తనవారిం బురికొల్పుకొని మోహరించి భోజకుమారుం గావ
వచ్చునంతలోఁ గుమారుని వ్యభిచారమునకుం దోడ్పొందిచనుట కార్యసాధకంబు. కాదే
ని ముంజునికి వశంవదులమాడ్కి దాక్షిణ్యంబునం బ్రవర్తించుచుండిన బుద్ధిసాగరప్రముఖు
లీయెడరున భోజకుమారునిం బట్టాభిషిక్తునిం జేయక మానరు.

ద్వారపాలకుండు. ప్రవేశించి,,

వత్సరాజ! భవన్నియోగం బనుష్ఠించినాడ,

వత్సరాజు. ఓరి య క్షణ నీ వతిరభసంబునం గుమారులయగ్యయనశాల కరిగి
యుపాధ్యాయునిం దోడ్పొంది రమ్ము. ఇదె యే సభాస్థలికిం జనుచున్నాడను.

అని పరిక్రమించుచున్నాడు.

ద్వారపాలకుండు. నిష్క్రాంతుండయ్యె.

వత్సరాజు. ముందటఁ గనుంగొని,,

ఏలకో యియ్యెడ సభికు లెవ్వరును లేరు ? ప్రాద్దు గ్రంథసమయం బని కొలు
వువీడి చనిరి కాఁబోలు !

చింతించి. ఆహా తెలిసె,

చ. కుపితలయాంతకాకృతిని ఘోరపరాక్రముఁ గ్రోధమూర్ఛితున్,
తపనసమాను నన్ను నతిదర్పసముద్ధతుఁ గాంచి సభ్యులున్,
వ్యవగత ధైర్యులై పనులు వైశమ దీర్చి స్వమందిరాళికిన్,
నెపములు పెట్టుకొంచు మది నిండుభయార్తతఁ బోయి రంజఱున్.

వీరు లేకుండుట నాకుం గడు సహాయం బయ్యె. నిరాతంకంబుగ గార్యంబు నెఱి
వేర్చుకొన నగును.

ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి. నవ్వుచు,,

ఏలే!జాతరకుం ద్రొబ్బుకొనివచ్చు నెనుబోతురీతి నీయుపాధ్యాయుండు నాచెంగ
టికిం దిగిచికొనిరాఁబడియెడిని.

ఉ. చేతులపైకిఁ దార్చుకొని చెంగటికింకరు లెత్తికొంచురా,

నాతతమూర్ఖు పైకొనుట నంగము విహ్వల మాచుఁ ద్రెళ్లఁగా,

నీతకనీనికాకృతుల నేత్రములం జల ముట్టి పాఱఁగా,

నీతఁడు వంతలం గలఁగి యేడ్చుచు వచ్చెడిఁ బ్రాణభీతిచేన్.

ద్వారపాలకుండు ముందు నడవఁగాఁ గింకరవిగృతుండై యుపాధ్యాయాకృతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

ఉపాధ్యాయుండు. అనునయంబుతో,,

ఓరిద్వారపాల ! నన్నిప్పుడు వత్సరాజు పిలిపించుటకుం గారణ మేమిరా ! కరము కుపితుండై యున్నవారే డని యంటివే ? మనం బుత్తలంపడియెడిని !

ఒకకింకరుండు. చేచాటుచేసికొని. ద్వారపాలునితో,,

అయ్య యీబాపండు కడుఁ బొగరుపట్టినవాఁడు. ఇట్టియెడలం జూకుఁ జూపి నంగాని వంగి రాఁడు. కాన నీవించుక యూరకుండుము.

ఉపాధ్యాయునిం జూచి,,

ఓబాపనయ్యా ! ఊరక నెలజీతాలు మూటగట్టుకొని పోవచ్చు ననుకొంటివో ? ఎప్పుటికైన నిట్టులే సాగుచుండు ననుకొంటివి కాబోలు ? బాపనయ్య లని మ్రొక్కులు పెట్టుటకు ముసలిముంజరాజు గాఁడునుమా ! నీవంటివారలకండ్లకావర మడఁగింప వలంతి వత్సరాజు నిన్నుంబరికింప వచ్చియున్నాఁడరే !

ఉపాధ్యాయుండు. బలిమాలుకొనుచు,,

ఓరిమారనా ! యేలరా యింత నాపై కక్కసపడియెదవు ? బ్రాహ్మణులపైనఁ గినుకఁ బూన నగునటరా ?

మారన. ఓబాపనయ్యా ! యీయడఁకువ తొల్లి చూపట్టలేదే ? అయ్య మాపిల్ల వానికి రెండక్కరములు సెప్పవయ్యా యని నేను పలుమాలు వేడుకొంటిని. పాదాలకు మ్రొక్కులిడితిని. జీతా లిచ్చెద నంటిని. చెప్పినపని చేసెద నంటిని. ఎంత సెప్పిన నప్పుడు కడు నిగిడితివిగదా ! ఇప్పు డేమి నేయగబోయెదవు ? పప్పుకూటిమాట వినఁబడిన బడి వదలి పదియామడదూరమైనఁ బలుగెత్తుటయ పనిగా నుండుదువు. అప్పుడు సదువుకొనుచిడ్డండ్ర కేమి ది క్కునుకొంటివో ! అదినాలకుసయితము జీతము తీసికొనుచు న్నావుగా !

ముఠియొకకింకరునితో,,

ఓరి వెంగనా ! యీనాయము వినరా ! ఎప్పుడైనను తీరుబాటుగలప్పుడు సదువులు వింటుమని యీయనకడకుం బోయిన నీపొగరుబోతు బాపండు తొలిచదువు లని కొకిబికి కూతలు కొన్ని గూసికొనుచు నక్కడ నిలువనీక దలుమువాఁడు. ఇప్పు డెట్లుదలు మంబోవునో కందము,

ఉపాధ్యాయుడు. ఓరీ మారనా కిసుకపడవలదురా! నీపిల్లవానికిం జదువులు గలిపెదరా! ఇవన్నియు వత్సరాజుతో లేనిపోనివి సెప్పకురా!

మారన. ఓబాపనయ్యా అట్లైన నీకు దండమయ్యా! మాపిల్లవానికి రంగడికి జీతము తీసికొనక చదువులు సెప్పెదవుగా! మాట తప్పిపోగూడదు సుమా!

ఉపాధ్యాయుడు. ఓరి! యిట్లే; మాట తప్పను.

మారన. బాపనయ్యా! వత్సరా జదిగో యున్నాడు. దాపునకుం జనుము.

ఉపాధ్యాయుడు. ఓరీ వత్సరాజుం జూచినఁ గాలాంతకునిం గాంచినట్లున్నది. ఎట్లు దాయంబోదు. అడుగులు ముందుకుఁ బోవు. ఏమిసేతు.

మారన. ఓబాపనయ్యా యితపిటికితన మేలనయ్యా! తలకుమించినదండన గలదా ఏమి? ఇందుకే వెలువలెనా! కానున్నదికాక మాసునా! అలోటిలోఁ దల దూర్చుకొని అలోకటిపోటునకు వెలువం దీరునా! పదపద! పోకుంటివేని యొకనూకున వత్సరా జనడుగులకడఁ బడఁ ద్రొబ్బెద. చూడు నాయేటు.

ఉపాధ్యాయుడు. వడవడవడంకునట్లు నటించుచు వత్సరాజుకడకుం జనుచున్నాడు.

వత్సరాజు. ఓయొజ్జలూ నేను మిమ్ముం దోడ్కొనిరా నంపి కడుఁ దడ వయ్యె ఇంతజా గేల చేసితిరి.

ఉపాధ్యాయుడు. విభ్రాంతి నభినయించుచు. ద్వారపాలకునితో,,

ఓరి యిందు కిప్పు డేమి ప్రతివచనంబు సెప్పంజాలుదు. చెప్పనేని యేమిసేయం గలండ్డో!

అని భయంబునంబోలె మ్రాన్పడుచు నిలకుం ద్రెళ్లే.

మారన. బాపనయ్యా! ఓదూర్చుకొనుము. బాపలు పిటికిగుండె లనుట తార్కాణ యయ్యె. లేతమ్ము.

ఉపాధ్యాయుడు. లేచి ద్వారపాలకునిం జూచుచున్నాడు.

ద్వారపాలకుడు. వత్సరాజ! ఈవిప్రుండు భవదాజ్ఞావచనంబు సెప్పినంతన సంభ్రాంతుండై యగ్ర్యయనశాలయం దిట్లు ద్రెళ్లే. ఆయ్యెడ నుండునిరువురుకుమారభటులచే నితని మోపించుకొని వచ్చినాడను. అందువలనం దడ వయ్యె.

వత్సరాజు. ఒజ్జలూ! ఆయర్థం బటుండనిండు. భయపడకుండు. నే నడిగినయర్థంబునకుం బదులు తెలియం బలుకుండు. జయంతుండును భోజండును బాగుగఁ జదువుచున్నారే! కాస్త్రంబు లెంతదనుకం గలిపితిరి.

ఉపాధ్యాయుడు. వత్సరాజ! యిరువురును బాగుగ నభ్యయనము చేయుచున్నారు. కాస్త్రంబులు సాంతంబులు పఠింపబడియె. నీతికాస్త్రంబున నతిప్రవీణు లైరి.

వత్సరాజు. ఉపాధ్యాయ! ఆయిరువురలో నెవఁడు విద్యాధికుండు. బుద్ధిచాతుర్యంబును కావ్యనాటకాలంకారవిచక్షణత్వంబు నెవని కధికము?

ఉపాధ్యాయుడు. వత్సరాజ! యిరువురును సమగ్రులే! ఆయినను జయంతుని కంటె భోజుండె మిన్న యనవచ్చు.

వత్సరాజు. అట్లైన నాభోజకుమారుని విద్యలందుం బరీక్షింపవలసియున్నది.

ఉపాధ్యాయుడు. భోజకుమారునిం బరీక్షింపం గలవిద్యావిశారదుండును గలఁడా!

ఉ. భారతి యీవిధిం బురుషభావము దాచిచి వచ్చియున్నదో,
ధారుణిలోఁ గళావితతి తాదృశమూర్తినిదాల్చి పాల్వెనో,
సారసగర్భుఁ డీవిధిని సమ్మతిఁ బుట్టి చరింపఁ బూనెనో,
ఆరసి చూడ భోజుండు మహాత్ముఁ డటంచుఁ దలంతు మాతృలోకా.

వత్సరాజు. ఉపాధ్యాయ భోజకుమారుం డట్టివాఁడేని యవశ్యముగఁ బరీక్షింపం జనును. సర్వజ్ఞుండనం బరగునొకయతివరుండు వేదవేదాంగపారంగతుం డపరవేదవ్యాసుండనం జనువాఁడు నగరప్రవేశంబున కీసడించుకొని భువనేశ్వరీదేవాలయంబుకడకు విచ్చేసి యున్నవాఁడు. ఆతనిం గొని భోజునిం బరీక్షించెద.

ఉపాధ్యాయుడు. వత్సరాజ అట్లు సేయవచ్చు.

వత్సరాజు. ఉపాధ్యాయ యిది నీకుం బ్రయం బగునేని భోజకుమారునిం బిలిపింపుము. ఈద్వారపాలకునితోఁ జెప్పిపంపి రప్పింపుము.

ఉపాధ్యాయుడు. వత్సరాజ! యిందు నేఁ బ్రయంపడక పోవుటకుం గారణమే మున్నది?

అని ద్వారపాలకుం గాంచి,

ద్వారపాలకా! విద్యాకాలకుం జని భోజకుమారునిం డాసి భువనేశ్వరీదేవాలయంబునం దతఁడు విద్యలందుం బరీక్షింపంబడంబోవుట యెఱింగించి నామాటగాఁ జెప్పి తోడ్కొని రమ్ము.

ద్వారపాలకుండు నిష్క్రాంతుండయ్యె,

వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున,

భోజకుమారుని వెలువటిచి భువనేశ్వరీవిపివంబునకుం దోడ్కొని చనుటకు నేఁ
బన్నినకపటోపాయంబు ఫలితప్రాయంబు. అయ్యెడకుం దోడ్కొనిచనినయనంతరము
కార్యంబు నెరవేలుచునంతలో నెవ్వరు నెలుంగంజాలరు.

ప్రకాశముగ,,

ఉపాధ్యాయ ! భోజకుమారుండు భవద్వచనంబునందు గౌరము గలవాఁడె ?
వైశంబ సనుడెంచి నిన్నుఁ గారవించునే ?

ఉపాధ్యాయుండు,,

క. అనిపతిసుతుండు భోజుండు | జవదాటండు గురులవచనసరణిని నెపుడు,

భువి విప్రసాధుగురుపద | భువనజమగుపాశ్చన్మృత్తిపూతుండు వినుమా!

వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున,,

ఇట్టిసుగుణసంపత్తి యీకుమారుని నవారతము కాచుచుండెదే ! మనరవించినని
కృతు లీతనియందుఁ జండభానునియెటుట సంభ్రమసంబులువోలె రూపుమాయక పోవు
నే ? ఇట్టిసుగుణభూషితుండు గానినాఁడు వీనిని భూభర్తఁగాఁ బ్రజలు గోరుదురే
చిరకాలమునుండి రూఢమూలుం దైనను మంజునిపై ప్రియంపడక చంద్రోయంబునకుం
జకోరంబులువోలె నితనిపట్టాభిషేకంబునకుం బ్రతీక్షించెదరు. లోకం దెప్పటికిని గుణప
క్షపాతంబు.

తలయూచి'

కానిమ్ము. చేతనైనంతనినుకఁ బ్రవర్తింతుము. ఫలము దైవాయత్తము.

అంత ద్వారపాలకుండుమందునడవఁ గా భోజకుమారుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భోజకుమారుండు. ఓరీ ద్వారపాల మాయుపాధ్యాయు లెయ్యెడ నున్నారు ?

ద్వారపాలకుండు కుమార ! వత్సరాజుతో మాటలాడుచు సభాభవనంబున
నున్నవారు !

భోజకుమారుండు. ఓరి య ట్టైన నయ్యెడ కరుగుదము.

ద్వారపాలకుండు. కుమార ! యిటురమ్ము ఇటురమ్ము.

భోజుండు. పరిక్రమించుచున్నాఁడు.

ద్వారపాలకుండు. కుమార ! అదిగో ఉపాధ్యాయుండు భవదాగమనమునకుఁ
బ్రతీక్షించుచు వత్సరాజుచెంగట నుండెడిని. ఉపసర్పింపుము.

భోజకుమారుండు. ఉపసర్పించి. సవినయముగ,,

గురువరా ! ఇదె యంతేవాని భోజుండు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

ఉపాధ్యాయుడు. కుమార దీర్ఘాయుష్షతుండ వగుము.

వత్సరాజు. ఆత్మగతమున,,

ఇట్టిసాధుసేవకునియందు బ్రాహ్మణాశీర్వచనంబులు సార్థకములుగాక పోవునే !

ఉపాధ్యాయుడు. కుమార ! భువనేశ్వరీదేవాలయమున కవంతితోపగతుం డైనయొకసర్వజ్ఞునిచేత వత్సరాజు నిన్నభ్యస్తవిద్యలయందుఁ బరీక్షింపంగఁడంగి యయ్యెడ కుమనలఁ దోడ్కొనిచన ననుజసమానీతం బగునరదంబు నాయత్తము గావించుకొని యుండెడిని. కుమార వినుము. ఉపాధ్యాయపుత్రి జీవించువానికిం గట్టంబులు మెండు !

గీ. ఆస్పదంబుఁ దొరికె నని యెంచి తృప్తుఁడై వాదమునకు వెఱచువాడు జ్ఞాన,

పూర్వఁ డైనవైశ్యబంధు వటంచుఁ దా | మాడికొంద్ర ధరణి నఖిలజనులు.

కాన మన కాసర్వజ్ఞునిసన్నిధి కవశ్యముగఁ జన వలసియున్నది.

భోజుడు. గురువరా మీమాటల కడ్డంకి గలదా ! నాకటచినవిద్యలయందు గురువులు నెప్పినయర్థం బు పన్యసింపం జాలియున్నాడ. ఇందుకుఁ జంకు గొననేలా !

క. దేవతలయందు భక్తియుఁ | బావనగురుచరణనలినపరిచర్యయు భూ,

దేవతలకృపయు గలనరు | భావమునం దోచుఁ కథితపరమార్థతతుల్.

కాన యున్నదీయపదజలజభక్తిపరత్వంబున నుండునాకు భవత్ప్రదిపాదితాఖిల శాస్త్రసంచయంబులలోనియర్థంబుల నుపన్యసింప నడ్డంబు లేదు.

వత్సరాజు. ఉపాధ్యాయ! అట్లైన భోజకుమారుని దోడ్కొని నీవు గఢం బా రోహింపుము. భవద్రక్షణార్థం బేను ఖడ్గం బపకోశంబుఁ గావించుకొని మీ వెను వెంట నరదం బెక్కదను.

అని ఖడ్గం బూటవెఱికి పట్టుకొని. ద్వారపాలకునిం గాంచి,,

ఓరి నీపని చూడుము పామ్ము.

ద్వారపాలుండు నిష్కృంతుం డయ్యె.

వత్సరాజు. ఉపాధ్యాయ! అదిగో రథంబు. దాని నారోహింతము రండు. నూ య్యండు చరమగిరిశిఖరంబునకుం జేరునంతలో మనము భువనేశ్వరీదేవాలయంబునకుం బోవలయు.

ఎల్లవారలు నిష్కృంతు లైరి.

ఇది భోజరాజచరిత్రవాటకంబునందు భోజకుమారగ్రహణం

బనుద్విత్తీయాంకము. సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్ర భోజ చరిత్రము.

అందు

భోజ రాజ చరిత్ర నాటకము

తృతీయాంకము.

శుద్ధవిష్కంభము.

సరభసగమనంబునం జనుచుం బురుషుండు ప్రవేశించె.

పురుషుండు. బుద్ధిసాగరుండు అన్యండు నాకు ముదల యిడెను. నీ వతిత్వరిత గతి రాష్ట్రపాలునికడకుం జని నావచనంబులుగఁ జెప్పవది. భవద్వశగతులై యున్నవై నికులును రాజబంధువులును శూరులును పౌరప్రధానులును వత్సరాజు భోజకుమారునిఁ బురంబువెలికిం దోడ్కొని చనుటయు వంగపైనికు లదాటున ముంజునినగరును గిరికొని యేరినేని లోనం జొరనీక మల్లకట్టుటయుం జూచి కుమారునియం దనిష్టాశంక వొడమి శ్రోధోద్దీపితులై ముంజునిపక్షమువారల నఱుముకొని చంపం గడింగి మహాక్షోభంబు గా వించెదరు. వారిఁగోల్లల సేయుచుండుట వారల యిపుడు మనకుం గార్యంబుఁ గాదు. నీవు ధారానగరపైనికప్రధానుల నతిజవాక్యక సైన్యసమేతులం బెక్కండ్రం దోడ్కొని వై శంబ చని భువనేశ్వరీదేవాలయవిహినంబున వత్సరాజు కుమారునం దతిపాపం బాచరింపక మున్న నావంగాధిపతి నెదిర్చి కుమారునిం గావ వలయును. అని చెప్పి పంపినవాఁడు. ఏను నతిత్వరితగతిం జనుచున్నాఁడను.

పరిక్రమించుచున్నాఁడు. నేపథ్యంబునం గలకలంబు. పురుషుండు నిక్కిచూచి,,

బొర! యీధారానగరవాస్తవ్యులకు సింధులునియందుం గలభక్తి నేమిందు తత్పుత్రుని నాక్రమించుకొనుటంజేసి,,

మ. పాలులు పైనికుల్ నృపతిబంధులు పీఠులు శ్రోధవేగవి,

స్ఫారమహోగ్రమూర్తు లయి సాహిణముల్ గజశాలలుక రథా,

గారము లుష్ణశాలలను గామిను లుండెడుసాధవీధికల్,

దూరి వధింపఁ బూని కడు దొందడి నార్చుచు నున్నవారిట

జొర ! వీరలహృదయకుటీరంబులం బూర్వమునుండి ప్రభూమితం బగుచుండుతో
హనలం బొక్కయడుగునం బ్రజ్వరిల్లుడు నీనిమిషంబునన.

చ. తురగముల న్వధించి బలుతుంగగజంబులఁ జంపి తేరులకా,
ధరణికి ద్రొబ్బి ఖడ్గఖరధారల వీరభటాభిమస్తముల్,
బరువడి ద్రుంచి యంతిపురి బానిసనల స్తమువీటికంపి ని,
మృరుణత ముంజపక్షచరసంఘము మాపగఁ బూని రుక్మనక.

పరిక్రమించుచున్నాడు నేపథ్యంబున మహాకలకలంబు,
పురుషుండు. కట్టా ! యీయెడరున ముంజపక్షంబువారు గోడుగుడుచున్నారు.
శ్లో., ఏకః పాపాని కురుతే ఫలం భుజ్యే మహాజనః, అన్నట్లు ముంజుండు పాపంబు.
నేయఁ దక్కినవారలు చిత్రవధవలనఁ బ్రాణములు గోలుపోవలసినవచ్చె. ఇప్పు డియ్యెడ,

చ. తల లగలంగ నేనుగులు ధారుణిఁ గూలుచుఁ బెట్టుగీకలుకా,
బలితపుడేహము ద్వైగఁగ వాజులు ద్రెళ్లుచు నార్పునాద మట్టి,
లిలపయిఁ గూలుచుకా భటు లహీనతఁ జేసెడియార్తనాదముల్,
గలసి మహారవంబు పురిఁ గ్రంతల రథ్యల నెచ్చె ఘోరమై.

వంగనైస్యంబులు ముంజునిం గావ సమకట్టియుండుటంజేసికాఁబోలు నగ్గలం బగు
ధారానైనికనికరంబు నంతట నాపఁ జాలక యుద్విష్టకార్యంబునన యుండెడిని. ధారాన
గరనైనికులు బుద్ధిపాగరునియానతిలేమింజేసి రాష్ట్రపాలాదులు కోల్తలచేసి కవ్వంపక
యొప్పరికించి యుండుటవలన వారు ముంజుని జూపం బోఁ జాలరు. ఇది బుద్ధిపాగరుని
యభీష్టంతరము.

పరిక్రమించుచున్నాడు. ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి,
కట్టా ! భోజకుమారునివిరహంబున కోర్వంజాలక పౌరులు కడుఁ గఠోరావస్థ
లకుం బొల్పుడుచున్నారు. ఇయ్యెడ.

ఉ. గొందలు గోమరంబులను గొందలు ప్రాసపరశ్వధంబులకా,
గొందలు కుంతసంకతులఁ గొందలు తీక్షమహాసిధారలకా,
గొందలు దీర్ఘభల్లములఁ గొందలు షహ్నివిషాగ్నిరజ్జులకా,
గ్రంధుగ నాత్మహత్యలను గన్నుల జేయుచు నున్నవారిటకా.

ఈదుఃఖంబుం జూడనోపను. అవ్వలికిం జనియెద.

పరిక్రమించుచున్నాడు.

కట్టా ! ఇయ్యెడ నతికఠోరంబుఁ గాంచవలసినవచ్చె. ఇది చూడశక్యంబు గాదు.
కటకటా యియ్యెడ విప్రకామినులు భోజకుమారునిదారుణదళావిపాకంబు విని దుఃఖావే
శవిషళ లయి సొదఁ జేర్చుకొని యం దుఃఖకం గడంగి యేడుచుచున్నవారు.

నేపథ్యంబున నార్తనాదంబు వినబడగానే వెంబడిని,

చ. ముదము దొఱంగ సింఘులునిముద్దుకుమారుని జంపి రింక శ్రీ,

వదమయి శారదేందురుచిభవ్యవిలాసమనోజ్ఞ మైనయా,

మదమనిముద్దుమోముఁ బలుమాటును గానక యుండఁ జాల మా,

సదయునిఁ జేరఁ బోయెదము చయ్యన పహ్నిఁ దొఱంగి మేనులక.

పురుషుండు. ఔర ! యీ భోజకుమారుండు బాలుండు. పొరులకట్టసుఖంబు లంతగా నెఱుంగం గలపామంబును బుద్ధియునిండనివాఁడు. ఆ స్థిండియు నాతని కిడు మ వచ్చినదన్నమాత్రాన దేహంబులనుసహిత ముజ్జగింపఁ గలయంతటియనురాగభరంబు వీరలకుం గల్గియున్నది. ఆతనియందుం గలస్వాభావిక సుగుణసంపత్తి యట్టిది.

వెండియు నేపథ్యంబున,,

కట్టా విధి యతివిపరీతంబుఁ గావించె,

చ. ఆభినవకాంతిసంపదల కాకరమై శతపత్రపత్రస,

న్నిభరుచిరాంతర క్తరుచినేత్రవిలాసవిశోభితంబు నై,

సుభగమదద్విరేఘకుల సుందరకుంతల మైనభూమివ,

ల్లభునికుమారునెమ్మొగ మిలం గనుభాగ్యము లేదు మా కింక.

పురుషుం డులిక్కిపడి,

కట్టా నేను పురజనులు వడుచుండువంతలం గాంచుచు ననతిరభసగజునంబున నరుగుచున్నాఁడ. వైశంబరాష్ట్రపాలునికడకుం బరువిడక యన్యరసాక్షిప్తహృదయుం డనై శార్యంబుఁ జెఱుపం బూనితి. ఇంక నైనను వైశంబ చని బుద్ధిసాగురునానతి నెప్పి రాష్ట్రపాలునిఁ గుమారునిం గావ భువనేశ్వరిదేవాలయవిషివమున కంపెద.

అనిత్వరితగతిఁ బరిక్రమించుచు నిష్క్రమింతుండయ్యె.

శుద్ధవిష్కంభము.

సంపూర్ణము.

తృ తీ యాం క ము.

వత్సరాజానుజసారధికరధారూఢులై భోజకుమారుండు సుపాధ్యాయుండును అప శోకఖడ్గధరుం డై వత్సరాజును ప్రవేశించిరి.

భోజుండు. అత్మగతంబున,,

ఏలకో వీడు భువనేశ్వరీదేవాలయశ్రమంబు చాటించి యతిఘోరవిషినంబుతో
వపట్టించి యరదంబును గడువేగంబునం బఱపుచున్నవాడు. సభాస్థలంబున నుడివిన
పల్కులవిధంబుఁ జరపక యిట్లు చరించుట లారసిన నాయం దేదేని పాపకృత్యంబు
నేయం గడంగి యున్నారని తోచుచున్నది. ఇనీ! ఇందుకుం జంతఁ గూరవలయునే
ఇప్పుడీరధంబును.

చ. సుమధలబంధురంబులయి శోభితపల్లవభావితంబులై,
శ్రమపరిహారకంబులయి చాలుబుదిరినచ్చెట్టు లుండునా,
శ్రమ మొగి దాఁటి దవ్వుల జరత్తరుఘోరము కాకఘూకలో
కము జనశూన్య మైనప్పుడుకంటకకాననసీమ కేగెడికా.
పోనిమ్ము. ఇట్లు రధంబుఁ దోలి వీర లేమి నేయంజాలుదురు.
ప్రకాశముగ. ఉపాధ్యాయునిం గాంచి,
ఓమహాత్మా మన మెప్పుడును గాంచనియాజ్ఞార్థ్యప్రదేశము.

కా. క్రూరజరన్మహాజగరఘోరము మాంసవిలోభవిభ్రమ,
తేనెరవరానసంకులము దీ ప్రళిలగిరికుల్యకంబు వి,
స్ఫూర్తివిశిష్టతుంగతరుకాఖి మరణ్యవిభాగ మాత్మేకుక,
శైరవమై తనర్పుఁ దలఁచం గడుధీరులకైన నేడైఱకా,
మఱియు నిం దతిన్మృశంసులు సయితము చూచిరేని వెండియు నట్టిదారుణకర్మం
బునకుం గడంగినీక వెఱపు వెఱపునట్టియతిభీషణం బొందు గలదు. అదియును గనుం
గొనుము.

చ. ఘనమణిఘూషణంబులను గైకొనఁ గాంతల నర్థకావళికా,
పసుపడి మ్రుచ్చిలించి వెఱపట్టణసీమలనుండి తెచ్చి భో,
రన నిటఁ జంపుచోరుల ధరారమణుల్ తలఁద్రుంచి యాతలల్,
ఘనబలదర్పమేర్పడఁగ గట్టినజీర్ణనగాలి వొత్పెడికా.
ఉపాధ్యాయుండు. భయోత్కంఠంబుల నభినయించుచు,,
వత్సరాజ! ఈభీషణస్థలంబుం గాంచినదాదిగ నాడెందంబు మహాభయవివశంబై
యుత్తలంపడియెడిని.

వత్సరాజు. ఓబావడా! అట్లయేనిఁ జయ్యన నరదంబు డిగ్గి యూడనివాడుము.
అని రధంబునిలుపుచున్నాడు.

ఉపాధ్యాయుండు. వత్సరాజ నీ వీచోటికి మమ్ముం దోడ్కొనివచ్చుటకుఁ బ్ర
బలతరపాపవ్యవసాయపరాయణత్వంబు కారణంబుగా నుండు నని యెంచియు వ్యా

ప్రూక్రాంతం బగుమ్మగంబుభాతి తప్పించుకొన ననువేది యున్నాడ. అరదంబు దిగిన దుష్టకౌవదపుకప్రముఖంబులవాతం బడి మృతుండనే యగుదును. ఇయ్యెడ నిప్పటికి మృతప్రాయుండనై యుండెదను.

భోజకుమారుడు. గురూత్తమా ! యేల యింత వంతం గుండెదరు.

ఉ. ఏ నిఁట మిమ్ముఁ గావఁగ మహీపతిపుత్రుండ దండ నుండఁగా,

మానవనాథు లెట్టిబలమానితులేఁ జెనకంగఁ జాలరీ,

దీనుఁ డనంగ నెంత నతిదీపితరోషమహోగసింహసం,

తాననునొద్ద నక్క తనదర్పముఁ జూపఁగఁ జాలునే యిలకా.

వత్సరాజు. అనూయలో,

ఓరీ రాచములుచ! ఆవిప్రునింగాచుట యట్లుండనిమ్ము. నిన్ను నీవు రక్షించు కొనం గలవా!

చ. ఆరిభుజదర్పభారవిపినానలచండతరోరుసాహసో,

త్తరుఁ డిల వత్సరా జనుచు ధారుణి విశ్రుతి కెక్కి యుండ ని,

ర్భరమదమత్తత న్నను గరంబు తిరస్కృతిఁ జేసి తీవు నీ,

శిరమును గత్తిచే నిదిగొ శీఘ్రగతిం ధరఁ ద్రెళ్లఁ గొట్టెడకా.

భోజకుమారుడు. సోత్పాసముగ,

మ. ఓరి మతిప్రహీణ మహిమోన్నతుఁ గా నిను నెంచుకొంటివో,

కోరిక మాకడం గడుపుకూటికి దాస్యము సేయువాడ వీ,

దారిఁ జరింపఁ బూసుటలు తభ్యమ యింటికిఁ గావలైనయా

క్రూరపుఁగుక్క స్వామిని విరోధముతోఁ గఱవంగ బూనుటే.

వత్సరాజు. వెడనవునవునవు,

ఓరి నీకు ధారాధిపత్యము గలదనితలంచికాఁబోలు నన్ను నీక్రిందఁ గడుపుకూటి కిం గాచుకొనియుండువరపునింగాఁ దూలనాడెదవు.

ఉ. బాలక నీకు రాజ్యరమ పాయక వచ్చు నటంచు నెంచెదో,

చాలు దురాశ! సింధులుండు చచ్చిననాటనె పాసియుండ నా,

జేలవు నిన్నుఁ జంపి యతిభీషణసత్త్వపితాచపజ్జి కిం,

దేలికఁ గా రచింతు పగుధేశ్వరపుత్రక చూడు మొయ్యనకా.

భోజకుమారుడు. రోషంబులో, ఇసీ!

ఉ. మానవిహీన నిన్ను జనమాన్యుఁడు సింధులభూమిభర్త సు

తానము స్త్రీల రాజ్యమును దర్పమున స్వరియించి వెల్చినకా

దీనత వేడి యాతని కధీరుడైన జరియించుచుండుటల్,
మానుగ లోఁ దలంచుకొని మాటలు పెక్కులు మానుకొ మ్మిఁకఁ.
వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున,,

ముంజునిమాట మీఱలేక సింధులుండు నాకు నా రాజ్యంబు వెండియు నిచ్చెను
గాని కరుణచేత నిచ్చెనా! లోలోపలఁ దనకు సహాయుడనై యుండుటకు ముంజుండు
నాయందుఁ బ్రేమించినవాడు. ఉండని మ్మయర్థంబు?

ప్రకాశముగ,,

ఓరీ ! నీజనకుండు సింధులుండు రాజ్యము సంపాదించినంగదా నీచెప్పినచో
పొప్పును!

చ. అనుపమబాహుగర్వభరితాత్ముండు ముంజుండు భూమిఁ గెల్వఁగాఁ
దన దని సింధులుండు తనతమ్మునిసమ్మతి నేలుచుండె నీ,
ఘనబలవత్సహాయమును గైకొనఁడే గడు పృథ్విఁ డేమి నే,
యును దనరాజ్యమందతని నుంచుటకుం గత మియ్య దారయఁ.
భోజకుమారుండు. ఓరీ నీవు నోటికి వచ్చినట్టులెల్లఁ బ్రేలుచున్నావు.

చ. అనుపమబాహుగర్వమున నందఱరాజుల నుక్కడంచి నా,
జనకుండు బాల్యమంద యతిచారుయశోనిధి భూమి నంతయుఁ,
తనభుజమందుఁ దాల్చె నిను దర్శితు నల్పుని మూఁగుఁ బట్టి తేఁ,
బనిచెను ముంజు నంతటనె పార్థివునిక్రమ మల్ప మయ్యెనే !

ఇట్టియవక్రవిక్రమధనుల రాజర్షుల దూషించునీనోటిపండ్లు డుల్ల నడచినంగాని
పాడి గారు.

అని తనకాలిపాదుకం గైకొని వత్సరాజును దాబుదేశంబునం బ్రహరించె.
వత్సరాజు. గాఢప్రహారవేదన నభినయించుచు. మహాక్రోధంబుతో,,
ఓరీ ! క్షుత్రబంధూ, మదీయక్రోధావేగకాలానలజ్వాలాబాంబునకు శలభంబ

వైతివి.

ఖడ్గంబుఝలిపించుచు,,

ఇదె.

చ. ఘనతరమద్భుతాకలితఖడ్గనితాతమహోగ్రధారచే,
తను భవదీయమూర్ధమును ధారుణిఁ ద్రెళ్లఁగఁ గొట్టి యియ్యెడఁ,
గనఁబడునృతృకాఖికును గట్టెద నూరక యుందు వంతటఁ,
షనుపడి సింధులాధిపునిపక్షపువారలు నూచి యేడ్వఁగాఁ,,

అని భోజకుమారుని ఖడ్గంబునం బ్రహరింపం బోయె.

భోజాఁడు. సహేలంబుగ పాణిప్రోవంబున ఖడ్గంబుఁ దట్టివేసె.

నేపథ్యంబున మహాకలకలంబు,

వత్సరాజు. తిరిగిచూచి. శంకించుచు. ఆశ్చర్యకరంబున,,

ఏవియో యియ్యెడకుఁ జమాసమాహంబులు కడువేగంబునం బఱలెంచెడిని.

నిరూపించిచూచి,,

ఏవియో యననేల రాష్ట్రపాలప్రేరితంబై సింధులపక్షపాతి యగుధారానగరపై న్యంబు భోజకుమారునిం గావ నేతెంచుచున్నయది. ఇక నాయుద్దిష్టకార్యంబుకడముట్టుట దుష్కరంబు.

నేపథ్యంబున,, కొందఱు,,

ఓరీచండాల! వత్సరాజ! రాజకుమారునిఁ గనుబ్రామి తెచ్చి యియ్యెడ నాపసికం దునందు దారుణకర్తం బాచరింపం గడంగితి వటరా! కట్ట! రాజవధంబు మహాపాపం బని యెఱుంగవటరా! అందుం బసిబాబుని నికృతిమొను నిష్టనంబునకుం దెచ్చి చంపం దెంపుఁజేసితివి. చీ! యిట్టిపాపవ్యవసాయంబు నరుండై పుట్టినవాఁడు నేయుపనియే. వృద్ధభూపతి నీవిషయంబునం జేసినమహాసహాయంబుఁ దలంపవైతివి. నీకు సమస్తసంపదలు వస్తువాహనంబులు రాజ్యంబు నొసంగినవానిపట్టిని నిరపరాధిని బాబునిం బట్టిచంపం దెంపుచేసితివి. ఇనీ! నీబ్రతుకువంటినింద్యంబు లేదు.

మఱికొందఱు,,

చ. నిరతము దుష్ప్రవర్తనకు నెమ్మిఁ గడంగెడునిన్నుఁ బట్టి ఘోర,
కరగతి శిక్షచేసి సిరిఁ గైకొని వెండియు సింధులుండు లోఁ,
గరుణ జనించి యిచ్చి నినుఁ గాచెను గాఁ గృత మాత్మలోపలఁ,
దొరకొనదోటు నీవలె విమాపితపుత్రియు నుండునే ధరణ్.

మఱియుం గొందఱు,,

ఓరీ! రాజవంశాపశద!

చ. నిను దలఁగొట్టి యీభువిని నిర్మలకీర్తులు నిండునట్లు పా,
వనచరితుండు సింధులునిపట్టికిఁ బట్టముఁ గట్టి ముంజుని,
న్వనమున కంపి మాధరణివల్లభునానతి నాచరించి యా,
తనిదయఁ గాంచినందుకుఁ గృతజ్ఞతఁ జూపుదు మొక్కవేల్పిడిఁ.

ఓరీ! నీవు బుద్ధికాశలంబున నేరికి నెఱుకపడకుండఁ జేసినపాపాచారంబునకు ఫలం బనుభవించుచున్నాడవు. చూడుము.

చ. బలమున సింధులక్షీతిపుపక్షచరుల్ భవదీయపక్షవ,
 ర్దుల గజవాజబృందములతో భటపజ్జలతో రథాభితో,
 బలమునఁ జంపి వంగబలసంతతులం దునుమాడి నిన్ను న,
 గ్గల మగుకీన్కఁ జంపుటకుఁ గాఁ జనుదెంచిరి మానవాధమా!
 భోజకుమారుఁడు. హరిహరీ! అని చెవులు మూసికొని,

ఆహా! యే నతిదారుణం బగుపాపంబునకు భాజనం బగుచున్నాఁడను. నాకతం
 బున ననపరాధిప్రాణివధంబు ప్రవృత్తం బయినదని వింటిని. ఆర్య రాష్ట్రపాల రాజభ
 క్తిం గానిపించితివి. క్రోధోద్దీపితులై తాతభక్తి గలరాజపుత్రులు హతశేఖలం జంతు
 చుండుదురు గాన వారికి మహారాజసింధులేశ్వరునిపాలనంబున నుండినవారి కేరికైన దుఃఖం
 బుం బోరయకుండఁ బ్రవర్తింపం జను నని ముదల యిడి సైన్యంబుల నగరంబున కంపు
 ము. ఆదారుణవ్యవసాయంబు మానిపింపుము. ఈనత్సరాజు నతినీచు నతిజగుస్థితకర్మా
 చరణనిహతలేజు శిక్షింప సైన్యంబుఁ గావలయునే! కుక్కను గొట్టి బచ్చనకొల యేల ?
 మదీయపాదుకాప్రహరంబున విభగ్నదంతం బగుముఖంబుతో వెలవెలబోయియున్నాఁ
 డు చూడుము.

వత్సరాజు. ఆత్మగతంబున,,

ఔరా ఏమి యీభోజకుమారునియుదారత ! ఇట్టిమహాధీర ప్రకృతి నతిత్వరితగతి
 రాజ్యలక్ష్యే వరింపకున్నె.

అసూయతో,

ఈయర్థంబుఁ జింతింప మన కేల ? ఎవ్విధంబుననేని ముంజునభీష్టంబు నెఱవేర్చు
 ట లగ్న! ఇంక వీనిం బరాక్రమంబున జయింప శక్యంబు గాదు. పెద్దలయానతి నతిక్రమిం
 పని సాధుభావంబునం జనువాఁడు గాన రాష్ట్రపాలాదులవచనంబులకును విధేయండు
 గాక ముంజునభిప్రాయంబు తాన జరుప వెరచుమెయి నీతనిం గడంగించెదను.

ప్రకాశముగ.

మహారాజకుమార! నాయపరాధంబు త్నమింపుము. నే నుదరంభరిని. ముంజునా
 నతి సేయకొంకరుండను.

అని ప్రణమించుచున్నాఁడు.

రాష్ట్రపాలుఁడు, ప్రవేశించి,

కట్టా! యీవత్సరాజు సాధుభావంబునం గుమారునికిఁ బ్రణతుం డయ్యె నని
 తలంపం జనదు. మోసగాండ్రకు మొదటివాఁడు. నికృతిమెయి నిట్లు బుద్ధిష్టకార్యంబు

సాధింపం గడంగియుండు. పెద్దలయందుఁ దద్దయు భక్తిగలవాఁడు గానఁ గుమారుండును వంచనకు లోబడును. నేఁ గుఱంగటనుండి యీయెగ్గువలనఁ గుమారు నివర్తింపఁ జేయఁ జనును గానఁ బాదచారి నై వచ్చితిని, కుమారునరదంబు నారోహింపవలయు!

అని రథారోహణ మభినయించుచున్నాఁడు.

రాష్ట్రపాలుఁడు. కుమార ! నీయానతి సల్పినవాఁడను.

భోజకుమారుఁడు. ఆర్య ! అట్లైన సంతసంబ.

వత్సరాజుం బాచి. ఓరీ మత్తితృప్త్యనానతి యెట్టిది ?

వత్సరాజు. భోజకుమారునిచెవిలోఁ జెప్పుచున్నాఁడు,

భోజకుమారుఁడు. పక్కుననవ్వి,

ఓరి యిదియేనా ముంజభూపతియానతి ! తనకుమారుని జయంతుని ధారారాజ్యం బునకుం బట్టంబుగట్టం దలంచి యిట్లు చేసెం గాఁబోలు. నాపితృవృత్తం డీయలంతిపనికై యింత యాయాసంపడుట యేల! న న్నడిగిన జయంతునికి రాజ్యం బియ్యకపోదునే ! వాఁడు నాకు రెండవపూరయం బనం బరఁగువాఁడు గదా! వానికన్నం బ్రణయపాత్రంబు మఱియొక్కరుండు లేఁడు.

వత్సరాజు. రాజకుమార ! నీహృదయం బతనియం దట్లు నచ్చయుండుట నిక్కం బ. అయిన నేకారణంబున నట్లనతిసేయవలసివచ్చెనో యెఱుంగను. నీవును తండ్రికి సమానుం డగుపితండ్రినానతి సల్పి పితృవాక్యపరిపాలనం బొనరించినశ్రీరామునిచంద బున శాశ్వతయశ్యకాయంబు సంపాదించుకొనుము.

రాష్ట్రపాలుఁడు. ఆత్మగతమున,,

భోజకుమారుం డీమాయావిపలుకులు విని ముంజనానతికి లోబడునేని సర్వం బేకపరంబున వినట్టుం బయినయదిను. ఈనృపసాయంబునలనఁ గుమారుని మరల్చి నెఱ వూహింపవలయు.

భోజకుమారుఁడు. ఆర్య రాష్ట్రపాల ప్రజలకు రాజాజ్ఞాతిక్రమణంబు పాడిగాదు. రాజు తండ్రియే యై యుండిన రెండుప్రకారంబుల నతనియానతి గౌరవింపం జనును. అదియునుంగాక,

చ. ఘనతరమాంసర క్తపరికల్పిత మై మలమూత్రహేయమై,

మనుజునికాయ మొప్పు ; జనమాన్యయశోనివహంబు దాన నె,

ట్టిన గడియింపఁగాఁ జను ; విడంబన గాంచును నేయఁడేని ; యా,

మనుజునిజీవనంబు వృథ ; మానక నేతు పితృవృత్తనానతిక.

దీన నాకు బహిశ్చరం బగుప్రాణంబు నానొప్పుజయంతునికి ధారారాజ్యంబు సంప్రాప్తం బగు. జీమాతవాహనాదులు మిత్రునికిం బ్రాణంబులచే నుపకరించుటకుం గడంగి మహితం బగుచుశంబుం గాంచరే !

రాష్ట్రపాలుడు.

చ. నిరుపమసాహసప్రణయ నీవువచించినమాట యొప్పు భూ,
 ఐర ననసాహసాంతునికి వల్లతక్కిరికి బుట్టి నట్టిసీ,
 కరు దన వచ్చునే యది మహాభిగభీరులు నీదుపూర్వవీ,
 ధరణిఁ బ్రజాసమర్చనలఁ దాపనివారలు నూ వె యాత్మలఁ.

అనధరింపుము.

క. తనకంటె యశము పర మగు | ధన మని నీపూర్వ లాత్మఁ దలచి ప్రజారా,
 ధనమాత్రతత్పరత్వముఁ | గొనుచుఁ బ్రవర్తించి రాత్మగుణమండీతులై.
 అట్ల నీవును ప్రజారంజనంబునం దద్దయు విఖ్యాతి వడయునలసినవాడవు.
 కుమార వినుము.

చ. నిను నీదర్శిత పట్టి తెచ్చె నని నిర్ణీద్రత్విరాళోకవే,
 గనితాంతాకులులై పురంబున జనుల్ కాంతాసమూహంబుతోఁ,
 దనువుల్ వాసిరి యగ్నిలోఁ బడియు శస్త్రచ్చిన్నశం గాంచియున్,
 వినుమీ బాలురు పృథులు న్వనరు చుర్విం ద్రెల్లి రోలాకునన్.

ఇ ట్లనురక్తు లైనప్రజల నూచముట్టం జంపుట న్యాయమా ! భవద్విషయ మగున మంగళవార్త వింసంబడేనేని ధారానగరంబు సంగరంబుముగిసినపాలికలనికిం దుల్యంబు గాఁగలదు. మఱియును వినుము.

మ. నీవలె ను త్తమప్రియుఁడు నీయనుజన్ముఁడు నాజయంతుఁడున్,
 భావమునందు నీచరణభక్తియుఁ బ్రేమముఁ గాంచియున్నవాఁ,
 డీవిధి నీవధంబు వినెనేని శరీరము వాయు కుండునే,
 తానక మైనయూపిరహదావహుతాశనదగ్గ జేహుఁడై.

అదియునుం గాక ముంజమహీపతియు లోభావిష్టహృదయుండై కాలవైఫరీత్యంబున ని క్ల్యాణ్ణాపించె నంతియకాని యాతండున నీనిగనానంతరము భవిష్యదహంబుచే బ్రాణంబులు వాయువాడ. ఇందు సందియంబు లేదు.

మ. పుత్రునికంటెఁ బ్రేమమునఁ బోడిమిఁ బెంచి సహాసనాదులన్,
 మిత్రునిమాడ్కిఁ జూచుచు నమేయము నైనభవద్గదావిభుల్,

స్తోత్రమునేయుచు నృభలఁ జొక్కుచునుండెడువాఁడు ముంజాఁడుకా,

చిత్రమె నిన్నుఁ జంపి తనజీవము వాయుట దుఃఖసంతతికా.

ఇయ్యెడరు కాలవైపరీత్యవశతం గలిగినది. ప్రమాదో ధీమతా మపి, యని చెప్పుట బడియుండలేదా ? జ్యోతిర్విద్యునివచనంబుల భేదంబుం జెంది నీపితృపుత్రం డీకట్టిడివని కొడిగిట్టెను గాని కడుద వ్వారసి చేసినవాఁడుగాఁడు. మఱి కొంతతడవునకు నిన్నుం దలంచుకొని వనరివనరి వినాశంబుం జెందకపోఁడు. దీన ధారాధీశులనంశంబు వినప్టంబగు. ఇంతకంటె నె క్గేమున్నది ?

భోజకుమారుఁడు. ఇంచుక యాలోచించి. ఉపాధ్యాయునింగాంచి,,

ఓబుధోత్తమా ! ఆర్యుండు రాష్ట్రపాలుండు సెప్పినవచనంబులు సత్యంబులు. పౌరప్రజానురంజనంబు కార్యంబుగా నడుచుకొనినసింధులక్షమాన్యుభునినుగుణగణక్రీత మానసు లై యుండుపౌరులును రాజకుమారులును తత్పుత్రుండ నని నాయం దునిచిన ప్రేమభరంబున నాయనంతరము నంగసైన్యంబులం దునుమాడి మత్పితృపుత్రునిం జంపం దెంపుచేసి తమప్రాణంబులును వాయుదురు. ఈరాష్ట్రపాలుండును బుద్ధిపాగరప్రముఖులును ధారాసైనికులం బురికొల్పుకొని మోహించిలేని వీరిం జయింప నేరికిం బరంబు గాదు. వీరలు మదీయజనకునియందుఁ గరము కృతజ్ఞత్వంబుతో నర్పించువారు. మఱియు జయంతుండు న న్నెడబాసి యుండలేడు. నాజీవితము పోయినయనంతరము వాఁడు దేహము ధరించుట యసంభావ్యము. ముంజాండును నన్ను నాజనకుండు తన యుత్సంగంబున నడలుట యాదిగా నాతండ్రికంటెఁ గరము ప్రీతిమెయిం బ్రవర్తించె డిని. ఇతనికి నాయం దిట్టిభావంబు గలుగుట స్వాభావికంబు గాదు. ఆరోపితకూర భావంబు సారిదిని నివర్తించఁగాఁ దొల్లింటివాత్సల్యంబు తలయెత్త నామరణంబుం దలంచుకొని ప్రాణపరీత్యాగంబునకుం గడంగక పోఁడు. కఠోరవిధివిలసితంబునలన నాయం దతిక్రేమాద్గ్రం బై యుండుముంజానిహృదయం బిట్లటి యతికఠినభావంబుం జెంది యున్నది.

చ. జలధి స్థలంబుగా నగు నిజంబు ; స్థలంబు సముద్ర మాను పో !

కులిశ మ దాను పులో ; పులును ఘోరపునశ్రతఁ గాంచు ; వహ్ని శీ,

తలతఁ జెలంగు ; మంచు దవదాహతఁ జెందు ; విధిచ్ఛచేత ని,

స్తులమహిమం దతం దతనిదుర్గిలితాఘ్నతశక్తి యెట్టిదో.

రాజాజ్ఞాతీక్రమణంబు నేయం గూడనిదియ. రాజాజ్ఞ ననునర్థించినం గులవిచ్ఛేదంబు గల్గు. ఇందఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యంబు తెలుంగక యుత్తలంపడునావృద్ధయంబునకు సమాధానం బొందు గల్పింపుము.

ఉపాధ్యాయుడు. కుమార ! ఇందు నేఁ జెప్పఁదగినది యట్లుండనిమ్ము. నిన్నుం జంపం దంపుచేసినయీవత్సరాజు నడుగుదము. ఏమి సెప్పం గలండో చూతము.

అనివత్సరాజుంజూచి,,

వత్సరాజ ! నీకిందుఁగ ర్తవ్యంబని తోచినయట్లంజేమి ? నుడువుము.

వత్సరాజు. తలవాంచుకొనియురకుండెను.

వత్సరాజునజుండు. బ్రాహ్మణోత్తమా యింక వత్సరాజు చెప్పన దే మున్నది. ముంజునానతి నేయంగడంగి భోజకుమారునికి నది నేయంజాలమి ముంజునికిని గానివాఁ డ నయితి నని చింతాక్రాంతుండై గుండుచున్నవాఁడు. భోజకుమారుని కేదియుఁ జెట్టి గలుగక యుండునట్టులును ముంజునియెదుట వత్సరాజు మోముఁ జూపం గలుగునట్టులు నిప్పుడు తగిన వేర వూహింపం జనును. కాలానుసారంబుగఁ దక్కినయవి సమకూరు.

రాష్ట్రపాలుడు. సంతసంబుతో,,

పసివాడైనను వత్సరాజునజుండు నల్కినపల్కు సమయోచితం బయ్యె. యుక్తియుక్తిం వనోగ్రాహ్యం బాలాదపి శుకాదపి,, అని నూవె నీతివచనంబు ప్రవర్తించిన యది. ఇం దుజువైనవెఱి వూహింపంగలవాఁ డీయఁపాధ్యాయుండ. బ్రాహ్మణులబుద్ధులు యుక్తాయుక్తవిచారంబునందు బరమకౌశలంబుం గాంచియుండు.

ఉపాధ్యాయుడు. ఆర్య రాష్ట్రపాల ఏ బ్రాహ్మణుండ నైనంగదా యట్లనవలెను?

అండలు నబ్బరంపడి చూచుచున్నారు.

భోజకుమారుండు. కానినాడు నీ వెన్వండవు ?

ఉపాధ్యాయుడు. భోజకుమార ! ఈధారానగరంబున నీజనకుం డగుసింధులక్ష మావరునిమన్ననలు వడయుచుండినమాయామంధరుం డనుమాయావిని.

వత్సరాజు. భయోత్కంపంబులతో. వానిం గాంచుచు. ఆత్మగతంబున,,

కట్ట ! భక్త్యాశచేతఁ బాముపెట్టెఁ గొఱికినమూషికంబునలెం జిక్కుకొంటిగదా ! ఈమాయామంధరుం డజేయుండు. బుద్ధిసాగరునికిం బ్రాణతుల్యుం డైనమిత్రుండు. వీని నెఱుంగక యతిక్రమణంబుఁ గావించినందుకు వీఁడు న న్మూరక విడువం బోడు. దైవ మా ! ఏమి నేతు. వీనిచేతనుండి యెట్లు తప్పించుకొందు.

అనుకొనుచు వెలవెలబోవు మొగంబుతో నుండె,,

భోజకుమారుండు. మాయామంధర ! నీ వుపాధ్యాయవేపంబుం బూని వచ్చుటకుం గతం జేమి?

మాయామంధరుండు. కుమార చెప్పెదను వినుము. ఆర్యుండు బుద్ధిసాగరుండు వత్సరాజును ఓలున మంజుం డంగరక్షకునిం బంపుట యెఱింగి ప్రాతఃకాలంబున జ్యోతి

ఘ్ననినచనంబులకు విష్ణుత్వంబుం జెందినముంజునిముఖం బనలోకించి రాగిలయ్యుం
బూహించి యుండువాఁ డుపాధ్యాయునిఁ గార్యాంతరవ్యాజంబునఁ దాఁ బిలిపించుకొని
కుమారరక్షణార్థం బతనిచోటికి న న్తుంపె.

భోజకుమారుఁడు. నవ్వుచు,,

మాయామంధర! బ్రాహ్మణజాతిసహజంబు లగుభీరుత్వాదులఁ బాగుగ నభినయిం
చితివి. మఱియు నీతుచ్చుం డొనరించినయధిక్షేపణాదులకు శస్త్రండు గానివానిచందం
బున నోర్చుకొంటివి. ఇది కర మబ్బురంబు.

మాయామంధరుఁడు. భోజకుమార ! సింగవుంగొదిమవంటియనక్రమిక్రమంబు గల
నీవు వీనికి లోఁబడ వని యెఱింగి యీవత్సరా జెందనుకఁ ద్రుల్లునో చూత మని యూ
రకుంటి నంతియకాని వీనిని క్రోల్పులిం గఱవఁబోయినశునకంబుగతిం బట్టింప వండుదు
నె! ఇప్పుడు నాపరాక్రమం బెల్లవారును ాడవచ్చు. సకలదేశాధీశసభలలోనిమల్లురును
మంత్రవిద్యాకుశలురును మాయావిచక్షణులును నాచే విజితులు. నాకుం గప్పుంబు గట్టె
దరు. ఈవత్సరా జనంగ నా కెంత. నక్కవలెఁ గపటంబునం గాని ప్రవర్తింపఁడు.
ముంజునిసమీపం బెడబాయ వుండమింజేసి వీఁ డింతదనుక బ్రతికి యున్నాఁడు. కాని
చో వీనినీచవర్తనలకు వీని నెన్నఁడో నలిపివేయకపోతి నే! ఇప్పుడు నాయేలిక యగుసిం
ఘశేష్వరునియందుం గృతజ్ఞభావంబుతో నేను ఈపాపవర్తనండు నాయేలికపట్టియందుం
జేయంగఁదంగినచెట్టుకుం దగినట్టులు.

చ. మదమున మల్లయుద్ధమున మస్తకముం బగులంగ గొట్టి భీ,
ప్రదముగ తొ మ్మగల్పి రుధిరంబులు ధారలుగట్టి కారఁగాఁ,
బదములు చేతులు నివ్రేచి పక్షములం బాడిచేసి డొక్కలో,
మెదలెడు ప్రేపు లీడ్చి వెన మేదిని రాచెడఁ గాల లీలమె.

పటపటఁబండ్లుగొఱుకుచు. వత్సరాజుంజూచి,,

ఓరీ! నాయేలినవానిపట్టితలఁ గొట్టి యీచెట్టులకుం గట్టెద నంటివే! దానికిఁ బడు
లుగ. నిన్ను.

చ. తల కెగఁగొట్టి హస్తమునఁ దాలిచి ప్రేవులప్రోవు లుద్ధతిక,
బలితవుఁగంతదామములభంగి గఱించి గళోరురక్తధా,
రల వెనఁ బీల్చుచు న్నవ మురంబున నే నిడికొంచు ముంజుముం,
గల నటనంబు చేసెదను గ్రక్కున సింఘులపక్షు లుబ్బగక.

అని మల్లచఱచుచు లేచెను,,

వత్సరాజు. భయసంభ్రమంబులతో భోజునిపాదంబులపయింపడి,

మహారాజకుమార ! యీబైబ్బులి తనయడుగున నలుముకొనిన మేకపిల్లం గావ నీవ శక్తుండవు. నీవార లెల్ల శరణాగతరక్షితత్వరులు. నేను భృత్యుండను గాననివి నాయ పరాధంబులని యెంచక రక్షింపుము.

అనియేడుచుచున్నాడు.

భోజకుమారుడు, మాయామంధర యాదీనునియందుఁ బ్రతాపంబుఁ గాన్పింపఁ గడంగుట యుచితంబు గాదు. ఈసంగంభంబు మానుకొనుము.

రాష్ట్రపాలుండు. ఓరి నీవు మాయామంధరుండ నని యెఱింగినంతట నాహృద యంబు మహానందంబుధిం దేలుచున్నది. నేను వచ్చి చేరునంతలోఁ గుమారుని కేవిగ మగు నెగ్గుగాని సంభవింపకుండఁ గాచుట కీవెఱువు వన్నినబుద్ధిసాగరుండు బుద్ధిసాగరుం డ. వత్సరాజునుజుండు నుడివినయర్థంబునకుం దగినయుపాయం బాలోచింపుము. భోజ కుమారునిపల్కుల గారవం బునిచి వత్సరాజుం బీడింపకు.

మాయామంధరుడు. ఓరి వత్సరాజ ! తొల్లి సింధులునిచేత నివ్వ డతనిపట్టిచేత రక్షింపఁబడితివి. విడిచితిని. ఇంక జాగ్రతతోఁ బ్రతుకుము.

వత్సరాజు. లేచుచున్నాడు.

మాయామంధరుడు. ఆర్యరాష్ట్రపాల ! ఏనునామాయామహిమచేత నొకశిరంబుఁ గల్పించి యిచ్చెద. అది వత్సరాజు గొంపోయి భోజునిశిరం బని రాజునకుం జూపునది. ఇది మొదలు భోజకుమారుండు నిగూఢవర్తనరంబున నుండఁ జనును. బుద్ధిసాగరుం డనం తరకర్తవ్యంబుఁ జరుపు.

రాష్ట్రపాల వత్సరాజ వత్సరాజునుజులు,

ఇదియ సరి యయినప్రస్తుతోచితము.

మాయామంధరుడు. అట్లైన భువనేశ్వరీదేవాలయసమీపమునకుం జని యిప్పుడు నేయంగడంగినకార్యంబు నిర్వర్తింతుము.

వత్సరాజు. భోజకుమారుండు తనమరణసమయంబునం దండ్రీకిఁ జెప్పిపంపిన ట్లొ క సందేశం బున్న మనము పన్నినయుక్తికిం దగియుండు.

మాయామంధరుడు. ఔ నది సరియే ! అదియు నాదేవిదేవాలయమునొద్దన స మకూర్పుకొన నగు. అందఱ మయ్యెడకుఁ బోదము రండు.

అని యెల్లవారు నిష్క్రాంతులైరి.

ఇది భోజరాజచరితనాటకంబునందుఁ గుమార రక్షణం బగు

తృతీయాంకము. సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్రభోజచరిత్రము.

అందు

భోజరాజచరిత్రనాటకము.

చతుర్థాంకము.

కిరాతకుమారవేషధారి యై భోజకుమారుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భోజుఁడు. ఆర్యుండు బుద్ధిసాగరుండు ధారాధీశులకులంబునకు సేమంబు గాంక్షించువాఁడుగాన నతనిమాట యనతిక్రమణీయంబు. మాయామంగరుండు కృత్రిమశిరంబుగ ల్పించి వత్సరాజుచేతి కిచ్చిపంపి యేకతంబున నన్నుం జీరి యోమహారాజకుమారి నీమంత్రి బుద్ధిసాగరుండు నీకుం జెప్పుమన్నమాటలు వినుము. రాజకుమారి ! మాయామంగరుండు పన్నినమాయ యుద్ధాటితము గాకుండ నీవు కిరాతివేషధారివై భువనేశ్వరీదేవాలయంబు నకు వెనుక నుండుకట్టుదొనకుఱంగట సంచరించుచుండ నగుచు. ఎల్లి లేఁబ్రాద్దన నావచ నంబుం గొని నెచ్చెడుభటుండు నెప్పెడుప్రకార ముతస్థింపం జనును. అని చెప్పి యానూ యావి చనియె. ఇప్పుడు ప్రభాత మగుటంజీసి,

చ. వెలవెలబోయె దారకలు వేడ్కలు నెందెను జక్రవాకముల్,

దళదరవిందకోశతతి దక్షిణ వెల్వడులేట్లర్పుంక్రిముల్,

గలయగఁ బర్వఁ, దూర్పుదెస కాంతి నహించె నిశాధినాథుండున్,

జలనిధిఁ గ్రుంక మందగతిఁ జల్లనితెమ్మెర వీచె హృద్యమై.

ఏను నతనివచనంబుల ననుసరించుచు నాకములసరస్వమీషమునకుం జనియెదను.

పరిక్రమించుచున్నాఁడు,,

సేపభ్యంబున,,

హాకుమారచంద్ర !

ఉ. జీవితనాథ ! హాసుగుణజీవన ! హాసుగుణైకమాన్య ! హా,

భూవిదితోరుక్తిర్తి ! జనపుంజవిలోచనభాగ్యవైభవో,

ద్భావితమూర్తి ! నీచరణతామరసంబుల కాస మీఱఁగా,
సేవ యొనర్చు భాగ్యమది చేకురదాయె నబృష్టహీనతఁ.

భోజకుమారుఁడు. ఆలకించి,

ఎవ్వతయొ యొక కామినీతిలకంబు తనకభిమతపతిసంప్రాప్తిలేమింజేసి గుండుచు
న్నట్టులు దోచుచున్నది. మఱియు,,

క. నాదంబు వికలకురరీ | నాడంబుదివోలె దోచె నామానసముఁ,
సాదరభావముఁ గాంచిన | దేదియొ కత మిట్లు లగుట కెఱుంగుండదే.

దీనజనులద్యుఖంబు విని యోర్వంజాలను గాన నట్లు తోచియుండు. ఇంకను
విందము.

సేపభ్యంబున,,

చ. అభినవమృత్యుం డనుచు నందఱు సెప్పుఁగ నాలకించి శ్రీ,
విభుసదృశాత్మ్యుచ్ఛ్రీతి గనుమిందుగఁ గన్గొనఁ గోరుచుంటి నా,
యభిజనకాంతిరూపవిభవాతిశయంబులు పెంపు దక్క నా,
యభిమతుఁ బ్రాణనాథుఁ గవనైనను నోచకపోతి నక్కటా !

భోజకుమారుండు. కట్టా ! యిది యభిజనరూపవిభవాదులు గలిగినకన్య తనయభి
మతిపతిం గిన్నులనైనం గానక పలవించుచున్నది. ఇది యేయుక్తమునిగుఱించి యిట్లు
విలపించెడినో. ఇట్టియుక్తమురాలి నతం డేలఁ గావం గడంగుండో ! క్రమంబున నర్థంబులు
విశదంబులు గాఁగలవు !

అని వినుచున్నాఁడు. సేపభ్యంబున,,

ఉ. నాజనకుండు నాజనని న న్గని రాగముతోడ నొండొరుల్,
భోజకుమారుఁ డీముగుడఁ బోడిమిఁ బైడిలిచేసికొన్నచో,
రాజడదారసర్వగుణరాజకి సత్ఫల మబ్బు నంచుఁ దా,
మోజ యెసంగఁ జెప్పకొను చుండురు వార లీకెట్లు లుండురో.

భోజకుమారుండు. ఔరా ! ఎవ్వనిగుఱించియో యన సేల ? నన్నుంగుఱించియే
పలవించుచున్నది. ఎవ్వతెయో నన్నుం గుఱించి యిట్లు పలవించుటకుం గతంబేమియో
మత్ప్రాప్తిలేనినాఁ డిమదనతి యేమి యయ్యెడినో !

సేపభ్యంబున. హా ! కుమారచంద్ర !

చ. ఖరమతి ముంజభూపతి యకాండసుదారుణవజ్రపాతని,
 మృగతి నీ కొనర్చి నని సోడు బగిల్చినయట్లు దెబ్బఁగాఁ,
 గరము కఠోర మీయసునికాయము కాయము వాసి పోక ని,
 ర్భరపరితాపభారమునఁ పల్కెలు గుంచుచున్న దక్కటా.

కాన నీకట్టుదొనంబడి ప్రాణంబులకుం గలపరితాపంబుఁ బూపికొందును,

భోజకమారుఁడు. కట్టా! యీముద్దులగుమ్మ నాపయిం గలప్రేమంబున నాకుం
 గలిగినదారుణదశావిపాకాపవాదంబునకు నొచ్చి విచ్చలవిడి విలపించి యీకొలనియందుఁ
 బడం బోయెడిని. ఏను వేషాంతరధారి నై యుండుకతంబున దీనిం గావ ననువు గలిగి
 యున్నవాడ. త్వరితగతి సరస్వమీపమునకుం జనియెద.

అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు,

కట్టుదొనగట్టున నిలువంబడి నిమిలితాక్షియై యొకకన్య ప్రవేశించుచున్నది.
 భోజకమారుఁడు. సమీపమునకుంజని. కనుంగొని,
 బళిర! దీనిచక్కండనం చేమందును ?

చ. చిలుకలకొల్కి యెవ్వతయై చిత్తసముదృఢువుచిన్ని నెఱుఁగవు,
 గులుకుమిటారియో దివిజోమలియో నవయాననేందిరా,
 సులలితరేఖయో విధునిసుందరికన్యనవాపతారమో,
 జలజశరోరుబాహుజయశౌర్యపికాసకళావీలాసమో.

మఱియు నీకన్యకకుం గలభద్రదక్షణానభులు నిరూపింపఁగా,

గీ. దీనిఁ జేష్టలు నెవ్వఁడు జానుమీఱ | వాఁడు వాఙ్విపరీత మానసుఁడ కెల్ల,
 భర్తయై పొల్చు మఱి వాఁడు బడయునట్టి | సౌఖ్యసంపద లేదని సరవి డోఁచె.

కన్యక. హృదైవమా! వాప్రాణకాయకునికి సకలజననయననిర్మాణఫలాయమాన
 శరీరసాభాగ్యసారునికి నశేషభూభగిణిత్వముం డగువానికి ధారానగరరాజ్యలక్ష్యస్వయం
 గ్రహమంగళసముచితవయోవిశేషునికిఁ గఠోరదశాపరిపాకంబుఁ గల్పించితివి. నీకుంబెం
 గఠోరుండును గలఁడే? ఇప్పుడు నాసేయునుద్యమంబునకు విఘాతం బొనర్చువేని నిన్ను
 దయాళుం డనవచ్చు. హాఅంబ! హాతాత! సుతానత్సల మీరలు నానాధునికిం గలిగిన
 గతికిఁ గరము పరితపించుచుంటిరి. ఇంక మదీయమరణంబును విని యెట్లు నిల్వనోవు
 చును. హా! ప్రాణనాథ! మదీయజీవితనిబంధన అభినవవికసితశతపత్రలక్ష్యమనోహరం
 బగునీముద్దుమొగంబుం గనుంగొనుభాగ్యంబైనను లేకపోయె. ఇట్టియభాగ్యశరణ నగు
 నేను నీయందుం జేసినప్రేమంబున కుచితంబుగ నీమేను పరిత్యజించెదను.

అని నీట నుఱకం బోవుచున్నది.

భోజకుమారుడు. సరభసగతి డగ్గఱి,

ఓసుందరీ ! నీయభిమతుండు నీకడన యుండ నీయతిసాహసంబునకుం గడంగం జనునె ?

కన్యక. కన్నులు జెఱచి చూచి. హర్షంబుతో నలునలంకులు దిలకించి,,

బేర ! నాప్రాణనాథుండు నాచెంగటన యున్నాడనుట యసంభావితంబు గాదె ! అనవరతచింతావిశేషరణరణకవిభ్రాంతివలన మదీయహృదయంబున కిట్లు దోఁ చెడిని.

మరిల నిమిలితనేత్ర యగుచు గొలన నురకం బోవుచున్నది.

భోజకుమారుడు.

క. మదఁజి నీయభిమతునికి | ముద మొసఁగఁ గఁ గడఁగుదేని మొనయుదువే యీ,
యదనున నీసాహసమున | కిదిగో నీకాంతుఁ డిప్పు డియ్యెడ నుండె.

కన్యక. కన్నులు జెఱచి చూచి,,

ఈసుధావర్షంబు గురిసినజలధరం బెద్దియో?

విమర్శించి,,

వెండియు వినబడినది గాన నిది భ్రాంతికల్పితం బనరాదు. బాష్పజలపరిప్లుతం బు లగుటంజేసి కన్నులకుం జెంతల నుండునవి గానబడక యుండెడిని. కన్నులుగుడు చుకొని చూతము.

అని బాష్పపరిమార్జనము గావించుకొని చూచి. సంతసంబుతో,,

ఈభద్రముఖుండు కుమారుం డెవ్వండొకో? వీనిం గాంచి నామానసం బానంద రసప్రవాహపరిప్లుతం బగుచున్నయది. ఇందుకుం గతం బేమొకో?

ఉ. ఆతిర మైనహేతువు పదార్థములం దొక టుండు సక్తమై,

పంతుగ నారయ నృహిరుపాధులఁ బ్రీతులు సెంగుచుండ న,

త్యంతము పంకజాతము లహర్పతిఁ గాంచి వికాసమొందు దా,

మెంతయుఁ జెమ్మగిల్లెడి మహి స్మైలతాలు హిమాంశుఁ జూడఁగాక.

హ ! ఈయన్యచింతనంబు మన కేల? శయనంబున నన్నుం గానక సంభ్రమించు చు నాసక్తియు సెప్ప మదీయజనకప్రేషితిచారసంచయంబు నాచనుదెంచినజాడ లు దెలిసికొని నన్నుం బొదివికొనునంతలో నీజలంబులం బడి నాప్రాణనాథునం గుంచిన నిస్కారణప్రేమంబు సఫలంబు గావించెదన్.

అని వెండియు నిమిలిత శీత్రయై జలంబుల నులుకం గడంగుచున్నది.

భోజకుమారుడు.

క. రమణీమణి నీనాయకు | నమరేంద్రసమానుఁ జూచి యాశాయుక్తిక,
క్రమమును జఱపక యీదిధి | దెమలెడ విది యేల? మదికిఁ దెలియంబడద ?
కన్యక. కన్నులుదెఱచి. ఎరుటంగాంచి. భోజకుమారునితో,

భద్రముఖ! పతివిరహంబున కోర్వఁజాలక ప్రాణంబులు వాయుం గడంగినదాని న
న్ను నీవె యిట్లూరార్చుం గడంగితివో? కాదేని ముంజభూపతిదుర్గయంబునఁ 2రలోక
గతుం డైననాప్రాణనాథుఁడు నాకడకుం జనుదెంచె ననుట యొక్కడిమాట. లోకంబు
నం బరోపకారప్రపణులు వడయరానిసుఖంబులు లేవు. కాన నాయభిమతంబునకు విఘ్నం
బు సేయక పున్నియంబు వడయుము.

భోజకుమారుడు. ఓకన్యకామణీ నీచెప్పినమాట యొప్పు. అం దొకిండుక సంశ
యం బడిగెడ. నివర్తింపజేసెదవేని నీయభిమతార్థనిర్వహణంబునకు నేన సహాయుండ
నగుదును.

కన్యక. భద్రముఖ! గ్రక్కున నడుగుము చెప్పెదను.

భోజకుమారుడు. ఓకన్యకావతంసమా! సింధులునిపట్టి కింకను పరిణయము జరిగి
నట్లు కానంబడదు. అట్లుండ నాతనినీవు ప్రాణనాథుం డని పల్కుట యెట్లీ పన్నం
బగు. తద్విరహంబునకు భిన్నవై నీవు జలంబులంబడి ప్రాణత్యాగంబుఁ జేసికొనుటకుం
గడంగుట యారసిమాడ నీ వతనికిం బ్రాణసమానురా లగువత్ని వనియుం దోచెడిని.
ఈవిషయంబునందుం గడు సంశయాకులంబై యున్ననాపౌదయంబునకుఁ బ్రసన్నతఁ
గల్గింపుము.

కన్యక. భద్రముఖ! వినుము.

క. తొలుదొల్ల నెవనిఁ గోరునో | చిలుకలకొలుకులమనంబు చెలువుఁ డతండే,
యలివేణుల కగు ; నన్యునిఁ | దలఁపం జన దనిరి నీతితత్త్వజ్ఞులిలకా.

అందును సతీతిలకంబు జననీజనకులయభిమతియుం గాంచి యుండుఁగాదే! అట్లే
యాసింధులునిపట్టియందుఁ బ్రేమావేశంబుం గాంచి యున్నదానను. అతనిఁ గాక యన్యు
ని విననైన నొట్ల. కాన నా కతండు ప్రాణనాయకుం డగు. అట్టినానాథునికిం గలిగిన
చెట్టుకుం దాళఁజాలక యీవనికిం బూనుకొంటి. కనికరించియంతరాయంబు గావింపకుము

భోజకుమారుడు. కన్యకామణీ! నీచెప్పినయది సమంజసంబ. అభోజకుమారుని
కయినకతోరదశకుఁ బ్రాణంబులు వాయుం బూనుకొన్నధారానగరపుంగన్నలలోనిదా

నపు గావు. పౌరులలో నాయెఱుంగనివారు లేరు. నీ వతనికిం దగినపట్టంపురాణివి గాఁగలదాన వని నీభద్రలక్షణాఁశులు దెల్పెడిని. ఇది సాకల్యంబుగఁజెప్పి సంశయంబుఁ బాపుము.

కన్యక. ఆత్మగతంబున,,

పీనికి నృతాంతంబుఁ దల్పి శ్రేణు యభిమతాఁగంబు నెఱవేర్చుకొనియెడంగాక.

నేపథ్యంబునం గలకలానంతరంబు,,

ఓర చారులార! కడువేగంబునం జని కట్టిదొనకుఱంగట వెదికుడు. అండుల కేకతంబ చని యుండునేమి ? తత్సమీపనవాటికల నారయుడు.

త్వరతగతిం జారులును దానికలును బ్రవేశించిరి.

దానికలు. చూచి,, అదిగో మనరాచపట్టి యీకొనేటిగట్టున నున్నది. ఇది యియ్యెడ కేల నచ్చెనో ! ఓభద్రదారికా మాకడుపునఁ బాలుపోసితివి. నిన్నుం గానక దేవి మనోరమ కరము పలవించుచున్నది. నీతండ్రి విజయాదిత్యుండు కరము విహ్వలతం జెందుచున్నాఁడు. భోజకుమారునియెడరునకు కడునడలుచున్నవారు నిన్నును గానక పోయినఁ గాయంబులు గురించుకొనం బోరు.

అని కన్యకలు దానిం బలసికొనుచున్నారు.

భోజకుమారుడు. ఆశ్చర్యంబునొందుచు. ఆత్మగతంబున,,

ఔరా ! విజయాదిత్యునికూఁతురా యిది ? బళిర యీకన్యకామణియందు నావి న్నలక్షణంబులెల్ల నమరియున్నవి. ఇది నాయం దనురక్త గావున లీలావతిగా నుండును. ఆకన్యకాతిలకంబ నాయం దనురాగంబు గలది యని విందు. తదీయజననీజనకులు నాయం దువదనను నా కీఁ గడంగి యుండిరట. విధి యనుకూలఫలప్రదానంబునకుం గడంగి యు న్నుదిగాన న స్త్రీచంద్రముఖికడకుం దోడైచ్చె. దాన నీముగుడ నీటంబడ నభ్యంతరం బయ్యె. ఇట్టియనురక్తయు రూపవతియు విద్యావతియు గుణవతియు నగుమదవసీమణి ని గాచుకొనుమంగళంబు సేకూరం గాన దీనిని వెంబడించి మఱియుం బెక్కులు శుభం బులు గల్గుక పోవు. అది యట్లుండుఁగాత. ఈముద్దియం దోడుకొని దీనిజననీజనకు లిప్పు డియ్యెడకుం జనుదెంచుటకుం గారణం బేమొకో ఎఱుకపడదు. ఈదానీజనంబును విచారించినం దెలిసికొననగు.

ప్రకాశముగ,,

ఓకామినులార ! ఈకన్యకామణి విజయాత్మనికూఁతు రంటిరి. ఆరాజపుత్రి యి యొక్కడ కేల రానయ్యె. ఈకన్నెతల్లిదండ్రులు నిదియు వసుమానసనగరంబునుండి యె

ప్పుడు నచ్చిరి? ఈచెల్వభోజకుమారునియం దసుర క్తయి యతని కెడరు వాటిల్లెనని విని దుఃఖింబు సహింపంజాలక యీకోనేటం బడిప్రాణంబులు పాపికోనం బోవ మమ్మా లే ననువుమెయి నుచితవచనంబుల నిన్ ర్తితం గాంచి నాడె. ఈదీనురాలిని గాంచి కరుణ గన్గి యున్నాడను. గాన నడిగెద. కూడునేని వినిపింపుడు.

దాసికలలోనొకతె. భద్రముఖ మాయేలికలపున్నియపుంబంటలు నీనై దారుణవ్య వసాయంబునకుం గడంగినయీ భర్తృదారిక కడ్డంబ నైతివి. నీకంటె మాక్తుమహోపకారు లు గలరె ! నీకుం జెప్పంగూడని యర్థంబు మాకు లేదు. వినుము. సింధులుని మంత్రి బుద్ధిసాగరుం డంపినయశ్వారోహకుండు భటుం డొక్కరుండు గతదినమున సూ ర్యుండు చతుర్థప్రహరంబునం బ్రవేశింపఁ బలుగునాటి కడుఁబడలి రోజును ను రుగులుదొరఁగుమోముతో నవిరళ శ్రమజలధారార్ద్రం బగుకాయంబుతో నొప్పువారు వంబు నెక్కి రాజునెదుటికి వచ్చి గుఱ్ఱంబుఁ దిగియ నమస్కరించి యొకపత్రిక యం దిచ్చి ధారానగరంబునకు సూర్యుండు గ్రుంకక మనుష నే బోవలయు నని యశ్వంబును మరల్చుకొని చనియె. విజయాదిత్యుండును సంభ్రమించుచు నాలేఖ విప్పి చూడఁగా నందు ధారానగరంబునందుం గొన్నియెడరులు వాటిల్లియున్నవి. ధారాధిపతుల సేమంబుఁ గాంక్షించువారలు గాన మీర లాశ్వికబలపరివృతులై ధారానగరంబునకు రాఁ జనును. వెనువెంట నేతేరం గాంక్షించుకాంతలను సయితము తోడ్కొని రాఁ జనును. ఈవృత్తి కాపతనావసానకాలంబు ప్రయాణకాలంబు గాఁ గలదు. అని వ్రాసియుండఁ గాంచి జేవికి మనోరమకు వృత్తాంత మంపి యీలీలావతితోఁ జనుదెంచినపట్టంపురాణిం దోడ్కొని యసంఖ్యేయాశ్విక సేనాపరివృతుండై సూర్యుం డస్తమించి యామంబు గడవఁగా ధారానగ రంబున కేతెంచినవాడు.

భోజకుమారుడు. ఆత్మగతముగ,,

ఆర్యుండు బుద్ధిసాగరుండు ఆకస్మికముగ విజయాదిత్యుని రప్పింపఁ గారణ మే మహా ! వంగసైన్యంబులం జయింప ధారాసైన్యంబులై చాలుం గాన నందుల కని తలంపం జనదు. మఱియుకనిగూఢార్థంబు మనంబున నిడుకొని చేసియున్నవాడు.

ప్రకాశముగ,,

కాంతలార ! అంతం జరిగినవృత్తాంతం జేమి ?

దాసికలలోనొకతె. భద్రముఖ వినుము. మారాజు విజయాదిత్యుండు ధారానగర సమీపమునకుం జేరుటయు వత్సరాజు భోజకుమారు నలుముకొని యతనియందుం బాపా చరణంబునకుం గడంగియున్నాడని విని విలయకాలదండధరునిరీతి మండిపడి వంగబలం బుల నులుమాడ నుద్యోగింప నంతలో బుద్ధిసాగరప్రేషితులు కొండలు సనుదించి చెప్పిన

వచనంబుల నుద్యుక్తకార్యంబు మాని సింఘులునిపట్టికిం గలిగిన దారుణదశాపరిణామంబుం దలంచి తలంచి పనవి పనవి చేయునదియెఱుంగక నగరబహిష్కలంబునన నైవ్యంబులతోనున్న వాఁడు. ఏమను రాణియు నాయెడరున నున్నవార మగుటంజేసి యీకన్యకం దలంపక యుంటిమి. ఇది యంతరము వెదకుచుండి యది దొరక గానే యీదారుణవ్యవసాయంబు నేయ ననువుమెయి వెడలి పొటివచ్చినయది. ఇది మాభర్తృదారిక. భోజకుమారుని యందుఁ గడు ననురాగంబు వహించి యనారతము మానలన నతనిగుణగణంబులు విను చుండు. నీవలన వెండియు మాభర్తృదారికం బడసితిమి. దీనిం గానక మారాజును రాణి యుఁ గడు నడలుచున్నారు. కానం వోడ్కొని చనియెదము.

భోజకుమారుడు. కాంతలార యట్లుచేయుఁడు.

దాసికలును భటులును కన్యకం గొని నిష్క్రమించుచున్నారు.

భోజకుమారుడు. ప్రియావిరహంబున చుర్చనాయమానం బైనమానసంబును కోం తతడ మీసర స్తీర జకుసుమలతానికరనిరీక్షణంబున నాశ్వసింపం జేసిదను. ఈదక్షిణమున నుం డున్నక్షవాటికకుం జని బుద్ధిసాగరునివార్తాహరి యేలెంచుదనుక నందు విసించెదను.

అనిపరిక్రమించుచు,,

నే నంపినపద్యంబుం జూచియు నాశిరంబువంటిచూయాశిరంబుం గొంచియు నా పితృవృండు తా నేస్థితి నున్నవాఁడొ? రాజాంతఃపురంబున నేమి జరుగుచున్నదో!

అనుచు నిష్క్రమింతుండయ్యె.

ఇది భోజరాజవరితనాటకంబునందు లీలావతీకన్యకారక్షణం

బనుచతుర్థాంకము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రము.

అందు

భోజ రాజ చ రి త నా ట క ము.

పం చ మాంక ము.

మిశ్రవిష్కంభము.

విజయాదిత్యుండు పాదచారియై ప్రవేశించుచున్నాడు,,

విజయాదిత్యుండు. నిట్టూరుపు నిగుడ్పుచు,,

కుమారచంద్ర! విపరీతకాలపరిణామంబుచే నీపితృపుత్రనివలన నెట్టిహారుణాడకావి పాకంబు నొందితివిరా! నాకు నాకుమారునియందుం గలప్రేమభరంబుకన్నను మిక్కుటం పుల్లభేమభారంబుఁ గల్పించి విధి యాయన్రతివిధేయం బగుదుఃఖసంతాపంబున ప్రేగం జేసినవాడు. హాకుమార! నీమూఁఖారవిందంబు గాంచినవాడు మహానందాంబుధి నోలలా డినట్టు లుండునే! అనీగంభీరభావంబునానీవినయధోరేయతయునానీనృధగురుప్రభక్తియు నానీసకలవిద్యావైశారద్యంబు నానీసకలసుగుణగణశరణ్యతయుఁ దలంచుకొన్న హృదయం బు నీ అయ్యోడిని. నాక యిట్లుండ ననారతము సహాసనభోజనశయనంబుల నెడపడక నీతో వసించినవారల కెట్లుండవలె?

నేపథ్యంబున మహాహూషంబు కల్గుచున్నది.

విజయాదిత్యుండు. విని. ఉలిక్కిపడి. కనులెత్తించుచి,,

కట్టా ! పెక్కండు కాంతలు గుంపులై చేయునాక్రందనధ్వని వినంబడియెడిని. యిది యేమియో యెఱుంగం బడదు.

ఎదుటంజూచి,,

ఇది యొక్కతె యెయ్యెడకో బరువిడుచున్నది. దీని నడిగినం దెలియు నని తోచెడిని.

అకాశంబులక్ష్యంబుచేసి,,

ఓసి యాయాక్రందనధ్వని యేమి ?

సరభసగమనంబున నొకకాంత ప్రవేశించుచున్నది.

కాంత.

చ. తనయునిఁ జంపఁగాఁ బనిచి దారుణవృత్తిని ముఁజూఁ డాతఁడం,

పినయొకచీటిఁ జూచి కడుఁ బీడితుడై వ్యసనంబుచేత వ,

హిన్నిఁ జొరఁ బోవఁగా నృపునినీరజనేత్రలు శోకమగ్నమై,

పనపుచునున్నవార లలపట్టపురాఘలయేడ్చు లీరొదల్,,

విజయాదిత్యుడు. నెవ్వెఱిపియిన ట్లండీ,,

బైరా! ఏను రాచనగరునకా వచ్చితిని ! కుమారుని కయినదారుణదశం దలంచు కొనుచు దుఃఖపూరంబున మునింగి యొడ లెరుంగకయిండునన్నుఁ బరిచయబలంబునకు నశంపదంబు లైననాపాదంబు లిర్మ్యుడకుం దెచ్చినయవి. ఈకాంత వచించినయనంతర మిది యిచ్చోటని స్ఫరణంబునకు వచ్చినది. ఈముంజభూపతికిం దనపుత్రులకంటె భోజకుమారునియం దితిప్రీతితో వర్తించువాని కిట్టికతోరబుద్ధి గలుగుట కాలవశంబునంగాదె! కట్టా కాలవశంబుండై దారుణకర్మం బాచరించి స్వాభావికగుణంబుచేత సంతపించుచుఁ బ్రాణపరిత్యాగంబుఁ జేసికొనం గడంగి యున్నాఁడు. ఏరికిని విధివిహితం బలం ప్పయ్యంబుగదా.

చ. సిరికిని కాస్తుభంబునకుఁ జెల్వపువేలుపుమానికిక, సహా,
నరుడయి తీరవారిధికిఁ దా సుతుడై ప్రణయప్రసన్నతక,
హరుఁడు తల స్థరింప శశి కాయెనె తీగిత వాయ ; దైవని
ష్ఠరగతి తొతిరేకసకిఁ జొప్పటఁజేయఁ దరంబై యేనికిక,,

మఱియును,

చ. ననమున కేగె దాశరథి బంధన మాబలి గాంచె బొండ్లపుల్,
ధనముచు గోలుపోయిరి పృథానిధనంబును పృష్ఠ లొంది రిం,
కను దశకంధరుండు నగఁ గాంచె నలుండును రాజ్యవిష్ణుం,
దెనసెను గాలనశ్యులయి యెల్లరు దూలెద రిట్లు లారయక.

ఏను ముంజుం డొనరించినదారుణకర్మంబున కాగ్రహంబుం జెంది తదీయస్వభాసం బైఱింగినవాడను గాన విధివిహితం బనివార్యం బని యడంచుకొని యుంటి. ఇప్పుడతండు తనయదుఃఖం బోర్వంజాలక యగ్నిం బడంబోవుట కెంతయుం జింతిల్లెదను. భోజకుమారుండు మహామనీషి, అతఁ డేమి వ్రాసెనో యెఱుంగవలయు. ఓకామిని

వత్సరాజు భోజకుమారుని దోడ్కొని మహామాయాభవనవిహారమున కేగిన రునంతరము ప్రస్తుతం బగుస్తుతం జేమియో తెలుపుము.

కాంత. అయ్యో చెప్పెదను వినుము. భోజకుమారు నలుముకొని వత్సరాజు వెండియుఁ గాదారిప్రాద్దునకు రాచనగరునకు జరుదెంచి ముంజుని గాంచి ప్రణమించి యోరాజు నీయానతిఁ గావించితిని. ఇది నీ కుమారునిశిరంబు. కనుంగొనుము. అని గత్తుకుండలయుగళంబును నిమిలతనేత్రంబును స్ఫురద్వక్త్రంబు నగుభోజకుమారుని మస్తకంబుం గానిపించె. అది చూచి ముంజుం డొక్కింతతడవేడిచి వత్సరాజుం జూచి యోరీ ఖడ్గప్రహరసమయంబున నాకు నాకుమారుం డేదేని చెప్పమనెనా ! యని యడిగిన నావత్సరాజు రాజు నీ కీప్రతంబున నేమోవ్రాసిపంపినవాఁడు. ఇది నైకొని చూచుకొనుము. కత్తితో శిరంబు నఱకుం బోవునప్పుడు వాఁడు సమీపంబున నుండువట తరువుత్రంబులు రెండు నైకొని యొకటి దొన్నెగాఁ గుట్టి ఘరికాచ్చిన్నం బగుజంఘారక్తంబున దాని నింపి మఱియొకప్రతంబున నేమియో వ్రాసి యిది నరపతి కిమ్మని యిచ్చెను. అని యొకప్రతంబు ముంజునిచేతి కొనంగిన నాతఁడును వత్సరాజు ఈశిరంబు నెయ్యెడనేని భూమియందుం బూడిచివేయుము; అని చెప్పఁగా వత్సరాజు సనియె. అంత ముంజుండు తనభార్యచేత దీపంబు దగ్గఱకుం దెప్పించుకొని యాపత్రంబుం జదివెను.

మ. †లలి మాంధాత్మమహీశుండు స్మృతయుగాలంకారుఁ డందె న్నైతిక,

జలధిం గట్టినదిట్ట రాణశిరస్సుంహర్త యేడీ పెరల్,

బలవంతు బివి కేగి రప్పుడ పృథావత్యాదు లోపార్థవా,

యిల బోలే దలవారితో నిజముగానే బోవు నీతో నికక.

అని యాపత్రికయందు వ్రాసియుండె.

విజయాదిత్యుండు. ఆకాశము లక్ష్మిము చేసికొని,

హాకుమార! విద్యచ్చిరోగత్తమా ! నీకుంగలప్రజ్ఞాపశేషంబు నీవు జీవించియుండిన నెంత సంతసంబుఁగల్పించునో నీవు పోయినందునలన నంత సంతాపంబుఁ గల్పించెడిని. పితృవునికి బాగుగ బుద్ధిచెప్పితివి. ఇది చూచి ముంజుం డిది జీవించునో.

కాంతం జూచి,

ఓసి అనంతరం జే మయ్యె?

శ్లో. †మాంధాతాచ మహీపతిః కృతయుగాలంకారభూతో గతః,

నేతు ర్భ్యన మహాదధౌ విరచితః క్వాసౌ దశాస్యాంతకః,

అన్యేచాపి. యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యాతా దిషం భూపతే,

నైకేనాపిసమం గతౌ వసుమతీ నూనం త్వయా యాస్యతి.

కాంత. అదిచూచి యర్థం బెఱింగి ముంజుండు హా! హా! పుత్ర జీవితమిత్రయని ఘోషించుచు మూర్ఖునొంది శయ్యాతలంబుననుండి భూమిం బడియె. అంత దేవి యాతనిం బట్టియెత్తి శయ్యపైఁ బెట్టి చేలాంచలంబున విసరుచు ననేకశిరోఽపచారంబులు సేయ మూర్ఖుడేరి పుత్రునిం బలవించుచుం జేయునది లేక దేవిం గాంచి యోదేవి నన్ను ముట్టకుము; నేను పుత్రవధం బొనరించిననుహాపాతకిని; చండాలుండన; అని వాపోవుచు ద్వారపాలకులచేత విప్రులను రావించి వారికి వందనంబు సల్పి పుత్రవధంబు సల్పి నతనకుం బ్రాయశ్చిత్తంబుఁ దెల్పుఁ డని వేడుకొనఁగా వార లగ్నిప్రవేశంబు సేయుచు ని చెప్పు నట్లు సేయు గడంగి యెవరు వారించినను నివర్తింపక యుండుటంజేసి పుత్రుతో కాతుర యయ్యు సావిత్రి సీంధులరాజపత్ని యత్యుదారస్వభావ గావున తనమఱింద కనిష్ఠంబు గల్గుటకుఁ దాళంజాలకఁబుద్ధిసాగరునిచేతం గాక యితరులచేత నీకార్యంబు గా దతనిం బిలిపింపవలయు నని ముంజపత్నులకుం జెప్పి తదనుమతిని న న్నతనికడ కం పెను. ఏ బోవలయు. కరము గౌరవుల రగుటంజేసి యింపుక నిలిచి మీరడిగినదాని కుత్తరం బొసంగితిని. రాణియాజ్ఞ జరుపఁ బోయెదను.

అనుచు నిష్క్రాంత యయ్యె.

విజయాదిత్యుఁడు. నే నిప్పుడు ముంజుం డగ్నిం జొరంబోవునోటికిం జనియెద.

పరికిమించి. ఎదుటంజూచి,,

ఇదె పౌరులు పెక్కుం డ్రాబాలవృద్ధము గుంపులుగూడి రాచనగరునం జొరఁ బారుచున్నారు. ముంజునగ్నిప్రవేశంబుం జూడం గాఁబోలు?

మఱియొకవలనికి దృష్టులు నిగుడ్చి,,

కటకటా! యియ్యెడ,,

చ. ధరిణిసురోత్రముల్ కుసుమదర్శఫలాదుల మంత్రయుక్తితోఁ,

బరిసరభూములంగు విధిపథతి నర్చన సల్పుఁ బూతమై,

కరము సువాసనల్ గలయుగందపుఁగల్బైలఁ బెల్లు రేయుచున్

దరిణిసుచున్న దియ్యెడ నితాంతభయంకరకీలి కీలక,,

ముంజుని నిప్పులో నులుకకుండం జేయుట కుబుద్ధిసాగరుండు చాలినవాఁడు. అందులకై యేను ప్రయత్నింప నక్కరలేదు. అంతిపురజనం బెల్లఁ బలివినాశ దుఃఖ వివశంబై యుండుటంజేసి నాచనుదెంచుట యెఱుంగం బోదు. కానఁ బౌరులలోఁ గలసియుండి జరుగునృతాంతంబుఁ గనుంగొనియెదను. నేను మన్నగరంబు నిర్గమించునప్పుడును ధారానగరంబునం జొచ్చునప్పుడును కడు శుభసూచకంబు లగుశకునంబు లయినవి. మానసంబు పౌరులవచనంబులు విని సంతపించుచున్నయది. విషాదం బంతస్సక్తంబు

గాలేదు. కాన నిండులకు శుభం బుదర్కంబై యుండనోపు నని యొంచెద. బుద్ధిసాగరు నిబుద్ధినావ మహావిపత్సముద్రంబులం దరింపఁ జేయు నని యెల్లవా రెఱుంగుదురు.

నేపథ్యంబునం గలకలంబు.

విజయాదిత్యుండు విని,,

తేని కగ్నిప్రవేశసమయంబు సమీపించె. ఈముంజుండును,

ఉ. తాన మొనర్చి భూసురవితానము దానముచేతఁ దన్ని తా,
సూనునిహత్యకుం గరము స్రుక్కుచుఁ గన్నుల బాష్పసంతతుల్,
మాననిరీతితోఁ దొరఁగ మానిను లేడ్చుచు వెంబడించి రా,
దీనత మూర్తిఁ గొన్నవిధి దేవు హుతాశనుఁ దారసిల్లెడున్.

నే నీతనిదృష్టిపథంబుం బరిహరించి యొండువలన నుండెదను.

అనుచు నిష్క్రమింతుండయ్యె.

మిశ్రవిష్కంభము.

ముగిసెను.

పంచమాంకము.

అంత యథానిర్దిష్టండు ముంజుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

ముంజుండు. వాపోవుచు,,

ఓరి నాముద్దులపట్టి! భోజకుమార! హావినయవివేకధుర్య! నే నెంతపాపిష్టుండనురా!

ఉ. హాసుగుణైకమండన మహాశుభలక్షణ భద్రమూర్తి నే,
నీనున నిన్ను జంపి ప్రజ లెల్లను చీ! యనఁ జేసికొంటి పో,
భాసురబుద్ధి సింధులుండు పంచినమేరకుఁ బట్టభద్రునిం,
జేసి జనంబు సమ్మదముఁ జెందఁగఁ జూడక పోతి నక్కటా.

సావిత్రి. కన్నులబాష్పంబులు దుడుచుకొనుచు. వెక్కిరియేడుచుచు,,

వత్స! ముంజ! నీవు నీకుమారులకంటె నీయన్నకుమారుని నధికసమాదరంబునం బెనిచితివి. వాఁడొనర్చినకర్మంబు వాని నట్లు గావింప నీవేమిసేతువు. ఇదిసీదోసం బనరాదు.

ముంజుండు. ఆర్యా!

చ. అనుదిన మాతృరూసులకు నందఱకన్నను నెయ్య మొప్పు గాఁ,
బెనిచితిఁ బెద్దచేసితినిఁ ప్రేముడి యుంచితీ విద్య నేర్పితిన్,
జనకుండు లేనివాఁ డ నుచు జాలిఁ గరంగుదు వానిఁ జూచుచో,

మనమున నట్టివాని జనమండలి దూఱగఁ జంపఁ బఁపితిఁ.

సావిత్రి. పత్నీ! విధి తా నుద్దైప్తదారుణకర్మంబు నెరవేర్పం గడంగనేని వాత్సల్య వంతులంగొనియైనను తనకడంగినదాని ముగింపకపోదు. తొల్లి సకలలోక సౌఖ్యదాయకం బగుకుసుమంబుచేత నజానిసతి నిందుమతిని వైవంబు పిలుకుమార్చలేదా! ఈశోకపరీతంబై యుండునంతఃపురంబు వాపోవుచుండుటం గాంచుము. మించినకార్యంబునకు వగనుట గతజలసేతుబంధంబు, ఈయనర్థాంతరావహకార్యంబునలన ల గ్గుననే?

ముంజుండు. ఆర్యా! నీవంటివర్మగిరతురాబును గలదా! నీకుమారుని జంపించి నదారుణకర్మనిం గర్మచండాలిని నిర్దృష్టనిం బుత్రశోకం బడంచుకొని యూరార్పం గడంగితివే! మాయన్నసింఘులనిపేర్చికి చిగిరక్షమాగుణంబు గలదానివిగదా నీవు. నీక్షమాగుణంబునకైనను మెచ్చి దేవతలు కుమారునిం బ్రతికింపకపోయిరి.

జనులంగాంచి,,

ఓపారులార! వింటిరా!

చ. వినయవివేకధుర్య నతివిశ్రుతకీర్తి గిశోరు సుందరుఁ,
జనకవిహీను బౌరజనసమ్మతు సింఘులతుల్య నాత్మజాఁ,
మనునిఘ్నఁ జంపఁ బంపుదురె మానితభూభరణక్షముఁ ధరా,
జను లిటునంటిపాప మతిసాహసఞ్చిత్తులైనఁ జేతురే.

నేపథ్యంబున,,

ఓరాజ మంజ గడచినయగ్ధంబుఁ దడవనేల! నీవేని బ్రతికియండి యీజనంబులం గాచుచుండుము.

ముంజుండు. అడలుచు,,

ఓపారజనంబులార!

చ. తనయవధంబునం గలుగుదారుణదృఢవాగ్నికీలకఁ,
దనువును గాల్పుచుంట నుచితంబనరా దింక ముంజుడు నృపుఁడు,
డనఁ జనువాఁడు గాన స్వకృతాఘమహాపరితాపసంతతుల్,
మనమును గాల్చుకుండ దవమధ్యమనం బడి మేను వానిదెడ.

అంతఃపురజనంబు. హానాథ! ఈదారుణవ్యవసాయంబునలన నివర్తింపుము. పుత్ర మరణశోకంబును సయిత మడంచుకొని భవన్మరణంబునకుం గుందుచు నేడుచుచుండు సింధులపత్ని సచనంబులైనను గారవింపుము.

ముంజుండు. నిట్టూరుపులు నిగిడించుచు,,

ఉ. అంగజకోటిసుందరుని నాత్మజు సింధులరాజు దా మధు,
త్సంగతలంబున న్విడిచి స్వర్గముఁ జెందిన దాదిగాఁగ నే,
నుం గర మాసఁ జెంచితిని నూల్కొనకుండఁగఁ జేసె దైవ ము,
త్సంగబలాదివారుణతతో నను నంచితుఁడేసి గ్రక్కునన్.

ఆకుమారునిం బాసి యేను ప్రాణంబులు నిల్పుకొనం జాలను. గ్రక్కునన
యీహుతాశనునికిం దను వాహుతిసేతు.

అని యగ్నికి సమీపించి. అంజలిబంధంబుఁ గావించుకొని,
క. సుతవధఁ జేసినపాపిని | హుతవహ నిను శరణు చొచ్చుచున్నాడను భూ,
తతితి యెఱుంగ నఘసం తతిఁ బాపుము నన్ను వేగ ఓహించి తగ్గన్.

అని యుఱకంబోవుచు. అకాసంబుఁ లక్ష్యంబుఁ గావించుకొని,
హాకుమార !

మ. మనుమాంధాత్మమహాపతుల్యుడవు సన్మాన్యండు నీ మోహ్యునన్,
ఘనకీర్తుల్ గని నామహానికృతిచేఁ గాయంబు సాలించి శో,
భవలోకంబును బొంది తీవు కడు పాపం జేను గావించి సా,
వనలోకచ్యుతిఁ గాంచి దుర్గతికిఁ బోవ న్సాగితి న్మూర్ఖతన్.

అని నిష్ప్రస నుఱకం బోయె. ఎల్లవారు నేడ్చిరి,

ససంభ్రమగతి బుద్ధిసాగరుండు ప్రవేశించి,

ఓముంజభూపతి! ఇట్లు గొల్లన నెల్లవారలు పలవింపఁ గరము కఠోరవ్యవసాయం
బునకుం బూనితివేల ?

ముంజుడు. బుద్ధిసాగర ! నావంటికర్మచండాలుండును గలఁడా !

చ. పెడతలఁబట్టె బుద్ధియును పేరిమి యంతయుఁ గోలుపోతి పో,
కడు పసివాని నాత్మజుని కాఁగిటఁ జేరిచి పెంచినట్టివా,
బుడుతని ముద్దులాని శుభబుద్ధిని నమ్మినవాని నక్కటా !
వెడగను జంపుకొంటి పలవించినఁ దీరు నె పంత యెంతయున్.

కాన నాపాపంబు వోవ నగ్ని నుఱకం గడంగితిని,

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజరాజ ! నీ వెట్లురాజాధముండవో వత్సరాజు ట్లమాత్యా
ధముడ. ఏకార్యంబుగాని దూరాలోచన సేయక యొనర్చినచో ననర్థావహం బని యె
ఱుంగరా ! పుత్రకోకంబువలన నీ వగ్నిం బడంబోతివి. నీపడినయగ్నిన పడి ప్రాణంబులు
వాయు నెందఱు గడంగియుండెదరో ఆలోచించితివే ! లోకంబునం బ్రవృత్తం బగువు
త్తంబు వినను.

క. కతిమయదివసము లుండెడి | యతిమదకర మైనయట్టియావనమందుకా,
మతిహీనులు తమజన్మము | విత యగున క్షాచరిత్రు వివిధాపకృతుల్.

క. ఉపకారమొండె నవ్విధి | నపకారంబొండె హృదయమందు మఱియ నా,
యవలమతి భూమిలోపల | నపగతలేజాండు బ్రతుకు ననుటయు ముఖయే.

ముంజాడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర! నీచెప్పినవచనంబులు వేదతుల్యంబులు. తాము వృక్షువుచే భక్షితు లగుచుండుట యెఱుంగక పరుల కపకృతి సేయంగడంగినవారు నా వంటిమాళ్లు లనుటకు సందియంబు లేదు. మఱియు సింధులుండు నాకు రాజ్యం బప్ప గించె ననుకృతజ్ఞత లేక యతనినుతుని కపకారం బొనర్చితిని. కాన నిట్టిపాపసమాచరణుండు జీవించుటయు నిష్ఫలంబు. నీవచనంబులచే బాగుగ బుద్ధి దెచ్చుకొంటిని. మనః కల్మషంబు లుడిగె. ఇక నగ్నిం బడియెద. అంతరాయంబు సేయకుము.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ రా జగువాడు తనకుం గలదుఃఖం బెంత యయ్యో నోర్చుకొని లోకులను దుఃఖంబు వొరయకుండఁ గాచుట యుజ్యు. లోకారాధనంబు రాజులకు ముఖ్యకర్తవ్యంబు.

క. బీజాంకుర మతిమాత్మం | బోజం బ్రయత్నమునఁ గావ నొప్పిద మయి తా,
నీజగతి ఫల మొసంగెడి | నోజను లోకంబుఁ గావ నొసంగును ఫలముల్.

ఎ ట్లన్నను ?

క. కనకంబులు రత్నంబులు | గనములు వివిధములు సకలధాన్యంబులు నిం,
కను గలయవి యెల్లను భూ | జనులవలన రాజునకును సమకూరు ధరణ్.

కానఁబ్రజాకారాధనంబునకుం గడంగియుండిననీకీప్రజామారణదారుణకర్మంబు తగదు. నీ వగ్నిం బడినఁ బోరు తెల్లవారు ప్రాణంబులు వాయు నున్నారు,

ముంజాడు. బుద్ధిసాగర! నీ చెప్పినవచనంబులు తగినవియ్యె. కుమారునివిరహంబు గపింపనోప. నే నెట్లు సేయుదు.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ! సహసా విదధీత న క్రియాం, అని చెప్పియుండుటంబట్టి యారసి కార్యంబు సేయ వచ్చు. సభాభిననంబు నేరి విచారితము. భోజకు మారుం డేఁబదియైదువర్షములు భూమి నేలఁగలం డని వేదవిదుండు నెప్పినవచనంబు కల్ల యగునే! ఆతండు సర్వజ్ఞుండు. సర్వజ్ఞుని తో సమానుండు. కాన నాకుం బ్రత్యాశ వదలక యున్నది. విధివిలసితం బచింత్యంబు. ఇప్పటి కిట్టిభేదంబు సమకూర్చినవిధి మోదంబును గలిగింపకున్నె!

ముంజాడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర! మంత్రశ్లోలవచనంబులు మేలు సమకూర్చకపోవు. కాన నీచెప్పినచొప్పునం ప్రవర్తించెదను.

బుద్ధిసాగరుడు. ఎవఁ డక్కడ ద్వారపాలకుడు?

ద్వారపాలకుడు. ప్రవేశించి,

ఆర్య బుద్ధిసాగర! ఏమి మువల?

బుద్ధిసాగరుడు. ఓరి ముంజభూపతికి సభాభవనమార్గంబుం జూపుము.

ద్వారపాలకుడు. ముంజభూపతీ యిటు రమ్మ.

ముంజుండు. సమస్తజనంబుతో సభాభవనంబునకుం బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

బుద్ధిసాగరుడు. ప్రతిహరి! నీవు రాజద్వారంబున వింతమానిసి యెవ్వఁడేనిఁ జను దెంచినం బిలుచుకొని రమ్మ పొమ్మ.

ద్వారపాలకుడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర! భవదాజ్ఞ ననుష్ఠించెదను.

అని నిష్క్రమింతుఁడై యొక కాపాలికునితోఁ బ్రవేశించి,

ఓమహాత్మా! కాపాలిక! అదిగో రాజును బుద్ధిసాగరం డార్యుండు నున్నారు

అని చెప్పి నిష్క్రమింతుం డయ్యె,

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ!

పీ. తరుణదంతావళిదంతదండము హస్తతలమునఁ బట్టి యుద్ధంఁడదీప్తి,

లాలితవిద్రుమలతలతోఁ దులఁదూఁగుజడలు శిరంబునఁ గడలుకొనఁగఁ,

గర్భాగ్రమృగమదకలిత మాభసితంబు నఖిలాంగకంబుల నలఁదికొనుచు,

స్ఫటికకుండలయుగ్మచారుశోభావ్యాప్తి దనరెడిచెక్కుటద్దములతోడ,

గీ. మహితకాశేయకాపీన మాత్రధారి | యగుదుఁ గాపాలికుండు వీఁ డరుగు దొచె,

నీతనికిఁ గల్గినానుష్ఠ్య మేమెయెఱుంగ | మనకుఁ జను నంచుఁ దలఁచెదమనమునందు.

ముంజుండు. బుద్ధిసాగర ! యిట్టివారలయందు శక్తివిశేషంబు లుండుఁగాన నడుగుము.

బుద్ధిసాగరుడు. మహాత్మాకాపాలిక నిన్నుం గాంచినవో సాక్షాత్కరించిన చంద్రమాడుండని తోఁచెడిని.

కాపాలికుండు. ఆత్మగతంబున,

నేను చంద్రమాడుం డనువాఁడనే ! ఎఱింగియేకద బుద్ధిసాగరం డడిగెడిని.

ప్రకాశముగ,

అయిన నేమి ?

బుద్ధిసాగరుడు. మీరలు వసించెడినెల వెది ? ఎక్కడినుండి వచ్చెదరు. మీకు దేహయాత్ర యెట్లుజరుగుచుండు ?

కాపాలికుండు. ఆత్మగతమున,

ఈయూరన యుండువాడను. విశ్వావిశ్వేంబుల నియ్యడన జీవింతు. ఇది తెలిసి రప్పించిననీ వెఱుంగవే!

ప్రకాశముగ,,
వినుడు వచించెదను.

క. ప్రతిదేశంబున భవనము | ప్రతిభవనమునందు నిడగఁబడు భిక్షాన్నం,
బతులజలమ్ములు సరసీ | తతులను దత్వాన్ధ మెఱుంగునగులకు శివా.

మఱియును,,

గీ. ఊరనూరఁ గుటీరంబు లుత్తమములు | గలవు ప్రతినిర్ధరంబుల జలము తెపుడు,
సులభ మన్నంబు బిచ్చంబునలన మాకుఁ | దలఁప విధంబు లేలనిష్ఫలము లవియు.
బుద్ధిసాగరుఁడు. మహాత్మా నీచెప్పినవచనంబు లుపపన్నంబులు. ఇట్టిమీపంటి
మహానీయులయందుఁ జమత్కరావహంబు లగుకళావిశ్వేంబు లుండునుమావె. అట్టిది
యాపగవిశ్వేంబుగాని విద్యావిశ్వేంబుగాని కలదేని కరుణించి తెల్పుడు.

కాపాలికుఁడు. ఆత్మగతంబున,,

నాకడ నుండువిశ్వేంబులు నీ వెఱుంగనివే! నీపంపుననే నచ్చినవాడ నైతి.

ప్రకాశముగ,,
చెప్పెదను వినుము.

సీ. మా కొమ్మదేశంబు మనికిపట్టిన రాదుసకలస్థలంబుల సంచరింతు,
మాతృగురూపదేశాదుల నుండుము కరతలామలకంబుగతిని భువన,
తలమును గాంతుము దారుణశస్త్రాస్త్రఖండితమార్ధునిఁ గాలసర్ప,
విషభరపీడితు వివిధరోగసమూహబాగతు శిశిలునిఁ బాపకర్మ,

గీ. నధిగతప్రాణు విఃహీను నపగతోరు | రోగవేగునిఁ జేయునిరూఢి నాకుఁ,
గలను శివునిప్రసాదంబు గలదు నాకు | గురుపదాంబుజభక్తిచేఁ గోర్కి గలుగు.
ముంజాడు. సత్త్వముగఁ జనుదెంచి కాపాలికునిపాదంబులపయిం బడి యేడు
చుచున్నాడు,,

కాపాలికుఁడు. రాజా లెమ్ము. ఏడువకుము. నీయిట్టం జేదేనిఁ గలిగినఁ దానిని
చంద్రచాడుననుగ్రహంబున సమహర్షెదను. వచింపుము.

ముంజాడు. బాష్పగద్గదంబుతో,,

ఓయోగీంద్ర! నేను మహాపాపిని. పుత్రునిం జంపించితిని. నాయందుం గనికరించి
నాపుత్రునిం బునర్జీవితునిం గావింపుము. మీపంటిసాగువులు పరోపకారప్రవణులు

గదా! నీవు రుద్రకల్పండు పని తోచెడిని. నాపుత్రుని జీవితాని జేసి నాకులం బుద్ధ రింపుము.

కాపాలికుడు. రాజా భయంపడకుము. నీకుమారుండు జీవించియున్నాఁడని యనుకొనుము. ఆతఁడు శివునియనుగ్రహంబున నిప్పుడ నీయింటికి రాఁబోయెడిని ఎవ్వఁ డాతనితలఁ ద్రుంచెనో వానిచేతి కిచ్చి హోమద్రవ్యంబులు గొన్ని మహామాయాభవనం బునకుం గుమారుని జంపినచోటికిం బంపుము.

ముంజుడు. ప్రతీహరీ! వత్సరాజుకడకుం జని యీమహాత్మునితో నితఁడు సెప్పి నద్రవ్యంబు లెత్తించుకొని పా మ్మని నాయానతిం జెప్పుము.

కాపాలికుడు. రాజా యే బోయెదను. కుమారుం డిద వచ్చుచున్నాఁడని యనుకొనుము.

అని నిష్క్రమంతుం డయ్యె,,

ముంజుడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర కాపాలికుండు తాఁజెప్పినవచనం బీడేర్పంగలంఁడో బుద్ధిసాగరుండు. రాజా ఇట్టిమహానీయులు తమకడ లేనిసామర్థ్యంబులు భూపా లురసభలందుం జెప్పికొనరు. చూడు మితఁడు మనవలన ధనాదికం బఁపేక్షించెనా? బతి మాలి యిచ్చినం దైకొనఁడు. అట్టివాఁ డనత్యం చేల వల్కు ?

ముంజుండు. గద్దదకంతంబుతో,,

బుద్ధిసాగర,,

క. వికచశతప్రలక్షీ | ప్రకటిత మగుతనయు మొగము భద్రముగా నా,
సకలేందుబింబరుచితో | నికటంబునఁ దోచి నాకు నెఱపునె ముదమున్.

బుద్ధిసాగరుండు. ముంజమహీపతీ! ఇట్టిమహావిపదంబుఁ గలిగించినవిధి పెంబడిన మహాముదం బొక్కటిఁ గలిగింపక పోదు. నీయభీష్టంబు లీడేరు.

ముంజుండు. కుతుకంబుతో,,

బుద్ధిసాగర !

చ. చలదలినీలకుంతలము చారుననాంబుజరమ్యలక్ష్మికి,
న్నిలయము మందహాసరుచినిర్భరసౌభగభావితేంద్రిరా,
కలితము ముద్దుపట్టిముఖకంజము నాహృదయప్రమోద ము
ష్టలనిధి వెల్లిగొల్పంగ నిశాకరబింబముగాఁ జెలంగునే.
పురుషుండు. త్వరితగమనంబుతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు,,
పురుషుండు. మహారాజ వర్ధిల్లెదవు. పుత్రుండు పునర్జీవితం డయ్యె.
ముంజుండు. హర్షంబుతోఁ గన్నుల నానందబాష్పంబులు గురియుము,,

భద్రముఖ! భోజకుమారుండు జీవించెనా! ఈమాట సెప్పి యమృతవర్షంబుఁ గురిపించితిని,

పురుషుండు. రాజా యోగీంద్రుననుగ్రహంబునం బ్రతికె. అతనిమహామాయా భవనంబుకడనుంచుకొని వత్సరాజప్రముఖులు పట్టణంబునకుందగువైభవంబుతోఁ దోడ్చెర నీమందలకుం బ్రతీక్షించెదరు.

ముంజుండు. ఓరీ యాయమృతవచనంబుసెప్పినందులకుఁ గోళాధికారులకు నాము దల సెప్పిలక్ష్యధనంబుఁ గైకొనుము.

బుద్ధిసాగరునితో,,

అమాత్యోత్తమా బుద్ధిసాగర! నీవు న న్మగ్నిప్రవేశంబువలనఁ దప్పింపక పోతి వేని యామహాకల్యాణంబుం గాంచనుగదా? నన్నును నాకొమారునిఁ బ్రతీక్షించి ధారా ధీశులకులం బుద్ధరించినవాడవు. నీవంటికృతజ్ఞుం డగునరుండు గలఁడే! ఇకం గుమూడని కిఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవంబు నొనరింప సముచితసర్వకార్యనిర్వహణంబునకు నీవ తగిన వాడవు. వత్సరాజుడు లన నేల? భవదాజ్ఞావశవ ర్తినై నేన ప్రవ ర్తించెదను. ఆభిషేకోచి తకార్యంబుల కానతి యొసంగుము.

బుద్ధిసాగరుండు. ముంజభూపతి నీయాజ్ఞ ననుష్ఠించెదను.

పురుషునిం గాంచి,,

ఓరి! రాజకులంబునం గలనియోగిజనంబులకెల్ల భోజకుమారునిపట్టాభిషేకమహో త్సవంబుఁ దెల్పి వారివారినియోగంబులందు జాగరూకతతోఁ బ్రవ ర్తింప ముంజభూపతి యాజ్ఞను ప్రకటించునది. విజయకుంజరం బనుపట్టపేనుంగును నైచేసి దాని మున్నిడు కొని ధారానగరసేనానాయకులు ఆశ్వికహస్తీపకరధిక్వదాతిబలంబులతో నరిగి భోజ కుమారుని పరార్తాభరణాదిపట్టాభిషేకోత్సవోచితవేషాలంకృతునిం గావించి విజయకుంజ రంబువయిం గూరుచుండం దెట్టుకొని తూర్వవాద్యంబులతో గణికాజనప్రవ ర్తితనర్తనం బుతో భూసురాశీర్వాదంబులతో వందిమాగధబృందంబులవర్ణనంబులతోఁ దోడ్చేరం జనును. తత్త్తత్కార్యాధికారులు పట్టణంబున నెల్లయెడల శోభనాలంకారంబులు గావించి కుసుమపల్లవతోరణంబులు గట్టించి రాజరథ్యలం జందనోదకంబులు సల్పించి కుసుమోప హారంబు లిడి మంగళాలంకారంబులు సల్పియుండఁ జనును. జ్యోతిషికు లుత్తమముహూ ర్తంబు నిర్ణయింప వలయు. ఈచెప్పినపనులు వారివారికిఁ దెల్పివైభవ నెఱవేర్చవలయు.

పురుషుండు. ఆర్య బుద్ధిసాగర! భవన్నియోగం బనుషింపం జనియెద.

నిష్క్రాంతుండయ్యె.

బుద్ధిసాగరుండు. ద్వారంబున నుండువాఁ డెవ్వండు?

దౌవారికుడు ప్రవేశించి,

ఆర్య బుద్ధిసాగర ! యేమిముదల !

బుద్ధిసాగరుడు. దౌవారిక ! అంతఃపురంబునకుం జని తదధిక్వతులతో నంతః
పురజనంబు మంగళాలంకారాలంకృతంబై యుండును రాజాజ్ఞ యని చెప్పుము.

దౌవారికుడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర ! అట్లయె

అని నిష్క్రాంతం డయ్యె.

నేషధ్యంబునందుఁ దూర్యధ్వనులు వినంబడుదు,,

ముంజుండు. బుద్ధిసాగర తూర్యధ్వానంబులు వినంబడియెడిని. కుమారుండురాజ
రథ్యకు వచ్చె నని యెంచెదను.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజమహీపతీ ! ఆత్మన్మతం బగునీమహాసాధంబు నెక్కి కు
మారాగమనమహోత్సవ వైభవంబుం గనుఁగొందము. మనమును కుమారుండును వచ్చునం
తలో సభాభవనంబును బహువిధాలంకారాలంకృతము గావించుదుగాత,

ముంజుండు. బుద్ధిసాగర ! అట్లయె.

అందఱును సాధారోహణ మభినయించిరి.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజమహీపతీ నీకులంబు నేఁడుగదా వన్నె కెక్కినయది. ఇట్టి
సుగుణాకరుండు కుమారుండు జనించుటకంటెఁ గలుంబునకు వే తొండు వన్నె గలదా?

ఉ. ఉన్నతసాధవీధికల నుండి పురేందుముఖీలలామయల్,

సన్నుతిరీతి లాజలును చందనపంకము మంగళాక్షతల్,

మున్నగునానిఁ జల్లఁగఁ జమూవితతుల్ నలువంకల నృహ,

భృన్మతిఁ గొల్ప నీకొమరుఁ డొయ్యన వచ్చెడువేడ్కఁ జాడుమా.

ఎల్లవారును సూచుచున్నారు.

ముంజుండు. కనుఁగొని యానందబాష్పంబులతో,,

ఉ. కున్మథకోటినుందరుని మాన్యుని నాతనుజమ్మ భోజానికా,

సన్మతి వైభవాన్వితుని జాతముదంబునఁ జాచినాడ నా,

జన్మము పార్థకంబుగను జవ్వని నుత్తమవంశజాత సం,

వన్మహిత స్థణాధ్య వెను బత్నిగఁ జేయఁదలంతుఁ నిప్పుడుకా.

భోజకుమారునికి నుత్తమదుత్తకాశీనీతిలకరగ్రహణంబును చతురుదధిపరీత ధరా
మండల రాజ్య లక్ష్మీపాణిగ్రహణంబును వెనువెంటన చేయం గోరుచున్నాఁడను.

క. నవమన్మథుఁడనఁ దగునీ | యవనీపతిమాళిసుతుని కనురూపగుణో,

దృవ యయి రతివలె నొప్పెడి | ధవళాయతనయన తెతకఁ దరమే యిపుడుకా.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ భోజకుమారుని కనురూపరూపవిభవగుణగోత్రేత నెక్కడనేని వెదకవలయునే ! ఈయర్థంబు మనము పలుమా జారసియున్నయది గాదె !

క. విజయాదిత్యునికూతురు । రజనీకరచింబవదన రతి యనఁ దగు నా,
గజయానయ యితనికి సరి । నిజముగఁ జెప్పెదను గూర్పు సీరజనేత్రికా.
ముంజుండు మోదాతిశయంబుతో,

బుద్ధిసాగర ! నాసహోదరికిమనోరమకుముద్దులపట్టి లీలావతీకన్యక భోజకుమారుని కిం దగినదియ. విజయాదిత్యుండు నాకుం బోరానిచుట్టము. ధారాధీశులకులంబునకును వసుమానసాధిపతులకులంబునకు సంబంధంబు పూర్వానుగతము. ఆన్యోన్యసదృశంబు. పారజానపదసమృతము. అట్లయ్యు నాసహోదరీభర్తకు పృత్యంతంబుం దెలిపి వారలఁ గన్యకతో రప్పింప నాలస్యం బగునే యనిసంతపించెదను. ఇందు కేమి వెరవోవచింపుము.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ ! ఇందులకు సంతపింపవలసినది లేదు. నీభావు కుండు విజయాదిత్యుండు ధారానగరవార్త విని చనుదెంచి యున్నాడు. నీ వగ్నిసన్నిధానంబున నుండునప్పుడు వగచుచుం జేయునది లేక పారసంఘంబునదీనుండైయుండెడిని.

ముంజుండు. మహాముదంబుతో. సంభ్రమించుచు,,

బుద్ధిసాగర ! నాభావుకుండు వచ్చియున్నాడా ! సాభాగ్యవతుల మనోరమా లీలావతులం తోడైచ్చినాడా !

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ ! వారలతోడన వచ్చియున్నాడు.

ముంజుండు. కన్నుల నానందబాష్పంబులతో,,

మాంత్రివర్య ! ఏమి యీసంతోషపరంపరలు ? బుద్ధిసాగర ! వైశంబ నీవు నాభావుకునికడకుం జని నేను త న్నైదుర్మొని గారవింపనికొఱత మానసంబున నుంచుకొన కుండం బ్రాశించి పరిణయాలంకారంబుతో మనోరమాపురస్కృతను లీలావతీకన్యకు దోడ్కొని నే నీసాధంబు దిగి పట్టాభిషేకభవనంబునకుం జనుచెంచునంతలో నయ్యెడకుం జనుచెంచి యుండునట్లులు ప్రాశించి యట్లు గావింపం బూన్చి వైశంబ రమ్మ.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ యట్లయ యని నిష్క్రాంతుం డయ్యె.

ముంజుండు. తన పట్టమహిషింగాంచి,,

ఓదేవి యీబుద్ధిసాగరుని బుద్ధిచాతుర్యం చేమనవచ్చు ! రాఁగలయర్థంబుల దూరాలోచన చే నెఱింగి తొలుత న తదనుగుణకార్యనిర్వహణంబుం జేసి తన్నుం జేరిచిన వారికిం గడుసుఖంబు సంపాదించుచుండు. ఇతనిబుద్ధిచతురతకు మెచ్చియేకదామాయన్న సింధులేశ్వరుండు. భూపాలనభారంబు నితనియం దుంచినవాడు.

ముంజునిదేవి. ప్రాణనాథ ! ఇట్టిదేవగురుసమాను నొప్పురికించుటంజేసికాదె మనకు గతోరదళ సంభవించినది.

ముంజుండు. దేవి నీవచనంబులు సత్యంబులు. నే నొప్పురికించిన నితఁడు మన యందుఁ బ్రేమభరంబుంచినవాఁడు గాన మనల ననువర్తించుకొనియుండె.

బుద్ధిసాగరుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు,,

ముంజుమహీపతీ నీచెప్పినచొప్పు జరిపితిని. కుమారుండును నగరియేనుఁగు మొగసాలకుం జేర వచ్చెడిని. పథువును స్వయంవరమంగళోచితవేషంబుతో నయ్యెడకుం జను దెంచియుండు.

ముంజుండు. అట్లైన నయ్యెడకు మన మందఱ మరుగుదము.

ఎల్లవారును బరిక్రమించుచున్నారు.

బుద్ధిసాగరుండు. ముంజభూపతీ !

చ. నితసుమదామకంబుఁ గుడిచేత ధరించి వివాహయోగ్యుఁడ,
న్నతరమణీయవేష యయి నూల్కానుభూషణరశ్మిజాల మా,
తతగతిఁ బర్వ దేహమును దాల్చినరాజ్యరమావిధంబునకా,
సుతనువు వొల్పుచున్నయది చూడుము కోడలి మోద మారఁగాక.

ముంజుండు. కనుఁగొని,,

అర్య బుద్ధిసాగర ! దేహముఁ దాల్చినరాజ్యలక్ష్మీవలె నున్నదనియంటివే! అది సరియైనమాట. ఈకన్యకారత్నంబును బరిణయంబైనవాఁడు జలధిమేఖిలామండితభూమండలరాజ్యలక్ష్మికి స్వయంవరపతి యగుటకు సందియంబును గలదే. ఇప్పుడు నాకోడలిస్వయంవరోచిత స్థితివిశేషం బరులానందదాయకం బయ్యెడిని.

ఉ. భూసుర కామినుల్ సకలభూషణభూషితగాత్రలై కరం,
బాసఁ బురస్కరించుకొని యంగన మంగళ గానపథలికా,
భాసురరీతిఁ బాడెదరు బంధురమంగళవస్తుహస్తలై,
క్రీసతి నచ్చరల్ గొలుచుచెల్వునఁ గొల్పెద రాస దాసికల్.

అంత యథానిర్దిష్టవేషయై లీలావతీకన్య ప్రవేశించుచున్నది.

బ్రాహ్మణకాంతలు. రాజపుత్రి నీకు మేనమామయొ శ్వశురుండు వగుముంజభూపతి నీయాగమనమునకుం బ్రతిక్షించుచున్నాఁడు. అతనికి వందనంబు సేయుము,

లీలావతీకన్య. ముంజునికి నమస్కరించుచున్నది.

ముంజుండు. సంతోషంబుతో,,

వత్సా ! లీలావతీ !

చ. అలఘుగుణాఢ్య భోజాః గునుమాస్త్ర సమానునిః శైట్టవృత్తి యీ,
జలధివరీత మాధరకుః జయ్యన నీవు సపత్నివై మహా,
బలులః గుమారులం గని కృపాకలితాత్మత బంధవర్గముం,
మెలఁకువఁ గాచుచుకా బలికి మే లానరించుచు సౌఖ్య మందుమీ.

బ్రాహ్మణకాంతలు. రాజపుత్రి నీశ్వశ్రు వసుసావిత్రీదేవిపదంబులకుం బ్రణామంబు సేయుము.

లీలావతీకన్య. సావిత్రీదేవిపదంబుల కరగ.

సావిత్రీదేవి. లీలావతి నెత్తి కాఁగిటం బొదివికొని,,

ముద్దులకోడాలా ! ఇఁక నీవలన నీధారాధీశులవంశంబు వన్నెకక్కం గలదు.

క. కులశీలవయోవిద్యా | బలయుతుఁ డైనట్టివనికిఁ బ్రాణప్రియవై,
యిలువేల్పుల గురుజనముల | సులలితభక్తిప్రకర్షశుద్ధిఁ గొలుపుమీ.

ఇదె ముంజమహీపతిరాణి నీశ్వశ్రువు. ఈదేవికి నమస్కరించి ప్రియంబు వడయుము.

లీలావతీకన్య. ముంజునిరాణికి నమస్కరించుచున్నది.

ముంజుని దేవి.

క. ముంజకులభాగ్యలక్ష్మీ | మంజుశీలావణ్యరూపకుంగళశృహమా,
పుంజీకృతగుణగణమా | రంజన నాకొమరునికిని రాణివి గన్మా !

అని చెప్పుచు లీలావతీకన్యను గొఁగిలించి విడుచుచున్నది.

బుద్ధిసాగరుఁడు, ముంజభూపతీ ! అదె కనుంగొనుము.

స. మురజవితానరావములు ముద్దులు గుల్కువిపంచికాధ్వనుల్,
మురలివిరావము ల్సెలఁగ ముంగల వేళలు నాట్యమాడఁగా,
హరిహాయవై భవంబు చెలువారఁగ హస్తీవరంబు డిగ్గి భూ,
వరతనుజుండు వచ్చె వరవర్ణిను లారతు లెత్తఁ జేర్చితోకా.

లీలావతీకన్యకం గాంచి,,

రాజపుత్రి లీలావతీ ! భోజకుమారుండు మొదటికన్యాయంతరంబుఁ గడఁచి లోనంబ్ర వేళింపఁగానే నీ వాతనిగళంబున సుగంధికుసుమదామకం విడుము.

అంత యథానిర్దిష్టం దై భోజకుమారుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

లీలావతీకన్య. భోజకుమారుని గళంబునం గునుమూలికయిడుచున్నది.

వేపధ్యంబునం గలకలానంతరము.

మాకల్లర కిది ప్రియంబు. ఇట్లేవాంధితాంతరంబుం జూడఁ ద్వరపడుచున్నారము.

భోజకుమారుడు. అత్తగతంబున,,

ఈపాఠులు లీలావతీస్వయంబరముకంటెం బ్రయం బొందుగల దనివచించెదరు.
నా కట్టుగాదు.

ను. దరహాసద్యుతు లాననాంబుజమున స్థలొత్తుచుండంగ ని,
ర్భరలజ్జాకులమై కటాక్షలహరీపద్మల్ పయిం బర్వ మం,
ధరమై పుల్కలు గాత్రయష్టిఁ గలయం దన్వంగి మత్కంఠరక్,
వరణార్థం బగుపుష్పమాల్య మిడుటే వాంఛాఫలప్రాప్తి యా.

బుద్ధిసాగరుడు. రాజకుమార! నీమేన తకూతురు లీలావతీకన్య నీయం దనురక్త.
నిన్ను వరించినది. దీని కరకమలంబుఁ గరపల్లంబునం బట్టుకొని నీసేమంబునకు జంద్రోద
యంబునకు జలధిచందంబున నుప్పొంగుచుండుపితృవృత్తినికిని భితృవృత్తిపత్నులకును తల్లికిని
యథోచితాచారంబునం బ్రయంబు నడుపుము.

భోజకుమారుడు. లీలావతీకన్యతో ముంజప్రభృతులకు నమస్కరించున్నాడు.

ముంజుడు. భోజకుమారునిఁ గాఁగిటం బొందివొని. ఏడుచుచు,

క. వరగుణ పరమన్వశంసత | నరయక నేఁ జేసినట్టియతిదారుణదు,
ర్భరకార్యమునకు నోర్పితి | వరు దయ్యెను నీగుణంబు హరిహయతుల్యా.
భోజకుమారుడు.

గీ. ఆయ్య జంతువునకు నాపదలను సంప | దలను జేయవాడు దైవ మతఁడ,
దొలుతఁ గట్ట మొసంగఁ దోడన నుఖ మిచ్చె | బ్రాణిచయము విధికిఁ బరవశంబు.
కాన నిందు దుఃఖింపం జనదు.

బుద్ధిసాగరుడు. ముంజభూపతీ! పట్టాభిషేకసుముహూర్తంబు డాసినయది. ఆ
స్థానమండపమునకుఁ గుమారునితో నందఱును జనవలయును.

ఎల్లవారును పరిక్రమించుచున్నారు.

బుద్ధిసాగరుడు. లీలావతీకన్యతో భోజకుమారుని రత్నా సనంబునం గూరుచుండఁ జెట్టి.
ముంజునిం గాంచి,,

ఓముంజభూపతీ! అదిగో పుత్రాహితు లందిచ్చెడుమంగళరత్న కలశంబులు గైకొని
తీర్థోదకంబుల నీయిరువుర కభిషేకంబు నలంపుము. పట్టభంధంబు నాచరింపుము.

ముంజుడు. అభిషేకంబు నల్పి పట్టంబు గట్టుచున్నాడు.

నేపథ్యంబునం గలకలంబు,,

బుద్ధిసాగరుడు.

చ. మొరసెను దూర్యవాద్యము లహోషుములై దివి నిండె విప్రు లా,
దరమునఁ జేయదీవెన లుదారములై దిశలందుఁ జొచ్చె నా,
నరులజయధ్వనుల్ గడనకత్తెలనాట్యవిరాపముల్ సభాం,
తరమున నిండె భోజాదుఁను ధారుణికిం బతి యాట వెల్పుచుక.

ముంజుఁడు. ఎవరక్కడ ! సితచ్చత్రచామరధారిణులార రండు.

సితచ్చత్రచామరధారిణులై కాంతలు ప్రవేశించిరి.

ముంజుఁడు. ఓకామినులార ! పీనిచేఁ గుమారు నలంకరింపుఁడు.

కాంతలు ఆప్రకారం బాచరించిరి.

ముంజుఁడు. భోజకుమారునిం గాంచి,

కుమార ! వినుము.

ఉ. ధరణీరాజ్యము నీది నీ కొసఁగితిక ధన్యుండ నైతి నృపీ,
భరము న్రామభగీరథాదిధరణీపాలోత్తముల్ చాల్చిన,
ట్లరవింవాననఁ గూడి తాల్పుము కరం బాసక్తితో నింక శ్రీ,
ధరతుల్యు న్నిను భర్తఁగాఁ బడసి మోదిం బంజెడిక సత్ప్రజల్.

భోజకుమార ! ఇంకను నీ కేమి ప్రియం బాసగూర్చువాడ!

భోజకుమారుఁడు. తండ్రి యింతకంటెం బ్రియం బొందుగలదే.

అయిన నిది యగుం గాత.

భరతవాక్యము.

ధర్మమేజయమొందుచుఁ దనరుఁగాత | నెల్లసుఖములు ప్రజలకునెసఁగుగాత,
రీల శ్రీమంథరామభూపాలమాలి | పండితులఁబ్రోచుకగాత సద్భక్తితోడ.

ఇది శ్రీమదాంధ్రభోజచరిత్రంబున భోజరాజచరిత్రనాటకమునందు

భోజరాజవట్టాభిషేకం బనుపంచమాంకము

సర్వంబును సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీః.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్ర భోజ చ రిత్రము.

అందు

భో జ రా జ క వి రా జ చ రి త ము.

ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీభోజకుమారునికిం బట్టంబుఁ గట్టిముంజుండుతనపుత్రులకొక్కొక్కనికి నొక్కొక్క గ్రామం బొసంగి పరమప్రేమాస్పదుం డగుజయంతుని భోజానియొద్ద నునిచి పరలోకము ఖంబుపేక్షించి తనపట్టుమీసీవర్గంబుతోఁ దపోవనంబునకుంజనియె. అంత భోజుండు దేవ బ్రాహ్మణప్రసాదంబున రాజ్యంబుఁ బాలించుచు బుద్ధిసాగరుని ముఖ్యామాత్యునిం గాఁ జేసి సమస్తప్రజలకు సుఖము గలుగునట్లు తనరాజ్యంబు భుజించెను. ఇట్లు కొంతకాలం బు గడవఁ గా నొకనాఁడు రాజు క్రీడోద్యానంబునకుం జనుచు ధారానగరవాసి యగు బ్రాహ్మణునిం గాంచెను. ఆవిప్రుండు రాజుం గాంచి కన్నులు మూసికొని వచ్చుచుండఁ గాఁ జూచి భోజుండు బ్రాహ్మణుని నీవు నన్నుం గాంచి స్వస్తి వల్కుక మఱియుం గన్నులు మూసికొనియెదవు; ఇందులకుం గారణం బేమి? యని యడుగ నాబ్రాహ్మణుండు దేవరానీవు వైష్ణవుడవు గాన విప్రులం గాఱియపెట్టవు; కాబట్టి నీవలన నాకు వెఱపు లేదు. మఱియు నెవ్వనికేని నేమేని యొసంగవు; నీకు దాక్షిణ్యంబు లేదు; అట్లులుండ నీ కాశీర్వదిందుటచే నేమి ? అదియునుంగాక ప్రాతఃకాలమునఁ గృపణునిముఖంబుం గాంచఁగాఁ బరునివలనను లాభమునకు హాని గలుగును. అనులోకోక్తి గలదు గానం గన్నులు మూసికొంటిని.

క. ఇల నెవనిప్రసాదము ని | ష్ఫల మగుఁ గోపము నిరర్థభావముఁ గను నా,
బలహీనుఁ బ్రజలు గోరరు | కలకంఠులు పేడిఁ గోర్కిఁ గాంచనిభంగిన్.

గీ. అప్రగల్భునివిద్యయు నధికకృపణు | ధనము భీతాత్ముభుజబలదర్పభరము,
ననీడియామాఁడువ్యర్థంబులనుచు నెఱుఁగు | మయ్యుభవిలోనధారాపురాధినాథ.

దేవ! నాజనకుండు నృద్ధుండు కాశికిం జనుచుండ నయ్య! నేను జరుపుకొనవలసిన యర్థం బెఱింగింపుఁ డని యడుగఁగా నాతండ్రి యి ట్లనియె.

క. మన సయ్యో నేని నీకుఁ | విను సచివజతు నివృత్తినిజితుని నారీ,
జనజితుని రాజుఁ గలయం | దును గొల్వఁ గడంగఁ జనదు దుఃఖమునందుఁ.

గీ. పాతకంబుల కెల్లను బరమపాత | కంబు లై యొప్పు చెందు భూమండలమున,
దుష్టసచివుండు రాజొక్కడోపమతనిఁ | గొలుచువాఁడొక్కడోపంబుకుతలమందు.

క. అవివేకమతి ధరాపతి | సవివేకులఁ బ్రెగ్గడలను సరసకుఁ జేర్చు,
డవివీతులు ప్రబలురు నీ | భవి సజ్జను లతనికడకుఁ బోవుట లెట్లో !

క. నరపతి సిరి లేకున్నను | వరగుణమండితుడ యైన వలయును గొల్వఁ,
ధరలో జీవిక గలుగుట | నిరతము కాలాంతరమున నిరుపమఫల మై.

అని చెప్పి చనియె. ఔదార్యము లేనివానికి దాక్షిణ్యం బుండదు. రాజా !
తొల్లి కర్ణదధిచికిబిక్రమప్రముఖు లగుశ్రీతిపతులు పరలోకం బలంకరించియుఁ దమదా
నంబువలనం బొడమినదివ్యనూతనగుణంబులచేత మహిమండలంబునందు వసించుచున్న
వారు. ఆ ట్లగుదురే యితరరాజులు ?

క. చెడఁబోవుమేను గావం | గడఁగకు ; యశమునఁగింపఁ గడఁగుము చెడ ; ది,
య్యెడ మేను వాసిపోయిన | జెడక యశఃకాయముండు చెలువున ధరలోక.

గీ. పండితునిపాల మూర్ఖునిపాల నేని | బలముగలవానిపాల దుర్బలనిపాల,
ప్రభునిపాల దరిద్రునిపాల నేని | మృత్యు వొకరీతి వర్తించు సత్య మిదియ.

క. నిమిషనిమిషమున కాయువు | శమ మొందుచునుండుఁ గాని సత మనరా దు,
త్రమకీర్తిఁ గడింపఁగ నగుఁ | గ్రమమునఁ జంచలతఁ గాంచుకాయముచేతక.

క. అది జీవిత మని గుక్కుతులు | మది నెంచరు జ్ఞానవిక్రమత్యాగంబుల్,
విదిత మగులజ్ఞ భోగము | నెద నెఱుంగనివానిబ్రతుకు నిహలోకమునక.

రాజు నావాక్యంబులచేత నవృత్తప్రవాహమున మునింగినవాఁడునుంబోలెను పర
మాత్మయందు లీనుం డైనతెఱుంగునను లోచనంబుల నానందబాష్పంబులు గార్చుచు వి
శ్రునితో ని ట్లనియె. ఓద్విజనత్రమా వినుము.

క. గులభులు ప్రియవాదులు నరు | లిల హితమును బలుకువార లెక్కడనో భూ,
తలమునఁ బ్రియమును హితముక | బలికడువారలును వి నెడుపతులును వృషయే.

గీ. అలమనీషులు హితవాదు లగుట లేదు | ఆహితైషి మనీషియు నగుట లేదు,
సాద్వదవై హిత మైనయాపదముమాడ్కి | బండితుండైనమిత్రునిప్రాప్తియరుదు.

అని చెప్పి బ్రాహ్మణునికి లక్షధనం బొసంగి బ్రాహ్మణా నీపే రేమి యనియడు
గ విప్రుండు తనఁగేరు గోవిందుం డని భూమిపయి వ్రాసెను. రాజు చదువుకొని విప్రుఁ

డా ప్రతిదినము రాజభవనమునకు వచ్చుచుండుము; నీకు నిషేధంబు లేదు; కాకుకంబున విద్వాంసులను కవులను సభకుం దోడ్కొని వచ్చుచుండుము. ఏవిద్వాంసుండుగాని దుఃఖంబుం బొరయ కుండనగు. ఈయధికారంబును బరిపాలింపుము. అని చెప్పెను.

ఇట్లు కొన్ని దినములు జరుగఁగా రాజవిద్వత్ప్రేక్షకుండు దానవిత్తేశ్వరుండు నను విఖ్యాతిం గాంచెను. అంత రాజుం జూడఁ గోరి కవులు నానాదిశలనుండి వచ్చిరి. ఇట్లు ధనాదులను వ్యయముచేయురాజుం గాంచి ముఖ్యామాత్యుం డిట్లనియె. దేవ! కోశబలం బు గలరాజులే జయంబు గాంచుదురు.

క. ఎవనికిఁ బటుతరమాతం | గవరంబులు కోశచయము ఘనదుర్గచయం,
బవనిఁ జెలంగునో వాఁ డో | యవనీపతివంద్యచరణ యరిదుర్జయుఁడో.

రాజా ! లోకంబుం గాంచుము.

క. ధనికులకై ప్రాయశఁకంబుగ | ధనమందును దృష్ట యధికతర మై యుండుకొ,
కను కోటిద్యయసక్తము | ధనువది లక్షంబుకొఱకుఁ దహతహ పడదే.

అని చెప్పఁగా రా జతని కిట్లనియె.

క. దానము సువభోగంబును | మానుగ సుహృదనుభవంబు మానినధనముకొ,
బూనిక దాచిన నది చెడె | తాన యలక్ష్మీయయి నరునితప్పుక చెందుకొ.

ఇట్లు నెప్పి యామంత్రిని మంత్రిపదవినుండి తొలగించి యాస్థానంబున మఱియొకని నుంచి వాని కిట్లనియె.

క. †లక్ష మహాకవి కొసఁగుము | వీక్షించి తదర్థ మిమ్ము విబుధునికిని సుం,
శిక్షితుని కొక్కగ్రామము | సుక్షీతి యల్పజ్ఞానికిని శుభమతి నిమ్మి.

మదీయమంత్రిప్రభృతులలో నెవఁడు విశరణంబును నిషేధింపం గోరు; వానిం జంపి వేయునది. అంగులకుం జెప్పంబడినది వినుము?

క. ఇచ్చినది యనుభవింపం | జొచ్చినది య ధనికులకును జూడఁగ ధన మా,
చచ్చినపిమ్మటఁ జెర లెన | మెచ్చుచు భోగింతు ధనము మెలఁతలఁ బ్రీతికొ.

క. దాతయ ప్రజలకుఁ బ్రియుఁ డో | భూతలమున; గాఁడు ద్రవిణపూర్ణం డరయకొ,
ప్రీతిని జలదముఁ గోరెడు | భూతి; జలధిఁ గోరరయ్య ప్రజ లెప్పటికికొ.

గీ. సంగ్రహైకపరుం డయి జలధి యడఁగి | యుండును రసాతిలంబున; నోజమిఱ,
భువనములకును లైన సంభోద మెపుడు | గర్జనమునేయుచుండదేకడుమదమున.

శ్లో. †లక్షం మహాకవే రేయం తదర్థం విబుధస్యచ,

దేయం గ్రామైక మర్థస్య | తస్యావ్యర్థంతదర్శినః.

అనిపల్కెను. ఇట్లు వితరణకాలి యని భోజుని విని యొక్కఁడు కలింగదేశీ యుండు కవి సనుచుంచి మాసకాల ముండియు నరేంద్రునిదర్శనంబు దొరకక భోజనము నకుఁ బాఠేయంబు సయితము లేమి శ్రమపడుచుండి యొకనాఁడు వేటకై వెలువడినరా జుగాంచి యిట్లనియె.

గీ. భోజభూపతిఁ జూడ నప్పుడు సరగున | మూఁడుగళితంబులగుచుండునాఁడునాఁడు,

శత్రువులచేతిశస్త్రముల్ సరసకవుల | ముప్పులును జవ్వనులపోకముడులుపెలుచ.

రాజునికి లక్షధన మొసంగెను. అంత భోజుండు మృగయాలంపటంపైతిరుగుచు నొకపులిదపుత్రకుండు గానము నేయుటఁ జూచి వానిగీతమాధుర్యంబునకు డెందంబున నమందానందంబు నొంది వానికి నయిదులక్షలధన మొసంగెను. అప్పుడు కవి కడునగ్గలం బగునాతనిదానంబును గిరాతార్థకునిం గాంచి నరేంద్రునిచేతనుండుతన్ని పువ్వునెపంబున రాజునకుం దెల్పుచున్నాఁడు.

క. సరసిజమా నీకును గుణ | భర ముండిన వెలుంగఁ బోదు ; పాయక మధుపో,

త్కరభోజ్యము నీకోశము ; | సిరి కిర వైనట్టిసీకుఁ జెడు గిది యరయఁ.

అని చెప్పఁగా భోజుండు వానియభిప్రాయం బెఱింగి లక్షధనం బొసంగి యా బ్రాహ్మణున కిట్లనియె.

క. కళయే పూజ్యము దొరలకు | కులమునఁ బుట్టుటయె పూజ్యకోటి నెనయ దా,

బలవంతుండు శంభుండు తన | తలను గళావంతుఁ బూజ్యత న్నొనియాడుఁ.

ఇట్లు సెప్పుచుండఁగా నెక్కడనుండియొ యైదుగురు కవులు సనుచుచిరి. వార లం గాంచి రాజు తనమనంబున నిప్పుడ యంతధనం బొసంగితి నే యనితలంచుచు ప్రాన్త డియుండె. అంతఁ గలింగదేశవాసి కవి రాజునభిప్రాయం బెఱింగి వెండియుఁ బద్మవ్యా జంబునం జెప్పుచున్నాఁడు.

క. శతప్రత్రము కిను కేలా | యతిసారభలోభనీయ మగునీమధుసం,

తతికై వెదకక మానునె | ప్రతిప్రత్రం బాసమీఱ బంధరకులముల్.

అని చెప్పి ప్రభువు ప్రసన్నపదనుం డైనం గాంచి ప్రకాశంబుగ నిట్లనియె.

క. పినిసారి చాలునే తన | వసువుల నొసంగంగ గాఢవాంఛ గుడువఁగాఁ,

బస లేక తాకు నంతియ | యనితాక్షులఁ బేడి చేత నంబైదురీతిఁ.

క. యాచితుండై ముద మందుచు | యాచకునకు నొసంగి పూర్ణపూర్ణముఁ గనునా,

భూచక్రవాసి వినినఁ | లోచనములఁ గనిన స్వర్ణలోకము దొరకుఁ.

అని చెప్పఁగా రాజు సంతృప్తుండై వెండియుఁ గలింగదేశవాసికవికి లక్షధనం బొసంగి, అంత నాతొలుతటికవి యెదుట నుండునార్యులఁ గవులం గాంచి యొకపులా

ర! రా జిప్పుడు మహాసరస్వీతుభూమియందున్నవాడు. తనభవనంబునకుం బోగడంగును. ఇంతలో నేదేని వచింపుఁ డంచు వచించె. వార లందఱు మహాకవు లయ్యుఁ తొలు తటిరాజుపను లెఱింగినవారలైయున్నవారుగాన వారలలో నొక్కొక్కఁడు సరోవ్యా జంబున రాజున కనియె.

క. నిండక వచ్చెడుకుండలు | నిండియు జనకుండుకలశనివహంబులు వే,
మెండుకొని త్రోవఁ గూడక | యుండుటకు సరోవరంబ యుపమవు గావే.

అది విని రాజు వానికి లక్ష్యనం బొసంగెను. అంత గోవిందపండితుండు ఆక పులపయిం గోపగించుకొనియె. వానితోపాల్గిప్రాయం బెఱింగి రెండవకవి యి ట్లనియె.

క. ఎవనిత్తుషదీర్ప వాదట | నెవఁడు జలంబులను గ్రోలఁ డెలమిని ప్రాదమా,
రవరవలు నెలఁగ నక్రము | భవదవలంబనము గ్రోధపడకుండినచోఁ.

అనఁగా విని వానికి రాజు రెండులక్షలధనం బొసంగి గోవిందపండితుని వ్యాపార పదవినుండి తొలగించి నీవును సభకుం జనుచెంచుచుండునని యేమియు దౌష్ట్యంబు నే యం జనదు అని చెప్పి యంత నాకపుల కొక్కరికి చెఱి లక్షలక్ష్యనం బొసంగి తన నగరంబు సేరెను. ఆకపులును తమయిచ్చుం జనిరి. అంత నొకనాఁడు రాజు తనముఖ్యా మాత్యుని కిట్లనియె.

గీ. బ్రాహ్మణుండయ్యుమూర్ఖుడైపరగునేనిపురమువెలినుండఁజరువాఁడునిరతముగను,
పండితుం డయి ధరణిని పరఁగునేని | కుంభకారుఁడుపురినుండఁగూడు నెపుడు.

అని చెప్పి యట్లు చేయించె. కాన ధారానగరంబున మూర్ఖుం డెవ్వండును లేఁ డయ్యె. అంతం గ్రమంబున నేబండ్రు వరరుచి, బాణ, మయూర, రేఫణ, హరి, శంక ర, కలింగ, పూర, వినాయక, మదన, విద్యావినోది, కోకిల, తారేంద్ర ప్రముఖులు స ర్వశాస్త్రవిచక్షణు లందఱును సర్వజ్ఞులు పండితులు శ్రీభోజరాజసభ నలంకరించిరి.

—|| రాజునకును శంకర, కాలిదాసకవులకును సమావేశము. ||—

ఇట్లుండ నొకనాఁడు విద్యద్బుంధంబులు సేవింపఁగా శ్రీభోజభూపతి కవిశిరో మణి కవిత్యప్రియుండు విప్రప్రియబాంధవుండు సింహాసనమున నుండఁగా ద్వారపాలుం డు సనుచెంచి ప్రణమించి దేవా విద్వాంసుం డొక్కరుండు వాకిట నున్నాఁ డని విన్న వించి రాజువలన నానతి పడని యాపండితునిం బ్రవేశపెట్టెను. ఆబ్రాహ్మణుండును దక్షిణహస్తంబెత్తి యి ట్లనియె.

కవి. † నరపతి! నేను మాను,,

అనఁగా భోజుఁడు. కవినాథుఁడ శంకర యేమి పత్రికావరమున,,

కవి. పద్యము,,

భోజుఁడు. ఎవ్వనిదివర్ణన,,

కవి. నీది,,

భోజుఁడు. పఠింపుము,,

కవి. అట్లయే|| వరసితచామరప్రతతి వారక వీవఁగ సంచలించునీ,

తరుణులహస్తకంకణవితానఝణాత్కృతిఁ గొంచె మాపుమీ.

† గీ. మూఁడులోకములను నితములుగఁ జేయఁగడఁగెనన నీయశము పృథ్విఁ గాంచఁగాంచు,
నంతరంగము నాకుఁ బ్రియాలకాళి | తెల్ల నౌ ననుచింతచేఁ దల్లడిల్లు.

అంత రాజు శంకరకవికిఁ బండ్రించులక్షలధనం బొసంగెను. అందఱు పండితుల మోములు వెల్లఁబాఁతె. రాజభయంబున నెవ్వఁడే నేమియుఁ బల్కఁడయ్యె. రాజు కార్యవశంబున నింటికిం జనఁగా రాజు లేనిసభయందుఁ గవిరాజులు బేరా యేమి యీభూపాలునియజ్ఞత; వీనిఁ గొలువనేల? వేదశాస్త్రవిచక్షణులకుఁ దన్నాశ్రయించుకొనియు న్నకవులకు లక్ష యొసంగె. వీఁడు ప్రియంపదక పోయిన నేమి? ఈశంకరకవి కేవలం డు గ్రామ్యకవి. వీని కేమిప్రాగల్భ్యము గలదు. అని యిట్లు దూఱుచుఁ గోలాహలంబు సేయుచుండఁగాఁ గనకమణికుండలంబులు దాలించి దివ్యమగువలువ గప్పకొని రాజకుమారుండువోలె మృగమదపంకకళంకిత మగుమేనితోఁ క్రొత్తపూలపండులు దుఱివీనుసిగఱతోఁ జందనాంగరాగంబుతో వలపుఁగొలుపుచు మూర్తి దాలించినవీలాసంబుభాతి మేనుగరించిన కవితవిధంబున శృంగారరసంబు జాలువాఱినచందంబునఁ భూమిం జెందినమహేంద్రుని

† శ్లో. రాజ న్న భుజయోస్తు శంకరకవే కిం పత్రికాయా మిదం పద్యం కస్య తవైవ భోజస్యపతే పాపతృతాం వృత్తతే | ఏతానా మరవిందసుంసరదృశాం ద్రా క్షు మరాందోశనా దుద్యేల్లన్ముజవల్లికంకణఝణాత్కారక ట్కణం వార్యతాం.

చ. నరపతి నేను మాను కవినాథుఁడ శంకర యేమి పత్రికా,

వరమునఁ బద్య మెవ్వనిది వర్ణన నీది పఠింపు మట్లయే,

వరసితచామరప్రతతి వారక వీవఁగ సంచలించునీ,

తరుణులహస్తకంకణవితానఝణాత్కృతిఁ గొంచె మాపుమీ.

శ్లో. † యథాయథాభోజయశోవివర్ధతేసితాంతిలోకీమివకర్తముద్యతా,

తథాతథామేవృద్ధయంవిదూయతేప్రియాశ కాళీధవళత్వశంకయా.

వైభవంబునం దోచుచు నొకవిద్వాంసుండు సనుచెంచెను. అతనిం గాంచి యావిద్యత్సభ భయకాతుకంబులుసెందె. అతఁడు ఎల్లవారలకుం బ్రణామంబు సలిపి భోజభూపతి యొ య్యెడ నని యడుగ వారు నిప్పుడ సాధాంతరంబుం జెందె నని నుడువఁగా వారలకు వెవ్వఁడ దాంబూలంబు లొసంగి యేఁగులగుంపులనడుమం బాలుచుసింగంబుచందంబు నం దోచుచు నామహాపురుషుండు శంకరకవి కొసంగినదానంబువలనఁ గినుకఁ బూని యుండుకపుల నెఱింగి యిట్లనియె. మీరలు శంకరకవికిఁ బండ్రిండులక్షలగనంబు రా జొసంగె నని తలంపజనదు. రాజునభిప్రాయంబు మీర లెఱుంగరు. మానసంబున ను పక్రాంతంబగుశంకరపూజనంబునందు శంకరకవి యొకలక్షంబునన పూజింపబడెను. మఱి యాతనియం దుండువారల నాతనినామంబున వెలుంగుచుండువారల నేకాదశరుద్రుల శంకరునిమూర్త్యంతరముల సాక్షాత్కరించినట్లు దలంచి వారలకు వెవ్వఁడ నొక్కొకలక్ష యును శంకరమూర్తి యగునాశంకరకవికే యిచ్చినట్టులు రాజునభిప్రాయము. అని చె ప్పుగా నెల్లవారును కడు నచ్చెరువు నొందిరి. అంత రాజపురుషుం డొక్కరుండు వైశంబు యావిద్యత్సర్వరూపంబు రాజునకుం దెలిపె. రాజును తనయభిప్రాయం దెఱింగిన వాని మహేశునివంటి మహాపురుషునిఁ గాఁ దలంచుచు సభకుం జనుచెంచెను. ఆపురుషుం డు రాజునకు స్వస్తి చెప్పెను. రాజు నతని నాలింగనము చేసికొని ప్రణతుండై తనకర తలంబున నతనికరతలంబుఁ బట్టుకొని సాధాంతరంబునకుం దోడ్చొనిచని యుత్తంగవా త్సంబునం గూరుచుండి యోబ్రాహ్మణుఁడా ఏయక్షరంబులు నీనామంబునం దగిలి సా భాగ్యంబుం గాంచె; నీవిరహంబున నేదేశపుజనులు బాధపడియెద రని యడుగఁగాఁ గవి రాజుహస్తంబునందు కాలిదాసః అని వ్రాసిన రాజు పఠించి యతనియడుగులపైఁ బడియె. వార లయ్యెడ నుండఁగా సంధ్య యయ్యె. రాజు చెలికాఁడా సంధ్యను వర్ణింపు మనెను.

చ. † సరసిజకాంతి దుర్వ్యసనంగతువిద్యవిధానఁ దగ్గఁ ప,
 ట్పురగములుక విదేశమున సాధులమాడ్కిని దీనతం గనెక,
 నరులను నొంచె దుష్టనరనాథుఁడు వోలెఁ దమంబు లుబ్బుఁ డా,
 పురుషునియర్థసంచయముబోలె నిరర్థతఁ గాంచె నేత్రముల్.

అని చెప్పి కాలిదాసుండు మఱియు వర్ణించుచున్నాఁడు.

క. ఉపచారము కర్తవ్యము | సుపురుషులకు సౌహృదంబు చూపట్టెనుదాఁ,
 కుపగతసౌహృదులకు నగు | నుపచారము కైతవముగ నూహింపంగఁ.

క. రమణీయకావ్యరచనయు | విమలం బగుకపులక్రమము వేడ్క నెఱుంగునా,
 నుమనస్కుండు వసుపూర్ణత | యమరినమహి కపుల కిచ్చు నరమర తొలగఁ.

శ్లో. † వ్యసనినభవవిద్యాక్షీయతేపంకజశ్రీర్గుణిన ఇవవిదేశేదైన్యమాయాంతి భృంగాః |
 కున్దుపతిరిపలోకపీడయత్సంధికారోధనమివకృపగాన్యవర్జితామేతి చక్షుః.

క. * సుకవియయెఱుంగునుపో మహి | సుకవులు శబ్దములు గూర్చుసొంపునువంధ్యా,
ప్రకరంబు ప్రసవవేదన | యొకకొంత యెఱుంగనట్లు లొరు లెఱుంగరుగా ?

అంతం గ్రమంబుగ భోజకాళిదాసులకుఁ బ్రీతి పెరుగుచువచ్చెను. కాళిదాసుండు వేశ్యలంపటుం డని యెఱిఁగి యెల్లవారును వానిని ముట్టుకొన కుండిరి. అట్లుండ నొకనాఁ డు సభామధ్యంబునందుఁ గాళిదాసునిం గాంచి భోజుండు తనమనంబునఁ బ్రాజ్ఞాంఘర్యు ళినికి స్మరపీఠావ్రమాదంబు బాయక యున్నదే యని యనుకొనెను. అది యెఱింగి కాళి దాసుం డి ట్లనియె.

గీ. † దర్పకోదారచాపలతాప్రసంగ | మునకు మానవు లన నెంత వినవె తొల్లి,
త్రిపురముల నేర్చినట్టియాదేవదేవు | పౌరుషం బట్టిదియు సగపాలు గాదే.

అంత సంతసించి భోజుండు ప్రత్యక్షరలక్ష యొసంగెను. కవి భోజునిస్తుతించు చున్నాఁడు.

చ. ‡ అరు దగునీయశంబు జగ మంతయుఁ డెల్లఁగఁ జేయఁగా మహా,
పురుషుండు తీరవారినిధిఁ బూనికతో వెదకంగసాగె నా,
హరుఁ డలవెండికొండఁ గులికాయుధుండు న్నరదంతి హంసముఁ,
సరసిజగర్భుఁ డిందువును సైంహికుఁ దిప్పుడు భోజభూపతి.

ఉ. † నీరము తీరము న్నొనుచు నీరజసంభవుఁ డెల్లపుల్లలఁ,
జేరును తక్రముం గొనుచు శ్రీపతి సుంద్రములం జరించు గౌ,
రీరమణుండు ద్రిమ్మరు గిరిప్రతతు న్నెగకంటఁ గాంచుచుఁ,
చారుభవద్యశోంగన భృశంబుగ లోకము లెల్ల గ్రమ్మఁగాఁ.

శ్లో. * సుకవే శృబ్దసౌభాగ్యం సత్కవి ర్వేత్తి నాపరః | వంధ్యా నహి విజానాతి
పరం దౌహృదసంపదం.

శ్లో. † చేతోభవ శ్చాపలతాప్రసంగే | కావాకథా మానుషలోకభాజం,
యద్దాహశీలస్య పురాం విజేతు స్తఃశావిషం పౌరుష మర్థ మాసీత్.

శ్లో. ‡ విమహరాజ శ్రీమత్ జగతి యశసా లే ధవళిలే | పయఃపారావారం పరమపురు
షోయం మృగములే | కపర్దీ కైలాసం కరివర మభామం కులిశభృ | త్కళా
నాథం రాహుః కమలభవనో హంస మధునా.

శ్లో. † నీరకీర గృహీత్వా నిఖిలఖగతీ ర్వాతి నాశీకజన్మా | తక్రం పుత్వాతుసర్వా,
నటతి జలనిధీఁ చక్రపాణిర్మకుండః | సర్వా నత్తుంగకైలాఁ దహతి పశుపతిః,
ఫాలనీరేణవశ్యఁ వ్యాప్తా త్వత్కైకాంతా త్రిజగతి శ్చుపతేభోజరాజక్షీంద్ర.

ఉ. † తోయజనూతి నీయశముఁ దూచుటకై రజతాద్రి సేయఁగాఁ,
బాయక దానియందు లఘుభావము గన్పడఁ బూర్తి కందు గో,
నాయకు దానిపైన సతినాయకుఁ దచ్చిరమందు జాహ్నుషీ,
తోయము దాన శేషఫణిఁ దోజవైరిని దానిపై నిడెక.

ఉ. † వల్లవ పోయె దెందుఁ ద్రిదివంబుననుండి; నురర్చి ఘాసముక,
గొల్లలు గాఁగఁ గామగవికూతుకుఁ దెచ్చుట; కేమి లేవె పా;
తెల్లడ భోజనీవి విని ప్రీగతి దానికే జచ్చు లెండెగా;
పొల్ల ప్రయాస మాతనిరిపు బ్ధిని రంతయు దాని మేదినిక.

అని చెప్పఁగా విని రాజు తుష్టుండై ప్రత్యక్షరలక్ష యొసంగె.

అంత నొకప్పుడు శ్రుతిస్మృతిపారంగతులు కొందఱు రాజు కవిత్వప్రియుం డని యెఱింగి పురంబునకు వెలి భువనేశ్వరీదేవాలయసమీపమునం గవిత్వంబు సేయు గూరు చుండిరి. అం దొక్కరుండు పండితమృత్యుండు† క,, నరపతిభోజనమిడుమా,, అనియొకచరణంబు పఠించెను. అంత మఱియు నొక్కరుండు† క,, సరగున ఘృత సూపభారసంపూర్ణముగా' అనిచెప్పెను. ఉత్తరాధంబు తోచనిదాయె. అంత దేవతాభవనంబునకుఁబ్రజామార్గ మరిగినకాళిదాసుం గాంచి విప్రులుమేము సమగ్రవేదవిదుల మయ్యును మాకు భోజం దేమియు నొసంగఁడు. మీవంటివారలకు యథేష్టముగ నొసంగుచున్నాఁడు. మేము కవిత్వము సేయ నియ్యెడకు వచ్చినారము. కడుదడవు చింతించి పూర్వాధ్యము రచించితిమి. దాని కుత్తరాధంబుఁ జేసి యిచ్చు. అట్లయిన మా కేదేని యిచ్చు నని వల్కుచుఁ దాము రచించినపూర్వాధ్యంబుం జెప్పిరి. అది విని కవి.

శ్లో. † విద్య ద్రాజశిఖామణే తులయితుం ధాతాత్వదీయం యశః | కైలాసంచ నిరీక్ష్య తత్ర లఘుతాం నిక్షిప్తవాక్ పూర్తయే| ఉత్పాదం తదుప ర్యుమాసహచరం తన్మృత్తిగంగాజలం| తస్మాక్రే ఫణిపుంగవం తదుపరి స్సారం సుధాదీధితిం.

శ్లో. † స్వర్గా ద్గోపాల కుత్ర వ్రజసి సురమునే భూతలే కామధేనోః| వత్స స్యానేతు కామ ప్రప్రణవయ మధునా ముద్ధదుగ్ధం న తస్యాః | శ్రుత్వా క్రిభోజరాజప్రమ రవితరణం వ్రీడశుక్కుప్రసీ సా | వ్యభోహి స్యా త్ప్రియాస స్తదపి తదరిభి శ్చ రివ్రితిం సర్వ ముర్వాత్వం.

వల్లవపోయెదెందు,, అనుపద్యమన స్వర్గముననుండు గోపాలకునికిని నారదమునికిని సంవాదరూపముగా భోజని త్యాగము వర్ణింపబడియె. వల్లవ=గొల్లఁడా ! ఇది నారదకృతసంబోధనము. నురర్చి=నారదా ? ఇది గొల్లఁడుచేసిన సంభోధనము. ఏమి ? నారదముని వచనము. ఎల్లెడ,, గొల్లనివచనము. పొల్ల,, నారదునివచనము.

శ్లో. † భోజనం దేహి రాజేంద్ర | † ఘృతసూపసమన్వితం,,

క. * శరదిందుచంద్రుచిసుం | దరధవళము మాహిషంబు దధియును బ్రీతిక.

అని చెప్పెను, అదియుం గొని వారలు రాజభవనంబునకును జని దోవారికుల తో మేము కవనము చేసికొనివచ్చియున్నారము రాజుకడకుంగొనిపొమ్ము అని యడుగ నాచోవారికులు చని రాజునకుం బ్రణమించి యిట్లనిరి.

గీ. రాజమాషనిభంబు లైరకము గాని | పండ్లతోఁ గటివివృస్తపాణు లగుచు,

ఛాందసులు స్లోకశత్రువుల్ కొంద రిపుడు | ద్వారదేశమునం దున్నవారు | దేవ.

అనిన రాజు వారలం బ్రవేశపెట్టుం డనిన నట్లు చేసిరి. వారు రాజసంపదం గాంచుచు నందఱు నొక్కమొగి పఠించిరి. రాజు విని యుత్తరార్ధంబు కాళిదాసుండు రచించిన దని యెఱింగి విశ్రువుతో నిందుఁ బూర్వార్ధంబు చేసినవానిమోమునుండి యొప్పటికిని కవిత్వము వెలువడినది గాదు. ఉత్తరార్ధంబున కిండుక యొసంగెద నని చెప్పి ప్రత్యక్షర లక్ష యొసంగె, వారలు దక్షిణలు గైకొని చనుఁడు కాళిదాసునిం గాంచి రాజు ఓకపీ యుత్తరార్ధము నీచెప్పినదిగాదా ! యనం గవి యిట్లు వత్తె.

క. అనుభవరసికుడై యెఱుంగును | ననుమోవినిమధురగుణము నూల్కానుబటువుం

జనుగుబ్బులకానివ్యము | కనుఁగవత్కీర్తయఁ గవితఁ గలపాకంబుక.

అది విని రా జిట్లనియె. సుకపీ సత్యంబు వత్తెదవు.

క. భారతికావ్యామృతఫల | సార మపూర్వంబు సర్వసామాన్యముగా,

వారక చర్విత మయినక | సారముఁ గైకొనెడువాఁడు సత్కవి యొకఁడే.

గీ. మహిని జింతింపఁ జింతింప మనసుఁజెందె | నిత్తుసారంబులును సత్కవింబ్రబుద్ధి,
ముగుడపాయంపుబడతులనగవుదేరు | బెక్కువాలారుఁజూపులగుల్కుఁదనము.

అని చెప్పెను. అంత నొకప్పుడు ద్వారపాలకుండు నమస్కరించి భోజునితో రాజు ద్రవిడదేశమునుండి లక్ష్మీధరుం డనుకవి యొకరుండు వచ్చి వాకిట నున్నాఁడని రాజు తోడ్కొనిరమ్మనఁగా నాతనిం బ్రవేశపెట్టెను. అట్లు ప్రవేశించినవాని మార్పుని తెఱంగునం దోచుచుండువాని దడవయ్యు న్పుత్రాంతం బెఱుకపడనివానిం జూచి రాజు విచారించుచు నిట్లనియె.

గీ. కాంచి యాకారమాత్రానఁ గవులసన్మ | నోరధంబులు దీర్చెడుసారమతులు,

ధన్యు లగుదురు యాచకతరులదీన | వచనములు వారిచెవిసోకవచ్చు టరుదు.

అనిచెప్పెను. అంత నాకవి సనుడెంచి రాజునకు స్వస్తి చెప్పి యాతనియాజ్ఞచేఁ గూరుమండి రాజా! యీసీసభ పండితముండితంబై యున్నది; నీవు సాక్షాద్విష్టుండవు; కాన నాపాండిత్యం బేపాటి దగు; అయిన నొకిండుక వల్కుదు.

గీ. * మాహిషంబు శరచ్చంద్రచంద్రికాధవళం దధి,

గీ. భోజ సీప్రతాపపుంజంబు నేయుచో ; బడినశకలసమితి భారవేయ,
ఫారికరంబునందు నశని యయ్యెను మింట | వేడివెలుగు నల్లి బాడబాగ్ని.

అని చెప్పగా సభ యబ్బురంపడియె, రా జతనికిం బ్రత్యక్షరలత్న యొసంగె.
వెండియుఁ గవి రాజా నే నిందు వసింపగోరి కుటుంబంబుతోఁ జనుదెంచినాడ.

గీ. క్షమయు దాతృత్వమును గుణగ్రాహితయును | గల్గునేలికపుణ్యసంగతులదొరకు,
శుచియు విద్వాంసుఁడును సుదక్షుండు నైన | కవిలభించుటయరుదుపోభువిదలంప.

అంత రాజ ముఖ్యామాత్యునితో నితనికి గృహం బిప్పించు మనిచెప్పగా నతఁడు
నగరం బంతయుఁ గలయ విలోకించి యొకసాలెవానియిల్లు గాంచి యోకువిందుఁడా నీ
విల్లువెడలిపామ్మ. నీయింటికి విద్వాంసుండు రాఁబోయెడిని. అని చెప్పగాఁ గువి
దుండు రాజభవనంబునకుం జను దెంచి రాజునకు నమస్కరించి దేవా నీయమాత్యుండు
నన్ను మూఢునిఁ గాఁ జేసి యిలువెడలనడుచుచున్నాఁడు. నేను పండితుఁడనో మూఢు
డనో తెలిసికొనుము. అని యి ట్లనియె.

ఉ. * చేయుదు నేను గావ్యమును జేయుఁగఁ జాలను సాంపు లొల్కుఁ గాఁ,
జేయుదు నేఁ బ్రచుత్సమునఁ జేయుదుఁ ఛారుతరంబుగాఁ దగఁ,
పాయక సాహసాంక నరపాలకమాళివిచుంబితాంఘ్రిస,
త్తోయజ చేసెద న్కృతులఁ దూకొని నేసెద బాసెదఁ స్ఫురిక.

అది విని రాజ త్వంకారవాదంబుతోఁ జెప్పుకువిందునితోఁ ఓరి నీపదపక్షి లలితం
బ ; కవితయందుం గలమాధుర్యంబును బాగైనదియ. అయినను కవిత్యంబు విచారించి శై
వుం జను ననఁగా నాకువిందుండు కోపంబుతో ని ట్లనియె. దేవ యిం దంతరంబుగలడు.
వినును వచింపక యున్నాడను. రాజధర్మంబుకంటె విధ్వధర్మంబు వేఱు; అనఁగా రా
జు ఓరి కలదేనిఁ బ్రత్యక్షతరం బొసంగుము అని యనినఁ గువిదుండు దేవ కాళిదాసుని
కంటె నితరునిం గవెఁగాఁ దలంపము అతనికింటెం గవితాతత్వవేది విద్వాంసుండు నీసభ
నెవ్వఁ డున్నాఁడు ? అని యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

చ. గురుగరుణామృతోద్భవము గూడును వాగ్విభవంబు సత్కవికా,
స్థిరత హతంబునం జదివి తేరినవానికి రాదు సుమ్మ కా,
సరము కొలంకునందు దివసంబు వసింపఁ గలంచు నీరముకా,
సరసిజసారభంబుఁ గొనఁ జాలదు పొ మ్మటులే కవీతరుల్.

* శ్లో. కావ్యంకరోమి నహిచారుతగంకరోమి | యత్కాత్మకరోమి యదిచారుతక
కరోమి | భూపాలమాళిమణిరంజితపాదపీత | హేసాహసాంకకవయామివయామియామి.

మ. పడవైదగ్ధవిభాసురం బయి స్ఫురద్బంధంబు నామస్త్రహీ,
పడగుంధం బది యన్యనుల్లమున వ్యర్థంబౌఁ; గృతార్థంబుగాఁ,
బాదలుం బోఁ గవిభావమందు; భువిలోఁ బూబోఁజివాత్మేశుచూ,
పది నిస్సారము బాలునందు; యువకు స్త్రాళిం దగం జేయదే.

అని చెప్పఁగా విద్యజ్ఞనపండిత యగుసీత యి ట్లనియె.

గి. †విపులహృదయాభియోగకవిప్రయోగ | మున జడుండొందు భేదంబుఁ దనయశక్తి;
దలఁపఁడతిశుక్కుచుచయైనతలిరుఁబోడి|కందుకముదూఱుఁబోప్రాయికంబుగాఁగ.

అంతం గువిందుం డి ట్లనియె.

గి. నుతులుబాల్యంబునందును సురతమందు|సతులుస్తుతులందుఁ గవులునుసమరమందు,
భటులు త్వంకారయుక్తితోఁ బలుకు లొప్పు | ననుచు నెఱుంగవొ మోహంబు

[నలుముకొనెనో

అనిచెప్పఁగా విని రాజు ఓకువింద నీవచించినది యొప్పు నని వానికిం బ్రత్యక్షర
లక్షణన మిచ్చి యభయం బొసంగె.

ఇట్లు సారిదిని కాలంబు గడవఁగా బాణుండు పండితుండు కరము రాజుచేత
సమ్మానితుం డయ్యుఁ బూర్వకర్మవశంబున దారిద్ర్యం బనుభవించుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా రాజు తా నొకప్పుడు రాతిరి యొంటరిగఁ దిరుగునుఁ బ్రచ్ఛన్న
వేషంబున బాణకవియింటికిం జనుచెంచి యచట నుండెను. అప్పుడు నిశీధనమయంబున
దారిద్ర్యంబుచే వ్యాకులపడుచుండువాఁడు గాన దనకాంతతో ని ట్లనుకొనుచున్నాఁడు.
దేవి రాజు నామనోరథంబుల నెన్నెన్నోమాలులు పూర్తిచేసెను. ఇప్పటికి నడిగిన నియ్య
కపోఁడు. అయినను సంతతము ప్రార్థనసేయుటచేత మూఢునినాలుక సయితము జడత్వం
బుం గాంచు. అని చెప్పి ముహూర్త మూరకుండి యి ట్లనుచున్నాఁడు.

† శ్లో. విపులహృదయాభియోగే భిద్యతికావ్యేజడోనమూఢస్త్వే.

నిందతికందుకమేవ ప్రాయశ్శుక్కుప్తనీనారీ.

అతిగంభీరమగు మనోభిప్రాయముగల కావ్యమునందు జడుండు తనకేమియుండెలి
యక భేదపడుచుండుఁగాని తనకుబుద్ధిబలము చాలనివిషయంబునందు దుఃఖింపఁడు. శుక్కు
కుచయగు పడఁతి దినదినమునకు పెచ్చైవచ్చుటవలన అవికెను దిట్టి. అదిఅవికెదోషమా?
అటె జడుఁడును గిభీరకావ్యముభావంబుఁగనిపెట్టలేక కావ్యమును దూషించును. అది
కావ్యదోషమగునా? ఇప్పటివారిలోఁ గొందఱు దమకుం దెలియునట్లు గ్రంథములు వ్రా
యఁగలయునని తలంచుచు నట్లు చేసెడివారు. వార లీపద్యమునకు లక్ష్యభూతులు.

గీ. ఫల్గుయాచ్చావచనములపథ్యతికిని | హాలహలమునకును గలయట్టితార,
తమ్య మెటిగినదొక్కటే త్వద్రసజ్ఞ | త్రిపురహర హర సర్వజ్ఞ దేవదేవ.
ఓదేవి వినుము.

గీ. పరమ మగుమూర్తి యాచనాపథ్యతికిని | యాచనయకానిద్రవిణప్రహానిగాదు.
హరుడు కాపీనవంతుఁ డైవరఁగుచున్న | రూఢిఁ జెన్నొందుఁబరమేశ్వరుండనంగ.

గీ. సేవ గుఱుముల;వ్యసనంబు సిరుల;యాచ్చ|గుణములను; దుష్టపతిప్రజాగణము;కృష్ణ;
శీలుఁ డౌపుత్రుఁడు కులంబు చెఱుచుటకును| మూలఘాతకుతారసమాహమరయ.
కాన దారిద్ర్యంబు గలిగియుండినను రాజానకుం జెప్ప నాకు శక్యంబు గాదు.

క. జలదంబు సర్వజనులకు | లలిఁ బోవుచుఁ జేయుఁ బ్రియ మిలక త్తణమున ని,
స్తులగతిఁ గరములఁ బఱపుచు | జలజాతహితుం డొనర్చు సంతాపంబుక.

దేవి వైశ్వదేవాసరమునఁ జనుదెంచినవారు త్సృగార్తులు నిరాశులైచనుటనాపూ
దయంబును బాధించెడిని.

క. దారిద్ర్యనలతాపము | చేరినసంతోషవారిచే శమియించెక,
భూరితరయాచకాకా | భారవిఘాతోరుతాపభర మెల్లొర్తుక.

అని చెప్పఁగా రాజసి యంతయు విని యిప్పుడేమియు నియ్యిం దగదు ప్రా
తఃకాలంబున బాణునిమనోరథంబులు పూర్ణములు గావించు నని యనుకొనుచు నాయిలు
వెడలి యిట్లనుకొనియె.

క. వాగ్విగాఁ జేయనట్టికావ్యంబు లేల | పదము గావంగలేనట్టిబలము లేల,
యాచకావళిఁ దనకుఁ దుల్యముగఁ జేయ | నట్టిమితిలేనిధనములగుట్టలేల.

ఇట్లు పురంబునందుఁ పరిభ్రమించుచుండఁగా మార్గంబున నిరువురు దొంగలు స
నుచు మాటలాడుకొనుచుండిరి. అందు శకుంతుం డనువాఁ డిట్లనియె. చెలికాఁడా !
అగ్గలంపుంగటికిచ్చికటులు మెండుకొనియుండినను జగంబునం దంజన ముండుటంబట్టి ప
రమాణుప్రాయం బయినధనంబును సయిత మంతయు నెల్లయెడలఁ గనుగొందును. అయి
నను కోశగృహంబువలనిధనము నాకు సుఖావహము గా దని తలంతు. అనిన మరాఠ్కుం
డనురెండవాఁడు కోశగృహంబువలనం గొనితెచ్చినధనకనకజాతంబు సయితము నీకు సు
ఖావహంబు గాదని యేకారణమువలనఁ బల్కెద వని ప్రశ్న సేయ నందుకు శకుంతుం డి
ట్లనియె. అంతటను నగరరక్షకులు పరిభ్రమించుచున్నారు. వీరలభేరిపటహాదులశబ్దము
చేత నెల్లవారు మేలుకొనియున్నారు. కాన నాప్రాత మగుధనమును విభాగించి వానివా
నిపాలికి వచ్చినధనమును గైకొని వైశంబ చనవలయు. అనిన నందు మరాఠ్కుండు చెలి
కాఁడా కోటిద్రవ్యపరిమిత మగుమణికనకజాతంబుం గొని నీ వేమి యొనర్చుదవు? అని

యడిగిన శకుంతుం డీధనంబు నొకవిప్రునికివేదవేదాంగపారంగతుని కతం డన్యుని వేడవ
లసినట్లు లేకుండ దృష్టికరముగ నొసంగెదను. అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిన విని మరాళుం డి
ట్లనియె. చెలికాండా ! మంచిది!

గీ. దాన మొసంగుచునుండ యుద్ధంబునేయుం బతన మొనరించుచుండంగబరులకొగిని,
తనకుఁ బులకలువొడముముదమ్మునేయుం నదియదానంబుపారుపంబదియశ్రుతము.

ఓరి యిట్టిదానంబుచేత నీకుం బున్నియం బెట్లు లగును; అని యడిగిన శకుంతుండు
చార్యంబున ధనసంపాదనము నేయుట మాకుఁ బితృపితామహాదిపరంపరాప్రాప్త మ
గుధర్మము. అని చెప్పఁగా మరాళుండు శిరచ్ఛేదంబునకు సయిత మొడఁబడి సంపాదించి
నధనము నంతయు నియ్య మానసం బొప్పునే యనఁగా శకుంతుం డి ట్లనియె.

† గీ. నరుండు మూఁకుండు దారిద్ర్యభరమునకును | మానసంబున శంకించి దాన మీఁడు.
ప్రాక్షాఁడగువాండు దారిద్ర్యభరము గల్గు|ననుచు శంకించి యిచ్చును ధనము వాస.

గీ. వేదమయపాత్ర మెంతేని గారువరము|పాత్రముతపోమయంబునాపగదిఁబోలుచు,
పాత్రములలోన నుత్తమపాత్ర మగును | శూద్రునన్నంబుఁ గుడువనిశుద్ధయశుండు.

అని చెప్పి యోరి నీ పీవిత్తంబుచే నేమి చేసెద వని యడిగిన మరాళుం డి టిని
యె. చెలికాండా వినుము; కాశీదేశవాని యగునొకబ్రాహ్మణబ్రహ్మచారి యిచ్చుటికిం
జనుదెంచె, అతఁడు నాతండ్రియెదుట కాశీవాసఫలంబును వర్ణించెను. అంత నాతండ్రి
కాల్యంబుందొట్టి చార్యం బాచరించుచున్నవాండు దైవవశంబునం దనపాపంబువలన
నివర్తించుకొనికుటంబుబుతోడఁ గాశీనగరంబునకుం జనం బోయెడిని. ఈశినసంచయం
బుదులకు; అనిచెప్పఁగా శకుంతుండు నీతండ్రి కరంబు భాగ్యంబు గలవాండు ఎట్లనిన?
చెప్పెద వినుమని యిట్లనియె.

గీ. శ్రీయుతం బగువారాణసీపురమున | వాస మొనరించి తద్వాసనాసమేత,
ప్రాదయమై యొప్పుచుండెడివేషితోడ| సమతః గాంచునె యీపాకశాసనుండు.

గీ. ఆరయంగను కర్మసస్యంబులకును | క్షేత్ర మాపర మాను కాశీపురంబు,
పండితులకును చండాలుమండలమున | కేశరీతీని మోక్ష మదిందుఁ గల్గు-

గీ. అందు మరణంబు మంగళంబైయెసంగు|భూతియవిభూషణంబయిపాలుపుమీలు,
మల్లకము శుద్ధకాశేయమహిమఁ గాంచుఁ | గాన నాకాశిబోల్చ నా దేనితోడ.

అని యిట్లీయిరువురు సంవాదంబు సలుపుచుండుట విని రాజు మనంబున సంత
సింపుచుం గర్వంబులగతి సర్వవిధంబుల విచిత్రంబై యుండు. ఇరువురమతీయు విశుద్ధం
మయి యున్నది యని తలంచుకొనుచు వారల వెంబడించుటవలన నివర్తించి యొకయిం

టం బిశ్చుపుత్రులం గాంచెను. అందుఁ దండ్రీ కుమారుని కి ట్లనియె. రాజపుడు కాస్త్రత త్వం బెఱింగినవాఁ డియ్యఁ గృపఁబం డగుటంజేసి యేమియు నీఁడు. మఱి

గీ. అర్థికవనము సేయఁ దా నట్లు సేయు | పతన మొనరింపఁ దానును బతన సేయు,
స్తుతులు సల్పిన స్తుతి సల్పు నతులబుద్ధిఁబోదుననమానియైమూఁగపోల్కినుండు.
రా జది విని యతనిసమీపమునకుంజనియింకనిట్లు సెప్పకుమనితనయొడలిసొమ్ముల
వీడ్చి యొసంగి యంతం దనభవనంబు సేరి కాలాంతరంబున సభయందుం గూరుచుండి
కాలిదాసునిం గాంచి యి ట్లనియె.

గీ. కవులమానసమును గొల్తుఁగడఁకదాఁటు | నుల్లసత్ప్రభిభాంబుపూఁరోపగతము,
అనిచెప్పఁగాఁగవియు.

దైనయత్పాతమునఁబట్టులట్లుపదియు | నాల్గులోకంబులునుభేలనంబుగాఁగ.

అని వచించెను. అంత రాజు ప్రత్యక్షరమునకు లక్షముక్తాఫలంబునొసంగెను.

అంత ద్వారపాలకుండు సనుదెంచి రాజా కాపీనావశిష్టుండు కవి యొకండు ద్వా రంబున నున్నాఁ డని చెప్పి రాజముదల నైకొని ప్రవేశపెట్టెను. కవియుం జనుదెంచి స్వస్తి యని పలికి చెప్పంబడకయ కూరుచుండి యి ట్లనియె.

ఉ. మేరుగిరింద్ర మియ్యెడన మేకొనియున్నది యేడు సంద్రముల్,
భారము డించి యియ్యెడన భాసిలుచున్నది నిస్తులంబు గా,
భూరితరంబులై యెసఁగుభూతములం గలిగించి దాల్చు నీ,
ధారుణి యియ్య దియ్యెడయ స్థానముపో మనబోటివారికె.

అనిన విని మహాకవి నీనామం బెద్ది యని రా జడగఁగాఁ బండితులకుఁ జేగ
సెప్పట యుచితంబు గా దట్లయ్యును చెలిసికొనఁ గలవేని చెప్పుదు.

గీ. మతి స్తనంధయి యైనది మహితవచన | సరణిగంభీరతను గాంచఁ జాల చెపుడు,
ఒలధితలమును గన్గొనఁ గలదె యరయ | వైణవీయప్తి యిలలోన పసుమతీకా.

అని చెప్పి యి ట్లనియె.

చ. † రతికలహంబున నివ్వఱిగి రాలినకంకణ మిందుకేళికె,
చ్యుత మగుదాని గుండ్ర నయి చొప్పుడఁ జేసి హసించి దంతసం,
గతిసితకాంతిఁ గూర్చి యలగొరియు భర్తకుఁ జూపెఁ గేళికా,
నితకరుఁ డంచు నాగిరిజ సేయంతఁ గాంతుండు దాను సేమముల్.

శ్లో. † చ్యుతా మిందో ధ్లాఘాం రతికలహాభగ్నంచ వలయం సమం చక్రీకృత్య ప్రహసి తముభీ శైలతనయా | అవోచ ద్యం పశ్యేత్యవతు గిరిశ స్సాచ గిరిజా సచ క్రీడాచంద్రః దశనకిరణాపూరితమః ||

అనఁగాఁ కాలిదాసుండు చెలికాఁడా క్రీడాచంద్ర చిరకాలంబునకుం గనంబడితి
వి. ప్రతిమండలంబునను రాజులు కడుధనవంతులు విరాజితు లగుచుండఁగా నీ కీర్తి మ
గుదళ యేమి ? అని యడిగినఁ గ్రీడాచంద్రుం డిట్లనియె.

- గీ. దానవిభవంబు లేనట్టిదనికు లెల్ల | కడుదరిద్రులలోఁ దొల్ల గణనసేయఁ,
బడుదు రంబుధి తృప్త దీర్ఘఁ గడఁగకునికిమరువు గాఁజె జలంబులుసురగకున్న.
గీ. భోగమునకు భయముఁ బొందుచు ధనముల | గడనసేయుచుండువెడఁగునింటఁ,
గన్యకావతంసకమ్ము తెఱంగున | పరుల కొఱకె యర్థభార ముండు.
గీ. కనకమణిమయకేయూరకలితడంబ | రములఁ బ్రజ్ఞాభూమిపతులు ధరం గడించు,
పదవి భోజుండు సారాంశ మెద నెఱుంగు|వాడుగావునఁగలచేత వసుధఁగాంచె.
గీ. భువి విదగ్ధులకూడిక బాసఁగునప్పు | డమృతమయములయట్లు కాన్యంబు లవృత,
మొగినిదొరఁగును వెలయాండ్రతెగలజవ్వనములతెఱఁగుననిర్వాహజనయములగుచు.
గీ. ఎప్పుటికిగాని పేరేని నెఱుకపడదు | నరవరునికిని గవితవివాఁగ నిలను,
నరపతివినాగఁ గవికిని ధరణీయందు | బరఁగఁ బోదు సుమీ కీర్తి నిరతముగను.
అనిన విని మయూరుండు డిట్లనియె.

- గీ. కాన్యకల్పన చేసినభవ్యుతులు | కావ్యములఁ జెప్పఁబడినట్టిఘనులు మఱియు,
భువి మహాత్ములు వంద్యులు పూజ్య లరయ | వారికీర్తియ కను స్థైర్యవైభవంబు.

వరరుచి యిట్లనియె.

- చ. పదములవ్యక్తిచే హృదయభావముఁ దెల్పుబుధేంద్రుబుద్ధియే,
సదమలబంధ మాకవులసాధుపథంబునఁ బోవ నేర్పుఁబో.
విదితరత్నక్రియావ్యసనవిశ్రుతిఁ గాంచదెహఁగులాంగనల్,
ముదమునఁ జూచుమాపు వెలముద్దియ కయ్యది యబ్బునే ధరణ్.

రాజు క్రీడాచంద్రుని కిరువదియొకగజేద్రంబులను విదుగ్రామంబులు నొసంగె. అం
తఁ గవి రాజును స్తుతించుచున్నాఁడు.

- క. కనుదోయిఁ గంగణంబును | పనుపడెఁ దిలకంబు హస్తపల్లవములలో,
ఘనభూషణవైచిత్ర్యము | గన భోజ భవద్విరోధికాంతల కారా!

రతికలహంబునందు విఱిగి కంకణ మొకటి రాలఁగా నప్పుడు శిరమునుండి జాఱి.
న చంద్రతేజము విఱిగినకడియమును రెంటినిగూర్చి గుండ్రనగాఁ జేసి కాంతిలేనిభాగము
గా నుండువలయమునకుఁ దక్కినచంద్రభాగముతో సమానముగ గాంతి గలుగునట్లులు
మందహాసంబున వెలివడుదంతకాంతులను వలయభాగమునకుం గూర్చి వీఁడు క్రీడాచం
ద్రుం డని చెప్పుచు సంతసించునుమాదేవియుపారుండును రక్షించుగాత. ఇదితాత్పర్యము.

అని స్తుతించుటకు సంతసించి రాజు ప్రత్యక్షరలక్ష యొసంగె.

అంతంజరాజీన్ద్రసర్వాంగసంధి పండితుండు రామేశ్వరుం డనువాఁడు సభకుం జనుడెంచి యి ట్లనియె.

క. పంచాననసుకవుల కిల | నంచితగజమాంసముల నరాధిపుసిరులకా,
సంచిత మై తగుం బారణ | కొంచక యుపవాస మెత్తు గొనువారలకుకా.

క. వారువములఁ బండితులను | జేరుచుకొనఁగలను పరులు శ్రీగలవారల్,
వారణనరములఁ గవులను | గూరించి పోషించువాఁడు కుతలాధిపుఁడే.
ఇది యివ్వఁగల యగు.

క. వెలయాండ్రకుఁ గనకాంబర | ములఁ గాంచనభూషణముల మొనసెడుశోభల్,
కలితప రాక్రిమధుర్దృత | నలఘుత్యోగమునఁ బెలుచ నగు రాజులకుకా.

అని చెప్పఁగా విని రామేశ్వరపండితునికి నాధరణంబు తెల్ల వీడ్చి యిచ్చి రెండు లక్షలగన మొసంగెను. అంతం గివి యి ట్లనియె.

గీ. భోజ నీకీర్తికాంతకు రాజమాన | ఫాలభాగస్థితం బయి పరఁగునట్టి,
రమ్యమృగమువతిలకంబురహిని నభము | గానిపించుచున్నది ఘనము గాఁగ.

గీ. బుధునియెగుటను గుణములబొగడఁ జనదు | వాఁడుపర్యంబు నెఱిగినవాఁడునూ వె.
మూర్ఖునెగుటను జెప్పఁగ మొరయఁ జనదు | చెప్పిన నెఱుంగలేడును మ్రొప్పుటికిని.

అని చెప్పఁగా నెల్లవాగు నబ్బురంపడిరి. రామేశ్వరకవి మఱియు ని ట్లనియె.

గీ. కాన్యకిల్పనమాత్రంబ కవి యొనర్చు | ఖ్యాతిఁ గల్పించు సుజనాగ్రగణ్యుఁ డరయల
గమలముచుజెందు పరిలంబు కాంతియుతము | సేయఁగలవాఁడురవియసోచెలిమితోడ.

అంత సంతసించి రాజు ప్రత్యక్షరమునకు లక్షగనం బొసంగెను. కవి రాజేంద్రునిం గాంచి యి ట్లనియె.

క. కీర్తిని గోరిక కృపఁబుండు | వర్తించుచుఁ గవిత వివఁడు వామాక్షీఁ బురో,
వర్తిని శ్రీసుందరిసమ | మూర్తిని గొని పేడి యేమి మొనయును సేయకా.

అంత సీత యనునది యి ట్లనియె.

గీ. కవులు డైననిహతిఁ గాంచినవారలు | గజము లవి నరాకగతులు దలఁచ,
మండలేంద్రవర్యమందిరముల వినా | గా మఱొందుదోటఁ గలవె వెలయ.

అంతం గాళిదాసుం డి ట్లనియె.

గీ. దానహీనుఁ డైనమానవుహృదయంబుఁ | గవులవచన మెపుడు లవము సొరడు.
కరము పుగ్గుఁ డైననరునికి జన్వని | సేయుచిన్నె లార్చి జేయుఁ గాఁడ.

రాజు ప్రతిపండితునకు లక్ష్యనం బొసంగెను.

అంత నొకనాఁడు భోజరాజు సభకుం జనుచుచుండువానిం గాళిదాసునిం గాంచి యెల్లకవులకు నధికుండైనయితఁడు వేశ్యాలోలుండై యున్నాఁడే యని మనంబున నించుక భేదపడియెను. అప్పుడు విద్యవృద్ధుండనందిత యగుసీత తేనియభిప్రాయం బెఱింగి యిట్లనియె. దేవా!

క. గుణవంతునందుఁ గలదు | స్థానముం గని భిన్నబుద్ధిఁ గొన రొకనాఁడుకా,
గుణరాగులు ప్రేమంబున | గణియింతు కళంక మిందుగతముం బోలెకా.

అని చెప్పిన రాజు సంతసించి సీతకు లక్ష్యనం బొసంగె. ఆ ట్లయ్యును గాళిదాసునిఁ దొల్లిటిచందింబున సన్మానము సేయకుండఁగాఁ గవి తేనియభిప్రాయం బెఱింగి తులావ్యాజంబున నిట్లనియె.

గీ. తుల ప్రమాణపద్మవి గలిగినదానవు | గర్వకలన నీకుఁ గాదు కొనఁగ,
కడు గరిష్ఠ నొకని నదుగున కంపెదు | తదితరుని మహావృతరునిఁ జేతు.

అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

గీ. ఎల్లచోటుల నెవనికేఁ జెల్లుబడియు | గలదొ నాఁడు స్వదేశరాగంబుచేత,
నేల భేదంబుఁ జెందఁగా? నెఁఁడు గ్రోలు | జనకుకూపం బనుచు త్తరజలము లవని.

అని పల్కి రాజు త న్నొప్పరికించుట యెఱింగి దుర్మనాయమానసుండై తనయింటికిం జనియె.

క. ప్రేమ మనజ్ఞాస్ఫుటితం | బైమహి వెండియును చక్క నగుట యరుదు పా,
మృదు త్రియమ్ము వగిలిన | నేమాడ్కిని గూడు లక్క నెనయింక గనినకా.

అంత రాజును భిన్నుండై యుండె. లీలావతి యది గాంచి విషాదంబునకుం గారణ మే మని యడిగిన రాజు సర్వంబును సృత్రాంతంబు నాదేవికిం దెల్పినఁ గాళిదాసు వసమానము సేయుటకు భేదపడి యిట్లనియె. ప్రాణనాథ సీవు సర్వజ్ఞుఁడవు.

చ. చెలిమి యొనర్చుకుండుటయ చింతిలఁగా వరమై యెసంగు నా,
చెలిమి యొనర్చి భేదమును జెందుట యన్నది లగ్న గాదు పో,
యిల హృతసేత్రుఁ డౌమనుజుఁ డెంతయు భేదము నొందుఁ గాని లో,
పల ఒనుపాంధుఁ డొందునె యభంగురభేదము నొక్క నాటికికా.

అదియునంగక కాళిదాసుండు భారతీదేవిపురుషావతారం బొకటి గాన నాతని విద్వాంసులకంటె నధికముగ నెల్లవిధంబుల గారవింపుము. చూడుము.

గీ. కూర్మి దోషాకరుండయ్యుఁగుటిలుండయ్యు | నోలిమిత్రావసానకృతోచ్చయ్యుండు,
నై కళింకియు నగుశశి హరుఁడు గూర్పు | నాత్రేతరయందగుఁ డోప మరయఁజనదు.

అది విని రాజు ప్రియురాలా యది యంతయు సత్యమే. ఎల్లి కాలిదాసుని పాత్ర కాలంబునన సంతోషపెట్టెదను. అని చెప్పి మఱునాడు దంతధాననాదులు దీర్ఘకొని నిత్యకృత్యంబులు నిర్వర్తించి సభకుం జనుదొచ్చెను. పండితులును కవులును గాయకులును మఱియుం గొందఱు పృథ్వీకులును సభకుం జనుదొచ్చిరి. కాలిదాసుం డొక్కరుండు రాకయుండం గాంచి తన సేవకుని నొక్కని కవిం బిలువ నంపఁగా వాఁడు వేద్యాగృహం బునకుం జని కాలిదాసునిం గని పృణమించి యొకవీంద్రా! భోజనరేంద్రుండు నిన్నుం బిలుచుకొని ర మృత ననఁగాఁ గవి విని తనమనంబున నిట్లు చింతించె. గడిచినదినం బునందు రాజు న న్మనమానితుం గావించె. ఇప్పు డింతి లేబ్రాద్ధునన పిలుచుటకుం గా రణ మేమి ?

క. నరనాథుండు సభలో నొరు | నరునెవ్వనిఁ గారవించు నర్మిలి మీఱకా,
దిరముగ నాతని దఱుముక | గరము ప్రయత్నింతు రధిపగౌరవకలితుల్.

మఱియు నేను ప్రత్యహము రాజుచే బహుమానింపంబడుచుండ మాయావులు మచ్చరంబుం గొని వైరంబు బోధించెదరు. అని విచారించుచు సభకుం జనుదొచ్చె. అట్లు సుమంతుమండువానిం దవ్వలన కాంచి యానందంబుతో నాసనంబు విడిచి లేచి ఓసుకపీ నామిత్రమా యిప్పు డేల జా గొనర్చెదవు అని వల్కుచు రాజు నైదా టడుగు లెదురునడిచెను. అంత సభ యంతయు నాసనంబులనుండి లేచెను. సభాసదు లెల్లవారు నాశ్చర్యపడిరి. ఇతని వైరులమోములు వెలవెలబోయె. అప్పుడు తనకరం బునఁ గవివరునికరంబుం బట్టుకొని తనసింహాసనముకుఱుగటికిం దోడ్చెచ్చి యాతని నా సింహాసనంబునం గూరుచుండం బెట్టి యతనియానతి వడిసి యంద తానును గూడుచుం డె. కాలిదాసుండు రాజసింహాసనంబెక్కుడు బాణకవి దక్షిణబాహు వెత్తి యిట్లనియె.

గీ. కాలిదాసునిఁ గడురక్తి గారవించు | కతన భోజుండు రుద్రుడే కళ లెలుంగు,
వాఁడు దోషకరుండైనవాని రాజు | విబుధులందును గలిపెఁగా వేష్కతోడ.

అని చెప్పఁగా నాటంగోలె కాలిదాసునిపైఁ గవులకల్ల వైరానలంబు వెలుంగం దొడంగిన నాపండితులు కాలిదాసుండు లీలావతితోఁ బోవుచున్నాఁ డని కపటోపా యంబున రాజునకుం దెల్పి భోజుండు.

గీ. వాసవునిగర్జితంబు నశ్వపుతంబు | భామలమనంబు పురుషులభాగ్య మధికవర్షణం,
బును నెట్టి లవర్షణంబు | దేవుఁ డెఱుంగఁడు మనుజుఁ డదేమి యెఱుంగు,

అని తలంచి నమ్మి కవిని దనదేశమ్ము వెడలిపా మృతఁగాఁ గాలిదాసుండు తన యందుఁ గవులు చేసినకపటం బని యెఱింగి,

గీ. అల్పసారము లవియుఁ బెక్కియ్యెనేని | వానిసమనాయమన్నిద్రోయవశముగాదు
తృణచయంబులురజ్జువైదృఢతఁగాంచు | గరులయూహంబు దానిచేఁగట్టఁబడును.

అని తలంచుచుండఁ గాళిదాసునివేశ్య,

గీ. కనుఁగొనంగనుసుఖము దుఃఖంబు చెందు | దర్పణమునఁ బ్రతిచ్ఛాయ దవినట్టి,
లెననియందును దవులునో భువిని వాఁడె | పరమమిత్రం బనం జను ప్రాణనాథ.

అని చెప్పినను గాళిదాసుం దూరునెడలి పోయెను. అంత స్వభవనంబుం జేరిన
రాజుం గాంచి లీలావతిదేవి.

క. కొననుండి యిత్తువున కొగి | మనమయి పెంపొందు రసము గణుపుగణుపునం,
దనఘులప్రైత్రియు నత్లే | చను విపరీతము లసాధుజనములచెలముల్.

గీ. శోకవైరిపరిత్రాణశోభనంబు | ప్రీతివిసంభభాజనఖ్యాత మిందు,
రత్న మగు మిత్ర మనునక్షీరదవ్యయంబు | సృష్టిచేసినదెవ్వఁడో విప్లవమున.

అని నుడనఁగా భోజుఁడు తనకు దేవియందుం గలసంశయంబుఁ దెల్పి యగ్ని
విశుద్ధయ్యునియదేవినిం గైకొని యతిదుష్కరప్రయత్నంబున వెండియుం గాళిదాసు
నిం బడసె. కాళిదాసుండు లేనికాలంబునఁ దక్కినకవులు సెప్పినపద్యములు.

క. సామాన్యవిప్రవైరము | భూమిని కులమునకు హాని బొందించును పో,
శ్రీమహితు నుమాతుల్యునిఁ | దామె ద్వేషించి కవులతండము నెడియె.

క. రణముల భటులకుఁ గవికుల | మణులకుఁ దలఁపంగఁ గవులకండలములలో,
గుణదీప్తి దీప్తిహానియు | క్షణమాత్రములోనఁ గలుగుఁ జయ్యనఁ జూడక.

క. ఒకరాజహంస ముండినఁ | ప్రకటిత మగుశోభ గలుగు భాతి సరిసికె,
బకము లవి వేనవేలై | నికటస్థలి నొంది యున్న నెఱయునె చెపుమా.

ఇట్లు సెప్పుకొనుచుఁ గవులు భోజరాజుసెప్పినసమస్యను బూర్తినేయలేక పట్ట
ణంబుం బాసి పోవుచుండఁ గాళిదాసుండు తనమనంబున.

గీ. ఏమి పొరుష మార్తుల నేలఁడేని | యేమి ధన మది యర్థుల కియ్యఁడేని,
ఏమి క్రియ యది హితయుక్తి నెనయదేని | ఏమి బ్రతు కిది సద్వైరమెంచెనేని?

అని చారణవేషంబున వారలం గానె. మఱియు రాజుతో వైరము సంభవించి
యున్నవృద్ధు విలాసవతి కాళిదాసునికిం జెప్పినపద్యంబులు గలవు.

గీ. నిష్టవంబు పురుషవిసరంబునకుఁ గల్గె | బరిమితంబు సకలభావ మగును,
మారుతంబు వీవ మలకును గూలసం | లితికి భేద మొగిని దనరు భువిని,

గీ. స్వజనబంధుమిత్రసంతతిసబుద్ధి | బలములగు సారకలన నెఱుంగు,
బహుళముఖనికపపాపాణ వైనట్టి | మానవుండు భూమిమండలమున.

క. ఇడుములు ప్రాథనలేకయి | యొడఁగూడెనురీతి సుఖము లొడఁగూడుచు పో,
తడఁకుక మానవునికి నిలఁ | గడుకొనునైన్యంబు పెలుచఁ గన్నుమచుండున్.

కాళిదాసుండెడఁబోయక యుండుటం బట్టి భోజుఁ డొకపటి విలాసవతి నిల్లు
పొగడెను.

† గీ. ఈవిలాసవతియె యెంచఁగా శయ్య రా | లెపుడు కాళిదాసుఁ డెసఁగుచీని,
గుణనిబద్ధఁ డగుచుఁ గూర్చి బంజరబద్ధి | శుకమురీతి నుండుఁజూవె యింగు.

అంతం గొంతకాలంబు జరఁగఁగా నొకప్పుడు రాజు సంధ్యాకాలంబుం గొంచి
యి ట్లనియె.

క. జలనిధిఁబడియెఁ బతంగుఁడు,,
అని చెప్పఁగా బాణకివి యి ట్లనియె.
జలజంబులయుదరమందు సారఁగింబుల్,,
అంత మహేశ్వరుం డనుకవి యి ట్లనియె.
పులుఁగులు తరుకోటరముల,,
అంతం గాళిదాసుం డి ట్లనియె.

ఎలజవ్వనలందు మచనుఁ డించించుక గాన్.

అది విని రాజు ఒక్కొక్కనికిని లక్షలక్షసేవ మిచ్చి నాల్గవరణమునకుఁ రెండు
లక్ష లాసంగెను.

ఒకప్పుడు రాజు బహిరుద్వానమాంబున నెగురేగుచెందుమండువాని నొకవి
ప్ర్రునిం గొంచి వానిచేతం జర్మమయం బైనకమండలువుం జూచి వాని నతిదర్శిద్రునిం గా
నెఱింగి ముఖశ్రీచేత వెలుంగుమండుటయుం బరికించి వారుపంబును వానియెడుట నిలు
పుకొని యోబ్రాహ్మణుఁడా చర్మమయ మగుపాత్రం బేల దాల్చిద వని యడుగఁగా
నావిప్రుండు ముఖశ్రీవలనను మృమాక్తివలనను భోజం డని యారసె యి ట్లనియె. దేవ
వదాన్యశిరోమణి భోజుఁడు పృథివిని బాలింప లోపాంబును తామ్రంబును లేకపోయె

† ఈగ్రంథము యొక్క 91 వపేజిలోనుండు

ఈగుర్తు మొదలుకొ

ని యింతకులోపల నాఁగియుండు కథ నేనురచియించిన వినోదకథాకల్పనిల్లియందు నాట
కచ్చాయలో విశేష రసానాహముగ ననేకకథలతోఁజేర్చి విస్తరింపఁబడియున్నది. అం
దుం జూచుకొనవచ్చును. చర్వితచర్వణంబున రసంబుండదని యియ్యెడసంగహించితి.

ననఁగా రాజు భోజుఁడు కాసింపుఁగా లోహతామ్రభావంబునకుం గారణం చేసుని య డిగెను. అందుకుం గవి యి ట్లనియె.

క. ధరణిని భోజుం డేలఁగ | నరవితతికి దుర్లభంబు నాఁ బరఁగెను రెం,
డశిశృంఖలముల నినుమును | వరశాసనపక్షేఁ దామ్రవర్గము భువిలోకా.
అది విని సంతసించి రాజు ఆవిప్రునికిం బ్రత్యక్షరలక్ష యొసంగె.

ఒకప్పుడు ద్వారపాలుండు ఓధారాధినాథ! దూరదేశంబునుండి వచ్చి యొకవి ద్వాంసుండు వాకిట నున్నవాఁడు. ఆతనిపత్నియు సపత్నీకుం డగుపుత్రుండును వచ్చి యున్నవారు. ఆయతిపవిత్ర మగువిద్వత్కుటుంబము వాకిట నున్నది యనఁగా రాజు తనమనంబున శారదాసుగ్రహపథ్ఘ్ఘి కరము పెంపువడసినది యిది యబ్బురం బనుకొనుచుం డఁగా నాయవనరంబునందు గిజేంద్రపాలకుండు చనుదెంచి రాజునకుం బ్రణమించి ఓ భో జరాజ సింహళదేశాధీశ్వరుండు నూటయలువదిగజేంద్రులను పదునాఱు మహామణు లను పంపె ననఁగా బాణకవి యి ట్లనియె.

గీ. కవికులేంద్రుల కును మత్తగజములకును | నెలపు నృపకేహమొండె స్వనిలయమొండె,
ప్రతిగృహంబునఁ గుక్కులపగిది వీరు | భూపతి విభూషితాంగులై పాల్తురేమి.

అంత రాజు గజేంద్రులం గాంచుటకు వెలికిం జనియె. అప్పు డావిద్వత్కుటుం బంబుం గాంచి చోళపండితుండు తాను రాజునకుం బ్రియుం డనియు తాను రాజభవనం బునడుచు సంచరింతు ననియు విద్వత్కుటుంబంబు ద్వారపాల్క పితం బయ్య వెలుప లన యున్న దనియు గిర్వంబుం జెండఁగా నది యెఱింగి చోళపండితుని సాధాంగణము నుండి వెడలనడిచెను.

అంత నొకవిద్వాంసుండు సనుచెంచి యి ట్లనియె.

గీ. తపమువలన సంపదలు గల్గు నందురు | భోజ కల్పనృత్యరాజ మైన,
నీవు మాకుఁ బ్రీతి నేత్రిగోచరతను | గాంచునట్టితపము గానఁ బడెడు.
అనిచెప్పఁగా వానికిం బదియేనుఁగుల నొసంగె;

అంత నొకబ్రాహ్మణుండు భుంభారవంబుఁ గావించుచుం జనుదెంచెను. ఎల్ల చార లది గాంచి సంభ్రమపడిది. రాజునెనుటికిం గొనిపోఁబడి యేల భుంభారవంబుం గావించెద నని ప్రశ్నచేయఁబడినవాఁ డగుచు ని ట్లనియె.

గీ. ధరణిలోఁ ద్వదీయదానపయోరాశి | మునుఁగుచుండుపేదతనమునకును,
కరము నూత యిచ్చి గాచువానిని గాన | నే నొకండ యభయ మిచ్చువాఁడ.
అది విని సంతసించి రా జతనికి ముప్పదిగజేంద్రులను నొసంగె.

అంతః బత్త్వీ సహితుండు విలోచనం డనువిద్వాంసుం డొక్కరుండు సనుచెంచి రాజునకు స్వస్తియని చెప్పి యిట్లనియె.

క. నిజగజేంద్రపత్తి నెమ్మిత్తోనిచ్చెడు | భోజాగించిగిరిజవుతుండైన,

యాగజేంద్రపదమ ననుపవంబును భీతి | గొనుచు నాసఁ గాచుకొనఁగఁ దిపురు.
అది విని రా జతనికి నేడుగజేంద్రంబుల నొసంగె. తనయెదుట నట్లే యుండినవిద్యతుక్కుటంబముం గాంచి యందు బ్రాహ్మణుని కిట్లనియె.

సమస్య. *చ., ఘనులపచుల్ సుసత్త్వమునఁ గాని ఫలింపవు సాధనంబులకా,, ఈకై పదము పూర్తిచేయు మనఁగా బ్రాహ్మణుండిట్లనియె.

చ. † జననము ప్రవృత్తయందుఁ; బరిచారకపత్తి మృగాలి; వాసమో,

వనమున; భూర్జమే నలువ; వావిరి యన్నము కండ్లములముల్,

తనర నగచ్ఛ్యుత డాజలధిఁ దాఁ గొనియె స్థలకంబునందుఁ బో,

ఘనులపచుల్ సుసత్త్వమునఁ గాని ఫలింపవు సాధనంబుల్

అంత రాజు బహుమాల్యంబు లగుపదునాటుమణులనుఁజన్పింపద్విజుని కొసంగియా తనిపత్నిం గాంచి యోయంబా నీవును పతింపు మన బ్రాహ్మణి యిట్లనియె.

చ. ‡ చన రథపక్ర మొక్కటిను; చక్రము బూన్చిన వేడుగుజ్జుముల్,

తనపద మూనఁ గూడనిపథం బది; సారథి పాదహీనుఁ డొ,

దినమణి యభ్రమార్గముతుదిం గనుచుండు నపార మయ్యుఁ దా,

ఘనులపచుల్ సుసత్త్వమునఁ గాని ఫలింపవు సాధనంబులకా.

రాజు సంతసించి పదునేడుగజేంద్రంబుల నేడురథంబుల నాపాటుత కొసంగె.

బ్రాహ్మణపుత్రునితో నీవును పతింపు మనఁగా ద్విచపుత్రుం డిట్లనియె.

చ. § పనుపడలంక జేయ మది; పత్తగణీయము వాధి; రాణుం,

డనుపమశక్తి వైరియు; సహాయులు యుద్ధమునందు వానరుల్,

మనుజుండు దాఁబ దాతి; త్రిణమాత్రన రాక్షసపక్షిఁగూలిచెకా,

ఘనులపచుల్ సుసత్త్వమునఁ గాని ఫలింపవు సాధనంబులకా.

సమస్య. * క్రియాసిద్ధిస్స త్వేభవతిమహతానోపకరణైః॥

† శ్లో. ఘటోజన్మస్థానంమృగపరిజనోభూర్జాకననః | వనేవాసఃకందాదికమశనమే పంవిధగుణః | అగస్త్యఃపాథోధింయదకృతకరాంభోజకుహరే ॥ క్రియా .....

‡ శ్లో. రథవైక్రచక్రంభుజగనమితాస్సప్తరుగః | నిరాలంబోమర్గశ్చరణవికలస్సారథిరపి | అగస్త్యఃపాథోధింయదకృతకరాంభోజకుహరే ॥ క్రియా .....

§ శ్లో. విజితగ్రాంకాచరణతరణీయోజలనిధిః | ర్విపక్షిపాలస్యోరణభువిసహాయశ్శకపయః | పదాత్మిర్మర్త్యోసాసకలమంద్రద్రాక్షసమలం ॥ క్రియా .....

రాజును సంతసించి విప్రకుమారునికిం బదునెనిమిదిగజేంద్రంబుల నొసంగి యంత సుకుమారమనోజ్ఞంబు లగునిజానయవములయలంకారంబుతో శృంగారరసంబునకుం బొడమినమూర్తియుం బోలె చంపకలతయంబోలె లావణ్యంబు గలగాత్రయష్టిగలిగి యొప్పురువిప్రస్నుపం గాంచి నిక్కమిది భారతీలీలావతారం బని తలంచి మానసంబున న మస్కరించి తల్లీ నీవు నొకయాశీర్వాదంబు పల్కు మని యడుగ నావిప్రకామిని దేవా విను మని యిట్లనియె.

* చ. ధనునది పువ్వు; తుమ్మెదలదాఁటులు పోర్వయ; చంచలాక్షిలో,
చనతతికోణముల్ శరము ; సంగడికాఁడు జడాత్మ చంద్రుఁ; డా,
తరుపుహీణుఁ డంగజుఁడు ; తా జగ మంతయు వే గలంచు పో,
ఘనలపవల్ సుసత్త్వమునఁ గాని ఘనింపపు సాధనంబులఁ.

అంత రాజు దానిచితుత్కారంబునకు మెచ్చి లీలావతీదేవిభూషణంబులెల్ల వీడిచి యిచ్చి యనన్బంబు లగుసునర్లమాక్తికవైడూర్వప్రవాళంబుల నొసంగె.

అంత నొకప్పుడు సీమంతకవి యిట్లనియె.

చ. దినమణి మానుకొమ్ముఖరతేజము; మగ్గమ పాయు ధీర్ధతఁ,
ఘనఁ డగువింధ్యుఁడా కరుణఁ గాంచుము డగ్గఱ కేళదెమ్మ గి,
క్కున; నని దవ్వు బాటి శ్రమ గుండెడికాంతలఁజూచి పల్కుచుఁ,
పనరుచు నుండు భోజవృషవైరిగిరేఖలు మూర్ఛబోవుచుఁ.

అప్పుడు సునర్లకారుం డొకరుండు ప్రాంతంబులం బద్మరాగములు పొదివిన బంగరుకుండను దెచ్చి రాజునెడట నునిచెను. అంత రాజు సీమంతకవింగాంచి నీ పీసునర్లభౌజనంబును న్నింపుము ఇది యొకశ్రీరీసంఘం జూపుచున్నది యనఁ గాఁ గిని యిట్లనియె.

క. ధారేశ నీప్రతాపో | దారప్రభ కోడి వేగ తరణి సరగునఁ,
భూతిఘటన్యాజంబున | వేమితో నీకు సేన నెఱపెడిఁ గంటే

అంత రాజు పరితుష్టుండై యాపాత్రమునే ముక్తాఫలంబులనించి యతనికొ సంగ

ఒకప్పుడు రాజు మృగయాసక్తుండై ముంగుఁ బరువీడుచుండువరాహంబుం గాంచి తా నొంటిపై కడుచవ్వులకు వసాంతరంబునకుంజనియె. అయ్యెడ నొకబ్రాహ్మణునిం గాంచియోబ్రాహ్మణుఁడా యెచ్చటకేగెద వని యడుంగుఁగా నతఁడు ధారానగరంబునకుం

* శ్లో॥ ధనుఃపాపంమార్త్యమధుకరమయీచంచలదృశాం దృశాంకోకోబాణస్సు
హృదపిడతాత్మాహిమకరః | స్వయంచైకోనంగస్సకలభుజనంవ్యాకులయతి || క్రియా....

బోయెదనని బడులు సెప్ప భూభుజుండెందు కయ్యెడ కేగెదనని యడుగ విప్రగుండు భోజునిం గనుఁగొని ద్రవిణంబు సంపాదించుకొనుట కని వల్కఁగా రాజును భోజుండు పండితునికింగాని యియ్యం డన నాద్విజుండు నేను మూఱు నడుగ నని ప్రత్యుత్తరంబొసంగ రాజు నీవు కవివో విద్వాంసుండవో యనియడుగ బ్రాహ్మణుండు నేను కవి ననఁగా రా జట్లయిన నేదేని పఠింపు మని యడుగ ద్విజుండు భోజుండుగాక నాపదసరణి నెవ్వం డేనెఱుంగఁ డనఁగా రాజు నాకును గీర్వాణవాణీపరిజ్ఞానంబును గలదు రాజును నాయందుం గూర్పు ; నీగుణంబుల నతనికి వినిపించెదను; నీకథాకౌశల మించుక గాన్పించుము ; అని యడిగిన విప్రుండు ఏమి ప్రియంబు ననఁగా భోజుండు విప్రుఁడా యీకలమంబులను వర్ణించుము. అని చెప్పిన విప్రుం డిట్లనెను.

గీ. కలమములు పాకనమ్రతఁ గాంచి మూల | తలములను రక్తమలయతతులతావి,
గ్రోలి మారుతకంపితరుచిరశీర్ష | తతి సువాసన క్లాఘీంచుగతిఁ దనర్చె.

అది వివి రాజు తనయాభరణంబుల నెల్లను వీడిచి యతని కొసఁగెను.

అంత నొకనాఁ డొకకుంభకారకామిని రాజకులంబునకుం జనుడెంచి ద్వారపాలునితో రాజుం గాంచ నేతెంచితి నన ద్వారపాలకుండు నీ కేమి రాజుతో పని యని యడుగ నాకుమ్మరపడఁతి నేను నీకుం దెల్పును రాజుతోడన గాని వచింప ననిన ద్వారపాలుండు రాజుకడకుం జని దేవ ! యొకతె కుంభకారపత్ని రాజుదర్శనంబుం గోరుదుఁ డనకార్యంబు నాయెదుటం జెప్ప నని వచించుచున్న దని విన్నవించి రాజునానతిఁ గొని దానిం బ్రవేశపెట్టెను. అదియు రాజుం గాంచి నమస్కరించి దేవా మట్టిత్రప్రయండుఁగా నామగఁడు నిధానంబుం గనుగొని యతఁడు దానిం గాంచుచు నయ్యెడన యున్నవాఁడు. నేను దేవరకుండెల్పుంజనుడెంచినవానననఁగా రా జాశ్చర్యపడి యానిధికలశంబుఁ దెప్పించి దానిమోము దెఱిచి చూడఁగా దానిలోపల నుండుద్రవ్యంబును మణిప్రభామండులంబులు వఱపుదానిం గాంచి కుంభకారపత్ని సంతసించుచు రాజుతో నిట్లనియె.

క. నరపతి భూతలగతుఁ డౌ | పరిపూర్ణునిఁ జంద్రమసుని భావించి నినుకా,
వరరత్న రాజరూపున | ధరణికిఁ జనుడెంచె ఋక్షతతి యన నొప్పుకా.

రాజు కుంభకారకాంత నుడివినలోకోత్తర మగుపద్యంబును విని సంతసించి దానికి సర్వంబు నొసంగెను.

అంత నొకప్పుడు రాజు రాత్రియుం దేకాకిగా నంతట నగరవృత్తాంతం బారయుచుఁ జౌరలవలుకులు వినుచు సంచరించుచుండెను. అప్పు డొకకోమటియింట నావైశ్యుండు తనప్రియురాలితో నిట్లనియె. ఓకామినీమణి రాజు స్వల్పదానరతుండయ్య నుజ్జయినీపతి యగువిక్రమార్కునిదానప్రతిష్ఠం గోరెడిని. అది భోజునికి లభించునే ? కొండ

ఱు సోత్రపరాయణులగుమయూరాదికవులచేత భోజుడుసంప్రాప్తమాహాత్మ్య గ్రంథయ్యె.
అయ్యును భోజుడు భోజుడే. హృదయహారిణీ వినుము.

చ. హరువుగఁ గృత్రిమంపుసట లంసమునందును గట్టి శ్వానముకొ,

నిరుపమ మావృగేంద్రుపదనిష్ఠితమై యొసఁగఁగఁ జేసినకొ,

పరమదళుంభికుంభతటపాటనలంపట మైనసింహముకొ,

బారిఁబారిఁ బొబ్బరించుగతిఁ బూనిక శ్వానము బొబ్బరించునే.

అని చెప్పఁగా విని రాజు తనమనంబున వీఁడు సత్యమే పట్టుచున్నాఁ డని
విచారించుచు వెండియు వినుచుండ వాఁ డిట్లనియె.

క. ద్విజపుత్రుఁడు యాచింపఁగ | నిజగ్రా + మశతాష్టకంబు నెమ్మి నొసఁగి తొ,

విజయధన విక్రమార్కుఁడ | నిజముగ నీక్రి భోజునికి నెట్టులగుకొ.

గీ. విక్రమార్కునిమాహాత్మ్యవిస్తరంబు | భోజభూపతి ప్రాపింపఁ బొసఁగునేని,

కుంభకారుండు సయితము గోరి కాంచు | కమలసంభవుమాహాత్మ్యైకలన నింక.

అది విని భోజుడు తనడెందంబున నెల్లజనులను తమగృహంబులందు జంకులేక
మాటలాడుకొందురు; నిజంబును బల్కుదురు; వాకొండెనితులకొండెవిక్రమార్కుని ప్ర
తిష్ఠంబడయుటకు శక్యంబు గా దనుకొనుచు నింటికిం జనియె.

అంతనొకనాఁ డొకకవి రాజద్వారంబునకుం జనుడెంచి రాజుం గనుంగొనవలయు
ననిచెప్పి ప్రవేశితుండై రాజునకు స్వస్తియనిపల్కి యతనియానతిచే నుపవిష్టుండై పఠించెను

క. కవులందు వాడులందును | ద్రవిణాఘృణయందు భోగతత్పరులందుకొ,

భువినిం బరోపకార | ప్రపణాత్ములయందు లేడు ప్రతి భోజునికొకొ.

రా జశనికి లక్ష్యధనం బొసంగెను. అంత భోజుం డొకప్పుడు క్రిడోద్ధ్యానమునకుం
జనఁ బయనమై మార్గమధ్యమునందు ముఱికిగలవలువ చాల్చుకొని వేడిమి మిగులుచూ
ర్యునికిరణములచేఁ గరము తిరింపంబడుమోముదామరతో నొప్పుచుండుసులూచన; నొక
దానిం గన్నులం గాంచి యిట్లడిగెను.

ఉ. రాజు. * ఎవ్వతెవీపుపుత్రిక!,, అనఁగా నది. నరేంద్ర కిరాతకుమారి,, ననఁగా
రాజు. హస్తమండవియ్యె,, యనఁగా నది. మాంసముల్,, అనఁగా రాజు. కృశము
లేటికి నయ్యవి యయ్యె' నని యడిగినంతట నది. విన్నునీ,,

+ విక్రమిన్యాసేన జీవామహే,, యని ప్రయోగము గలదుగాన సంయక్తోత్తర
కంబునకు గురుత్వము కవివివక్షావశ మని యెఱుంగఁ జనును.

ఉ. * ఎవ్వతె వీపు పుత్రిక? నరేంద్ర! కిరాతకుమారి హస్తమం,
దెవ్వియ్యె మాంసల్ కృశము లేటికి నయ్యవి యయ్యె విన్ను నీ,
వివ్వనుధ నృపద్రిపుమహీశవధూనయనాశ్రువ హిమల్,

విష్వసుగం భవద్రిపుమహీశవధూనయనాశ్రవాహినుల్,
దవ్వలఁ బర్వఁడ త్రటిముదంబున సిద్ధవధూకదంబుమల్,
మవ్వము మీఱఁబాడవినిమానె మృగంబులు మేఠ మేయుటల్.

అని యుత్తరంబొసంగ రాజును పద్వ్యప్రబంధానుబంధంబున నొప్పునాకిరాతకా
మిసీసల్లాపంబునకు మెచ్చుచుం బ్రత్యక్షరలక్షగనంబొసంగి యాభరణంబుల నెల్ల వీడిచి
యిచ్చి యాతురంగంబును దాని కొసంగెను. అంత గృహంబునకుం జనుజెంచి గవాక్షంబు
నం గూరుచుండఁగా రాజుం గాంచి రాజమార్గంబున నుండి యొకకవియిట్లునియె.

చ. జలనిధిసేతుతీరములు సంస్కృతింబు ల వయ్యె నీటిచే,
చలిమలయుం బ్రభూతహిమసంతతిపంక మలంఘ్య మయ్యె ని,
చ్చలు తురగేభసంతతికి సమ్మతి హారతు లెత్తె నీరిపుల్,
వెలువడి పోవు టెట్లొ పదవీతతి గానఁగిరాదు నా కిలఁ.

అది విని తుష్టుండై రాజు వానికి మార్గమునందుండఁగా నే జాత్యంబులగునైదుగజం
బులిచ్చెను.

ఒకప్పుడు రాజు మృగయారససక్తచిత్తుండై హయాధిరూఢుం డగుచుం బయన
మయి యొకచో నదిని దాఁటిచనుచుచువానిని శిరంబునం గట్టెలమోఁపు మోయుచుం
డు వాని నొక్కనిం గని ముఖకాంతిచే విఘ్నం డని యెఱింగి యాతని నడిగెను.

రాజు. గీ. జలము లేటఁ గియన్మానములు ద్విజేంద్ర,, యని యడుగఁగా నా
తఁడు. గీ. జానుదఘ్నుంబులై ధరాజాని యొప్పు,, నని యుత్తరం బొసంగఁగా రాజు
ఇట్టిదురవస్థ నీకేల యుట్టిపడియె” నని ప్యశ్చ నేయఁగావాడు. అంద టెన్న భవా
దృశు లగుదురయ్య” అని నుడువఁగా భూపతి కుశూహలంబున నోవిద్వాంసుఁడా కో
కాధికారి నడుగుము; నేను చెప్పితివనఁగాలక్షగనం బొసంగు ననిన నాబ్రాహ్మణుఁడు త
లనుండుకట్టెలమోఁపు దించి యిలపయఁ బెట్టి కోకాధికారికడకుం జని నన్ను మహారా
జంపినవాఁడు; నాకు లక్షగనం బొసంగుము, అని పల్కిన నాకోకాధికారియొవిప్ర నీవు
లక్షగనంబుఁ గొనం దగవు అని వచింపఁ గా బ్రాహ్మణుఁడు వివాదంబు నొందుచు రా

దవ్వలఁ బర్వఁడ త్రటి ముదంబున సిద్ధవధూకదంబుమల్,
మవ్వముగాఁగ బాడఁ గని మానె మృగంబులు మేఠ మేయుటల్.

*. గీ. జలము లేటఁ గియన్మానములు ద్విజేంద్ర | జానుదఘ్నుంబులై ధరాజాని యొప్పు?
నిట్టిదురవస్థ నీకేల యుట్టిపడియె | నంద టెన్న భవాదృశు లగుదురయ్య.

గీ. కియన్మానం జలం విప్ర | జానుదఘ్నుం నరాధిపా || ఈదృశీ కి మపస్థా తే
నహి సర్వే భవాదృశాః.

జుపాలికిం బోయి యాకోశాధికారి నన్నుంగాంచి నవ్వుగానియేమియు నియ్యడు అని వాక్రుచ్చిన ధారాధీశుండు వెండియుం గుఱూహలంబున నోవిప్రవర్యా, రెండులక్షల ధనం బడుగు మతఁ డోసంగు ననఁగా బ్రాహ్మణుండు వెండియుం జనికోశాధికారినిం గాంచి రాజునాకు రెండులక్షలధనం బిమ్మనెననగా నాకోశాధికారి మరల నవ్వెను. ద్విజుం డును భోజనిపాలికిం బోయి యాపాపిఠండునన్నుంగాంచి నవ్వుచున్నాఁడుగాని ధనం బియ్యండని చెప్పుకొనఁగా మహేంద్రాంశుండును లీలానిధియు నగునాభోజుండుకాఱూ హలంబున నోబ్రాహ్మణోత్తమా నీవు మూఁడులక్ష లడుగుము. అవశ్యముగ నొసంగు ననఁగా నాద్విజుండు చని మరలి వచ్చి యోరాజా కోశాధికారికడకుం జని రాజు లక్ష త్రయం బిప్పించుకొమ్మనె నని యడుంగఁగా నవ్వుచుండెనుగాని వాఁడు నాకోసంగఁడు అని నుడివి క్రుద్ధుండై యిట్లనియె.

క. కురియంగాఁ బడన్వయ్యడు | తరుసంతతి పల్లవించె ధాత్రీస్థలి సాం,

పర నర్కము లగుమా కిపు! డగమరికయ పూర్వదశములందు జనించెక.

క-౧౧) ఒకనికి నుద్యమ ముత్తమ మొకనికి నిస్త్రపతి మీటి యుండును ధరలో,

ప్రకటముగ రవియుం దరుమును | వికటగతిం దమము పారు వెనఁ బ్రతిదినముక.

అనఁగా రాజు నోవిప్ర కోపపడకుము. నామాటగఁ జెప్పి ; కోశాధికారివలన మూఁడులక్షలధనంబును పదిగజేంద్రంబులను గైకొనుము పొమ్మని పక్కి తనయంగరక్షకు నిం దోడ నంపెను. † అంత కోశాధికారి ధర్మపత్రంబునందు భోజుండు జానుదప్పుప్రభా పణంబునకు సంకల్పించి లక్షయు లక్షయు వెండియు లక్షయుం పదిమదగజంబులును ఒ సంగెను. అనివ్రాసెను.

→|| శుక దేవకవి భోజునికడకు వచ్చుట ||←

అంతనొకనాఁడు భోజుండు సింహాసనం బరికిరింప ద్వారపాలుండు సమజించి రాజా శుక దేవుం డనుకవి యొకఁడు దారిద్య్రవిడంబితం డగుచు ద్వారంబున నున్నవా డనఁగా రాజు బాణకవింగాంచి యోపండితుఁడా సుకవీ, శుకదేవు నెఱుంగుదువా యని యడుగఁగా బాణుండు శుకదేవునిసామర్థ్యం బెఱింగినవాఁడు కాళిదాసుం డొకరుండయ న భోజుండు చెలికాఁడా కాళిదాస శుక దేవకవి నెఱుంగుదువే యని యడుగనాకవియు ;

౧౧) ఒకఁడు సమర్థుండై యుత్తమప్రయత్నంబు సీయు మఱియొకఁడు లజ్జ లేక తద్యక్షగతుండై తిరుగు. సూర్యుం డుత్తిమప్రయత్నంబునఁ జీకటలుల బారందోలు. చీకటలు సిగ్గులేక పరుగెత్తుచుండు సూర్యుండు వోలె భోజుండును చీకటివోలె బ్రాహ్మణుడనితోచెడిని. ఇతఁడు పనిపెట్టఁగాద్విజుండుసిగ్గుమాలి తిరుగుచున్నాడని భావము.

శ్లో. † లక్షం లక్షం పున ర్లక్షం మత్తాశ్చదశదంతినః | దత్తాభోజేనతుష్టేన జానుదప్పు ప్రభావకాత్ ||

క. ఇరువుర సుకవుల నెఱుంగుదు | ధర నంతట ఖ్యాతిచేతఁ దనఁబడివారిఁక,
పరముల శుకభవభూతుల | నరయఁగ వాల్మీకి తిగ్రతయుఁ డగు వీరలకుఁకా.

అని వచింప విద్వద్బ్రుందనందిత యగునీత యిట్లనియె.

క. కాకంబులు కోర్కొకారము | వీఁక మిగుల నెల్లచోట్ల వేఁ జేయవె పో,
ప్రాకటముగ నృపలాలిత | మై కాంతము గాఁగఁ బల్కునది శుక మొకటే.
అనఁగా నంత మయ్యార్యుం డిట్లనియె.

క. నరపతిసభ నడుగకయే | నరుఁ డెవ్వఁడు పూనుఁ బల్కు నర్పిలి మీఱకా,
పారయ నసన్మానముఁ గా | కరయ విడంబనను పైత మాత్రుఁ గలంగకా.
భోజభూపతి ! అట్లైనను పల్కెదను.

క. ఇది సభయే ఇది జ్ఞానమే | యిది రసికసమాజ మగునె యిది కవితయే,
ఇదియు నొకదానమగునే | మది శుకకవి మెచ్చకున్న మునుబాధీశా.

అప్పుటికి భవనద్వారంబునకుం జనుదొంచినశుకదేవునిం దోడ్కొని రాఁజను నని రాజు తనమనంబున శుకదేవునిసామర్థ్యంబు విని మహాకవిం గనుంగొనం గలిగితిమే యని హర్షంబును సత్కవికోటిమకుటమణి యగునీతని కే మియ్యం దగిన చున్నది? యని విషాదంబును జెందుచుఁ జింతించుచు ద్వారపాలకునిం గాంచి కానిమ్ము ప్రవేశపెట్టు మని వచ్చుచున్న శుకదేవునిం గాంచి ధారాధీశుండు సింహాసనము నుండి లేవఁగా బండితుల్లె వారును లేచిరి. పండితులు రాజును శుకదేవునికిం బ్రణామములు గావించిరి. రాజుతనిని సింహాసనంబున గూర్చుండందెట్టి యాశుకదేవునియాజ్ఞచేఁ దానును గూర్చుండెను. అప్పుడుశుకదేవుండు దేవధా రానాథ శ్రీవిక్రమనరేంద్రునిదానలక్ష్మినిన్నే నేమి చెడిని ; దేవ మాళవేంద్రుండు వగునీవ ధన్యుండవు; నీపాలం గాళిదాసాదిమహాకవులు సూత్రబద్ధంబు లగుపులుఁగులచందంబున నుండెదరు. అనిచెప్పియిట్లనియె.

గీ. † భోజునిప్రతాపమున కతిభీతుఁ డగుచు| దపసుఁ డొందెను మిత్రతఁ ; దాల్చె నౌర్య,
దహనుఁడునుబాడబతఁ ; గాంచె దత్తటిక్కు లంబు తీఁచికత భీతిబలంబుపేర్చి.

శ్లో. † ప్రతాపభీత్యా భోజస్య తవనో మిత్రతా మగాత్ | ఔర్వో బాడబతాం ధత్రే
తటి క్షణికతాం గతా || భోజునిప్రతాపమునకు భయంపడి సూర్యుడు మిత్రుఁడయ్యెను ; ఔర్వాగ్ని యాడుగుట్టుం బయ్యె ; పెఱుము తీఁచిక మయ్యె ననియర్థము. మిత్రతయుబాడబతయుతీఁచికతయు వానికిం గలవు. ఇవియిట్లుత్రేక్షింపబడియె.

శ్లో. † సువర్ణకలశం ప్రాదాత్ దివ్యమాణిక్యసంభృతం | భోజ శృకాయ సంతృప్తః
దంతినశ్చ చతుశ్శతం,,

అనగా విని భోజం డోసుకవీ నిలుపుము వెండియు నొకశ్లోకంబుం బరింపకుమని దివ్యమాణిక్యములు నింపినసువర్ణకలశం బొకటియును నాలుగునూర్లయేనుంగులనుసంతసంబున నా శుకదేవకవి కొంసగు మనినం గోశాధికారి యట్లొ సరిచి శుకదేవుని నంపించెను. అతని కీచ్చినది పుణ్యపత్రంబున వ్రాసెను. రాజు శుకదేవకవి స్వదేశంబుఁ జేరె నని విని సంతసించెను. విద్యత్పరిశ్రమ ముదంబందె.

మఱియు నొకప్పుడు వర్షాకాలంబున వాసుదేవుం డనుకవి సనుడెంచి రాజాంగం చిన నరేంద్రు పక్షస్యనిం గుఱించి పల్కుమనఁగాఁ గవియు ;

మ. అలచింతామణిచేతఁ గల్పకముచే నాకామధేన్వాదులఁ,

† బలభిన్నృఖ్యపరోపకారనిరతప్రాయాళిచేఁ గాదు పో,

జలదంబు ల్జలధారలం దడుపఁగా సరోవర్వరాభాగముఁ,

లలి ధారేయత నీవు దాల్చి బ్రతుకు న్నాళిం జగం బంతయుఁ.

అని పచింపఁగా విని యతనికి లక్ష్యధనం బొసంగెను.

ఇట్లు రాజు నిరంతరంబుగ నిచ్చుచుండఁ గాంచి ముఖ్యామాత్యుండు తా నెదుటం జెప్పలేక “తేనిపడకటింటిగోడవైన సువ్యక్తంబు లగునక్షరంబులు వ్యాసెను. అందుశయనంబునుండి లేచి రాజు “ గీ. ధనము రక్షింపఁ దగు నాపదలకు గాను ” అనివ్రాసియుండుటఁ గాంచి తాను రెండవగీటు “ మహిని నాపదలేవి శ్రీమంతులకును ” అని వ్రాసి చనియెను. మఱునాఁడు అమాత్యుండు ద్వివీణదరణంబుం జదివి చూచుకొని” అట్టిసంపద దొలగిన నపుడె పెలుచు, నని వ్రాసిపోఁగా రాజు నది గాంచి” సంచి తార్థంబు సయితముసమసిపోవు” నని వ్యాసినం జూచి ముఖ్యామాత్యుండు రాజుచరణంబులపయింబడి దేవా మదీయాపరాధంబు ట్లమింపు మని వేడుకొనెను.

ఒకప్పుడు ధారానగరంబున రాజుపరిసౌధభూమియందుం బరుండి యుండఁగానొక ద్విజవోరుండుకన్నముపెట్టి భూపతిబొక్కసగ్రహంబునఁజొచ్చి వైదూర్యాదు లగుపె

† ఇంద్రుడు మొదలగుపరోపకారనిరతప్రాయులసమూహంబుచేత నని యర్థము.

కాదుపోజగద్రక్ష్యముగాదు సుమా ?

శ్లో, † అపదర్థం ధనం రక్షేత్ శ్రీమతా మాపదః కుతః | సాచే దపగతా లక్ష్మీః
స్పంచితాగ్ధోపి నశ్యతి.

గీ. ధనము రక్షింపఁ దగు నాపదలకు గాను | మహిని నాపద లేవి శ్రీమంతులకును,
అట్టిసంపద దొలగిన నపుడె పెలుచు | సంచితార్థంబు సయితము సమసిపోవు.

క్కురత్తుంబు లహరించికొని యవియెల్లఁ బరలోకముఁగంబు లని తలంచి యయ్యెడన వైరాగ్యంబుం జెంది యిట్లుచింతించె.

క. అంగవిహీనులు కుఱ్ఱులు | పంగువులు దరిద్రు లగుట పాగ్ర్కనజనోర్.

త్తుంగతరపాపఫల మది | సంగతముగఁ గాంచుచుండు సర్వశరీరుల్.

అప్పుడు రాజునిదుర చాలించి దివ్యశయనంబున నున్నవాడై వివిధమణికంకణాలం కృతంబై యతిదర్శనీయంబై యొప్పుదయితలసమూహంబుం గాంచి గజతురగరథపఠాతి సామగ్ర్యలం దలంచుచు రాజ్యసుఖసంతుష్టుండై పృథ్విదాభరంబున నిట్లనియె.

ఉ. అన్నులు మానసంబునకు హర్షముఁ గూర్చుడువారు ; బంధుగుల్,

మున్నగువార లుత్తములు ; మోదము గల్గఁగఁ పల్కు భృత్యులుక,

చెన్నగునశ్వముల్ కరులు చెప్పఁగఁ జొప్పుడనట్టిసంపదల్,

అనునీమూఁడుగీటులు రాజునోట వెడలి రాఁగానే చోరుండు విని యిట్లనియె.

కన్నులు మూసికొన్న నవి గన్పడఁబోవు నిజం బ దారయక.

అని చెప్ప గ్రంథంబు సంగ్రహితం బగుటం గాంచి భోజుడు చోరునిం జూచి వీర వలయంబు బహుమానం బొసంగిన నాతెస్కరుండు బ్రాహ్మణ్యహంబునకుం జని పరుం డియుండునాబ్రాహ్మణుని లేపి యతని కిచ్చి యిట్లనియె. ఓవిప్రుడా యిది భోజ రాజుహస్తవలయము. బహుమూల్యము. అల్పమూల్యమునకువిక్రయింపబోకు మని చెప్పి చనియె. అంత బ్రాహ్మణుండు పగ్యాపీఠకయం దది యమ్మి దివ్యభూషణంబులను పట్టుపుట్టంబులును నైకొనఁగా రాజభటులు గొందఱు వానిం జోరుం డని తలంచి రాజునకుం దెలిపి యాతనియానతిచేత రాజుపాలికిం దోడ్కొనిపోయిరి. రాజు ఓబ్రాహ్మణా నీకుఁ గట్టుకొనఁ బుట్టంబుసయితము లేదే అట్లుండ నింతవేకువన దివ్యకుండలాభరణపట్టదుకూలంబులు నీ కెట్లు దొరికె ? అని యడుగఁగా నా బ్రాహ్మణుండును ;

ఉ. చచ్చినరీతిఁ గప్ప లిల సందులలోనఁ బరుండఁ గూర్మము,

లజ్జచ్చెను భూతలాంతరములోఁ బొరలాడఁ దోడంగె మత్స్యముల్,

వెచ్చనిపంకమం దటులు వేసవి నిన్నుమహాహ్రదంబునక,

నిచ్చలు వన్యదంతితతి నీట మునుంగుదు పూత్కరించుచుక,

గ్రచ్చుట సంతసింపఁగ నకాల పయోధ మొనర్చె నివ్వధిక.

అని చెప్పఁగా రాజు సంతుష్టుడై యతనికి వీరవలయంబుం జోరుం డిచ్చినట్టులు నిశ్చయించి తానును లక్షధనం బొసంగెను.

మఱియొకప్పుడు విష్ణుం డనుకవిశేఖరుండు రాజద్వారంబునకుం జనుచుంచి ద్వార ఫాలకులచేతఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి రాజుం గాంచి స్వస్తిపూర్వకంబుగ నిట్లనియె.

కా. ‡ ధారాధీశధరామహేంద్రగణనాతాత్పర్య మొప్పు దివిఁ,
 తోరం జౌఘటిక నచించె విధి యస్తోత్రకరేఖం దదా,
 కారంబు ద్విశాప గంధురు హిమగ్రావంబు త్వత్తుల్యభూ,
 దాహోశ్చంకుడు లేమిఁ ద్యక్త మగుతృప్తండంబపో భూమిపై.

రాజు నాలోకోత్తరమగుపద్యంబు వినియితనికేమి యియ్యనగుననిచింతించుచుండెను.

ఆక్షణంబున వ్రవత్తవ్వంవ్వలై యొప్పువిష్ణుకవిపద్యంబు విని సోమనాథకవి వి
 చ్ఛాయపదమండై దౌష్ట్యంబు మెఱియ రాజుతో నోదేవ ! యితఁడు సుకవియే ! వీఁడు
 రాజసభ యిట్టిదిని యెఱింగినవాఁడు గాఁడు. దాంద్ర్యవారిధి. వీనికిం జింపిగోచి యైన
 లేదు. అని చెప్పఁగా రాజు,

క. నిరవద్యంబులు పద్యము | లరునై కనుపట్టఁ జేద యైన నదేమీ ?

ధర భిక్షుకక్షకలితము | నుర వగునిక్షునది పొల్పునో నీరసతఁ.

అని పల్కి యెల్లవారికిని దాంబూలంబు లూసంగి సభనుండి లేచెను. అంత నం
 దఱు నొండొరులతో సోమనాథుండు విష్ణుకవికవిత్వంబు విని బాగుగ దౌష్ట్యం బొన
 రించె నని చెప్పుకొనుచుండఁగా విష్ణుకవి యొకపద్యంబు వ్రాసి సోమనాథకవిచేతి కిచ్చి
 నమస్కరించి యీసభయందు నీవ సుచిరకాలము సంతసించుచుండు మని చెప్పి పోవం
 గడంగెను. అతఁడ సోమనాథకవి యాపద్యంబు చదువుకొనెను.

చ. తరుణమరుద్విధూత బహుదారణ దావశిఖాగ్రహీత మై,

తరునిచయంబు వాఁడె జలదంబ నితాంతము నీవు గ్రక్కునన్,

సురుచిరవారిసత్కణము సూటిగఁ జిందకపోతివేనిఁ బో,

మ్మరుతరనజ్రపాతముల నోలెఁ గలంపకు నిర్దయాత్మతఁ.

అని యాపద్యంబు సదివికొని సోమనాథుండు కశత్రవప్రస్రంబులు దక్క తక్కినవి
 యగునకలపట్టుదుకూలవి త్తహిరణ్యనుశితరంగమాదిసంపదను విష్ణుకవి కొసంగెను. అంత
 రాజు మృగయారసప్రసృత్తుండగుచుం బోవుచు నావిష్ణుకవిం గాంచి తనమనంబున నే
 నీతనికి భోజనంబునకుసయిత మిచ్చినవాఁడఁ గాను; నన్ను నొప్పరికించి యితఁడు సంప
 త్తిసంపూర్ణుండై తనదేశంబునకుం జనంబోయెడిని; వీని నడుగుదును అని చింతించి విష్ణు
 కవిం బిలిచి నీకు సంపద లెట్లు గలిగె నని యడఁగఁగా నావిష్ణుకవి యిట్లనియె.

‡. బ్రహ్మ రాజులను గణననేయం గడంగి యొకబలపంబున భోజఁ డొక్కరుండ
 ని దివియం దొకగీత గీచి యతనివంటివాఁడు లేమిచే నాబలపపుతునకను భూమియందు
 బారవైచె. ఆగీచినగీతయే యాకాశగంగగాను అబలంపపుదునుకయే భూమిలోపలిమలగా
 నయ్యె నని తాత్పర్యము.

గీ. సోమనాథసుకవి సుభగుండు త్వద్ద్రుహ | భిక్షుకుండు కరుణ జెరసి యిపుడు,
కల్పపాదపంబుకరణి నిచ్చెను నాకు | భూమి గాచునట్టిభోజనపతీ.

అని చెప్పగా రాజు తొలుత సభలోఁ దాను విన్నపద్యంబున కత్తరలక్ష ధనం బొసంగి సోమనాథుం డెంత విష్ణుకవి కిచ్చెనో యంతసంపత్తి సోమనాథునికి వెండియు నొసంగె. అంత సోమనాథుఁ డిట్లనియె.

గీ. బంధురకృపాకులాత్మతఁ బరఁగుమండు | జలద మంభఃప్రపూరముల్ జార్పదేని,
వన్యతరువులకును లతావర్గమునకు | ఘనఫలంబులు సుమము లెక్కడివి భువిని.
అంత విష్ణుకవి సోమనాథుం డొసంగినదానిచేతను రాజొసంగినదానిచేతనుసంతుష్టం డయ్యె. అపుడుసీమంతకవి యొకరుం డిట్లనియె.

మ. ధరియించు స్ఫువనంబుల న్సగముల స్వర్ణకేంఠుండు; నొ,
క్కరుండే పూనెడిఁ గూర్మరా జతని వీరకం బుప్తభాగంబునఁ,
భరియించుం దనగ్రోడమంద యతని న్బాగొప్పఁగా సంద్ర; మా,
పురుషోత్తంసులచర్య లదృశ్యములై పొల్పొందుచుండు స్ఫులిక.

ఒకప్పుడు సౌధతలంబున రా జుండఁగా నతనిపాలికిం జని భృత్యుండు దేవ! ఆభిలంబు లగుకోశజాతంబులందుం గలవిత్తజాతం బంతయునీవు కవులకొసంగితివి. కోశములందు ధనలేశంబైనను లేదు. ప్రతిదిన మెవ్వఁడో యొకకవి వాకిటం గాచి యుండెడిని. ఇంక కవినొండె విద్వాంసునొండె నెవ్వనినేని రాజునకుఁదెలుపఁ జనదు. అని ముఖ్యామాత్యుండు రాజసన్నిధియందు విన్నవించుకొన నన్నుంబంచెనని చెప్పఁగాఁ గోశస్థం బగుధనంబంతయుండ బయ్యెననియెఱింగియు నిప్పుడు వాకిట నుండుకవిం బ్రవేశపెట్టు మనఁగా విద్వాంసుండు సనుడెంచి స్వస్తియని చెప్పుచు నిట్లనియె.

చ. త్వదభిముఖంబుగాఁగ ముదితస్థితిఁ జంచువు మీఁది కొద్దుమఁ,
చదలఁ గతావలంబమునఁ జాతక మెంతయుఁగాచియుండె నీ,
రద జలసారముల్ కరము గ్రక్కున నొల్కకయున్న నుండని,
మృది; భవదీయమంజురవ పైన వినంబడలేదే దానికిక.

అన విని రాజు విద్వాంసులును కవులును వాకిటికిం జనుడెంచి దుఃఖించుచుండెదరు గాన నాజీవితంబును చీయునవలయు నని తలంచుచు నాబ్రాహ్మణునికే దాఁ దాల్చుకొనియుండునాభరణంబుల నెల్ల వీడిచి యొసంగెను. కోశాధికారినిం బిలిపించి యోరీ భాండాదిక ముంజరాజుకోశంబులందు నట్టివాపూర్వలకోశంబులందును గలరత్నపూర్ణంబు లగుకలశంబులం గైకొని రమ్మని రా జాజ్ఞ నేయఁ గాశ్మీరదేశమునుండి ముచుకుండుండనుకవి సనుడెంచి స్వస్తి యని చెప్పి;

* క. భవదీయమహోజలధిం | దివి మునుఁగుదు ననుచు భయము దివురఁగ మదిలో,
రవిచంద్రబింబమున | నవకుంభయుగంబుఁ దాల్చి నాఁ జనుఁ జూడఁ.
అనునీపద్యంబు పెప్పిన విని రాజతనికి నక్షరలక్ష్యసం బొసంగ వెండియుఁ గవి;

క. చాతకచక్షుర్యగం|| జాతాశ్రుకణంబు లెన్నో జలదమ బిందు,
వ్రాతంబుల నొలికింపవు | చేతోగతి నన్నియైనఁ జెలిమి మిగులఁగఁ.

అని పల్కుఁగా రాజు వానికి నూలుగుఱ్ఱంబులు నొసంగెను. అంత భాండారి కుండు † ముచుకుండకవికి భోజుఁడు లక్షలకొలఁది ధనం బొసంగియు వెండియు నాతఁ డు యాచింప జాత్యశ్వంబుల నూటింటి నొసంగె. అని ధర్మపత్రంబున వ్రాసె. అంత రాజు సభలోనివారల నెల్లర నిండ్ల కనిపి వినింటికిం జనుచుండఁ జామరగ్రాహిణి రాజుం గాంచి;

ఉ. † ముంజకులప్రదీప నృపముఖ్య నిశాసమయాంతరంబులఁ,
మంజునవాతేపత్రమున మాటికి సంచరణంబు నీకు మే,
లంజక యుండుఁగాక శశి యందపునీనగుమోముఁ గాంచి తా,
మంజుశీలసంపదల మాన కరుంధతి యుండుగా కొగిఁ.

అని చెప్పఁగా రాజు దానికిం బ్రత్యక్షరలక్ష బహుమాన మిప్పించెను.

కొండొకసమయంబునఁ గుండిననగరంబునుండి వచ్చినగోపాలుం డనుకవి రాజునకు స్వస్థియని చెప్పి,

* నీట మునింగిపోవుదు నని భయంపడువాఁడు కుంభస్థనంబు నుంచుకొనియుం డుట ప్రసిద్ధము. దివి భోజునియశం బనుమహాసముద్రమునఁ దాను మునుంగిపోవుదు నను భయము గలిగి యానీట మునింగిపోకుండుటకు సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు ననుకడపలు పట్టుకొనియున్న దని తాత్పర్యము.

శ్లో. †. ముచుకుందాయ కవయేజాత్యానశ్వాక్ శతం దదౌ | భోజః ప్రదత్తలతోపి తేనాస్మా యాచితః పునః.

†. శ్లో. రాజక ముంజకులప్రదీప సకలశ్మృపాలచూడామణే | యుక్తంసంచ రణం తివాఙ్ముతమణిఛత్రేణ రాత్రా వపి | మాభూ త్వద్వదనావలోకనవశా ద్వీడా వనవ్ర శశీ | మాభూ చేదమరుంధతీ భగవతీ దుశ్శీలతాభాజనం.

భోజుఁడా నీవు రాత్రివేళ రతనంపుగొడుగు లేక సంచిరించితివేని నీమొగంబుం గాంచి చందరుండు సిగ్గుపడును, నీసొందర్యంబుం గాంచినచో నరుంధతికిఁ బాతివ్రత్యభం గంబు గలుగు నని భావము.

క. శీ ధారాపతి నీచిత్తము | చీరికిఁ గొనకున్న రెండు తృణకణములుగా,
దోరును రుష రిపునైనన్యము | లారఁ బ్రసాదంబునందు హాటకగిరియుక్.

అని యొకపద్యంబు నెప్పు రాజు విని సంతృప్తుఁ డయ్యు నేమియు నొసంగక రా
జపురుషులతో సంభాషించుచు నుండఁ గవి రాజు వినలే దని చింతించి యాక్షణంబున
సమున్నతత్వంబుం గాంచుమేఘంబుం జూచి రాజుతో;

చ. కరము మహోన్నతం బగుదుఁ గ్రమ్మితి వెంతయు నెల్లదిక్కులక్,
గురియకపోవ వెంతయును గూరిమి క్షీరసమాన మారసం,
బురుతరమర్మతాపథిర మౌర్వగఁ జాలక మీనకూర్మముల్,
శరణము చెందె నీరదమ స్వల్పమునే నొలికింపు నీరముక్.

అని వచింపఁగా నృపతియుఁ గవిపృథమం బెఱింగి గోపాలకపి ! దారిద్ర్యాగ్ని
చేత నితాంతము దగ్ధుండవైతి నని చెప్పుచు ననర్థంబు లగుపదునాఱుమణులను పదునా
ఱుదంతీంద్రంబుల నొసంగె.

ఒకకాలమున రాజు ధారానగరంబున సంచరించుచు నొకయెడ శివాలయంబునం
దు నిదురించు చుండునిరువురుపురుషులం జూచెను. వారిలో నొక్కరుఁడు నిద్రమే
ల్కొని చెప్పుచున్నాఁడు. ఓరి నీవు నాపడికకు సమీపంబున నున్నాడవు ! నీవెవ
డవు ? నిద్రించెదవు. మేలుకొనవా ? అనఁగా మఱియొకరుండు ఓవిప్రా ; నమ
స్కరించెదను. నేనును బ్రాహ్మణపుత్రుండనే ! ప్రథమరాత్రియందు నీ వియ్యెడఁ
బరుండియుండఁ గాంచి దీపంబులు వెంగుచుండుటవలనఁ గమండలాపవీతాదులచేత
బ్రాహ్మణుండ వనియెఱింగి నీపానుపుదాపునన నేను బరుంటిని. నిదురించుచు నిప్పుడు
నీపల్కులు విని మేలుకొంటిని. అనఁగా మొదటివాఁడు ఓరి వత్స ప్రణామంబుసల్పె
దవేని దీర్ఘాయు వగుము ; ఎయ్యెడనుండి చనుదెంచెదవు ? నీపేరేమి ? ఇయ్యెడ నీకుం
బని యేమి ? అని యడుగఁగా రెండవవాఁడు ఓవిప్రా ! నాపేరు భాస్కరుఁడు ; పశ్చిమ
సముద్రతీరంబునందుఁబ్రభాసతీర్థంబుననుండువాఁడను. అయ్యెడభోజనివితరణము పెక్కిం
ద్రచేత వర్ణింపబడియె. కాన యాచింపం జనుదెంచివాడను. నీవుపుగ్ధుడ వగుటవలన
నాకుఁ బితృతుల్యుండవు. నీవును వచింపుము. ఆన మొదటివాఁడు వత్స ! నాకు
కాకల్యుం డనిపేరు ; ఏకశిలానగరంబునుండి చనుదెంతు. భోజునికడ ధనాశచేత వచ్చి
తి. ఓవత్స ! నీవు వచింపకపోయినను నీవుదుఃఖపడుచున్నా వని తెలిసికొంటిని. ఆదుఃఖ

శీ. భోజుడా నీవు మనంబున లక్ష్మ్యపెట్టక యుండురెండును కసపుపోచలగుచున్న
వి. ఎవ్వయన ! క్రోధము కలిగినప్పుడు రిపునైనంబులును ప్రసాదము కలిగినప్పుడు ము
వర్ణవర్వతంబు నట్లగును. ప్రతాపదానములు చెప్పబడియె.

మెట్టిదోపచింపుము. అని యడగఁగా భాస్కరుండు; అయ్య నాదుఃఖం దేమని చెప్పు కొందును.

† చ. శవములభంగి బాలకులు త్నామతఁ గాంచిరి త్తుత్తుచేత; బాం,
ధవులు నిరాశు లైరి యది తద్దయు దుఃఖము గూర్చలేదు నా,
యువతి చినింగినట్టిపట మొయ్యనఁ గుట్టికొనంగ సూదికై,
భవనము లన్నియుం దిరిగి పల్లరు కాకువిహాసమొప్పుగా,
భువి జనలోకపత్నివలెబూనికి యాచననేయఁబోవుటల్,
నవనవదుఃఖసంతతుల నాకు జనింపఁగజేసె నక్కటా.

అని చెప్పఁగా రాజువని సర్వంబు లగుతనయాభరణంబుల వీడిచి యాతని కొ సఁగి యోభాస్కరా! నీ బాలకులు మెండుగ దుఃఖించుచుండుదురు; వైశంబ దేశంబునకుం బొమ్ము. అనిచెప్పఁగా కాకల్కుం డిట్లనియె.

‡ చ. ధరను సముద్ధరించె బలిదర్పితులక్ష్మిని నిండుకాఁగిటం,
దిరముగఁ జొన్నె వైరివిత్తి న్నమయించె సుమీ కుమూరుఁ డీ,
ఎర మగునొక్కజన్మమున వాంఛఁ బురాఁబుండు పూరుషుండు డు,
ర్ధరగతి మూఁడుజన్మముల దానిన తారచియించె మించుమఁ.
అది విని రాజు కాకల్కునికి మూడులక్షలధనం బొసంగె.

మఱియొకప్పుడు మృగయయందుం దిరుగుచు భోజుఁడు ఎదుటికి వచ్చినయాడు జింకను బాణంబున నేయఁగా విత్తాశచే నొకకవి.

ఉ. భోజుఁడు వేటలోఁ దిరుగఁ బోడిమిఁ జాపము నెక్కు వెట్టినక,
లేజము మీఱఁగాఁ దిగిచి తీవ్రశరంబును మేనఁ జొన్నినక,
శ్రీజనితుండు కాంతు ననుఁ జేర్చఁగ వచ్చె నటంచు నెంచి సఁ,

† శ్లో॥ కుత్సామా శ్శిశువ శ్శవాశివ భృశం దీనాశయా బాంధవా | లిప్తాజర్ముకరఘర్ష రీజతురపై ర్నోమాం తథా భాధతే | గేహిన్యా త్రుటితాంతుకంఘటయతుంకృత్వా స కాసుక్తితం కుప్యంతీ ప్రతివేశ్య లోకగృహిణీనూచీం యథాయాచితా.

‡ ముదిమి మీఠిన యాహరి భూమి నుద్ధరిం పను బలియను దర్పితుని లక్ష్మిని హరిం పను శత్రువుల సంహరింపను ఎరాహవామన రామావతారంబులు మూఁ డొనరించెను; ఈ మూఁడుపనులునుకుమారుఁ డగుభోజుడొకయీజన్మంబునం గావించెఁ గాన నాపురాణపూ రుషునికన్న నీకుమారుఁడు సమర్థుం డని తాత్పర్యము. ఎరాహుండు భూమిని సముద్ధరిం చుటపైకత్తుట. భోజుఁడు సముద్ధరించుట కాపాడుట. వామనుఁడు బలి యనేడుదర్పితుని లక్ష్మినపహరించె. భోజుఁడు బలవంతు లగుగర్విష్టులలక్ష్మిని హరించె. రాముఁడు రావణాదిదైతులం జంపె. భోజుఁడు వైరులం జంపె.

జాతముదబునక బొదిలివేఱరుగెత్తెను వాయ దయ్యెడక.

అని చెప్పఁగా రాజు మూఁడులక్షలధనం బాతని కొనంగె.

ఒకకాలంబున భోజుండు సింహాసనమున నుండఁగా ద్వారపాలకుండు సనుడెంచి దేవరా జాహ్నువీతీరంబున నుండునొక పృథ్విబ్రాహ్మణి ద్వారంబున నున్నది యనఁగా రాజు ప్రవేశపెట్టు మని యేగుదెంచుచున్నయామెకుఁ బ్రణామంబు సేసిన నావిదుషియు చిరంజీవ యని పల్కి.

గీ. భోజ నీదుప్రతాపాగ్ని వొలుముఁజిత్ర మై ధరాపతీకటకాశులందుఁ జేర్చి,

నదిచొరంబడరిపుపార్థి వాళియిండ్లఁ | గసపు మొలుచునుగిదవయ్య క్రమముగాఁగ,

అని చెప్పఁగా రాజు సంతసించి యాపుష్పకు రత్నపూరితం బగుకలశం బొకటి యొసంగె. అంత భాండారికుండు! భోజుండు తనప్రతాపము స్తుతించినందులకుం బరితోమంబుం జెంది రాజసభయందు పృథ్వుకు సువర్ణమణిసంభృత మగుకలశంబొసంగె ననిగర్వపత్రంబున వ్రాసెను.

ఒకప్పుడు దూరదేశమునుండి చనుదెంచియొకచారుండు రాజుంఁగాంచి దేవరాసింహదేశమునందు చాముండాలయంబున నొకకాజకన్యకం గాంచితి. అది నన్నుం గనుంగొని మాళవదేశపుంబ్రభు వగువానిమహిమ పెలుచ విసంబడియె; నీవును వచింపుము అని యడుగఁగా నేను భవద్గుణంబులు వర్ణించి చెప్పితి. అది కరము సంతసించి నిరుపమం బగుచందనతరుగర్పణుండంబు నొసంగి యథాస్థానంబును జెందె. దేవరగుణములవర్ణనంబుచే సంప్రాప్తం బయినదీనినిఁ గైకొమ్ము; దీని పరిమళంబు వ్యాపించె నేనిభృంగంబులును భుజంగంబులును గ్రమ్మకొనును; అని పల్కి శ్రీచందనఖండం బొసంగిన నది గైకొని రాజు వానికిలక్షధనం బొసంగె. అప్పుడు దామోదరకవి తద్వ్యాఖంబున రాజును స్తుతించుచున్నాఁడు.

ఉ. చందనపుత్రమా యడవిశాఖులు పెక్కు లవుండు; వానికిం,

పాం దొనరించుసౌరభము పుష్పములందునఁ గానవచ్చు; నీ,

యందపునంగకంబులను నన్నిట ఖ్యాతిశుచిత్వయుక్త మా,

గండముఁ జూరలిచ్చెదవు గానఁదరం బగునే భవాదృశుక.

రాజు అది విని తన్ను స్తుతించినందుకు వానికి లక్షధనంబొసంగెను.

అంత ద్వారపాలకుండు సనుడెంచి దేవరా యొకతె సూత్రధారి యగుస్త్రీ ద్వారంబుననున్నది యనిన రాజు ప్రవేశపెట్టు మని పల్కఁగా నది ప్రవేశించి నమస్కరించి

క. బలిదైత్యుండు రసాతల నిలయుఁ డధఃకృతుఁ డటౌట నుప యబ్రమె నీ,

వలనదివిష్ణు మ కల్పక | మలఘు వధఃకృత మ దౌట యబ్రము చూడక.

అని చెప్పఁగా రాజు దానికి బ్రత్యక్షరలక్ష యొసంగెను.

అంత నొకప్పుడు వృగయాపరిశ్రాంతుండై రా జొకయెడ సమాకారతగువునడుగున నుండఁగా నయ్యెడను మల్లినాథుం డనుకవి సనుచెంచి.

క. శాఖాశతవితతంబులు | శాఖులు గివానంబునం చసంఖ్యాతంబుల్,
శాఖులు విరళంబులు పో | శాఖాసుమగంధసక్తపట్నదకులముల్.

అని చెప్పఁగా నాతనికి రాజు హస్తవలయం బొసంగె.

రా జయ్యెడన యుండఁగా నొకవిద్వాంసుండు సనుచెంచి స్వస్తి యని పల్కి యిట్లనియె. రాజా నేను దక్షిణదేశంబున నుండువాడను; తీర్థయాత్రకై కాశీదేశము మొదలుకొని సంచరించెదను అనఁగా రాజు మీపంటితీర్థవాసుల దర్శించుటవలన నేను ధన్యుండ నయ్యెద; నని వచింప నాయాత్రికుండు రాజా మేము మాంత్రికులము అని నుడువ రాజు విపులయం దన్నియుఁ బొసంగు నని చెప్పి వెండియు నోబ్రాహ్మణుండా మంత్రవిద్య వలనఁ బరలోకంబునం దెట్లు ఫలసిద్ధి యగునట్లు లిహలోకంబునం గలుగునా? యని యడుగ నవ్విత్రుండు వల్కె. రాజా సరస్వతీచరణారాధనంబున విద్య లభించుట లోకవిదితము. ధనావాప్తి యన్ననో భాగ్యాయత్తిము.

క. గుణములు గుణములె తలఁపఁగ | గుణవితతులు సంపదలను గూర్చవు సంప,
ప్రణమలఁ గూర్చెడిభాగ్యము | గణుతింపఁగ నన్య మగుచుఁ గానఁగివచ్చున్.

దేవరా విద్యాగుణంబులే లోకంబునందుఁ బ్రతిష్ఠాసంపాదకంబు లగునుగాని సంపదలుమాత్రమే కావు.

గీ. తనకు నాయత్తములు గాక దినరుచుండు | గుణములందును నిర్గుణోల్బణత దూఱు,
విధిసమాయత్త మగుధనవిసరమండు | పురుషులకు వాచ్యత యి దేల బాడముభువిని.

రాజా! మంత్రారాధనంబున నప్రతిహతం బగుశక్తి గల్గు ; ఒకవేడుక జూడుము; నే నెవనిశిరంబునందుఁ గరం బుంచెదనో వానికి సరస్వతీప్రసాదంబున నస్థలితం బగువిద్యాప్రసారంబు గల్గు. అని చెప్పిన రాజు నోసుమతీ దేవతాశక్తి కడు గొప్పది యని చెప్పి యొకదానికంబిలిపించి ద్విజవరా యీవేశ్యశిరంబునఁ గరం బుంచు మనఁగా నా బ్రాహ్మణుండు నట్లానర్చి దేవి! రా జానతిచ్చినవియెల్లం బల్కు మనఁగా నాదాసి రాజుం గాంచి దేవా నా కిప్పుడు సమస్త మగువాఙ్మయజాతంబు హస్తామలకంబుభూతిం దోతెంచిడిని. భవత్ప్రముఖులశక్తిని వర్ణింపఁగలను. అని చెప్పఁగా రా జెదుటనుండు ఖడ్గంబుం గాంచి యోసి నాఖండంబు వర్ణింపు మనఁగా నాదాసిక.

గీ. ‡ రాణ నీకత్తి ధారాధరంబు గాఁగ | వైరివనితలకన్నులు వాన గురియుఁ,
గలనఁ గోశంబుతోడఁ దాఁగలము దెప్పుడు | శత్రులకులేమియు సంగువిచిత్రమిదియ.
అని చెప్పఁగా రాజు దానికిరత్న కలశంబు లనర్ఘంబులు పదునైదుబహుమతిచేసెను.
ఆక్షణంబున నెయ్యడనుండియు నైదుగురు కవులు సనుడెంచి తమ్ముం గాంచి
యించుక విచ్చాయవదనుం డైనరాజుం గాంచుచుండ వారలలో మహేశ్వరకవి పృథ్వి
వ్యాజంబున నిట్లనియె.

సీ. ఓనరఁ జతుష్పథంబునను పుట్టితివి పో ఘనతరసుచ్చాయఁ గాంచినాడ,
గాంచి ఛత్తుండవై కనుపట్టెదవు మఱి ఫలితుండవై ఫలభరముచేతఁ,
బూర్ణుండవై పంగిపోతివి పో యిప్పు డుత్తిమపాదప యోర్పుకొనుము,
జనులు నీపైబడి సకలదుశ్చేష్టలు సల్పుచుఁ జేసెడిసంకటముల.

గీ. ఘనసుశాఖాశిఖావశీకర్షణంబు | భంజనంబును ఊర్ధ్వనోత్పాటనములు,
మఱియు మఱియు ననేకవిమాననములు | జరుగుచుండును చూవె పృథ్వింబ నీకు.
అని చెప్పినపద్యంబు విని రా జతనికి లక్ష్యనం బొసంగె. అంత నాద్విజవరులు
వెవ్వేల నాశీర్వాదంబు లొసంగియథాక్రమంబుగ రాజ్యాజ్ఞచేతఁ గంబళంబునగూరుచుండి
మంగళంబుఁ జదివెరి. అంత నొకఁడు.

కా. పాతాళంబున గింగనీట మెలఁగు నృల్మారు కూర్మంబు సం,
జాతప్రీతిఁ దదియకూలధనము స్తల్ గైకొనుం బోత్రి ది,
జ్ఞాతంగంబులు మెక్కుఁ దూండ్లు ఫణి యాత్మశ్రీఘణాభోగముల్,
ప్రీతి నేవ్వ విదిలించు భోజనపు ధాత్రి న్ని విఁకిం దాల్చిన్.

అని చెప్పఁగా విని రాజు చమత్కృతుండై యతనికి నూలుగుఱ్ఱంబుల నొసంగె
ను. అంత భాండానికిండు ‡ రాజు క్రీడోద్యానంబునందు సహకారతరువునడుగునం గా
మదేవుని కతిజంబు లగునశ్వంబులు నూటిటి నొసంగె ననివ్రాయుచున్నాఁడు.

‡ ధారాధరము = మేఘము. కత్తిధారాధరంబు గాన నదిగదాకురియవలసియున్నది.
అట్లు గాక శత్రుకాంఠలకన్నులు వర్షించుచున్నవి. ఇది చిత్రము. ధారాధరము అనఁగా
కత్తి వాచరగలిగియున్నది యని క్లేషార్థము. కోశంబుతోఁ దా నొకప్పుడును గలయు
దు. అట్టిదానికేకదా దారిద్ర్య ముండవలయు ; అట్లు గాక శత్రువులు కాదారిద్ర్యం
బిచ్చుచున్నది = కోశమునుపదమునకు భాండాగార మొకయర్థము. కత్తి గవుసెన మఱి
యొకయర్థము. క్లేషాలంకారముచేతఁ జమత్కారము.

శ్లో. ‡ క్రీడోద్యానే నరేంద్రేణ శత్రుమశ్వా మనోజవాః | ప్రదత్తాః కామదేవాః
సహకారతరోరథః.

అంత భోజుండు తనకు సమానుండు గునదాన్యుండు లేడనుకొని గర్వంబుం దాలి చెను. అది యెఱింగి ముఖ్యామాత్యుండు విక్రమార్కుని పుణ్యవ్రతమును భోజునికిం గా నిచ్చెను. భోజుండు తా నాపత్రికయం దొకించుక ప్రస్తావంబుం జూచెను. అ దెట్లని న? విక్రమార్కుండు పిపాసచే జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో. శ్రీ స్వచ్ఛం సజ్జనచిత్తవల్లభుతరం దీనార్థివ స్ఫీతలం,
పుత్రాలింగనవ త్తదైవ మధురం తదాబ్యసంజల్పవత్,
ఏలాశీరలవంగచందనలసత్కర్పూరకస్తూరికా,
జాజీపాటలికేతకై స్సురభితం పానీయ మానీయతాం.
అని చెప్పఁగా మాగధుండు "

శ్లో. ‡ వక్త్రాంభోజం సరస్వ త్యధివసతి సదా శోణ ఏ వాగరస్తే,
బాహుః కాకుస్థవీర్యస్ఫులికరణపటుః దక్షిణ స్తే సముద్రః,
వాహిన్యః పార్శ్వ మేతాః కథ మపి భవతో వైవముంద త్యభీక్ష్యం,
స్వచ్ఛే చిత్తే కుతో భూ త్కథయ నిరపతే తేం బుపానాభిలాషః.
అనివచించిన నాలకించి విక్రమార్కుండు,

శ్రీ పాదువుల చిత్తంబువలెనిర్మలంబైదీనుండగునర్థివలెఁగరము లేకయై పుత్రాలింగ నంబువలె జల్లనయి ఆపుత్రుని బాల్యజల్పితంబులువోలె మధురమై యొప్పుచు నేలకి కాయలు వట్టివేరు కరాపువులు చందనము మంచివచ్చకర్పూరము కస్తూరి జాజిపూలు పాటలికుసుమములు మొగలితేకులు వీనిచే వాసనకట్టంబడినపానీయంబుం దీసికొనిరా!

టీ. ‡ నరపతే=రాజా, తే=నీకు, వక్త్రాంభోజం=మోముదామరను, సరస్వతి=సర స్వతియనునది, అధివసతి=అధిష్టించియున్నది. సరస్వతిశబ్దమునకు నదీపరమైనది మొ దటియర్థము. వాణియనునది రెండవయర్థము. శ్లేష. అగ్రః=మోవి, సదా=ఎల్లప్పుడును, శోణఏవ=శోణమునునద మేయయియున్నది. ఎఱ్ఱనిదని రెండవయర్థము. తేదక్షిణాబా హుః=నీకుడిబాహువు, కాకు...పటుః=కాకుస్థునివీర్యమును స్మరింపజేయుటయందుఁ జాలియుండునది, సముద్రః=సముద్రమే. సంజ్ఞాక్షరములు చెక్కినయుంగరము మొదలగు వానితో నుండునది యని రెండవయర్థము. పార్శ్వం=ప్రక్కలను, ఏతాఃవాహిన్యః= ఇవిగోనదులు ' కథమపి=ఎట్టకేలకు, అభీక్షిం=నలుగడల నమంచతి=ఎడబాచువు, వా హినులు=వైనయము లని రెండవ యర్థము. ఇట్లు నీవు నదనదీసముద్రమయిండువై యుం డఁగా స్వచ్ఛేచిత్తే=పూదయము స్వచ్ఛమైయుండఁగా, తే=నీకు, అంబుపానాభిలాషః= నీరుత్రాగవలయుననునాస, కుతోభూత్=ఏలకలిగెను? రాగద్వేషాదికూన్య మగుటంజేసి స్వచ్ఛమయి యుండునీపూదయంబున నంబుపానాభిలాష యనురాగం బెట్లు కలిగినది అని భావము.

శ్లో. ‡ ఆప్తా హటకకోటయ స్త్రీనవతి ర్ముక్తాఫలానాం శతం,
పంచాశన్మధుగంధమత్తమధుపాః క్రోధోద్ధతా స్సింధురాః,
అశ్వానా మయుతం ప్రపంచచతురం వారాంగనానాం శతం,
దత్తం పాండ్యనృపేణ యతాతక మిదం వైతాళికా యర్చ్యతాం.

అని పల్కెను. ఇది చదివి చూచి భోజుండు తొలుతన కడునబ్బురం బగువిక్ర
మార్కునిచరిత్రంబు విని తన కుదయించినగర్వంబుం బరిత్యజించెను.

ఒకప్పుడు రాజు ధారానగరంబున రాత్రియందు సంచరించుచు నొకచోట దేవా
లయంబున శీతబాధపడుచు బ్రాహ్మణుం డిట్లు పరిపంకగా వినుచుండెను.

చ. చలినెలనీరువోలె బ్రెలుచ న్వ్యసనాబ్ధి మునుంగ శీతముఁ,
బలమునఁ గప్ప దగ్గుచును పల్వలుప న్వణ కుప్పతిల్లి నా,
కలిఁ గడు పక్కఱించుకొన గాడ్పడున న్నెడబాసి నిద్ర కో,
మలి యవమాన మొందినక్రమంబున జేరఁగరాదు రాత్రియొఁ,
లలితసుపాత్రదత్త మగులక్ష్మీయ్యుఁబోలె విస్మయఁ జెందెడిఁ.

అది విని రాజు మఱునాఁ డుదయమున వానిని రప్పించి యోబ్రాహ్మణుండా
గడిచినతీయి కడుదారుణంపుశీతబాధ యెట్లు సహించితి వినియడుగఁగా నాతఁడు,

క. జానువుల రాత్రులందుఁ గృ | శానునిచే సంజలందు సరిగాఁ బగటఁ,
భానునిచేఁ జలి వాపుదు | జానువుచే భానుచే గృశానునిచేతఁ.

అని చెప్పిన విని భోజుం డతనికి సువర్ణకలశత్రయం బొసంగె. అంతఁ గవి రా
జును స్తుతించుచున్నాఁడు.

గీ. తమయశోగుప్తవేశ్మసంతతులవలనఁ | గర్హశబిముఖు లగుదానఘనులు నాత్మ,
ధారణను బొంది యిప్పు డందఱును వేగ | ముగ విమోచితులైరిసమ్మెదమొదవ,

అది విని రాజు వానికి లక్ష్యధనం బొసంగె.

ఒకప్పుడు క్రీడోద్ధ్యానపాలకుండు సనుడెంచి యొకయిత్తుండందంబును రాజునెదు
టం బడవేయ నది భోజుండు గైకొనియె. మయూరకవి నితాంతపరిచయమువలన రాజు
తనయందుఁ గావించియుండునవజ్ఞను మనంబునఁ దలంచుకొని చెఱకుగడనెఱుఁబున ని
ట్లనియె.

‡ ఎనిమిదికోట్లబంగారమును మున్నూటతోంబైమూఁడు ముక్తాఫలంబులును మ
ధువుపంటిమదగంధముచేత మందించినమధుసములుగలసింధురములు క్రోధోద్ధతంబులు ఏ
బదియు పదివేలగుట్టములునువిస్తారచమత్కారముగలనూర్వలవారాంగనలను; ఈషడాంఘ
రులును; పాండ్యరాజరణముగాఁబడినవానిని వైతాళికున కొసంగం జనును.

చ. అరయఁగఁ గాంతమై మధురమై రసవంతమవై నితాంతముకా,
మరునికి నద్వితీయసుఖమారధనుర్వరమై తనర్పునీ,
కురుతరస్థుణం బొకటి యూనము గాఁ గనుష్ఠుచుండుఁ బో,
నిరతము సేవితం బగుచు నీరస మయ్యెద విత్సంకాండమా.

అనఁగా రాజు కవియుల్లం బెఱింగి మయూరుని సన్మానించెను.

అంత నొకనాఁడు సౌధోపరిదేశంబునం గ్రీడించుచు భోజుండు శకాంకునిం గాంచి యిట్లనియె.

చ. జలదలప్రభం బొలుచుచందరునందలిలాంఛనంబు లో,
కులు శశ మంచుఁ బల్కుదురు కోరిక నే నటు లెంచు,
అని చెప్పఁగా నంతట నభోభూమియందుఁ బ్రవేశించియుండునొకచోరుండు.

చ. ద్వంద్విపూ | త్పులదళ సేత్ర లెల్లఱు నితాంతవియోగదవాగ్ని కీలికీ,
లలు గలచూపుఁదూపులఁ గలంచుప్రణంబులె యాకిణాంకముల్.

అని పల్కుఁగా విని యోమహాభాగుఁడా నీ వెవ్వడ వర్ధరాత్రసమయంబునందుఁ గోశగృహంబున నుండెదవే ? అని రా జడిగిన నాచోరుండు తన కభయం బొసంగు మని వేడుకొనుడు రా జట్లుసేయ నాచోరుండు ప్రణామంబుఁ గావించి స్వపుత్రాంతం బుఁ జెప్పెను. రాజుతుష్టుండై యెనిమిదికోటల సువర్ణంబులును మదించినయెనిమిదేనుం గులను బహుమతియొసంగెను.

అనంతర మొకనాఁడు ద్వారపాలకుండు సనుదించి దేవా కావీనావశిష్టుం డగు కవి ద్వారంబున నున్నవాఁ డన రాజు ప్రవేశపెట్టు మనఁగాఁ బ్రవేశితుం డగుకవి భోజు నిం గాంచి యిప్పుడు తనకు దారిద్ర్యనాశం బగు నని తలంచి సంతరించి హర్షాశ్రువుల దొరంగింపఁగా రాజుతనిం జూచి ఓకవీ యేల యేడిచెద వనఁగా నాతండును.

ఉ. మార్గమునందు లాజ లనుకూట విసంబడ బాలకశ్రవో,
వర్గము మూసి కామిని వివర్ణనిజానన యౌచుఁ జింతతో,
దుర్గతి కిక్రహస్తములఁ దోచిన న న్ననె బాష్పధృష్టి నం,
తర్గతశల్య మయ్యె నది తప్పుక పాపగదయ్య భూపతి.

అని వచించిన విని రాజు శివశివ ! కృష్ణ కృష్ణ యని పల్కుచుఁ బ్రత్యక్షరలక్ష ధన మొసంగి ఓసుకవీ వైశంబ యింటికిం జనుము. నీగ్రహిణి ఖేదంబుఁ బ్రాపింపకయుం డుఁగాత అని చెప్పెను.

అంత నొకనాఁడు మృగయాపరిశ్రాంతుండై రాజు నొకమహావృక్షచ్ఛాయయందుఁ గూరుచుండెను. అయ్యెడకు శాంభవదేవుం డనునొకకవి సనుదించి పృథ్వీజంబున రాజునకుం జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ. మారుతము స్సవాసనల; మంచిచివుళ్ల మృగంబుల; నిన్పరా,
బారుల నారల, నివ్విరుల బంధరపజ్జుల; బండఁ బుల్లులకొ,
చేరినఘర్మతప్తలను చెన్నగునీడల; స్కంధసంతతికొ,
వారణపంజ్జికొ; గాతువు భనత్పరిరక్షిము లన్యపుత్రముల్.

అనఁగా విని రాజు ప్రత్యక్షిరలక్ష్యధన మొసంగెను.

ఒకప్పుడు శ్రీభోజభూపతి శ్రీమంతుని మహేశ్వరుని నమస్కరింప శివాలయంబున కరిగెను. శివసన్నిధియందప్పడొకఁడు బ్రాహ్మణుఁడు వచియించె.

ఉ. దానవవైరి యర్థమును దక్కినయర్థము గౌరె గైకొనక,
నూనశరారిలేమి యటు చొప్పుడ లోకమునందు నెట్లెడకొ,
జానుగ గంగ సాగరము; జందరులేఖ నభంబు; శేషుఁడుకొ,
త్రానిలయం; బధీశరయ సర్వసమజ్ఞత నిన్నుఁజేరఁగా;
పూనినభిక్షుకత్వమది పోడిమితో ననుఁ జెంద భూపతి.

అది విని రాజు వాని కక్షరలక్ష్యధనంబు బహుమతి యొసంగె.

అంత నొకకాలంబున ద్వారపాలకుండు సనుడెంచి దేవా యొకవిద్వాంసుండు వాకిల సున్నాఁడని యరినియాజ్ఞ పడసి ప్రవేశపెట్టఁగా విద్వాంసుండు.

గీ. ఓణ మనుగ్రహించు త్రాపతి నీపుష్టి | పూరితానురాగభార మెవని,
నతని నీర్వ్య చేత నన్నట్లు దారిద్ర్య | వితతి వాసి తొలఁగు వేగ మెవఁగ.

అని వచింపఁగా రాజు లక్ష్యధనం బొసంగిన వెండియు నావిద్వాంసుండు.

ఉ. కొండలు మూలసత్తు లిలఁ గొండలు స్కంధవిఘ్న లాదటకొ,
కొండలు నీడ నుండుదురు కొండలు పువ్వులు గోసికొండ్రు పో,
కొండలు పల్లవంబులను గోమలగంధము మాత్ర మాసతో,
† గొండురు వాగ్లతకొ ఫలము గోరిరు మూఢులు గాంచ నేనియుకొ.

అని వచింపఁగా బాణం డిట్లనియె.

చ. అమృతమున న్నడంబున పయఃకులమందున త్రేద్రమందు స్వా,
దము కడు కొంచె మభ్యవహృతం బయి నీరిసభావ మొందుఁ బో,
ప్రమదలయోప్తబింబమున బంధురసత్కవివాక్యవైఖరికొ,
రమణ రసంబు నిస్తులము రాజిలుమండును క్రొత్తిక్రొత్తలకొ.

అంత రాజు లక్ష్యధనంబు నిచ్చెను.

ఇది శ్రీమదాంధ్రభోజచరిత్రంబున భోజరాజకవిరాజచరిత్రంబునందుఁ

బ్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

† మూఢులుఫలమునుగనుంగొననైననిష్టపడరని యర్థము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమదాంధ్రభోజచరిత్రము.

అందు

భోజరాజకవిరాజచరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

—: కాళిదాసభవభూతులతారతమ్యపరీక్ష:—

అంత నొకప్పుడు శ్రీభోజభూపతి సింహాసనాసీనుండై యుండ ద్వారపాలకుండు చనుబంచి రాజు వారాణసీచేశమునుండి భవభూతి యనుకవి వచ్చి ద్వారంబున నున్నాడని చెప్పుగా భూపతి ప్రవేశపెట్టు మన ద్వారపాలకుం డట్లు రచించెను. ఇట్లు ప్రవేశించి భవభూతి తన్నుంగని సభాసదులు సంతసింప రాజు సింహాసనంబుం బాసి లేచి ప్రణమించినం దీవించి యాతనియజ్ఞచేత నుపవిష్టుండై యిట్లనియె.

చ. మధువున బారిజాతకుసుమంబులు చేర్చునె తేల్లఁ; బూర్ణిమా,
విధుండు చకోరసంతతుల వేడునె చంద్రికయందు గూర్చఁగా;
బుధతతి మద్వచస్సరణిఁ బూరితమాధురి ముందు గన్పడఁ,
విధియుతిఁ గ్రోలి రంజలదె వింతగఁ బ్రార్థనలేల వమ్ముగాఁ.

ఉ. మా కొకయందలంబు మణిమండనముల్ జవతుంగ మశ్వముఁ,
శ్రీకర మైనచేలములు చెంతల పర్విడివచ్చుబంట్లు లే,
రీకుతలస్థపండితుల కెల్లరకు న్నవ్రదయప్రమాదముఁ,
ప్రాకటరీతిఁ జేయఁగలభాసురవిద్య యొకండె యుండెడిఁ.

అని చెప్పుగా విని బాబుండు పండితపుత్రుం డిట్లనియె.

క. ఊసిరి యైనను వెడలదు | వే పరికింపంగ బాణవిధాత్మునికిఁ,
రూపదుట యెట్లా ప్రకటా | టోపపదనిబద్ధవాణి డుంకక నోటఁ.

అంత భవభూతి యాపరాధవంబున కోర్వం జాలక వెండియు నిట్లనియె.

చ. పదములఁ గొన్నిటిం దిగిచి పెండ్లకైత్యము సేయువాఁడు నె,
మృది చెడ వశ్యవాక్కు నను మాన్యు వివాదముసల్పు బిల్వినఁ,

విదితముగా జగత్త్రయము వేమలు సృష్టియొనర్చుధాతవఁ,
బొదలుకులాలపుత్రునికిఁ బుట్టును పో కలహంబు వెంబడిక.

అని వచించి మఱియు నిట్లనియె.

క. కాళిదాసనామకవివాణి మద్వచ | స్మరణి వెంబడించు సమతఁ గోరి,
పదపదంబునకును భయసంభ్రమాకుల | స్వాంత మగుచు రసవిషక్త మగుట.

అంతఁ గాళిదాసుండు చెలికాఁడా భవభూతి నీవు మహాకవివే? ఇందుఁ జెప్ప
జలినదేమియు లేదు.

క. ధారాధీశునిసభ యిది | సారమహాపండితాలిసంస్కృత్యము గౌ,
రీరమణసముండు భూపతి | యారయు న్యూనాధికత్వ మస్మద్గతముఁ.

అని చెప్పఁగా రాజు మీర లిరువురును రత్నంతంబును వర్జింపుఁ డనఁగా నందు భవభూతి

ఉ. † ఇందునిబింబమందు జనియించెను ముత్యపుసాము; లాకసం,
బదును దారకల్ చెదరె; నంగజవాపము వాసె లోలతిక,
ముందుగఁ గల్వఁతుకు లటుమాసికొనె; న్లలకంతరావమల్,
మందము లయ్యె; దెప్పెరలు మానెను; సంపఁగెఱిఁగె వేగ ని,
న్పుందరఁ గాంచె; నే నెఱుంగఁ బైపయి వృత్త మ దేమియయ్యెనో.

అని వచించినఁ గాళిదాసుం డిట్లనియె.

శ్లో. †. ముక్తాభూషణ మిందుబింబ మజని వ్యాకీర్ణతారం నభః,
స్మారం చాప మపేతచాపల మభూ దిందీవరే ముద్రితే,
వ్యాలీనం కలకంఠమందరణితం మందానివై ర్మందిరం,
నిష్పుంద స్తబకాచ చంపకలతా సా భూ న్నజానే రితః.

టీ|| ఇందుబింబం=చంద్రబింబము, ముక్తాభూషణం=ముత్యపు సాములుగలదిగా,
అజని=అయ్యెను. నభః=ఆకాశము=వ్యాకీర్ణతారం=వెదచల్లిన నక్షత్రములుగలది అ
య్యెను. స్మారంచాపం=మన్మథునిధనువు=అపేతచాపలం=చాంచల్యముఁదొంగినదిగా,
అభూత్=అయెను. ఇందీవరే=నల్లకలువలు=ముద్రితే=మానికొనెను. కలకంఠమందర
ణితం=పారావతములమందగ్ధ్వని, వ్యాలీనం=తగ్గిపోయెను. మందానివైః=మందమారుతము
లచే=మందిరం=మందీభావముగైకొనబడియె. సాచంపకలతా=అసంపఁగెఱిఁగె, నిష్పుంద
స్తబకా=నిక్కబొడవుకొన్న గొత్తులుగలదిగా. అభూత్=అయెను. తతఃఅనంతరము=
నజానే=యెఱుంగను.

చంద్రబింబము, ముక్తాభూషణములు, తారకలు, ఆకాశము, మన్మథునిధనుస్సు, నల్ల
కలువలు, కలకంఠకూజితము, మందానిలములు, సంపఁగెఱిఁగె, తమము, విద్రుమము. ఇవి
ముఖము, చెవటబిందువులు, భూషణములలోనిముత్యములగ, నడుము, కనుబొమలు, క
న్నులు, మణితము. నిశ్వాసములు, దేహము. కొప్పు, మోవి, ఈవస్తువులను బోధించు
ను. విషయనిగరణముచేసి చెప్పబడియున్నది.

చ. † కలునలఁజేనిబింబమునఁ గ్రమ్మెను లేఁజెనుటల్ తమంతటఁ ;
జలనము మానెఁ గమ్మలకుఁ ; జయ్యన స్రగ్వినిబద్ధ మాతమం,
బలవడఁ జాఁతఁ ; నైతకశిఖాయిత మయ్యెనునుస్మితంబు; క,
ల్వలును దిరోనిమీలనపు వైఖరిఁగాంచెను ; విద్రుమంబునఁ,
దొలఁగెను నీత్కృతంబు ; మదిఁ దోఁచకపోయెను మీఁదివృత్తముల్.

అని చెప్పఁగా విని రాజు కాళిదాసునిం గాంచి యోసుకపి భవభూతితోడ నీకు సామ్యంబు సెప్పుం జనదు. అనఁగా భవభూతి రాజు యేల నివారించెదవు అనిన రాజు భవభూతితో నోయయ్య సర్వవిధంబులఁ గవివే ! యనఁగా బాణుండు రాజు భవభూతియే కవి యగునేనిఁ గాళిదాసునిం జెప్పవలసిన దేమన్నది ? యనఁగా రాజు బాణకపి కాళిదాసుండు కవిగాఁడు ! మఱి భూమియందు నొకపార్వతీదేవిపురుషవతారము. అని నుడువఁగా భవభూతి రాజు యిందుఁ బ్రాశస్త్యం చేమి తోఁచెడిని యని యడుగఁగా భోజుండు ఓభవభూతి ! ప్రాశస్త్యము చెప్పవలెనా ? కాళిదాసునిశ్లోకమునందుఁ నైతకశిఖాలీలామితం సుస్మితం అని చెప్పఁబడుట ప్రాశస్త్యముగాదే ! అనఁగా భవభూతి నీవు పక్షపాతంబునం బల్కెద వని రాజు ననఁగాఁ గాళిదాసుండు మహారాజ యాయపఖ్యాతి యేల ? భువనేశ్వరీదేవాలయంబునకుం జని యచ్చో నాదేవిసన్నిధానమునందుఁ తత్పురస్కారపూర్వకంబుగ ధటయందు నీవు పరిశోధించుము అని చెప్పిన నంత భోజుండు సర్వకవిబృందంబులు గొలువ భువనేశ్వరీదేవాలయంబునకుం జని యం దాదేవిసన్నిధియందు భవభూతిహస్తంబునఁ ద్రాసు నిచ్చి రండుశ్లోకములను తుల్యము లయినరెండుపత్రములందు వ్రాసి తులయందుఁ బడవైచిన భవభూతిపద్య ముండుభాగంబునందు లాఘవంబు వలనం గలిగినకించిడున్నతిం దెలిసికొని భక్తపరాపధీను రాలై

శ్లో. † స్విన్నం మండల మైందవం విలులితం స్రగ్భారనద్ధం తమః |

ప్రాగేవ ప్రథమానక్తైతశిఖాలీలామితం సుస్మితం |

కాంతం కుండలతాండవం కువలయద్వంద్వం తిరోమీలితం |

ఏతం విద్రుమనీత్కృతం నహి తతో జానే కి మాసీదితి.

టీ || విందవం మండలం=చంద్రమండలము, స్విన్నం=చెమర్చెను. స్రగ్భారనద్ధం తమః=పూలసరులచేగట్టంబడియుండునంధకారము, విలులితం=జాఁతను. ప్రాగేవ=తొలుతనే=సుస్మితం=మంచిలేనగవు, ప్రథమానక్తైతశిఖాలీలామితం=పైకింబాడుచుగోనివచ్చు మొగిలేకుకొనలీల పహించెను. కుండలతాండవం=కమ్మలుకదలుట, కాంతం=శమించెను. కువలయద్వంద్వం=కలువలవోయి, తిరోమీలితం=అర్ధనిమీలితమయి యడ్డముగా మొగిదె. విద్రుమనీత్కృతం=పడవపుడీ వెయందలిసీతార్కరము. ఏతం=పోయెను. తతః=అనంతరము, కిమాసీదితి=ఏమయినదియు, నజానే=ఎఱుంగను.

యాదేవి సదస్సున నతనికిఁ బరిభవంబు గలుగకుండు గాక యని యెంచి తనకుం జెవిని పూగమ్మగా నిడియుండుచెందోపలోనిమకరందబిందువును వామకరనఖరాగ్రంబునం గై కొని భవభూతివృత్తంబున విదిలించెను. అప్పుడు కాలిదాసుం డిట్లనియె.

చ. * హనుపడె భాగ్య మేమొ ? భవభూతికవిత్వము నాకవిత్వమున్,
గనఁ దుల నుంపఁ ; దక్కవితఁ గన్పడె లాఘవ ; మంత భారతీ,
ఘనకుచ పూర్తికై శ్రవణకల్పిత మైతగునట్టి చెందోపఁ,
దనరుమరందబిందువును దా నిడుచున్నది యౌర ప్రేమతోన్.

అనఁగా భవభూతి కాలిదాసునిపాదంబులవయిం బడెను. భోజునిని విశేషజ్ఞునిగ భావించెను. అంత రాజు భవభూతికవికి నూలుమత్తగజంబుల బొసంగెను.

మఱి యొకప్పుడు రాజు ధారానగరంబున నొంటరిగ రాత్రి సంచరించుచుండి యొకపైర్విణి సంకేతస్థలంబునకుం బోవుచుండగాఁ గాంచి దేవీ నీ వెవ్వతెవు ? మగ్ధ రాత్రియం దొంటిపై యెయ్యొడ కరిగెదవు; అని యడుగఁగా నాచతురురాలగు పైర్విణి యతనిని రాత్రిసంచరించుభోజుడని యెఱింగి.

గీ. భోజ నీకంటె విషముండు పుండరీక | సానుకుం డని చెప్పుటే సంగతంబు,
హరియుహరుడును బ్రహ్మయునతనిశాస| నంబుఁ దలఁ దాల్చు దానజనంబుపగిది.

అని చెప్పఁగా రాజు సంతసించి దోర్దండంబువలన నంగదంబును వలయంబును వీడి చి దానికిచ్చెను. అదియుఁ దనవోటికిం జనియె.

అంత రాజు మార్గంబున సంచరించుచు నొకయెడ నొకయింట నొంటరిగ నేడు చుచుండు స్త్రీనిం గనుంగొని విచారించి రాఁ దనయగుండుకు ననిపిన వాఁడు మరలఁ జనుదెంచి యోమహారాజు ఆస్త్రీనిఁ గాంచితిని. నీ వేడుదుటకుం గారణ మే మని యడిగితిని. ఆమె యిట్లు చెప్పె. అది వినుము.

చ. పతి యెడ నృధ మంచకముఁ బా.కుఁడు; గేహము స్థాణశేష ; మా,
తతజలదంబు కాలము ; సుతప్రియవార్తయు లేదు ; కష్టసం,
చిరలఘుతైలబిందుఘటి పెంద విభగ్గుత; నంచ నత్తగా,
రతితరగర్భభారపరమాలసఁ గోడలిఁ గాంచి యేడ్చెడిన్.

అది విని రాజు కృపావారిధి గాన నాకాంతకు లక్ష్యనం బొసంగెను.

శ్లో. † అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్వ ఫణితిం ధటాయా మారోప్య ప్రతిఫలతి తస్యాం లఘుమని ! గిరారదేవీ కించిచ్ఛృతికలితకల్పారకలికామధూళిమాధుర్యం క్షీపతి పరిపూర్త్య భగవతీ.

ఒకకాలంబునం గోంకణదేశవాసి బ్రాహ్మణుడు రాజునకుస్వస్తి చెప్పియిట్లనియె.

గీ. భోజ నీమశోభి భువియును దివియును | శుక్తిపుటము లగుచు శోభిలంగ,
మొగిని దానఁ బాడముక్తాఫలం బని మదిఁ దలంతుఁ జంద్రమండలమును.

అని చెప్పఁగా దానికి లక్ష్యధనంబు రా బొసంగెను.

మఱియొకప్పుడు కాశ్మీరదేశమునుండి చనుదెంచినకాపీనావశిష్టం దైనయొకకవి రాజుకడనుండుకవులను కనకమాణిక్యపట్టమకూలాలంకృతులను గాంచి రాజుతో.

చ. కరములు కంకణక్వణనకమ్రతఁ గాంచవు కుండలప్రభో,
త్తరములు గావు కర్ణము లుదారపయోదధిదుగ్ధముగ్ధ మం,
బరమును లేదు చూపరులఁ బండ్లిగిలింపఁగఁ జేయువల్లకీ,
ల్లూరకవు మాకు రాజసభలోఁ బలుకం దగుశక్తి యొక్కఁడే.

అనఁగా రాజు వానికి లక్ష్యధనం బొసంగెను.

ఒకప్పుడు రాజు రాత్రియందుఁ జంద్రమండలంబుం గాంచి దానిలో నుండుకళం కంబు ని ట్లని వర్ణించె.

ఉ. అంకముఁ గొంద అంచురు శశాభిగ మందరు కొంద అంబుధిం,
బంక మటండ్రు గొంద అది భద్రకురంగ మటండ్రు గొంద అీ,
ఇ ట్లని పూర్వాంధ్రంబు వ్రాసి రాజు కాళిదాసునిచేతి కిచ్చిన నతండు.
పంకజవైయందుఁ గలప్రాకృతినీలసదృశనీలిమం,
చింక నిశీభవీతతమ మిట్టులు గిన్నడు నంచుఁ బల్కెఁడఁ.

అనియుఁడ్రాధంబు సెప్పఁగా రాజు కనికిఁ బ్రత్యక్షరలక్ష్యధనం బిచ్చెను. వెండి యుం గాళిదాసునికవితావశ్యతం గాంచి చమత్కృతుండై భోజుండుచెలికాఁడా అకళంకు నిం జందరుని వర్ణింపు మనఁగాఁ గవియుః

చ. సిరికిని కేళికాసరసిచెన్ను దనరౌడివెల్లయిల్లు; ది,
క్తరుణులకు న్నదర్పణము ; గ్రాలునిశాలతికాసుమంబు ; శ్రీ,
హరుస్మితపిండ మబ్జశరునాతపవారణ మంబరావగం,
బరగెడువెల్లదమ్మి శశి పార్వడిఁ గౌముదివాపిక న్మువిఁ.

అని చెప్పఁగా రాజు వెండియు నక్షరలక్ష్యధనం బొసంగెను.

ఒకప్పుడు దూరదేశమునుండి వచ్చినవీణాకవి యి ట్లనియె.

ఉ. ఆరయలేదు తర్కమును వ్యాకరణంబుఁ బరిపలేదు నే,
సారసుకావ్యనిర్మితివిశారదభావముఁ గాన నబ్ర మా,

సారసగర్భరాణి కరసారసవల్లకిరావసంగతో,

దారము గాఁగ నెద్దియొ ముదంబునఁ బల్కును మన్మథస్థయై.

అది విని రా జతనికి లక్ష్యగనం బొసంగెను. బాణుండు వానిసులలిత మగుప్రబంధంబుం గాంచి.

చ. ధ్వనివిదు లంటఁబోరు లలితం బగుమాఘరి మాలతవ్వలెఁ,
గనరు రసాకులల్ సుకులకన్యకఁడోలెను శాస్త్రవైపుణిఁ,
చనుఘనసారరంకుమదసంక్రమసౌరభమట్టు లీదవ్వయం,
బనుగత మై కనంబడుట యందఱిమిసుల కింపు నింపఁడే.

అని పల్కెను. ఒకప్పుడు రాజు సీతం గాంచి దేవి ప్రభాతంబును వర్ణింపు మనఁగా నది.

చ. కలిలోసజ్జనులట్లు తారకలు వేగ న్నాయఁగాఁ జొచ్చె ; ని,
ర్మల మయ్యె న్నభ మెల్లచో మునిమనోరాజీవతుల్యంబు గాఁ;
దొలఁగె ధ్వాంతము సాధుచిత్తతలికి ద్వారస్థమై నల్లు ; వే,
గలఁగె న్రాత్రి నిరుద్యమప్రజలలోక శ్రీవలె న్నెల్లఁగఁ.

రాజు దానికి లక్ష్యగనం బొసంగి చెలికాఁడా సుకవీ నీవును ప్రభాతంబును వర్ణింపు మన నప్పుడు కాళిదాసుండు.

చ. రసపలిభాతి ప్రాచియును ప్రాప్తసున్నతఁ బింగ యయ్యె దా,
వెస గతకాంతి యయ్యె శశి వేమలు గ్రామ్యసభ స్ఫుర్ధేంద్రున,
ల్లెసకముమానె నుద్యమవిహీనులకార్యములట్లు తారకల్,
పసఁచెడె దీపముల్ వినయఘక్కివిహీనుగుణాలిచాడునన్.
అని చెప్పఁగా రా జతనికిఁ బ్రత్యక్షిల్లలక్ష్యగనంబొసంగెను.

ఒకప్పుడు ద్వారపాలకుండు సనుడెంచి మహారాజు యొకలె మాలాకారునిపత్ని వాకిట నున్నదని రాజుజ్ఞఁచేఁ బ్రవేశపెట్టెను. అది ప్రవేశితయె నమస్కరించి పఠించుచున్నది.

ఉ. ‡ ఉన్నతిపీనకుంభకుచయుగ్మ సముజ్వలతుంబికాఫలా,
పన్నవిపంచికాముఖిరపాణిపయోజలు దేవతాంగనల్,
పన్నగధారిమాళివిధుపాండురరోచిరుదీప్త మైననీ,
సన్నుతకీర్తి బాడెదరు స్సారవిసోదరసాకులాత్మలై.

శ్లో. ‡ సమున్నతిఘనస్తనస్తటకమంబిసుంబీఫలకన్యధురపిణయా విబుధలోక
లోలభువా త్వదీయ ముపగీయతే హరికిరీటకోటిస్సురత్తుపారకరకందళీకిరణపూరగౌరం
యశః.

ఇట్లు పల్కుచు విని యారా యీపదపథ్యత కడు గొప్పది యని దానికిం బ్రత్యక్షరలక్ష యొసంగెను. ఒకకాలంబున రాజు ధారానగరంబున సంచరించునొకనియింట టోడటితోదంచుచున్నదాని నిండుజన్మని సంతృప్తిపూర్ణిమాచంద్రబింబానన నతిసుకుమారావయవవిన్యాసం గనుంగొని దానిచేత నుండుముసలంబును సంతోధించి యిట్లనియె.

శ్లోపదము. చ. ముసలను నీకుఁ బల్లనసమూహములప్పుడ గల్గనందునఁ.

అని చెప్పి మరునాఁడు సభయందుఁ బ్రాతఃకాలంబునం జనుదెంచినకాళిదాసునికిఁ దాఁ జెప్పినపద్యపాదంబును వచించి తక్కినమూఁడుపాదంబులు వల్కు మనఁగా నాక విచంద్రుండు.

చ, * పస చెడినట్టికాష్ఠ మయి పాటిలుటల్ విడితం బడయ్యె నీ,
రస మగుకాననంబున నిరంతరవృద్ధిని గాంచు టొప్పు నా,
యసదృశనీలనీరజనిభాషీకరగ్రహణోత్సవంబునఁ,
ముసలను నీకుఁ బల్లవసమూహము లప్పుడ గల్గనందునఁ.

అని చెప్పినఁ గవికి రాజు మూఁడుగీటులకుం బ్రత్యక్షరలక్ష యొసంగె.

ఒకసమయంబున రాజు కడుఁబడవు జలక్రీడ నల్పి పరిక్రాంతుండై కొలనిగట్టున నుండునొకవటవృక్షమునీడయందుఁ గూరుచుండఁగా నచ్చోటికి నొకరుండు సనుదెంచి.

మ. ధారాధీశభవచ్చమూభరరజోద్దామంబు నాకాశవి,
స్ఫారాభోగముఁ గాంచి దక్షిణమహీపాలుండు భీతి న్వడిఁ,
సారం గాక్షులఁ బాసి శంకచెడి లజ్జాశూన్యఁడై వస్తునం,
భారంబు ల్విడినాడి తా వెడలె నిర్బంధుప్రజాపత్యుడై.

ఉ. ఉరుసేనాభరభూరజఃపటలనీలోదారదుక్యాకృమలం,
తరదిక్పక్రముఁ గాంచి సారసము లుత్సాహం బకాంక్షోత్థితం,
బు రహిఁ గాంచ శిఖిండివారములు సంభూతస్పృహ స్మర్తనా,
దరతం జెందుచునుండు భోజనరనాథా నీమహాధాటులఁ.

అని చెప్పినరా జతనికి లక్షద్యయం బొసంగెను. అప్పుడక్కడిచెట్టుకొమ్మ పైగూయుచున్నకాకిని మఱియొకకొమ్మయందుగూయుకొకింబునుగాంచిదేవజయుండనుకవి.

చ. చరణంబుల్ రుచిరంబులై వెలయ వా చందూపుటం బన్న సుం,
దరమై యొప్పుదు పల్కవాచ్యము గతుల్ తట్టాడు పక్షింబు పాం,

* జగతి నిదిత మేత త్కాష్ఠ మేవాని నూనంతదపి చకిల సత్యంకాననేవగ్ధితోసి.
నకుసలమునేత్రాపాణిసంగోత్సవేస్మిఁ ముసల కిసలయంతేతక్షణాద్యన్నజారం.

దురమై యొప్పుదు క్రేంకుతుల్ ఖరగతిం దోతెంచ నిర్లజ్జ ని,
రృరవాచుటక జూపె దిందు కరటా పాండిత్యమున్ జూపుచున్.

అని నుడువగా దేవజయకవి తన్నుం గాకవ్యాజంబున గర్తించినవాఁ డని తలం
చి స్పర్థ పైకొన హరిశర్మ యనుసుకవి కోసంబు దీపింప నీర్వాహార్యకంబుగ నిట్లనియె.

గీ. తుల్యవర్ణచ్ఛదంబు లస్తోకగతుల | నొప్పుకోకిలములతోడ నోలెఁ గలసి,
యుండుకాకమ నిన్ను నెవ్వం డెఱుంగు | నీకు నీవ వెసం బల్కు నెఱపవేని.

అని చెప్పఁగా నాహరిశర్మ దేవజయలకుఁ బరస్పరవైరం బుదిత మని యెఱింగి
రాజు వారల నొండొరుల నాలిగనాదులు చేసికొనం జేసి వస్త్రాలంకారాదు లొసంగి
మైత్రిం గావించె.

అంత నొకప్పు డుత్తరదేశమునుండి యొకఁడు సనుడెంచి రాజునకు స్వప్తివాచని
కంబు వల్కి రాజు నీ వెయ్యడనుడువాడ వని ప్రశ్న నేయఁగా నతఁడు.

గీ. ఎందు నంబువు లవ్యుతంబు నిందసేయు| నంత్యజాతులు సయిత మాయమరపతులు,
తలఁపుమానికములు కలాతలము లరయ| నందు మే ముందుమయ్య భోజాధిపేంద్ర.

అని చెప్పఁగా రా జతనికి లక్షిగనం బొసంగి కాశీదేశంబునందు విశేషవార్త
యేమి యని యడిగిన నాకవి రాజు దేవతలు దుఃఖంబున దీనులయి యున్నారు అని
యిప్పు డత్యద్భుతవార్తయొకటి బుట్టెను. లోకులవలన వినంబడుచున్నది. అనఁగా
రాజు నోవిద్వాంసుఁడా దేవతలకు దుఃఖం జేల యని యడిగిన నావిద్వాంసుం డి
ట్లనియె.

క. మన కిం కెందు నివాసము | కనకాచల మొసఁగె భోజకాశ్యపిపతి యం |

చని సురలు వ్యగ్రబుద్ధిం | దనరద రని క్రొత్తవార్త ధారుణి బుట్టెన్.

అది విని రాజు కుఃఖంబులంబున వెండియు లక్షిగనం బొతని కొసంగెను.

అంత ద్వారపాలకుండు మహారాజు శ్రీశైలమునుండి చనుడెంచినయొకవిద్వాం
సుండు బ్రహ్మచర్యనిష్ఠుండు ద్వారంబున నున్నాఁ డనఁగా రా బాజ్ఞనేయఁ బ్రవేశితుం
డై బ్రహ్మచారి చిరంజీవ ! యని పల్కిన భోజుఁడు ఓబ్రాహ్మణా బాల్యంబునందుఁ
గలికాలాననురూపం బగునీవతం జేమి ? ప్రతిదిన ముపవాసంబులచేతఁ జిక్కిపోతివి.
ఒకబ్రాహ్మణునికన్యను నీ కిప్పించెదను. నీవు గృహస్థనియమ మంగీకరించెదవా ! యని
యడుగ నాబ్రహ్మచారి ఓరాజు నీ వీశ్వరుడవు నీ కసాగ్య మే మున్నది.

ఉ. సారంగంబులు నెయ్యదిండ్లు గవు లీశానర్షు లొమాకు ను,

త్సారంగాక్షియేశాంతి వన్యఫలవిస్తారంబుచే పుత్తియున్,

చీరంబుల్ వసనంబు నిర్వృతి మహాచిత్రావహారంబు నొ,

పూర్వ మోక్షమునందు నైత మతిమోహం బాత్మ రే దెప్పుడఖల

అని చెప్పగా రాజు లేచి పాదంబులపయింబడి యోబ్రాహ్మణా నాచేయవలసిన పని యేమి యని యడిగిన నాబ్రాహ్మచారి రాజు మేము కాశీనగరంబునకుం బోవం గడం గియున్నారము. నీ వొకటి సేయుము. నీసడనబునం గలపండితవరుల నందఱను వారి వారిపత్నులతో నాతోఁగాళికిఁ బంపుము. అట్లయిన గోష్ఠీపూర్ణుండవై తృప్తి జెంది కాళికిం జనియెదను. అని చెప్పగా రాజు నట్ల కానిం జని తనపాల నుండుపండితుల కాజ్ఞనేయ వార లెల్లవారును చనిరి. కాళిదాసుం డొక్కరుండు మాత్రము పోలేడు. రా జతనిం గాంచి యోసుకపి యేల పోకపోతివి. అని యడుగఁగా కాళిదాసుండు రా జుం గాంచి యోదేవా నీవు సర్వజ్ఞుండవుగదా.

గీ. అలబుధుల్ పోదు రిలను దీక్షాళిఁ జేర | నెవరు దవ్వుల నుందురు భవుని కింక,
సేవనిచిత్తంబునందు గౌరీశు డుండు | నతఁడె తీర్థంబు పరమంబ యగును భోజ.
అంత విద్వాంసులు కాళికిం జనఁగా రా జొకనాఁడు సభయందుఁ గాళిదాసునిం
గాంచి చెలికాఁడా యిప్పు డేదేని నీవు వింటివా ? అని యడుగఁగా నాకవి.

ఉ. మందరకందరంబుల హిమశ్రీతిభృత్తటి మేరువందు శ్రీ,
చందనపర్వతంబున విశాలమ హేంద్రశిలోచ్చయంబునక
క్రందుగ వెండికొండను ధరాపతి నీయశ మచ్చటచ్చటక,
విందును చక్రవాళచరవిశ్రుతచారణపజ్జి బాడఁగాక.

అని చెప్పగా రాజు చమత్కృతుండై ప్రత్యక్షరలక్షగనం బొసంగెను. ఇట్లుండఁ గా రాజు తనవిద్యద్వృందంబు కాళికిఁజనియుండుటయు కాళిదాసుం డనవరతవేశ్యా లంపటుండై యుండుటయుఁ దలంచి ఔరా బాణమయూరప్రముఖులు నాయానతిం జేసిరి ; వీఁడు వేశ్యారసలంపటుం డగుటందేసి నాయాజ్ఞ నాచరింపక యుండెడిని. ఇందు కేమి సేయవచ్చు నని చింతించి కాళిదాసు నవజ్ఞమెయిం జూచినఁ గవియు తనవి వయంబునందు రా జవజ్ఞఁ గావించె నని యెంచి యల్లాశదేశంబునకుం జని యాదేశాధి పతిపాలికిం బోయి రాజు మాళవేంద్రుం డగుభోజుండు న న్నవమానపఱుచుటందేసి యి య్యెడకుం జనుదెంచినాడను. కాళిదాసుం డనుకవినీ. అని చెప్పఁగా రా జతని నాస నంబునం గూరుచుండఁబెట్టి యోసుకపి భోజసభనుండి యియ్యెడకుం జనుదెంచినపండి తులు నీమహిమంబు నుడివిరి. నిన్ను సరస్వతి యందురు. ఏదేని వచింపుము, అనఁగాఁ గవియు.

సీ. అల్లాశభూమిపాలాగ్రణి భవదీయశత్రుపురంబుల సంచరించు,
బోయెత యొకతె దాఁ బుడమిఁ గీర్ణంబు లైయుండురత్నంబుల నోలి నేరి,
కొని ఖాదిరాంగారకుల మని శింకించి శ్రీఖండఖండముల్ చేరఁ దాని,
మీఁదట నునిచి పేర్చిని నేత్రములు మూసి యూఁదఁ గడంగిన నూర్పుగముల,

గీ. పరిమళములకుఁజనుఁడెంచి భ్రమరకులము | గ్రమ్ముకొనఘామపటలంబుప్రమ్మకొనియె
ననుచుఁ జింతించి చింతించి యట్లు మఱియు | జేయుచున్నవి సూర్యయజ్ఞశక్తి.

అని చెప్పిన విని రా జతనికిఁ బ్రత్యక్షరలక్ష్యధనం బొసంగె. అంత నొకప్పు
డల్లాశరాజు కాళిదాసునిం గాంచి యోసుకపీ యాయకశిలానగరంబును వల్లంపు మని
యడిగినఁ గవియు.

గీ. ఏకశిలలోన వర్తించునిందుముఖుల | కులుకువాలూపులన యవకులము రెల్ల,
వీధివీధుల శృంఖలావిసరబద్ధు | లగుచుఁ బొల్తురు ప్రతిపదమందు నెపుడు.

అని నుడువఁగా నల్లాశాధికుఁడు కవికిం బ్రత్యక్షరలక్ష్య యొసంగెను. కవి వెండి
యు నిట్లనియె.

గీ. దీర్ఘకల నంబునిధిజాలదీర్ఘ ములయ | గూడుప్రమదలనిడుకనుఁగొనలపాట్లు,
యవజనావళి విహితమై యుండుఁ బుండ | రీక సాయకశరసారశేఖరలను.

అని చెప్పఁగా నాతనికి వెండియు ప్రత్యక్షరలక్ష్యధనం బొసంగెను. ఇటు కాళి
దాసుం డక్కడన యుండె.

—: మాఘకవిచరిత్రము :—

అత్తటి ధారానగరంబునందు ద్వారపాలకుండు రాజుపాలికిం జని దేవా ఖూర్తర
దేశంబునండి మాఘుఁ డనుపేరం బరఁగుపండితవరుండు సనుడెంచి నగరంబువెలుపల
నుండి తనపత్నిని రాజద్వారంబునకుం బంపె నని చెప్పఁగా రా జామెను ప్రవేశపెట్టు
మనఁ బ్రవేశితముయి మాఘువత్ని రాజుచేతికిఁ జీటి యొకటి యిచ్చిన దాని రాజు
చదివెను. అందు.

చ. కుముదవనంబు శ్రీఁ దొలఁగె; గూడెను శ్రీ సరసీజపాలికిఁ;
సమసే ముదం బులూకములసంతతి; కండెను చక్రవాకముల్;
ప్రమదము శీతరశ్మికిని; భానుని కస్తమయోదయంబులుఁ
క్రమముగ నయ్యె; దైవహితకప్రకరోరువిపాక మబ్రమా.

అని వ్రాసియుండఁ గా నాయద్భుత మగుప్రభాతవర్ణనంబు విని మూఁడులక్షల
ధనం బొసంగి మాఘువత్నిం గాంచి యెత్తల్లి యిది భోజనంబుకొఱ కియ్యంబడినది.
ఎల్లి రేపకడ నేఁ జనుడెంచి మాఘపండితునికి నమస్కరించి యాతనిం బూర్ణమనోర
ధునిం గావించె దను. అని చెప్పఁగా నామె యాధనంబుం దీసికొని పోవుచు యాచ
కులు తనభర్తృగుణంబులను కారదచంద్రకిరణగౌరంబు లగువాని సుగ్గడింప విని వారల
కు భోజదత్త మగుధనం బంతయు నొసంగి తనభర్త యగుమాఘునిపాలికిం జని నాథ!
నన్ను భోజరాజు సన్మానించెను. అతఁ డిచ్చినధనంబు నంతయు నీగుణంబు లుగ్గడించు

వారల కొసంగితి ననగా మాఘుండు దేవీ! నీవుచేసినది సరే! అయితే యీయాచ కులు సనుడెంచుచున్నారు కనుము. వీరల కే మియ్యనా! అనగా నొకపండితుండు మాఘుని వస్త్రావిశేషితునిగా నెఱింగి యాయుర్ధి యిట్లనియె.

చ. ఖరకిరణోష్ణతప్త మగుత్పాదరమండలి సేదదేర్చి భీ,
కరదవదగ్ధికానననికాయము నూటటఁ జెందఁ జేసి యు,
ర్వర నదముల్ నదుల్ వలఁదవాఁడగ నించి విశేషరిక్తతఁ,
బరఁగద వి పుష్పిడియ్యదియ బంధురలక్ష్మి పయోద నీ కగుఁ.
అని చెప్పఁగా విని మాఘుండు తనపత్నితో దేవీ! వినుము.

ఉ. లేడు ధనంబు; బాయదు బలిష్ఠము డెందమున స్వరాశ; దా,
మోదము గాంచుచుండు మది మూఁత దానమునందు; యాచ్చయో,
భేదము లాఘవంబుఁ గనిపించును; దోస మ దాత్మహత్య పో,
కా దిఁక యేడ్చుచుంట; చనఁగావలెఁ బ్రాణములార మీ కింకె.

అని పల్కఁగా విని యాచకులు మాఘపండితునియవస్థం గాంచి యందఱును త మతమస్థానింబులకుం జనిరి. ఇట్లు యాచకులెల్ల యథాయథలై చనఁగా మాఘుం డిట్లనియె.

గీ. పొండు పొండు ప్రాణపుంజంబులార మీ | రర్థిజనులచేత వ్యర్థభావ,
మందినారు వారి కనుగంతలై పదఁ | డిట్టితోడు దొరకు పెంతమేలో.

అని విలపించుచు మాఘుండు పరలోకగతుం డయ్యె. భర్తృమరణంబునకు వగ చుచు నతనిపత్ని యిట్లనియె.

గీ. ఎల్లకాలము సేవించు రెననిగృహము | భూమిపతు లందఱును దాసభూతు లగుచు,
మాఘపండితుఁ డిపుడు భామాసహాయు | డగుచుని దెబంచతంజెం దెడగుల మెడలి.

అంత రాజు మాఘుండు మృతుం డయ్యె నని విని నూర్వరు బ్రాహ్మణులు బల సికొని రాఁగా నగరంబు వెడలి రాత్రి యయ్యెడకుం జని తన్నుం గాంచి మాఘపత్ని రాజు పండితోత్తముం డగుమాఘుండు నీదేశంబునకుం జనుడెంచి పరలోకగతుం డయ్యెఁ గాన నీతని జరపఁదగుకృత్యశేషంబుచే బాగుగ వారాధింపం జనును అనిచెప్పఁగా వల్లె యని మృతుండైనమాఘుని నర్మదాతీరంబునకుం గొనిచని యథోక్తవిధిని సంస్కారంబు సేయ మాఘపత్ని హిమ్ని జొచ్చె. పుత్రునిచందంబున వారల కెల్ల చరమకృత్యంబులు రాజు గావించె.

అంత మాఘకవిమరణంబుచేతనుకాళిదాసవిరహంబుచేతనుపండితులుదేశాంతరగతు లగుటచేతను శోకసమాకులుండై రాజు బహుళపక్షచంద్రునిచందంబున దినదినమునకు శ్రీ శింపం దొడంగ నమాత్యు లందఱును గూడి యల్లాశదేశంబునఁ గాళిదాసుం డుండెడిని

అతనిం దోడ్కొని రాఁగా రాజు సుఖితుం డగు నని యాలోచించి యొకపత్రంబున నొకటి వ్రాసి యొకయమాత్యునిచేతి కిచ్చి పంపిరి. వాఁడు కౌలక్రమంబుగఁ గాళిదాసునికడకుం జని భోజనమాత్యులచేఁ బంపఁబడితి నని చెప్పి నమస్కరించి యాపత్రం బొసంగెను. దానినిఁ గాళిదాసుండు జదివెను. అంగు.

గీ. కలుగ దొకనాఁడు కోపంబు గలిగె నేని | తడవు నిల్వదు నిల్చిన దాని కొక్క,
ఫలమునూపట్టఁ బోదు దుష్ప్రజాసఖ్య | మట్లగుజనులకోపంబు నమరుచుండు.

గీ. బాలకోకిల సహకారపాదపమున | నిండువేడుక నుటివి నెమ్మి మీఱ,
దాని నెడబాసి యన్యపాదపములందు | జేరి తిరిగెదు మదిలోనసిగ్గు లేదే.

గీ. కలకంఠ చూతమున నీ | పలుకులకును శోభ గలుగుపగిది గలుగునే,
యిలలో ఖదిరపలాశం | బులయం దారయుము నీవు పొలు పొందంగఁ.

అని వ్రాసి యుండగాఁ గాంచి ప్రభాతంబున నాభూపాలుని వీడ్కొని మాళవ దేశంబునకుం జనుడెంచి భూమిపత్రిక్రిడోద్వానంబున నుండెను. అంత రాజు కవివరుని రాక యెఱింగి గొప్పపరివారంబుతోఁ దాన చని యాతనిం దోడ్చెచ్చి సమ్మానించెను అంతం గ్రమంబుగ విద్వన్మండలంబును రాఁగా నాభోజునిపత్తు తొల్లిటివిధంబునం బ్రకాశించెను.

అంత నొకనాఁడు భోజుఁడు సింహాసనమున నుండఁగా ద్వారపాలకుండు సనుడెంచి ప్రణతుండై నిలిచి మహారాజ జాలంధరదేశమునంచి యొకకవి వచ్చియున్నాఁ డని చెప్పి రాజునుడలఁ గొని ప్రవేశపెట్టెను. ఆవిద్వాంసుండు సభయందుఁ జేరోలగం బుండు రాజును జగన్మాన్యులఁ గాళిదాసాదులను కవిపుంగవులను గనుంగొని బద్ధజహ్నుండునుం బోలెనేమియుఁ బల్కుక యూరకుండెను. అప్పుడు రాజు నోవిద్వాంసుఁడాయేదేనివచించుమనఁగా వాఁడు.

గీ. కలిగగము గాలు నని యేమొ కమలగర్భ | వనిత నాముఖమును దాన వాసిపోయె,
కాన రిపుభూమిపాలకకమలవాసి నీ కచగ్రహణవ్యగ్రనిజకరేభి | శుండ నాకుఁ
గవిత్వంబు శూన్య మయ్యె.

అని చెప్పఁగా రాజు వానికి మహిషీశతం బొసంగెను.

మఱి యొకప్పుడు రాజు సీతం గాంచి కొతుకంబున నోదేవి సురతంబును వర్ణింపుమనఁగా నది.

క. సురతంబునకును మొక్కెద | ధర జగదానందహేతుతాసంస్తుతమై,
నరపతి మిమబోంట్లకు ఫల | మరయఁగ ననుపక్త మగుచు నగుఁ దానఁ దగఁ.

అని చెప్పిన రాజు సంతుష్టుండై దానికి హారం బొసంగెను.

అంత భోజుడు చామరగ్రాహిణి యయినవేళ్యం గాంచి కాళిదాసునితో నోమ హాకవి యీవేళ్యను వర్ణింపు మనఁగా దానిం గనుంగొని కాళిదాసుం డిట్లనియె.

గీ. † కుచభరంబు భయంపడుఁ గచభరమున | కలకచభరంబు కుచముల కలుకుఁజెందు,
కచకుచభరంబునకు నుల్కు ఘనజఘనము | కంబుకంఠిలో యీచమత్కార మేమో.

అని చెప్పఁగా భోజుడు సంతసించి తాను నిట్లు పఠించుచున్నాఁడు.

గీ. ‡ వదనమున కుల్కైడిని బిట్టు పదయుగంబు | వచనములకును మోవి, పల్వరుస
యులుకు | కచభరంబున కులుకును గుచభరంబు, కన్నుదోయియు మగ్ధంబుఁ
గాంచి యులుకు.

మఱి యొకప్పుడు భోజుడు ధారానగరంబున నొంటికిగా సంచరించుచు నొకవి ప్రవర్త్యనిగ్రహంబునకుం జని యయ్యెడ నొకపతివ్రతను దనతోడలవయిం బరుండినభర్తను దాలుచుచుండుదానిని గనుంగొనియె. అంత నామెకుమారుఁడు శిశువు నిదురనుండి

శ్లో. † కచభారా త్కుచభారః | కుచభారా ద్భృతిమేతి కచభారః | కచకుచభారాజ్జఘనం | కోయం చంద్రదాననే చమత్కారః.

కచభరము అంధకారము గానను కుచభరంబు జక్కవలు గానను దానికి భయం పడును. రాత్రివేళచక్రవాకంబులు జోడువీడి శ్రమపడును. కచభారము కైవాలమునకు సరి యయినది గానను కుచము లేనుఁగుకుంభములవంటివి గానను కుచంబులకుఁ గచభారము భయపడుచున్న దనిభాషము. ఏనుఁగులు ప్రాచీతీవియలం గాంచిన నుల్లాసంబునం బ్రేటికివేయుట వానికి స్వభావగుణము. జఘన మినుకతిన్నియల కొప్పయినది గనుకను కచభారకుచభారంబులు మేఘములకును బర్వతములకు నొప్పుయినవి గనుకను కచకుచభారములకు జఘనము భయపడుచున్నది. మేఘములు వర్షింపఁ బర్వతములపైనుండి సెలయెల్లు ప్రవహించి యిసుకదన్నెలలకు ముంచివేయుదుఁ బాయలుపాయలుగాఁ జీల్చివేయును.

శ్లో. ‡ వదనా త్వచయుగళీయం వచనా దగిరశ్చ దంతపశిశ్మ | కచతః కుచయుగళీయం లోచనయుగళీంచ మగ్ధత స్త్రసతి.

పదయుగళము తామరపువ్వులు గాన మోముం గాంచి చంద్రుఁ డని భయపడుచున్నవి. చంద్రకరణములు సోకినఁ దామరలు మొగడును. వచనము చిల్కపల్కుల వంటిది గాన దొండపంటినంటియగ్ధరమును దాడిమీబీజంబులవంటిదంతములును భయపడుచున్నవి. చిలుక బింబంబును దాడిమీబీజంబులను భక్షించును. కచభరంబు రాత్రివంటిది గానఁ జక్కలవంటికుచములు దాని కులుకుచున్నవి. లోచనయుగళంబు హరిణంబులు గానను మగ్ధము సింహము గానను నడుమునకుఁ గన్నుదోయి భయపడుచున్నది. అనిభాషము.

లేచి యగ్నిజ్వాలకు సమీపంబునకుం జనియె. అబ్రాహ్మణకాంత పతిధర్మపరాయణ గానఁ దనపతిని నిదురలేపక యుండెను. ఇంతిలోపల నాశిశువు వప్పిలోఁ బడియె. వాని నెత్తలేదు. రా జీయాశ్చర్యంబుం గాంచుచు నిలుచుండెను. అంత నామె వైశ్వానరునిం బ్రార్థించె. ఓయశ్లేశ్వర ! నీవు సర్వకర్మసాక్షివి. సర్వధర్మంబుల నెఱుంగుదువు. కాన నాశిశువు ననుగ్రహింపం జాలినవాడఁ వనుగ్రహింపుము దహింపకుము. అనుచు ధ్యానసమారూఢ యయి యుండెను. అంత శిశువు యశ్లేశ్వరునిం బ్రవేశించి యతనిని హస్తంబునం బట్టికొని యరగిడిచుదనుక నంద యుండెను. తదనంతర మకస్మాత్తుగ పతి నిగుర మేల్కొంచుగా నామె గ్రక్కునం జని శిశువును గైకొనెను. ఆపరమధర్మంబుం గాంచి నృపతి విస్మయావిప్లవంజే నాభాగ్యం జేమనవచ్చు ; నిష్టిపుణ్యకాంతలు సయితము నానగరంబునం దున్నారు గదా ? అని తలంచుకొనుచుంబోయి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలంబున సభకుం జని సింహాసనంబునం గూర్చుండి కాళిగాసునిం గాంచి యిట్లనియె.

సమస్య. ఉ. చందనపంకశీతలతఁ జయ్యనఁ జెంద హుతాశనుం డొగిక్, అని చెప్పఁగాఁ గాళిదాసుండు తక్కినమూఁడుగీటులనుగ్రక్కుననిట్లుపఠించుచున్నాఁడు.

ఉ. ముందట నగ్నిలోఁ బడెడుముద్దులపట్టిని గాంచుచుండియున్,
సుందరి యాత్మనాగు సుఖసుపుని నిద్దురలేపదయ్యె నా,
యింగుముఖీలమహ్నాదయ్యె ధితభర్తృసుభక్తిపెంపునన్,
జందనపంకశీతలతఁ జయ్యనఁ జెంద హుతాశనుం డొగిక్.

అని చెప్పిన రాజు తనయభిప్రాయం బెఱింగి నెప్పినందులకు విస్మయంబుం జెంది కపింద్రునిం గొంగిలిండుకొని యతనియడుగులపయి వ్రాలెను.

మఱియు నొకప్పుడు గ్రీష్మకాలంబునందు రా జంతఃపురంబున సంచరించుచు ఘర్మతాపతప్తంజై యాలింగనాదులు సలుపకయ వాగలతో సరసస్థలాపాద్యుపచారము లనుభవించి యయ్యెడన నిదురఁగూచెను. ప్రాతఃకాలంబున లేచి రాజు సభం జొచ్చి కాశూహలంబున నిట్లు పఠించెను.

సమస్య. చ. ఐర మగుమారుతాగమనవార్త య దెట్టిదొ గానరాక ని,

ర్భరపరితాపభారపరిభావితమై సమయంబు దోఁచగా,
అని చెప్పిన భవభూతి యిట్లనియె.

చ. ఉరగియు నాకటం బడలుచుండెడికందున కాననానిల,

సుఖశిము వైన పూత్కృతులఁ జుమ్మలచుట్టు నాపెఁ బ్రీతితోన్.

†. చుమ్మలచుట్టు = వేదనపడు = కృదంతము ఉపత్యము. వేదనపడుటయనియర్థము.

అని చెప్పఁగా రాజు భవభూతీ! లోకోక్తి బాగు వచించితివి. అని క్రేగంటం గాంచఁ గాళిదాసుండు;

ధరణి విలాసు శాజనులు తామరసాక్షులయందుఁ గ్రోస్త్రీకౌ,

త్తరహిని గాంచి రాసఁ గనుదమ్ములచేతన గొగిలింతలక.

అని చెప్పిన తనయభిప్రాయం బెఱింగివచించినందులకుఁ గాళిదాసుని విశేషముగ సన్మానించె.

ఒకప్పుడు రాజు మృగయాపరవశుండై కడు బడలి యొకసరోవరతీరంబున నిలి డచ్చాయ గలజంబూసృక్షమునడుగునం గూరుచుండెను. అయ్యెడ రాజు పరుండునప్పు డు జంబూతరూపరిభాగంబునఁ బెక్కులు కోతులు నేరేడుపండ్లను దులిపెను. అవి శబ్దంబు గలుగునట్లు ద్రెళ్లుచుండఁ గాంచుచు గడియనేపుమాత్ర ముండి శ్రమం బపనీత ము కాఁగా లేచి తురగాధిరూఢుండై చని సభయందు రాజు పూర్వానుభూతకపివలీత ఫలపతనశబ్దం బనుకరించుచుఁ దైపదం బొసంగెను. గుభుగుభుగుభుభు,, అనఁగాఁగాళి దాసుండు.

క. పండినజంబూఫలము ల | ఖండగతిని వానరాళికంపితకాఖా

పండములనుండి జలముల | మెండై గుభుగుభు శనుచు మేకొని పడియెక్.

అని పల్కుఁగా భోజుడు సుకవీ! యిచ్చిప్తం బయ్యెను పరహృదయం బె ట్లెఱుం గుదువు? సాక్షాత్కరించినకారదాదేవివే యగుదువు. అని యతనియడుగులపయిం బడియె.

ఒకప్పుడు రాజు ధారానగరంబునం బ్రచ్చన్న వేసంబునం దిరుగుచు మధ్యాహ్నాస మయంబున నొకపుష్ప బ్రాహ్మణునియింట నిలిచెను. ఆపు డాపుద్ధవిప్రుండు వైశ్వదేవం బుఁ గావించి కాకబలిం దైకొని గృహంబు వెడలి జలశుద్ధ మయినభూమియం దునిచి కాకిని బిలిచెను. అప్పుడు చేతులు తట్టుటచేతను హాహా యని యఱుచుటచేతను కాక ములు వచ్చి చేరఁగా నం దొకటి కూరిముగఁ గూసెను. అది విని యశనిపత్ని భయ పడినదానిచందంబున చేయి ట్లామ్మున నిడుకొని యోయమ్మా యని కూత వేసెను అంత బ్రాహ్మణుండు ప్రియురాలా సాధుశీలరాలా! యేల భయంపడియెడ వని యడు గఁగా నాయంతి యోనాథా షాపంటిపతివ్రతాకాంతలకు క్రూరధ్వనిశ్రవణంబసహ్యంబు గాదె! యనఁగా నావిప్రుండు శోసాధుశీలా యది యట్లే! యని చెప్పెను. అంత రాజు సర్వంబు నాస్పృహంతంబుం గాంచి తనమనంబున నారా యీతరుణి దుశ్శీల యగుట నిక్కము. వ్యాజంబు లేక భయపడుచున్నది. తనసాతీవ్రత్యంబుఁ దాన యుగ్గడించు చున్నది. నిక్కంబుగ నిది నిర్భయంబుగ నతిదారుణకర్మంబు రాత్రియందు రచించు నని

తలంచి యయ్యెడన రా జంతర్నితుండై రాత్రియు నుండెను. అంత నిశీభంబునంగు భర్త నిడునింపఁ గా నది మాంసపుఁబెట్టియును వేశ్యహస్తంబున మోపించుకొని నర్మదానదీ తీరంబునకుం జనియె. రాజును త న్నెట్టింగింపక వెంబడిన చనియె. అంత నది నర్మదను జెంది యయ్యెడకు సమాగతంబు వైవగ్రహంబులకు మాంసం బొసంగి నదిం దాఁటి యా నలిగట్టున నుండుకూలగ్రాహిపితుం డైనతనమనొహరునితోఁ గ్రీడించెను. ఈచరిత్రు బుం గాంచి రాజు గృహంబున కరుగుచెంచి ప్రాతఃకాలంబున సభయందుఁ గాళిదాసుని తో నోసుకవీ విను మని యి ట్లనియె.

గీ. పగలు కాకిగూయ భయపడుటడఁటి దా,,

అనఁగాఁ గాళిదాసుండు.

గీ. దాటు రాత్రి నర్మదను వెలంతి,,

అనఁగా రాజు సంతసించుచు వెండియు నిట్లనియె.

గీ. కలవు దానినీట గ్రాహసంఘాతముల్,

అనఁగాఁ గాళిదాసుండును.

గీ. మర్త మెఱుంగునట్టిమగువ యదియు.

అని చెప్పఁగా రాజు కాళిదాసునిచరణంబుల కెరగెను.

ఒకప్పుడు ధారానగరంబునం దిరుగుచు వేశ్యపీఠియంగు రాజు కంతుకక్రీడాతత్పర యైతద్భృణుణవేగంబునఁ బొదిపతితం బగుక్రవణావతంసకంబుతో నొప్పునొక నుండరిం గ నుంగొనివచ్చి సభయందుఁ గవులార కంతుకంబును వల్లంపుఁ డని వచించెను. అని చెప్పఁ గా భవభూతి యి ట్లనియె.

గీ. ఎఱుకవ డె మూవె నీయుల్ల మెలమిఁ గంతు | కింబ ప్రమదాసుధాధరబింబలోభ,

మునన యెగిరెగు పలుమాఱుమోహనాంగి | కరసరోజాభిహతులనుగనుచుగనుచు.

అని వచింపఁగా వరరుచి యి ట్లనియె.

గీ. ఒకటి యయ్యెను గండుక మవిదహస్త | రాగమున రక్తరక్తిమైరమణియడుగు,

గోటిజగి గౌరగౌర మై | కులుకుఁగనుల కాంతిచే నీలనీలంబు గాఁగ దోఁచె,

అంతఁ గాళిదాసుం డి ట్లనియె.

చ. కులుకుంగుబ్బలసౌరుగైకొనుటకుం గోపంబు పెంపారఁగాఁ ?

గలకంటిమణి చేతఁ బం డఁడఁచుటల్ గన్గొంచుఁ దా సారె కు,

త్వలపత్రం బది నేత్రకాంతికిని భీతంబై వెసం బ్రెల్లె నా,

కలికి న్నేడుకొనంగ దచ్చరణయగృంబందు నే రొప్పుగఁ.

అనఁగా విని రాజు సంతసించి మువ్వరకును బ్రత్యక్షరలక్ష్యనం బొసంగె. అవ తంసకునుమంబు పడుట చూడకయ యెఱింగి పల్కినకాళిదాసుని విశేషముగ సన్మానించె.

ఒకప్పుడు రాజు చిత్రకర్మావలోకనతత్పరుండై చిత్రలిఖితు మహాశేషుని గాంచి బాగుగ వ్రాయంబడి యున్న దనియెను. అప్పుడు శిష్యుని యనుకవి శేషుని నెఱుంగున రాజును స్తుతించుచున్నాడు.

క. కప్పలు దినఁగోరడునా | సప్పంబులు పెక్కు లుండు సర్వక్షీతి జా,
నొప్పు భరింపఁగఁ జాలెడి | సప్తము శేషుం డొకండె సమ్మతించి జూడె.
అది విని రా జతనియభిప్రాయం బెఱింగి వానికి లక్ష్యనం బొసంగెను.

ఒకప్పుడు హేమంతకాలంబు సంప్రాప్తం బయిన జ్వలించుచుండుకుంపటిం గాచుకొనుచు రాజు కాళిదాసుం గాంచి సుకవీ యీకుంపటిని వర్ణింము మనం గవి యు ట్లనియె.

క. † బహుళోహ మగుచుఁ గవిమతి | రహి; సుఖుటితచక్రయై కరంబు ప్రభాతం,
బుహరువున హరునికాయము | రహి నొప్పు హసంతి ధూమరిహితానల యై.
అది వినిరా జతని కక్షీరలక్ష్య యొసంగె.

ఒకప్పుడు భోజుఁడు ఐనింట భోగార్హతై తుల్యగుణంబులతో నొప్పుచుండునల్వ రం దనయంగనలం దలంచి వారలలోఁ గుంతేశ్వరునికూతురు పద్మావతి ఋతుస్నాత యయి యుండుటయు నంగరాజుకూతురు చంద్రముఖికిం గ్రమప్రాప్తియుఁ గమలాదేవి ద్యూతిపణంబుగెల్పుటంజేసి ప్రాప్త కన్యరా లగుటయు నగ్రనుహిషి యగులీలాదేవి మాతృక నంపి పిలిపించుటయు ననునాల్గుగుణంబుల నారయుచు వానిలో న్యూనాధిక భావంబును చించుచు నంతట దాక్షిణ్యనిధి గాన రాజరా జగుశ్రీభోజహుపతి రండు

టీ. † హసంతి = నుంపటి, కవిమతిరహి = కవియొక్క బుద్ధివలె. బహుళోహ = విశేషించినయూహలుగలది (యనికవిమతిపరము) బహుతరమగుళోహముగలది (యనికుంప టిపరము) యగును = అగుచు, ప్రభాతంబుబుహరువున = ప్రభాతంబుఁజేరిన, సుఖుటితచక్ర = కూర్పంబడినచక్రంపులుగులుగలది (యనిప్రభాతపరము) చక్రవాకంబులురాత్రియె డిబాసియుండి ప్రొద్దుపొడవఁగాఁజేరుకొనును. బాగుగనమర్చుంబడినచక్రములుగలది (యనిహసంతిపరము) వి = ఆయి, హరునికాయమురహి = హరునిమూర్తినలె, ధూ మరహితానలయై = హాగలులేని యగ్నిగలదియై, (ఈయర్థము రెండుపక్షములందుండుల్యము) ఒప్పును = వెలుంగును.

మూఁడుగడియలకాలముండి విశేషంబు నిర్ధారణ సేయలేమి నిదురఁ గూరెను. ప్రాతఃకాలంబున నాహ్నికకృత్యంబులు గావించుకొని సభక్షంజనుడెంచి సింహాసనాసీనుండై సకలవిద్యత్కవిమండలమండనుడైన కాళిదాసునిం గాంచి సుకవీ? యీ సమస్యను వినుమని యిట్లు వల్కె.

సమస్య. నిశ్చయముఁ జెందకయుండెను గొన్నినాడికల్.

అనఁగాఁ గాళిదాసుండు.

ఉ. కుంతలరాజుకూతు రది కోమలి స్నానము చేసియున్న; దా,
కాంతకు వార మంగపతిగాదిలిచెల్లెలి; కింక రేయి యే,
కాంతమునందుఁ దాఁ గనుల కామిని జూదమున న్నితాత్మ్యుడై,
యెంతయు సంతపించెడిని యింపు నహింసఁగ వేడుకోవలెకై,
పంతుగ ; నందు నంతిపురి భామలలోల తారతమ్యముకై,
చింతిలరాజు, నిశ్చయముఁ జెందక యుండెను గొన్నినాడికల్.

అని చెప్పఁగాఁ దనహృదయంబు నెఱింగి యల్పినకాళిదాసునియడుగులపై వ్రాలెను. విద్యద్బృందంబును చమత్కారంబు నొందెను.

ఒకప్పుడు ధారానగరంబున సంచరించుచు రాజీకయెడఁ బూర్ణకుంభంబుఁ దాలించి సనుదెంచునట్టిపూర్ణచంద్రానన నొక్కతెను విలోకించి యాకుంభజలంబునందు నొకశబ్దంబును విని నిక్క మిది దీనికయ్యగ్రహంబున రతికూజితమువోలెఁ గూయుచున్నది యని యనుకొనుచు సభయందుఁ గాళిదాసునితో నిట్లనియె.

కూజితంబు రతికూజితమే,

అనఁగాఁ గాళిదాసుండు ;

క. ధీ ఓజ విదగ్ధత సముఖత | భ్రాజత్కృతీసీమ కుపరిభాగస్థితీయుకై,

రాజాస్యగిశ్శాస్త్రిత | రాజిల్లం గూజితంబు రతికూజితమే,

ధీ ఈపద్యమునకు రతికార్యోద్యుక్తునిపర మొకయర్థము. ఘటపరముగా నొకయర్థము. మొదటియర్థంబునందుఁ జమత్కారము. ఓజ=కాంతి, విదగ్ధత=సామర్థ్యము, (మొదటియర్థము) మిగులఁగాల్పబడియుండుట. (రెండవయర్థము) సముఖత=అభిలాష (మొ) మంచిసోరుకలిగియుండుట (రెం) భ్రాజత్కృతీసీమకుకై=ప్రకాశించునట్టికటిదేశమునకు, ఉపరిభాగస్థియుకై=పైభాగముననునికియు, (రెండవములుసమానములు) రాజాస్యగిశ్శాస్త్రిత=చంద్రానన చేసియుండుకంతగ్రహంబును, (రెండవములుసమానములు) రాజిల్లం=ప్రకాశింపఁగా, కూజితంబు=శబ్దము, రతికూజితమే=రతికూజితమేయగును. వైదగ్ధ్యము సౌముఖ్యము. కటిసీమపరిభాగస్థితి కాంతాకరకృతగిశ్శాస్త్రిము. ఇన్నికలిగియుండఁగాఁ గలిగినకూజితము రతికూజితము గాకపోవునా? యని భావము.

అని చెప్పగా రాజు కవికి అక్షరలక్ష్యనం బొసంగి సన్మానించెను.

ఒకప్పుడు నర్మదానదినుందునొకనుహాప్రదంబున జాలరులకు నీపద్ధ్యంతాక్షరం బగులొఖండం బొక్కటి కనబడియె. అది గాంచి వారు దీనియందేమియో వ్రాసియుండునట్లు తోతెంచుచున్న యది రాజుకడకుం గొనిపోజను నని యెంచి భోజానికడకుం దెచ్చిరి. అది గాంచి భోజుండు పూర్వము భగవంతుండు హనూమంతుండు శ్రీమద్రామాయణంబు రచించె. అది నవీనులు ఈప్రదంబునం బడవైచి రని విందు. దీనియందేమి వ్రాయబడియున్నదో అనశ్శంబుగఁ దెలిసికొనవలయు నని విచారించి లిపిజ్ఞుల రావించి జతుపరీక్షణంబునఁ దెలిసికొనవలయు నని విచారించి లిపిజ్ఞుల రావించి జతుపరీక్ష చేసి యక్షరంబులం గనిపెట్టి పఠించెను.

ఉ. ప్రాణులకుం బురాకృతవిపాకము హా విషమంబు చూడఁగాఁ,
అని చదివి దీనికిం బూర్వార్థము వచింపుం డన భవభూతి యి ట్లనియె,

ఉ. ఏణివిలోచనాభిజన మెక్కడ నిష్క్రలుపంబు; భూమి నా,
రాణికి దైత్యసంగ మనురట్టడి గల్గుట యేడ యెల్లవోఁ;

అని చెప్పగా నాభవభూతి వచించినదానియందు దైత్యసంగ మనువోట భవని దోపంబు గలదని తలంచి దాని రా జొందువిధంబుగఁ బఠించెను.

ఉ. రాణియు రామచంద్రునికి రాజితీర్తివిదేహాకూతురై,
రాణఁ జెలంగులేడ; ఖలరాక్షసమందిర వాస మేషకో,

అనిసవరించి కాళిదాసునిం గాంచి నీవు కవిహృదయంబు పల్కు మనఁగా నాతఁడు,

ఉ. స్థాణుశిరంబులోన నెవి తద్దయు వేల్చెనొ తొల్లి; గృహపా,
ప్రేచ్ఛెబులతోడ దొర్లెడిని చెంతల నయ్యవి మూర్ఘముల్ ధరణ్.

అని చెప్పగా భోజుం డాశిలాఫలకంబు పూర్వపుటంబును జతుపరీక్షోధన చే యింప నందుఁ గాళిదాసుండు చెప్పినదే యుండఁ నతనిసామర్థ్యంబునకుంగడుసంతసించె

 ఇయ్యెడ బ్రహ్మరాక్షసునివ్యాకరణసమస్యలు కవి పూర్ణములు గావించి నకభ గలదు ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందు చక్కగా వివరింపఁబడినది గాననిందు విడువబడియె.

ఒకప్పుడు భోజుండు సింహాసనంబున నుండ దౌవారికుండుసనుడెంచి దక్షిణ దేశ మునుండి కోపీనావశేషుండు మల్లినాథకవినాథుండు ద్వారంబున నున్నాఁ డనిచెప్పి రాజాజ్ఞ వడసి యతనిం బ్రవేశపెట్టిన నాకవి రాజాజ్ఞచే నుపవిష్టుండై,

చ. † మదమున నాగ; మంబుధరమండలిచే గగనంబు రాత్రియుక,
 సదమలపూర్ణచంద్రరుచి; పారసలోచన శీలసంపదక;
 కదమునఁ దేజ; మందిరము గ్రాలు మహాత్మనరాజ; వ్యాకృతిక,
 సదమలవాణి; హంసములసంతతిచే నదులెల్ల; సత్సభా,
 సదనము పండితాళి; గడు సత్సుతుచేతఁ గులంబు వెల్లుఁ బెం,
 పాదవెడి భూమి నీవలన; నొప్పెడి భానునిచేఁ ద్రిలోకముల్.

అది విని రాజు ఓవిద్వాంసుఁడా నీయుద్దిష్టం జేమి చెప్పుమన నతఁడు.

గీ. అంబ కోపపడెడి నదియు నాతోఁ గాదు | కనలు కోడ లెల్లె గాదు మమ్ము,
 ఏను కోపపడుదు నిర్వృతపైఁ గాదు | దోహ మెవ్వనిదోహు దోచ దధిపా!
 అనిచెప్పఁగారాజుదారిద్ర్యదోహంబనియెంచికవినిసంపూర్ణమనోరథునింగావించె.

—: క వి శే ఖ ర చ రి త ము :—

ఒకప్పుడు ద్వారపాలకుండు రాజుకడకుం జనుచెంచి దేవా కవిశేఖరుం డనువాఁ
 డు ద్వారంబున నున్న డనఁగా రాజు ప్రవేశపెట్టు మనెను. అంతం గవి సనుచెంచి
 స్వస్తి యని పత్కి యిట్లనియె.

క. * వారణ మందితి నే దౌ | వారికువలనన మదోరువారణ మాశ్మక,
 గోరితి నీవలనను పృథి | వీరమణ యొసంగు మదియు వేగము నాకుక.

అది విని ప్రాజ్ఞుఁడై కూరుచుండినరాజు కడు సంతృప్తుండై యాప్రాద్దేశం
 బంతయును కవి కియ్యంబడినది యని యెంచి దక్షిణాభిముఖుండు గాఁగాఁ గవి యది
 గాంచి యేమి యిది రాజు పెడమోము గావించుకొని యున్నాఁ డని చింతించి దక్షి
 ణదేశమునకుం జని యొట్టయెదుట నిలువంబడి.

గీ. ‡ అధిప భవదీయచాపవిద్యానిరూఢి | కర మపూర్వం బచెక్కడఁ గఱచితివిహ,
 మార్గణౌఘంబు సనుచెంచు మాటిమాటి | కిని గుణం బది పోవు దిగ్వివృతఁ బట్టి.

శ్లో. † నాగో భాతి మదేన ఖం జలగరైః పూర్ణేందునా శర్వరీ | శీలేన ప్రమదా జ
 వేన తురగో నిత్యోత్సవై ర్మందరం | వాణీ వ్యాకరణేన హంసమిథునై ర్మద్య సృభా
 పండితై | సుత్పుత్రైః కులం త్వయా వసుమతీ లోకత్రయం భానునా.

శ్లో. * రాజక దౌవారికాదేవ ప్రాప్తవా నస్మి వారణం | మదవారణ మిచ్ఛా
 మి త్వత్తో హిజగతీపతే. వారణశబ్దమీనకు ఏనుఁగు అని మొదటియర్థము. నివారణ
 మని రెండవయర్థము.

శ్లో. ‡ అపూర్వేయం ధనుర్విద్యా | భవతా శిక్షితా కథం | మార్గణౌఘ స్స
 మాయాతి గుణోయాతి దిగంతరం. మార్గణౌఘము=బాణములసమూహము, (రెండ)యాచ
 కులగుంపు. గుణము=అల్లెత్రాఁడు (రెండ). సద్గుణము.

అని చెప్పగా రాజు విని యాదిశను సయితము కవి కొసంగితి నని తలంచి ప్రత్యజ్ఞులుం డగుడు కవియయ్యెడకుం జని,

క. * నిను సర్వజ్ఞుం డనుచున్ | పనుపడి పల్కుట లబద్ధభాషలు గావే,
కని యధిని లే దనుపద | మును బల్కుంగానేర వండ్రు ముజ్జగములలోన్.

అని చెప్పగా రా జాదేశంబునుసయితము కవి కొసంగినట్లు తలంచి యుండజ్ఞులుం డగుడు కవి యయ్యెడకుం జని.

క. † సర్వదుః డని విబుధులు నిను | సర్వత్ర నుతించుట లసత్యం బరులౌ,
నుర్రీకులు పృథముఁ బర | పరేంద్వానన లురంబు బ్రాపింపరుగా.

అని చెప్పగా నంత రాజు సమస్తభూమిని కవి కొసంగితి నని యెంచిలేచెను. కవి యతనియభిప్రాయం బెఱుంగక వెండియు ని ట్లనియె.

క. ‡ కనకపుదారల నెల్లెడ | సునముగ వర్షింప నీవు కడకన్ బూనన్,
విను దొర్భాగ్యచ్చత్రము | నను ధన్యుడవైననన్ను నాడవు బొట్టుల్.

అప్పుడు రా జంతఃపురమునకుం జని లీలాదేవితో దేవి రాజ్యం బంతయుఁ గవి కొసంగి తిని. నాతోడఁ దపోవనంబునకు రమ్మ అని చెప్పుచుండగా నాసమయంబున విద్యాంసుండు వాకిటికిం జనియె. అచ్చట ముఖ్యామాత్యుం డగుబుద్ధిసాగరుండు పండితునిం జీరి రాజు నీకేమిచ్చె నని యడిగినఁ వాఁడు తన కేమియు రా జొసంగలేదని చెప్పగా నీవు రాజుకడం బల్కిచశ్లోకంబులు వచింపు మని మంత్రి యడిగి యాపండితుండు తాఁ జెప్పినశ్లోకములు నాల్గును వచింపుడు బుద్ధిసాగరుండు శుకవే నీకుఁ గోటిద్రవ్యం బొసంగెదను. రాజు నీకిచ్చినదానిని విక్రయింపు మనఁగాఁ గవి యట్ల యొనర్చె. అంతం గోటి ధనం బొసంగి యాకవి నంపి యమాత్యుండు రాజుపాలికిం జని నిలిచియుండెను. అప్పు డు రా జతనిం గాంచి బుద్ధిసాగర యారాజ్యం బంతయును కవి కొసంగితిని. పత్నుల లోడఁ దపోవనంబునకుం జనుచున్నాఁడు. తపోవనంబున నీకు నక్షేత్ర గలదేని నాతో డ రమ్మ అనఁగా నమాత్యవర్యుండు రాజు ఆకవి కొటిద్రవ్యమాల్యంబునకు రాజ్యంబు

శ్లో. * సర్వజ్ఞ ఇతి లోకోయం భవంతం భాషతే తృపా | పద మేకం నజా నీషే వక్తం నాస్తీతి యాచకే, సర్వజ్ఞాడనుటకు లే దనుపదంబును తెలిసియుండవలెను గదా. అది యెఱుంగనివానికి సర్వజ్ఞత్వ మెట్లగు నని భావము.

శ్లో. † సర్వదా సర్వదోషీతి మిథ్యా త్వం కథ్యసే బుధైః | నారయౌ లేభిరే పృథ్విం నవత్తః పరయౌషితః.

శ్లో. ‡ రాజన్ కనకధారాభి స్త్రయి సర్వత్ర వర్షతి | అభాగ్యచ్చత్రసంఘన్నే మయి నాయాంతి బిందవః.

విక్రయించె. పండితునికి కోటిద్రవ్యం బివ్యంబడియె. కాన రాజ్యంబు నీయదియ భుజింపుము అని చెప్పెను. అప్పుడు రాజు బుద్ధిసాగరుని విశేషముగ సన్మానించెను.

ఒకప్పుడు రాజు మృగయారసంబున నడవని సంచరించుచు లలాటాకపుం డగు తపసునిచే గ్లానిం జెంది పిపాసాపర్యాకులుండై తురంగము బెక్కికొని యుదకారె యగుచు సమీపతటభూములం దిరిగి యవి లభింపమి పరిశ్రాంతుండై యొకమహాస్పృక్షమున డుగునం గూరుచుండి యయ్యెడ కొకగోపకన్యక సుకుమారమనోజ్ఞసర్వావయవములుగలది యావృచ్చికుంబుగ ధారానగరమునందుఁ దక్రంబు విక్రయింపం గోరి తక్రభాండంబును మోసికొని గాఁగా దానిం గాంచి రాజు పిపాసావశంబున నీభాండంబున నుండునది గ్రోలం దగిన దయ్యెనేని గ్రోలెన నని పల్కి యోజవ్వనీ నీవు మోయున దేమనఁగా నాగోపకన్యక ముఖశ్రీఁ గని భోజం డనియెంచుతనకిం బిపాస కలిగియుండుటయు నెఱింగి యతనిమోముం గాంచుటనలనఁ బొడమినఁగదోయాప మగువచనంబున నిట్లనియె.

క. * హిమకుందశశిప్రభశంఖనిభి | సమమును పక్వస్థుకపిఠేసమగంధంబున్,
రమణీకరమధితము నీ | సుమధితముం గ్రోలు రోగశోకవారంబున్.

అని చెప్పఁగా రాజు సంతృప్తుండై యది యిచ్చిన తక్రంబును గ్రోలి యాకాంతం జూచి యోసుభ్రు నీయభీష్టం జేమి యని యడిగిన నాపడఁతి యావిష్కృతయౌవనగాన మదనపరవశయై మోహమునఁ గన్ములు వ్యాకులపడ రాజు నన్నుం గన్యక యని యెఱుంగుము అనిచెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

ఉ. చందురునందుఁ గైరవణి; చక్రతితు ద్దిననాథునందు; మా,
కందమునందుఁ దాను పికకామిని; చాతకపక్షి నీరదం,
బందురు; ప్రోషితప్రియునియందు గులాంగన మాడ్కి; జూప నా
నందము నొందుచుండు వ్యాదయంబు నిరంతరమాస ని న్నొగిన్.

అని చెప్పఁగా రాజు చమత్కారంబు నొంది సుకుమారీ నిన్ను లీలాదేవియను మతిం గొని స్వీకరింతునని చెప్పి దానిని ధారానగరంబునకుం దోడ్కొని వచ్చి యట్లే యాకన్యకం బొడ్డాడెను.

ఒకప్పుడు రాజాభిషేకసమయమందు మదనశరపీడిత యగునొకమదిరాక్షి కరంబునుండి హేమఘటంబు జాఱి సౌపానంబులందుం బడి శబ్దించెను. అంత రాజు సభకుం

న్తో. * హిమకుందశశిప్రభశంఖనిభం | పరిపక్వస్థుకపిఠేసమగంధరసం,
యువతీకరనిర్మధితం మధితం | పిబ హేమ్యస సర్వరుజాపహరం.

జనుడెంచి కాళిదాసునితో నోసుకపి యీసమస్యను పూర్ణము గావింపు మని యిట్లనియె.

టంటంటంటంటంటంటంటంటంటంటం.

అది విని కాళిదాసుండు.

గీ. భూభ్రమనిస్మానసమయానబాదలుమదన | మదిముచే ఘూర్ణిలుచునుండు
మగువచేతి నుండి హతినబంగరుకుండ మెట్లె యందు టంటంటంటంటం మృనుచుమ్రోగె.
అని చెప్పెగా రాజు తనయభిప్రాయం బెఱిగివచించినకవిని విశేషముగ సన్మానించెను.

ఒకప్పుడు భోజుండు మృగయాపర్యాకులుండై వనంబున సంచరించుచు విశ్రమం
బుం గోరి యొకతటాకంబు నాశ్రయించియుండి శ్రమంబున నిదురఁగూరి భాస్కరం
డపరపయోనిధికుమారంబుం బ్రవేశింపఁగాఁ బ్రత్యూషసమయంబున నగరంబునకుం జనం
బయనందై రాజు చరమగిరినితంబలంబమానం బగుశశాంకబింబంబుఁ గాంచి కుశూపాలంబున
సభకుం జని సమీపముననుండుకపీంద్రులం జూచి యీసమస్య యొసంగెను.

చ. చరమగిరిం దనిర్చె ఘనసానువిలంబము చంద్రబింబమున్,

అనఁగా భవభూతి,

అరుఁగురోచిజాలముల నాకస వృక్షవిహీనమైతగెన్,

అని పల్కెగా దండియు,

కర మిలఁ జల్ల తెమ్మెరలు కల్యమనుండును వీచెమ్మెల్లనన్,

అని వచించినయనంతరము కాళిదాసుండు,

వర లెను కామినీవితతి నల్లభముక్తనిజోట్టిబింబమై,

చరమగిరిందన ర్చఘనసానువిలంబముచంద్రబింబమున్.

అని చెప్పెగా భోజుం డందఱును సన్మానించి కాళిదాసుని విశేషముగ సన్మానించెను.

అంత భోజుండు నగరంబునకు వెలుపల నూతన మగుతటాకజలంబుల నాబాల్య
సాధిత మగుకపాలశోధనాదులు చేసికొనఁగా నది హేతువుగ నొకమీనశాబకము రాజు
కపాలంబునం జొచ్చి వికటకరోటికానికరంబునుండి వెడలి రాదయ్యె. అంత రాజు
తనపురి కరిగెను. అదినుత రాజునకుం గపాలవేదన కలిగెను. అచ్చటనుండుభిషగ్వరుల
చే బాగుగఁ జికిత్స నేయంబడి యుపశమింపకయుండ నిట్లహర్నిశంబును కడు నస్వస్థ
శరీరుండై రాజు నమానుషవిదిత మగుమహారోగంబుచేత బాధపడఁగా,

శా. డామక్షామ మ దయ్యె దేహము సుఖోఘం చేచుచున్; మోము నా,

హేమంతాబ్జమునోలె సైంహికముఖాహిగ్రస్తచంద్రాకృతిన్;

రామామండలి పండుచందమునఁ గార్యంబుండుఁ బో దుల్ల; మి,
 ధారామంబున శుష్కశాఖిశిఖినా హతై న్నైస న్వాన్యధియున్.

ఇట్లు సంవత్సరకాలం బతీక్రమింపఁగా నెవ్వఁడేనియు నారోగమును నివారితము నేయకుండ భోజిండు నానావిధోపకముల సేవించియుఁ బ్రయోజనము లేక రోగదుఃఖితమానసుండై సమీపమున శోకసాగరమునందు మునింగి యేమియుం దోచక యుండు బుద్ధిసాగరుని గాంచి మెల్లనిమాటల నెట్టికేలకు నిట్లనియె. బుద్ధిసాగర యింక మాకు రోగంబుఁ బొపువైద్యుం డెవ్వఁడును లేడు. వైద్యుల నారాజ్యమువలన వెడలనడుచుము. బాహుటాదు లగు వైద్యకోశంబుల నెల్ల నీటం గలిపి రమ్ము. నాకు దేవసమాగమ సమయము సంప్రాప్త మయి యున్నది. అనఁగా విని పొరులును కవులును అవరోధ సమాజంబులును కన్నుల బాష్పంబులు గార నేడిచిరి. అప్పుడు దేవసభయందు శచీపతి నారదమునిం గాంచి భూలోకంబునందలివార్త యేమి యని యడుగఁగా నారదుండు సురనాథ యొకయాశ్చర్యంబు గలదు ధారానగరవాసి భోజభూపాలుండు రోగాక్రాంతుండై కర మస్వస్థశరీరుండుగ నున్నవాఁడు. అతనిరోగము నెవ్వఁడును పోగొట్టలేదు. కాన నతఁడు తనదేశంబునుండి భిషిగ్వరులను వెడలంగొట్టెను. వైద్యశాస్త్రంబునయిత మ సృత మని నిరసింపబడియె. అని చెప్పఁగాఁబురందరుండు సమీపమున నుండునశ్వనీదేవత లంగాంచి యోస్వరై వ్విద్యులార ధన్వంతరీయ మగుశాస్త్రము సత్యము కాదా యేమి? యని యడిగిన నాయశ్వనలు సురేశా యీశాస్త్ర మనృతంబు గాదు. మఱి యమరుల కెఱుకపడు రోగంబున భోజిండు బాధపడుచున్నాఁడు. అనఁగా నింద్రుండు నట్టియవార్త రోగం జేసి. మీకుం దెలియునా? యని ప్రశ్న సేయ వారలు భోజిండు కపాలశోధ నంబు సేయచుండఁ దన్మూలకముగఁ బాఠీనంబు ప్రవేశించి యారోగమును గలిగించె నని చెప్పుడు నింద్రుండు నవ్వుచు నట్లయిన నిప్పుడ మీరలు చనవలయు పోకపోతిరేని యింక భూలోకంబునందు భిషక్పాస్త్రంబున కనిధి గల్గు. ఆభోజిండు సరస్వతివిలాసము నకు నికేతనం బగువాఁడు. శాస్త్రంబుల నుద్ధరించినవాఁడు. అని ముదలయిడఁగా నాను రేంద్రునాదేశంబున నాయురుపురును బ్రావృణవేషంబుం దాలిచికొని ధారానగరంబున కేతెంచి ద్వారపాలకునిం గాంచి మేము వైద్యులము. భోజునికిం దెల్పుము భోజిండు వైద్యశాస్త్రంబు నంగీకరింప దని విని యాశాస్త్రంబుఁ బ్రతిష్ఠింపను అతనికి రోగనివారణంబు సేయుటకును కాశీదేశమునుండి వచ్చినారము. అని పల్కుఁగా ద్వారపాలకుండు నోవుపులారా యెట్టివైద్యు సేనఁ బ్రవేశపెట్టెం జన దని రాజు చెప్పియున్నాఁడు అతఁ డిపుడు కర మస్వస్థశరీరుండు గాన విజ్ఞాపనంబునకునయిత మిది యవకాశంబు గాదు. అని పల్కుచుండఁగా నాక్షణంబునన కార్యవశంబుచే వెలుపలికివచ్చినబుద్ధిసాగరుండు

వారలం గాంచి మీర లెవ్వార లని యడిగెను. వారలునుతమరాకకుం గారణముఁజెప్పిరి. అంత రాజుసమీపమునకుం దోడ్కొనిపోఁబడిన రాజు వారలంగాంచి ముఖకాంతిచే నమానుషు లని తలంచి యీరోగము వీరలు నివర్తింపం జేయఁగల రని నిశ్చయించివారల బహుమానించెను అంత వార లిట్లనిరి. రాజా భయపడకుము రోగము నివృత్తం బయ్యె. అయితే నీ వొకయేకాంతస్థలంబునకు రాఁ జనును. అనఁగా రాజునట్ల యొ నర్చుడు వారు రాజును మోహమార్ద్రంబున మోహింపఁజేసి శిరకపాలంబునెత్తితత్కరో టికాపుటంబున నుండుశఘరకలంబును గైకొని యొకపాత్రంబున నునిచిసంధానకరణి చేతఁ గపాలంబుం దొల్లింటిచందంబున నమర్చి సంజీవనిచేత నతనిం బ్రతికించి యతని కా మి నంబులం గానిపించి రా జదిగాంచి విస్మయం బందుచు నిది యే మని యడుగఁగా రా జు బాల్యంబుఁ దొట్టి పరిచితం బగుకపాలశోధనంబువలన సంప్రాప్త మయినదనిచెప్పఁ గా భోజుఁడు వారల నశ్వినులఁ గా నెంచి వారలం బరీక్షింపం దలంచి మాకుం బధ్య మే మని యడిగెను.

గీ. జలముల నశీతముల స్నానచర్య దినము | పాలు స్నిగ్ధోష్ణభోజనప్రాశనంబు,
మానుషులు! మీకుఁ బధ్యమా మహిష వినుము.

అనఁగా నడుమ మానుషు లని సంభోధనంబుండుట వినిమేము మానుషుల మయిన మీర లెవ్వార లని వానిహస్తంబుల గ్రక్కునం బట్టికొనఁగా వారనంతరచరణంబు కాళి దాసుండు నచించు నని చెప్పుచు నంతర్వితు లైరి. అంత రాజు విస్మతుండై యందఱఁ బిలిపించి నృత్తాంతంబు చెప్పెను. విని యెల్లవారు చమత్కారంబు నొంది విస్మితు లైరి. అంతఁ గాళిదాసుండు.

పాదలు నెలజవ్వనపుఁబూవుభోంఘపాండు,,

అని చెప్పఁగా రాజు కాళిదాసుని కరము సన్మానించెను. అంత భోజనరపా లుండు కండశీత్కాంతియై శుక్లపక్షచంద్రనిచందంబునఁ గ్రహక్రమంబుగ నృద్ధిం గాంచె.

అంత నొకనాఁడు భోజుండు కాళిదాసు, భవభూతి, చండి, భట్టబాణ, మయూర, పిరుచ్చి, ప్రముఖకవికలతిలకంబులచే నలంకృతంబై యుండుసభయందు సింహాసనంబునం గూరుచుండియుండి ద్వారపాలకుండు సనుదెంచి. మహారాజా యొకకవి సనుదెంచి వాకిట నుండి గాధాసనాధం బగుచీటి యొకటి యిచ్చి రాజసభయం దుంచుమని చెప్పి పంపె. ఇదిగో! పత్రిక యన రా జాపత్రికం గైకొని చదువుచున్నాఁడు.

ఉ. ‡ బాల యొక్కర్తు కాంతునికి బానిసచేతఁ గరండ మంపుచో,
వ్యాళము భీతముఁ హరుని వాయుతనూభవుఁ జంపకంబుఁ దా,
నోలి లిఖించె భావ మెది యో వచియింపుడు మల్లినాథుఁ డీ,
లీలలఁ బ్రశ్నచేసెడి లలి స్వభనుండెడుపండితేంద్రులఁ.

అని చరువఁగా విని విద్యత్పరిఃత్తు కడు నాశ్చర్యంబుం జెందె. అంతం గాళిదాసుండు రాజా మల్లినాథకవిని గ్రక్కునఁ బిలిపింపుము. అనఁగా రాజు నట్లొనరింప సభాప్రవేశంబు వడసినమల్లినాథుండు రాజునకు స్వస్తి యని చెప్పి తదాజ్ఞచేతం గూరుచుండుండు భోజుండు విద్వాంసుఁడా మల్లినాథకవి ! నీరచించినగాథ సాధువై యొప్పెడిని. అనఁగాఁ గాళిదాసుండు సాధువనిమాత్రమేనా చెప్పనలెను. అని చెప్పి కవిం గాంచి దేశాంతరగత యగుకాంతచారిత్రవర్ణనంబున క్లాఘునీయుండ వైతివి. అందును విశేషించి తద్బాహుప్రతిభటవర్ణనంబునం గొనియాడం దిగినవాడఁ యనఁగా భవభూతి పంత్తికం

శ్లో. ‡ కాచి ద్బాలా రమణవసతిం ప్రేషయంతీ కరండం దాసీహస్తా త్సభయ మలిఖి
ద్యాళి మసోప రీఢం | గౌరీకాంతం పవనతనయం చంపకం చాత్ర భావం పుచ్చ త్యా
ర్యా న్నదసి నిపుణా మల్లినాథః కవింద్రః.

ఇచ్చట బాల యనునది సమర్పాడుపరుపంబున నుండునది. ఇది తనభర్త దేశాంతరమునకుం బోయి యుండఁగాఁ దాను పుష్పవతియయ్యెను. ఈవిషయము తనభర్తకు నెఱుకపఱచి దానిని రమ్మని చెప్పిపంపుచున్నది. ఎట్లనిన :—ఈకామిని తనదాసికంబిలిచి దానిచేతి కొకబరణి యిచ్చి యాబరణిపయిన సర్పము మొదలగువానిని లిఖించెను. ఇవి యన్నియుఁ దైన వ్రాయంబడియుండుటచేత నాబరణిలో నొకకుసుమము పంబడినట్లు వ్యక్త మగుచున్నది. ఆకుసుమము సాధారణ మయినది యేదియో నొకటి గానుండవచ్చును. ఇది తాను పుష్పవతి యయినందుకు జ్ఞాపకముగా నుంచఁబడినది. పుష్పశబ్దము రెండర్థముల బోధించును. పవనతనయాదులను వ్రాయుట లోపలఁ గుసుమమున్నదని యెఱింగిండుటకేకాని వేఱుగాదు. మొదట బరణిపై వ్యాళమును వ్రాయుట లోపలికుసుమపరిమళమును మారుతుఁ డపహరింపకుండుట కనిభావము. సర్పము గాలిని భుజించునుగానదానికి గాలి భయపడి దగ్గఱకు రాదు. గౌరీపతిని వ్రాయుట యేల యనఁగా:—మన్మథుండు తాను బాణముని యపహరించుకొని పోవును. వానికి విరోధిశివుఁడు. మన్మథుండు దగ్గరకు రాకుండునట్లు శివుఁడు వ్రాయఁబడియెను. పవనతనయని నేల వ్రాసెననఁగా:—సూర్యుండు బరణిలో నుండుకుసుమంబును తనకిరణములచేత వాడిచి వేయకుండంజేయుటకు ; సూర్యుని మ్రింగింబోయినవాడు హనుమంతుండు గాఁబట్టి వానిని చూడఁగానె సూర్యుఁ డూరకుండకపోడనిభావము. చంపకమునేల వ్రాసెననఁగా:—ఈ మౌద్దలకు పుష్పమును చూచినచో దానిని మద్దనసేయుట స్వభావము. చంపకకుసుమము ఈ మౌద్దలకుదలదిమ్ము ప్రట్టిండుటంబట్టి యవి దానియుండుచోటం జేరవు గానసంపగయు వ్రాయఁబడియె.

శోద్యానవైరి యగువాత్మాజునివర్ణనంబునంజేసి యిది విశేషాదరణీయం బయ్యె ననఁగా రాజు కరము ప్రీతుండై మల్లినాథునికి లక్షసువర్ణంబును విదుగజంబులును పదితురంగంబుల నొసంగె. విద్వాంసుండు ప్రీతుండై రాజును సంస్తుతించుచున్నాఁడు.

గీ. భోజనీదానజలమహాపూరమునన | యంబునిధి గల్గె ననుచు నే నాత్మఁ దలఁతు,
కానిచో దానఁ బుట్టినవ్రాసు టాయీ | పశువు నిమ్మాడ్కి దానతర్పరతఁ గనునే.

అని చెప్పిన లోకోత్తర మగుశ్లోకంబు విని రాజు అతనికి మూఁడులక్షలభవంబొసంగె. అంత భాండానికిండు ధర్మవ్రతంబునందు † సభయందు విరహాణీగూఢనర్మోక్తిపద్యంబును విని భోజుండు ప్రీతుండై లక్షసువర్ణంబులను పదిగుఱ్ఱంబులను విదునాగంబుల నొసంగెను. అంత నయ్యెడన యతఁడు వితరణగుణంబును వర్ణించుటంబట్టి ప్రీతచేత స్ఫుండై లక్షంబును లక్షంబును వెండియు లక్షంబును మరల నామల్లినాథకవికి నొసంగెను.

అంత నొకనాఁడు భోజరాజు కాలిదాసునితో సుకవీ నీవు మాకుఁ చరమగ్రంథంబుఁ బఠింపుము. అనఁగాఁ గవి కోపగించుకొని రాజును దూఱి త్షణంబున నాదేశంబు మానుకొని విలాసవతితోడ నేకశిలానగరంబునకుం జనియె. అంతం గాలిదాసునియొగంబుచేత శోకాకులతం జెంది యాకాలిదాసునివెదకుటకు రాజు కాపాలికవేషంబుం దాల్చి సొరిది నేకశిలానగరంబుం జొచ్చెను. అంతం గాలిదాసుండు యోగిం గాంచి సామపూర్వకంబుగ యోగీ నీవుండుచో టెది? యని యడిగిన యోగియు మేము ధారానగంబున నుండువార మనఁగాఁ గాలిదాసుండు నందు భోజుండు కుశలియె యని యడుంగఁగా యోగి నే నేమి చెప్పఁగల ననినఁ గవియు నం దతిశయవార్త గలదేని సత్యంబు పల్కుము అనఁగా యోగి భోజుండు దివంబుం బ్రాపించె నని చెప్పెను. అంతఁ గవి భూమిపయింబడి యోరాజు నిన్నుం బాసి మేము త్షణంబును భూమియందు నుండలేము. నేను నీసమీపమునకు వచ్చుచున్నాఁడను అని విలపించి విలపించి చరమశ్లోకంబుం జెప్పె.

శ్లో. అదృశ్య ధారా నిరాధారా నిరాలంబా సరస్వతీ,
పండితాః ఖండితాశ్చైవభోజరాజే దివంగతే.

† శ్లో. ప్రీత శ్రీభోజభూష సృదసి విరహాణీగూఢనర్మోక్తిపద్యం | శ్రుత్వా హే మ్నంచ లక్షం దశచ స తురగాః పంచనాగా నయచ్ఛత్ | పశ్చాత్తత్యైవ సోయం వితరణగుణవద్వర్ణనా శ్రీతచేతాః | లక్షం లక్షంచ లక్షం పునఃపి చ దదౌ మల్లినాథాయ తస్మై.

అని చరమశ్లోకంబు పఠింపఁబడుదు భోజాండు సంజ్ఞాసూత్యందై భూతలంబు
పయిం బడియె. అంతఁ గాళిదాసుం డవ్విధంబున నుండునాతనిం గాంచి యితఁడు
భోజాండుయని నిశ్చయించుకొని ఓరాజా నీవు నన్ను మోసపుచ్చితివిగా యని చెప్పి
యాశ్లోకంబును ప్రకారాంతరంబుగఁ జదివెను.

శ్లో. అద్య ధారా సదాధారా సదాలంబౌ సగస్వతీ,
పండితా మండితాశ్చైవ భోజరాజే భునం గతే.

అని చెప్పఁగా భోజాండు లేచి కాళిదాసుని నాలింగనముచేసికొని ప్రణతుండై
యాతనిం దోడ్కొని ధారానగరంబునకుం జని సుఖింబుగ రాజ్యపరిపాలనము గావించు
చుండెను.

ఇది శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రంబున భోజరాజకవిరాజ చరితంబునందు

ద్వితీయాశ్వాసము సర్వంబును

సంపూర్ణము.

